

Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva

Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície
zborník príspevkov z vedeckej konferencie

zostavil Jozef Medelský a kol.

Paneurópske právnické dni
1. elektronická konferencia
20.-25. máj 2013
Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Eurokódex 2013

Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie.

**Paneurópske právnické dni
20.-25. máj 2013**

I. elektronická konferencia konaná pod záštitou dekana Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc. na tému Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície, ktorá sa uskutočnila dištančnou formou.

Zostavil:

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
Mgr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová,
JUDr. Marcela Tóthová, PhD.
JUDr. Ing. Ladislav Vlachovič

Recenzenti:

Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.
Doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

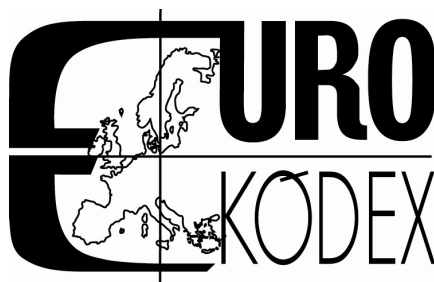
Organizačný výbor konferencie:

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
Mgr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová,
JUDr. Marcela Tóthová, PhD.
Ing. JUDr. Ladislav Vlachovič

Za jazykovú úpravu a pôvodnosť zodpovedajú samotní autori príspevkov.

© Paneurópska vysoká škola 2013

ISBN 978-80-8155-012-6
EAN 9788081550126

**Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva**

**Paneurópske právnické dni
1. elektronická konferencia
20.-25. máj 2013
Paneurópska vysoká škola, Bratislava**

Súčasný uplatňovanie prvkov restoratívnej justície
zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Editori:

JUDr. Mgr. Jozef Medelský,
PhD.

Mgr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová,
JUDr. Marcela Tóthová, PhD.

Vydal: Eurokódex, s.r.o., Martina Rázusa 23 A, 010 01 Žilina
v spolupráci s Paneurópskou vysokou školou

1. vydanie, 2013

Zodpovedný redaktor: JUDr. Zuzana Kamenská, PhD.,
v spolupráci s FP PEVŠ

Grafická úprava a tlač: VASELOGO s. r. o., Pod Skalkou 2, Trenčín 911 01

Rozsah: 228 strán

Náklad: 50 ks

Formát: 1 CD-ROM

Nepredajné.

ISBN 978-80-8155-012-6

EAN 9788081550126

OBSAH

JUDr. Eduard Burda, PhD.: <i>Trest domáceho väzenia a jeho využívanie súdnou praxou</i>	4
doc. JUDr. Tomáš Grivna, PhD.: <i>Odklony v českém trestním řádu</i>	16
JUDr. Matej Horvat, PhD.: <i>Zamyslenie sa nad restoratívnou spravodlivosťou/justíciou a možnosťami jej využitia v správnom práve</i>	25
JUDr. Tatiana Kanáliková: <i>Dohoda o vine a treste v slovenskom právnom poriadku</i>	39
JUDr. Štefan Kočan, PhD.: <i>Súčasnú uplatňovanie prvkov restoratívnej justície</i>	51
Mgr. Lucia Laciaková: <i>Restoratívna verus retributívna koncepcia trestania</i>	63
JUDr. Jana Lengyelová: <i>Niekoľko úvah o právnej úprave trestu domáceho väzenia</i>	76
JUDr.et. Mgr. Jozef Medelský: <i>Technické možnosti kontroly alternatívnych trestov</i>	93
Mgr. et. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová: <i>Primerané obmedzenia a povinnosti v Trestnom zákone</i> ..	103
Mgr. Peter Múkera: <i>Možnosti uplatnenia inštitútu zmieru v trestnom konaní</i>	113
Mgr. Patrik Rako: <i>Restoratívna justícia a garancia práva na spravodlivý proces</i>	124
JUDr. Simona Stočesová, PhD., LL.M.: <i>Dohoda o vině a trestu v českém právním</i>	135
.....	
JUDr. et. Ing. Jozef Stopka: <i>Hmotnoprávne prvky restoratívnej justície a poškodený</i> .	155
JUDr. Bystrík Šramel, PhD.: <i>Prvky restoratívnej justície v trestnom práve procesnom a ich reálne uplatňovanie</i> ..	166
JUDr. Marcela Tóthová, PhD.: <i>Dohoda o vine a treste v českém právnom poriadku</i> ..	176 188
JUDr. Nina Vančíková: <i>Trest povinnej práce a jeho využívanie súdnou praxou</i>	204
JUDr. Ing. Ladislav Vlachovič.: <i>Odklony v trestnom konaní a poškodený</i>	
Mgr. JUDr. Martin Vlha, PhD.: <i>Prvky restoratívnej justície v trestnom práve hmotnom a ich reálne uplatňovanie</i> ..	213

Trest domáceho väzenia – doterajšie aplikačné poznatky a vízia budúcnosti

Eduard Burda

Abstrakt

Článok sa zameriava na problematiku trestu domáceho väzenia, ktorý je v Slovenskej republike aplikovateľný od roku 2006. Napriek tomu je v praxi ukladaný len veľmi málo, k čomu zjavne prispieva aj absencia zákona o výkone trestu domáceho väzenia a neexistencia systému elektronického monitoringu osôb. Preto článok okrem analýzy právnej úpravy a poukazov na jej slabšie stránky pátra aj po príčinách doterajšieho neúspechu trestu domáceho väzenia v slovenskej praxi a načrtáva budúcnosť aplikácie tohto trestu vzhľadom na plánované zavedenie elektronického monitoringu.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, alternatívne tresty, trest domáceho väzenia, elektronický monitoring

Abstract

This article focuses on the issue of house arrest sentence, which is applicable in the Slovak Republic since 2006. Nevertheless, imposing of this sanction is not used in practice very much, which can be due the obvious help of the absence of a law on serving house arrest and the absence of a system for monitoring persons. Therefore this article, in addition to article analyzes of the legislation and mentioning its weaknesses, includes the reasons for the failure of the previous sentence house arrest in a Slovak practice and outlines the future application of the death penalty in view of the planned introduction of electronic monitoring.

Key words

Restorative justice, alternative sanctions, home imprisonment, electronic monitoring

Úvod

Rekodifikácia trestnoprávných kódexov z roku 2005 zavádzaním nových trestných činov a plošným zvýšením trestných sadzieb priniesla so sebou kriminalizáciu spoločnosti a tvrdší penalizačný postih. Je to ľahko overiteľný fakt, na ktorom nič nemení ani oficiálne deklarovaný opak, že rekodifikácia trestnoprávných kódexov je založená na dekriminalizácii a depenalizácii. Zároveň však treba povedať, že rekodifikácia trestnoprávných kódexov predsa len zakotvila do slovenského právneho poriadku viacero inštitútov, presadzujúcich aj oficiálne propagované zásady trestnoprávnej reformy založenej na koncepte restoratívnej justície.

„Pojem restoratívna justícia (z angl. restore – obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu) možno vysvetliť ako určitý koncept zaobchádzania s páchatelom, odlišný od klasickej retributívnej trestajúcej justície. Restoratívnu justíciu môžeme chápať ako súbor postulátov, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také poňatie trestnej justície, v ktorom sú hojne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obete a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných vecí a pod.“¹ „Ústrednou myšlienkou, z ktorej vychádza koncept restoratívnej justície, je, že trestný čin je sociálny konflikt medzi dvoma či viacerými jednotlivcami alebo stranami a medzi ich hodnotovými normami a normami spoločnosti, a preto ho možno účinne riešiť iba s podmienkou aktívnej participácie všetkých dotknutých, t. j. obetí, páchatel'a a príslušného sociálneho spoločenstva.“²

„Dôvodov, prečo sa začalo riešenie páchania trestnej činnosti uberať aj iným smerom, ako tradičným, bolo niekoľko. Išlo a stále ide o neúčinné problémy trestnej justície, akými sú rast nákladov na boj s kriminalitou, preplnenosť väzníc, neúčinnosť rôznych resocializačných programov v rámci výkonu trestu, rast kriminality, veľká recidíva, preťaženie súdov, nedostatočná ochrana obetí, atď. Všetky uvedené dôvody viedli k tzv. kríze trestnej politiky, pretože tradičná politika akoby nedokázala nájsť odpovede a vhodné prostriedky na riešenie problematiky rastúcej kriminality.“³

Jedným z inštitútov restoratívnej justície je aj trest domáceho väzenia, ktorý do slovenského právneho poriadku včlenil práve zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej

¹ Tobiašová, L.: Koncept restoratívnej justície. In.: Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae XXVII. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2009, s. 433.

² Kurilovská, L. – Lenhartová, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In.: Právny obzor. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, č. 3, 2013, s. 267.

³ Kurilovská, L. – Lenhartová, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In.: Právny obzor. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, č. 3, 2013, s. 267.

len „Trestný zákon“ alebo „TZ“) s účinnosťou od 1. 1. 2006. Pritom Trestný zákon určil len rámcovú úpravu trestu domáceho väzenia, ďalšie významné detaily mali byť predmetom osobitného zákona o výkone trestu domáceho väzenia. Skutočnosť, že tento zákon do dnešnej doby nevznikol, je zrejme jedným z rozhodujúcich aspektov, prečo trest domáceho väzenia nedokáže nájsť svoje pevné miesto v aplikačnej praxi. Ustanovenia o výkone trestu domáceho väzenia v zákone č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“) sú totiž príliš stručné a v zásade sa vzťahujú len na súdny výkon, nie na skutočnú organizáciu výkonu trestu.

Podstata trestu domáceho väzenia v podmienkach Slovenskej republiky tkvie v „...tzv. front-end type, ktorý umožňuje páchateľovi vykonať celý trest... vo svojom obydli, čiže v domácom prostredí,“⁴ na pobyt v ktorom je obmedzená jeho osobná sloboda.

1. Úprava trestu domáceho väzenia v slovenskom Trestnom zákone a jej zásadné aplikačné problémy

„Hierarchia trestov vrátane systému trestov ukladaných dospelému páchateľovi nie je náhodná a má svoje zdôvodnenie. Je evidentné, že usporiadanie trestov je závislé od významu a intenzity zásahu do základných ľudských práv a právom chránených záujmov a od okruhu práv, ktoré sú trestom postihované. Z tohto pohľadu je trest odňatia slobody považovaný za najintenzívnejší na najcitelnejší zásah do práva človeka na osobnú slobodu, súkromie, slobodu pohybu i pobytu a celý rad ďalších práv. Za ním nasledujú tresty, ktoré taktiež postihujú osobnú slobodu, no v podstatne menšej intenzite a je možné ich považovať za alternatívy trestu odňatia slobody (trest domáceho väzenia a trest povinnej práce).“⁵

Trest domáceho väzenia upravuje § 53 Trestného zákona pomerne stručne. Prvý odsek zakotvuje, že trest domáceho väzenia možno uložiť iba páchateľovi prečinu a to v maximálnej výmere jeden rok. Z § 109 TZ vyplýva, že trest domáceho väzenia nemožno uložiť mladistvému.

Druhý odsek § 53 TZ ustanovuje, že **odsúdený po dobu výkonu trestu domáceho väzenia je kumulatívne povinný:**

⁴ Tobiašová, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom trestnom zákone. In.: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, č. 10, 2006, s. 1374.

⁵ Tóthová, M.: Pohľad na systém trestnoprávných sankcií v Slovenskej republike. In.: COFOLA 2010. Brno: Masarykova Univerzita v Brne, 2010, s. 13.

- a) **v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydľí vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov** – „zavedenie trestu domáceho väzenia bolo vedené požiadavkou zachovania rodinných a pracovných väzieb páchateľa a takisto ekonomickými hľadiskami.“⁶ Zachovanie pracovných väzieb a ekonomické zabezpečovanie vlastnej osoby i rodiny by vo väčšine prípadov pochopiteľne nebolo možné, keby sa mal trest domáceho väzenia aplikovať 24 hodín denne. Preto je nevyhnutné, aby súd nariadil povinnosť zdržiavať sa vo svojom obydľí odsúdenému iba v takom čase, aby bolo odsúdenému umožnené pracovať s primeraným zohľadnením pracovnej doby (napr. či ide o klasickú pracovnú dobu alebo o výkon trebárs nočných služieb) a času potrebného na príchod na pracovisko a následne príchod domov (napr. domáce väzenie sa vykonáva v čase od 18. 00 hod do 6. 00 hod.). Pokiaľ osobitný zákon nestanoví na účely trestu domáceho väzenia inú definíciu, obydlie je definované na základe § 122 ods. 5 TZ: *„Trestný čin je spáchaný v obydľí, ak je spáchaný v dome alebo byte iného alebo v iných priestoroch slúžiacich na bývanie vrátane priestorov a pozemkov k nim patriacich, ak sú ako súčasť obydlia uzavreté.“* Vyžaduje sa, aby išlo o obydlie odsúdeného, avšak trvalý pobyt v tomto obydľí nie je podmienkou. Každopádne však je absencia pojmu obydlie pre účely výkonu trestu domáceho väzenia značnou chybou, pretože obydlie v tomto prípade plní iný účel ako trestnoprávna ochrana, ktorá je domovej slobode cez pojem obydlie poskytovaná § 122 ods. 5 TZ. Na jednej strane také obydlia ako sú stan či hotelová izba (iné priestory slúžiace na bývanie) nie sú účelné pre výkon trestu domáceho väzenia, na druhej strane je veľkosť obydlia pre výkon trestu domáceho väzenia potrebné limitovať, pretože obydľím môže byť aj ranč s príľahlými mnohohektárovými pozemkami, pričom pohyb po nich sa zjavne vymyká zmyslu domáceho väzenia, ktoré je predsa len trestom aj s represívnou zložkou.
- b) **viest' riadny život** – čím rozumieme „...najmä dodržiavanie právnych noriem, plnenie pracovných, rodinných a ďalších občianskych povinností.“⁷

⁶ Šámal, P.: K úpravě trestních sankcí ve vládní návrhu rekodifikace trestního zákoníku. In: Trestněprávní revue. Praha: C. H. Beck, č. 5, 2005, s. 119

⁷ Burda, E. – Čentěš, J. – Kolesár, J – Záhora, J.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 388.

- c) **podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je táto kontrola nariadená** – v tomto prípade narážame na značný aplikačný problém, pretože slovenský právny poriadok či už v Trestnom zákone alebo v inom všeobecne záväznom právnom predpise neustanovuje, čo sa myslí technickými prostriedkami na kontrolu výkonu trestu domáceho väzenia (toto mal obsahovať osobitný zákon o výkone trestu domáceho väzenia). Táto drobná „chybička krásy“ by teoreticky totiž mohla viesť v praxi k neodôvodnenému príliš tvrdému zásahu do základných ľudských práv a slobôd nielen odsúdeného, ale aj osôb žijúcich s ním v spoločnej domácnosti (k tomu bližšie pozri bod 3. Elektronický monitorovací systém)

V zmysle § 435 ods. 1 Trestného poriadku kontrolu nad výkonom trestu domáceho väzenia vykonáva buď orgán spravujúci technické prostriedky kontroly odsúdeného alebo probačný a mediačný úradník. Tretí odsek § 53 TZ **pamätá na prípady, kedy je potrebné, aby odsúdený aj počas výkonu trestu opustil svoje obydlie** (napr. pohreb rodinného príslušníka): *„Po dobu výkonu trestu domáceho väzenia môže odsúdený opustiť svoje obydlie len po predchádzajúcom súhlase probačného a mediačného úradníka alebo orgánu, ktorý spravuje technickú kontrolu nad odsúdeným, a len z naliehavého dôvodu a na nevyhnutne potrebný čas. Tento čas sa započítava do výkonu trestu.“*

Pochopiteľne, pri treste domáceho väzenia nie sú prítomné ani mreže ani dozorcovia. Je založený na dobrovoľnom plnení podmienok odsúdeným. A pokiaľ ich neplní, ďalší postup upravuje štvrtý odsek § 53 TZ: *„Ak odsúdený neplní povinnosti uvedené v odseku 2, súd trest premení na nepodmienečný trest odňatia slobody tak, že dva dni nevykonaného trestu sa rovnajú jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody, a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu.“*

2. Domáce väzenie v aplikačnej praxi

V úvode som spomínal, že rekodifikácia trestného práva v roku 2005 priniesla so sebou napriek oficiálne deklarovanému opaku kriminalizáciu spoločnosti a jej zvýšenú penalizáciu, čomu zodpovedajú aj rekordne vysoké počty väznených osôb. To spôsobuje, že približne 18% odsúdených na trest odňatia slobody nemôže nastúpiť na výkon trestu. „Po celý rok 2012 bol evidovaný nepriaznivý vývoj počtov odsúdených, najmä odsúdených v minimálnom stupni strázenia, odsúdených žien, čiastočne aj v strednom stupni strázenia...

V roku 2012 bolo priemerné využitie ubytovacích kapacít určených pre výkon trestu odňatia slobody 109%... Reálne využitie ubytovacích kapacít výkonu trestu však bolo vyššie ako uvedená hodnota (109%), nakoľko uvedená hodnota nezohľadňuje účelovo viazané ubytovacie kapacity...“⁸

„Nemožno... prehliadnuť skutočnosť, že trest domáceho väzenia je v porovnaní s nepodmienečným trestom odňatia slobody podstatne lacnejšou sankciou a nahradzovanie krátkodobých nepodmienečných trestov odňatia slobody trestom domáceho väzenia v určitej výraznejšej miere by mohlo znamenať nie nepodstatnú úsporu pre štátny rozpočet. Od trestu domáceho väzenia sa očakáva ďalšie zníženie podielu ukladaných nepodmienečných trestov odňatia slobody, lebo táto moderná sankcia, ktorá predstavuje určitý kompromis medzi obmedzením slobody páchatel'a trestného činu a jeho ponechaním na slobode, je najprísnejšou alternatívou k nepodmienečnému trestu odňatia slobody.“⁹

Väznice „nám praskajú vo švíkoch“, evidentne v minimálnom a čiastočne strednom stupni stráženia, trest domáceho väzenia je omnoho lacnejší, než logicky uvažujúci človek by očakával, že keď je toľko nepodmienečných odsúdení na trest odňatia slobody zjavne za menej závažné trestné činy, o to viac bude uložených trestov domáceho väzenia.

Podme sa pozrieť, či je táto, vcelku rozvážna hypotéza v praxi slovenských súdov reálna.

Za prvých 6 rokov účinnosti právnej úpravy umožňujúcej uloženie trestu domáceho väzenia bolo uložených iba 197 trestov domáceho väzenia, v roku 2006 šesť, 25 v roku 2007, 28 v roku 2008, 51 v roku 2009, 59 v roku 2010 a 28 v roku 2011. Napríklad za rok 2011 predstavuje počet odsúdených na trest domáceho väzenia iba 0,2% z celkového počtu odsúdených. Pritom v zahraničí, kde trest domáceho väzenia začali aplikovať už v osemdesiatych (USA v roku 1983) a deväťdesiatych (napr. Švédsko, Holandsko, Belgicko, Veľká Británia) rokoch dvadsiateho storočia, je podiel trestu domáceho väzenia na všetkých uložených trestoch často okolo 25%.

Z uvedeného vyplýva, že optimistická a pritom vcelku reálna hypotéza o masívnej aplikácii trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike „praskla na celej čiare“. Nielenže ukladanie trestu domáceho väzenia na Slovensku je prakticky zanedbateľné, ale aj aspoň mierne vzostupný trend od roku 2006 do roku 2010 bol v roku 2011 „prelomený“, keď

⁸ Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2012, s. 14 – 15.

⁹ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 308 – 309.

za tento rok bola uložená necelá polovica z počtu trestov domáceho väzenia oproti predošlému roku.

Pri skúmaní príčin tohto stavu nám výrazne pomôže štatistika ukladania trestu domáceho väzenia v obvodoch jednotlivých krajských súdov za šesť rokov účinnosti právnej úpravy umožňujúcej jeho ukladanie.

V Trnavskom kraji v tomto období dokonca nebol uložený ani jeden trest domáceho väzenia. V Trenčianskom a Žilinskom kraji bol zhodne uložený iba 1 trest domáceho väzenia, čo v každom z týchto krajov predstavuje 0,51% podiel zo všetkých trestov domáceho väzenia uložených na Slovensku. V Bratislavskom kraji to boli 2 tresty domáceho väzenia, čo predstavuje 1,02 % podiel zo všetkých uložených trestov domáceho väzenia na Slovensku. V Nitrianskom kraji to boli 3 tresty domáceho väzenia, čo predstavuje 1,52 % podiel zo všetkých uložených trestov domáceho väzenia na Slovensku. V porovnaní s týmito krajmi sa nám štatistika vo zvyšných troch krajoch predsa len zlepšuje. V Prešovskom kraji bolo uložených 30 trestov domáceho väzenia, čo predstavuje 15,22 % podiel zo všetkých uložených trestov domáceho väzenia na Slovensku. V Košickom kraji bolo uložených 39 trestov domáceho väzenia, čo predstavuje 19,90 % podiel zo všetkých uložených trestov domáceho väzenia na Slovensku. A najviac trestov domáceho väzenia, až 121 bolo uložených v Banskobystrickom kraji, čo predstavuje 61,42 % podiel zo všetkých uložených trestov domáceho väzenia na Slovensku. Špecializovaný trestný súd (resp. predtým špeciálny súd) vzhľadom na charakter trestnej činnosti, ktorá je v jeho pôsobnosti, pochopiteľne trest domáceho väzenia neuložil.

Dôvodom, prečo sa trest domáceho väzenia na Slovensku príliš neudomácnil by teoreticky mohla byť všeobecná nechuť súdov prípadne aj prokuratúry aplikovať nové trestnoprávne inštitúty. Lenže konanie o dohode o vine a treste, ktoré nadobudlo účinnosť spolu s trestom domáceho väzenia je zdarným príkladom toho, že aj nový právny inštitút sa môže rýchlo stať veľmi populárnym,¹⁰ takže takáto hypotéza neplatí.

Za skutočné dôvody, ktoré vedú k mizivej aplikácii trestu domáceho väzenia v praxi považujem najmä:

- a) **nedostatočnú prípravu a osvetu sudcov na aplikáciu trestu domáceho väzenia a lenivosť sudcov aplikovať tento trest** – uvedené jednoznačne vyplýva z faktu,

¹⁰ Hneď v prvom roku realizácie tohto inštitútu, v roku 2006 prokurátor uzavrel dohodu o vine a treste s 2916 obvinenými a v roku 2007 až s 5328 obvinenými. K tomu bližšie pozri napr.: Čentěš, J. – Burda, E.: Dohoda o vině a trestu v praxi prokurátorů ve Slovenské republice. In: Ščerba, F a kol.: Dohoda o vině a trestu. Praha: Leges, 2012, s. 55 – 65.

že v obvode piatich z ôsmich krajov bolo uložených iba 3, 56 % zo všetkých trestov domáceho väzenia na Slovensku, zatiaľ čo zvyšné tri kraje predstavujú podiel 96, 44 % a samotný Banskobystrický kraj dokonca 61, 42 % zo všetkých trestov domáceho väzenia uložených na Slovensku. Na tejto štatistike je vidieť, že v tých krajocho, v ktorých sa aplikácii trestu domáce väzenia venovali, je tento trest ukladaný, zatiaľ čo v ostatných je jeho podiel až šokujúco minimalistický,

b) absenciu elektronického kontrolného (monitorovacieho) systému a absenciu legálnej definície technických prostriedkov slúžiacich na kontrolu výkonu trestu domáceho väzenia.

3. Elektronický monitorovací systém.

Kontrola výkonu trestu domáceho väzenia môže prebiehať dvoma spôsobmi. Buď kontrolou probačnými a mediačnými úradníkmi či už telefonickou alebo osobnou, alebo využitím technických prostriedkov.

„Inštitúciou na vytváranie podmienok pre uplatňovanie alternatívnych postupov v trestnom konaní a zaistiť výkonu alternatívnych trestov je probačná a mediačná služba. Zámerom na zriadenie tejto služby bola jednak snaha o posilnenie práv poškodených trestnými činmi, pomáhať aktívne pri resocializácii páchatel'a a jeho bezproblémovom návrate do spoločnosti po spáchaní trestného činu, a zároveň pôsobiť výchovne voči celej spoločnosti.“¹¹

Ako som už uviedol vyššie, slovenský právny poriadok či už v Trestnom zákone alebo inom všeobecne záväznom právnom predpise neustanovuje, čo sa myslí technickými prostriedkami na kontrolu výkonu trestu domáceho väzenia. Táto drobná „chybička krásy“ by teoreticky totiž mohla viesť v praxi k neodôvodnenému príliš tvrdému zásahu do základných ľudských práv a slobôd nielen odsúdeného, ale aj osôb žijúcich s ním v spoločnej domácnosti. Technickými prostriedkami je totiž aj kamerový systém alebo audio systém, prostredníctvom ktorých je možné detailne monitorovať dianie v obydli. A to spôsobom zachycujúcim osobný život a ďalšie prejavy osobnej povahy a to nielen odsúdeného, ale aj ďalších osôb žijúcich s ním v spoločnom obydli. Toto zrejme zákonodarca nechcel pripustiť. Avšak tým, že doteraz, napriek existencii ucelených legislatívnych návrhov, neprijal osobitný zákon o výkone trestu domáceho väzenia, teoreticky toto umožnil, čo je

¹¹ Klátik, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2010, s. 277.

v demokratickej spoločnosti založenej na ochrane ľudských práv a základných slobôd neprípustné. V praxi sa azda aj preto technické prostriedky na vykonávanie kontroly výkonu trestu domáceho väzenia vôbec nevykonávajú. Aj keď v tejto súvislosti treba upriamiť pozornosť na ustanovenie čl. 21 ods. 3 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky: *„Iné zásahy do nedotknuteľnosti obydľia možno zákonom dovoliť iba vtedy, keď je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku osôb, na ochranu práv a slobôd iných alebo na odvrátenie závažného ohrozenia verejného poriadku. Ak sa obydľie používa aj na podnikanie alebo vykonávanie inej hospodárskej činnosti, takéto zásahy môžu byť zákonom dovolené aj vtedy, keď je to nevyhnutné na plnenie úloh verejnej správy.“* Totiž pokiaľ je účelom trestu domáceho väzenia to, aby sa odsúdený v určených hodinách zdržiaval vo svojom obydľí, monitorovanie technickými prostriedkami sa môže obmedziť iba na detekciu jeho polohy prípadne pohybu v obydľí. Nemôže sa zamerať na monitorovanie iných osobných prejavov odsúdeného alebo iných skutočností spojených s obydľím odsúdeného. V opačnom prípade by to v demokratickej spoločnosti nebolo nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku osôb, na ochranu práv a slobôd iných alebo na odvrátenie závažného ohrozenia verejného poriadku, a preto by bolo monitorovanie iných osobných prejavov odsúdeného alebo iných skutočností spojených s obydľím odsúdeného v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami, konkrétne s čl. 21 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky. A to aj za predpokladu, že by kamerový alebo audio systém alebo obdobne závažne invazívny technický prostriedok na kontrolu výkonu trestu domáceho väzenia výslovne pripúšťal zákon.

K krajinách, ktoré hojne aplikujú trest domáceho väzenia sa na jeho kontrolu využíva systém elektronického monitoringu (USA, Veľká Británia, Švédsko, Holandsko, Belgicko, Francúzsko, Španielsko, Portugalsko, atď.¹²). Spolu so zavedením elektronického monitoringu výrazne stúpol aj počet ukladaných trestov domáceho väzenia (napr. vo Veľkej Británii v roku 1999/2000 zaznamenali okolo 19 000 prípadov použitia elektronického monitorovania, v roku 2005/2006 už okolo 60 000 prípadov). Pri elektronickom monitoringu klesá riziko recidívy na menej než tretinu (31%) v porovnaní s inými formami probácie.¹³

„Elektronické monitorovanie môže byť vykonávané rôznymi technickými prostriedkami, pričom v zásade možno rozlišovať pasívne sledovacie systémy a aktívne

¹² K tomu bližšie pozri: Krejčířiková, K.: Domáci vězení a elektronický monitoring. In.: Mířníky práva v stredoeurópskom priestore 2009. II. časť. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2009, s. 859.

¹³ A Quantitative and Qualitative of Electronic Monitoring. The Florida State University College of Criminology and Criminal Justice, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010.

sledovacie systémy. Systém pasívny alebo „programový kontaktný systém“ je založený na tom, že počítač nadväzuje v predom stanovených alebo náhodných časových okamihoch telefónne spojenie, pričom odsúdený je povinný telefonáty prijímať a potvrdzovať počítaču svoju prítomnosť pomocou zariadenia slúžiaceho k rozlúšteniu kódu, ktoré má upevnené na paži alebo na nohe. Počítač potom zaznamenáva, či sa telefonický kontakt podaril (t.j. odsúdený reagoval), alebo či sa odsúdený neohlásil. Aktívny sledovací systém (teda „stály signálny systém“) využíva prijímač, ktorý je inštalovaný v byte a prijíma signál vysielaný zo zariadenia upevneného na tele odsúdeného. Akonáhle je šifrovaný signál prerušený, počítač spustí alarm a upozorní tak na to, že odsúdený opustil miesto výkonu trestu.“¹⁴ „V súčasnosti sa v elektronickom monitorovaní rozmáha využitie technológie GPS (Global Positioning System). I keď je tento systém limitovaný telefónnym signálom a oblasťami, ktoré je schopný pokryť, ponúka sledovanie páchateľov v reálnom čase.“¹⁵ Posledný z uvedených systémov je pre svoju technologickú vyspelosť najvhodnejší pre aplikačnú prax.

Elektronický monitorovací systém je však okrem trestu domáceho väzenia využiteľný aj v iných prípadoch, ako sú napríklad kontrola dodržiavania povinností a obmedzení v zmysle Trestného zákona či kontrola dodržiavania obdobných procesnoprávných inštitútov (dodržiavanie zákazu priblíženia sa k inej osobe a lokalite, dodržiavanie určených hodín pobytu na pracovisku, sledovanie konzumácie alkoholických nápojov a omamných a psychotropných látok), použitie v rámci náhrady väzby, či naopak po podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody ako súčasť probácie, alebo použitie ako varovného systému najmä poškodených pred fyzickou prítomnosťou osôb odsúdených za trestný čin proti nim.

Záver

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, v súlade s programovým vyhlásením vlády, podľa ktorého sa má osobitne zamerať na možnosti ukladania alternatívnych trestov a zvýšenie dôrazu na prevenciu, v súčasnej dobe pripravuje projekt Elektronické služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb (ESMO). Od tohto projektu si sľubujem nielen komplexnú modernizáciu prístupu orgánov činných v trestnom konaní,

¹⁴ Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 327.

¹⁵ Hrušáková, M. – Žatecká, E. – Přepchalová, K.: Zamyšlení nad trestem domácího vězení v novém trestním zákoníku. In.: Mířníky práva v stredoeurópskom priestore 2009. II. časť. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2009, s. 874.

súdov, probačných a mediačných úradníkov k ukladaniu alternatívnych trestov a ich kontrole a celkovo k alternatívnejmu riešeniu trestných vecí a súvisiacich problémov, ale aj mnohonásobné zvýšenie ukladanie trestov domáceho väzenia v praxi. Je na čase, aby sudy pristupovali zodpovedne k riešeniu menej závažných trestných činov a využívali viac sankcie s dôrazom na prevenciu, než tvrdo represívne ladený trest odňatia slobody, ktorého častým ukladáním preťažujú väzenský systém Slovenskej republiky.

Áno, projekt Elektronické služby monitoringu obvinených a odsúdených osôb zjavne bude finančne náročný, ale za niekoľko rokov sa vráti v podobe ušetrených finančných prostriedkov na výkone trestu odňatia slobody.

JUDr. Eduard Burda, PhD.

odborný asistent

Univerzita Komenského, fakulta práva

Bratislava

Eduard.Burda@flaw.uniba.sk

Použitá literatúra:

A Quantitative and Qualitative of Electronic Monitoring. The Florida State University College of Criminology and Criminal Justice, Center for Criminology and Public Policy Research, 2010.

Burda, E. – Čentěš, J. – Kolesár, J – Záhora, J.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010.

Čentěš, J. – Burda, E.: Dohoda o vině a trestu v praxi prokurátorů ve Slovenské republice. In: *Ščerba, F a kol.:* Dohoda o vině a trestu. Praha: Leges, 2012.

Hrušáková, M. – Žatecká, E. – Přepechalová, K: Zamyšlení nad trestem domácího vězení v novém trestním zákoníku. In.: *Mířníky práva v stredoeurópskom priestore 2009. II. časť.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2009.

Klátik, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2010.

Krejčířiková, K.: Domáci vězení a elektronický monitoring. In.: *Mířníky práva v stredoeurópskom priestore 2009. II. časť.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2009

Kurilovská, L. – Lenhartová, K.: EÚ ako otvorená cesta restoratívnej justície. In.: Právny obzor. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, č. 3, 2013.

Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2012.

Šámal, P.: K úpravě trestních sankcí ve vládní návrhu rekodifikace trestního zákoníku. In: Trestněprávní revue. Praha: C. H. Beck, č. 5, 2005.

Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011.

Tobiášová, L.: Koncept restoratívnej justície. In.: Acta Facultatis iuridicae Universitatis Comenianae XXVII. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2009.

Tobiášová, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom trestnom zákone. In.: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, č. 10, 2006.

Tóthová, M.: Pohľad na systém trestnoprávných sankcií v Slovenskej republike. In.: COFOLA 2010. Brno: Masarykova Univerzita v Brne, 2010.

Odklony v českém trestním řádu

Tomáš Gřivna

Abstrakt

Příspěvek je zaměřen na odklony v českém trestním řádu. Nejprve je vymezen pojem odklonu. Připomenut je též vývoj právní úpravy v oblasti odklonů. Na základě pojmového vymezení je pak rozebrána současná právní úprava. Z ní jsou dovozeny charakteristické společné rysy odklonů. V závěru jsou shrnuty zjištěné poznatky a náměty de lege ferenda.

Klíčové slova

racionalizace trestní justice, odklon, společné rysy odklonů, historie odklonů, quasipenalizace, doznání k činu, prohlášení viny

Abstract

The article deals with the problem of diversion. In the beginning of the article the concept of diversion is introduced. Then a historical perspective of diversion in the Czech legal system is presented. From the point of view of the conceptual definition is analyzed the current legislation. On the basis of these premises the common features of diversions are abstracted. The conclusion summarizes the findings and future legal regulations.

Keywords

rationalisation of criminal justice, diversion, characteristic features of diversion, history of diversions, quasipenality, confession, plea guilty

Úvod

Trestněprávní teorie i praxe často používá termín „odklony v trestním řízení“ pro některá rozhodnutí a řízení jim předcházející. Nepanuje však jednoznačná shoda o obsahu tohoto termínu. Nejde přitom o české specifikum, v zahraničí je nejednotnost v pojmovém vymezení obdobná.¹ Je proto žádoucí nejprve objasnit pojem odklonu pro účely tohoto příspěvku, a tím vymezit předmět zkoumání. Následně se lze zamyslet nad

1 K pojmové nejednotnosti srov. především Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Leges, 2011, s. 43 – 44 a literaturu tam citovanou.

některými společnými rysy odklonů a zhodnotit, zdali současná právní úprava vykazuje v tomto směru nějaký deficit a popřípadě učinit návrhy de lege ferenda.

Odklon jako forma racionalizace trestní justice

Racionalizace trestní justice

Důvody racionalizace² justice³ v trestních věcech jsou především hospodárnost řízení a jeho efektivita. Úvahy nad racionalizací justice v trestních věcech byly zapříčiněny zejména (1) narůstajícím počtem spáchaných trestných činů, z nichž lze část označit s ohledem na trestní sazbu, která je stanovena za jejich spáchání, jako méně závažné nebo dokonce za bagatelní a (2) prodlužující se délkou trestního řízení. Narůstající počet věcí, které musela justice řešit, se postupně projevil v jejím přetížení, což řízení prodlužovalo. Přitom právě rychlost řízení má podstatný vliv na vnímání spravedlnosti – spravedlnost opožděná je spravedlností upřenou.

Ovšem i racionalizace má své meze, kterou tvoří bariéra základních lidských práv a svobod, především právo na osobní svobodu a právo na spravedlivý proces se všemi jeho atributy jako je právo na přístup k soudu nebo princip presumpce nevin.⁴

S problémem přetížení justice se potýkala i celá řada dalších států, proto lze i na mezinárodní úrovni, konkrétně v rámci Rady Evropy, zaznamenat úsilí o dosažení určitého stupně jednoty mezi členskými státy, pokud jde o zjednodušení trestní spravedlnosti. Materializovaným výstupem je Doporučení č. R (87) 18, které přijala Rada ministrů dne 17. 9. 1987 na svém 410 zasedání. Doporučení ke zjednodušení trestní spravedlnosti zahrnovala mimo jiné i mimosoudní rozhodnutí (out-of-court settlements).

Racionalizace lze dosáhnout různými způsoby. Mimo odklonů, o nichž bude pojednáno níže, jde o (1) zavedení či rozšíření diskreční pravomoci státních zástupců, (2) vydání rozhodnutí soudem bez projednání jako je např. trestní příkaz, (3) zjednodušení řízení před soudem např. ve fázi dokazování v případě prohlášení viny obžalovaného apod. Jinými slovy, využití odklonů je jen jednou z možností racionalizace trestní justice. K zavádění odklonů do trestních řízení dochází ve větším

2 Termínem „racionalizace“ se podle slovníku spisovného jazyka českého Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i. rozumí souhrn opatření směřujících k účelnějšímu, hospodárnějšímu způsobu práce, výroby apod. (zdroj: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>, naposledy navštíveno 12. 5. 2013).

3 Justici se v tomto příspěvku rozumí nejen činnost soudů, ale i státního zastupitelství.

4 K tomu srov. zejména čl. 5 a 6 Úmluvy Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, čl. 40 Listiny základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.)

měřítku až v devadesátých letech minulého století (např. Česká republika 1993, Slovenská republika 1994, Rakouská republika 1999). Až později je odklon též odůvodňován koncepcí restorativní justice.

Pojem odklonu

V učebnicích trestního práva procesního se charakterizuje odklon různě. Podle učebnice autorského kolektivu pod vedením J. Jelínka je odklon „alternativou standardního trestního řízení. Je odchylkou od typického průběhu trestního procesu a znamená, že řízení nedospěje do svého obvyklého konce, do vynesení odsuzujícího rozsudku, nedojde k vyslovení viny, k uložení klasické trestní sankce, ale řízení se od této cesty „odkloní“ a trestní věc se vyřídí jinak, velmi často tak, že se trestní stíhání zastaví, což je další charakteristický znak odklonu“.⁵ Mezi odklony jsou pak v této učebnici řazeny: podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné upuštění od podání návrhu na potrestání, řízení o schválení dohody o vině a trestu a odstoupení od trestního stíhání v řízení ve věcech mladistvých. Z uvedeného výčtu je pochybné zařazení dohody o vině a trestu, neboť nesplňuje definiční znaky, které autoři sami uvádí, a to v těchto směrech: (1) dohoda o vině a trestu schvaluje soud odsuzujícím rozsudkem; (2) výrok rozsudku obsahuje mimo jiné i vyslovení viny, (3) rozsudek obsahuje mimo jiné i výrok o trestu.

Spíše než definici pojmu podává jiná učebnice pouze určitou charakteristiku. Odklony spojuje s účelem trestního řízení, kdy projednání věci před soudem v hlavním líčení není nutné, jde o případy „skutkově a právně jednodušší, kdy typově méně závažný trestný čin spáchaly osoby do té doby žijící řádným životem, popř. osoby, u nichž postačí rozhodnutí bez projednání věci v náročném a komplikovaném hlavním líčení nebo před soudem vůbec. Obviněným se zde nabízí vyřízení věci zpravidla podstatně mírnějším a méně zatěžujícím způsobem, než je klasické vyřízení věci v pravidelně probíhajícím soudním řízení.“⁶ Pod pojem odklon pak řadí trestní příkaz, podmíněné zastavení trestního stíhání (včetně podmíněné upuštění od podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení, narovnání (včetně odložení věci při

5 Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, 2013, s.741 – 742.

6 Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 3. vydání, C. H. Beck, 2007, s. 831 – 832.

schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení) a odstoupení od trestního stíhání mladistvého.

Do třetice lze uvést učebnici z produkce nakladatelství Wolters Kluwer, v níž se uvádí, že je odklon chápán spíše ve smyslu zjednodušení řízení a podle české trestněprocesní nauky nezahrnuje odklon k mimosoudnímu vyřízení věci v rámci jiného typu řízení.⁷

První publikované články na téma odklonů uváděla, že odklon je alternativou trestního řízení před soudem,⁸ a tedy ho spojovala pouze s fází přípravného řízení jako mimosoudní vyřízení věci, ať již v rámci trestního řízení nebo i mimo něj.

Z uvedených vymezení se neztotožňuji beze zbytku ani s jedním. Podle mého názoru nelze zaměňovat odklony s jinými způsoby racionalizace trestní justice. Odklon tedy chápu částečně ve shodě s J. Jelínkem jako odchylku od typického průběhu trestního řízení, které na místo, aby dospělo do svého obvyklého konce, tj. do vynesení odsuzujícího rozsudku, končí jiným rozhodnutím. Pro takové rozhodnutí je typické, že sice nedochází k vyslovení viny, přesto je předpokladem vydání rozhodnutí nepochybný závěr, že se skutek stal, má znaky trestného činu a spáchal jej obviněný (event. podezřelý), tedy závěr o vině. Rozhodnutím je též uložena jakási quasisankce.

Někdy se rozlišuje mezi tzv. prostým odklonem a odklonem s intervencí. Za prostý odklon se označují taková rozhodnutí, která znamenají upuštění od trestního stíhání bez jakýchkoliv podmínek. Např. zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 tr. řádu (či obsahově totožná rozhodnutí v jiných fázích trestního řízení - § 159a odst. 3, 4, § 188 odst. 2, § 223 odst. 2). Určitým nedostatkem právní úpravy je konečnost takového rozhodnutí, i když rozhodnutí samotné je založeno na předpokladu, že dojde k uložení sankce v jiném řízení, což se může ukázat jako mylné.⁹ V případech fakultativního zastavení trestního stíhání je ratio legis poněkud jinde než u odklonů s intervencí. Primárním důvodem je neúčelnost trestního stíhání, čistý pragmatismus [s výjimkou § 172 odst. 2 písm. c)]. Absentuje též quasi sankce, která by plnila obdobný

⁷ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Wolters Kluwer, 2008, ISBN: 978-80-7357-348-5, s. 673.

⁸ Suchý, O.: Odklon v trestním řízení, Právník č. 3/1991, ISSN: 0324-7007, s. 248 an. Nett, A.: K odklonu v trestním řízení. Časopis pro právní vědu a praxi č. 4/1994, s. 171 an.

⁹ Např. podle § 172 odst. 2 písm. a) tr. řádu může státní zástupce zastavit trestní stíhání, je-li trest, k němuž může trestní stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen nebo který ho podle očekávání postihne. Přitom je zřejmé, že se taková domněnka může ukázat nesprávnou, ale až v době, kdy zastavení trestního stíhání je již pravomocné a existuje tak důvod nepřipustnosti trestního stíhání.

účel, jaký plní trest (tj. především výchovně působit na pachatele trestného činu). Obdobné pochybnosti, zdali se jedná o odklon, se týkají též odstoupení od trestního stíhání v případě mladistvého (§ 70 zákona č. 218/2003 Sb.).

Proto za typické odklony v současném trestním řádu považují: (1) podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 - 308), (2) narovnání (§ 309 – 314), (3) podmíněné upuštění od podání návrhu na potrestání (§ 179g – 179h) a (4) odložení věci při schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení (§ 179c). Naopak, za odklon nepovažují trestní příkaz, neboť toto rozhodnutí má povahu odsuzujícího rozsudku, obsahuje výrok o vině a trestu. Ze stejných důvodů nepovažují odklon ani schválení dohody o vině a trestu.

Odklony v českém trestním řádu

Vývoj právní úpravy odklonů v České republice

Podmíněné zastavení trestního stíhání bylo do trestního řádu zavedeno novelou v roce 1993 (zákon č. 292/1993 Sb.). Právní úprava se podstatněji změnila v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku. Změnový zákon (č. 41/2009 Sb.) mimo jiné rozšířil možnost aplikace tohoto institutu tím, že zvýšil typovou závažnost činu. Dřívější úprava stanovila, že podmíněné zastavení trestního stíhání je možné jen v řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Po změně lze podmíněně zastavit trestní stíhání u všech přečinů. Za další podstatnou změnu (provedenou zákonem č. 193/2012 Sb.) lze považovat možnost podmínit rozhodnutí i tím, že se obviněný zaváže, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil přečinu, nebo že složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. V uvedených případech lze dokonce zkušební dobu až na 5 let (v ostatních případech může zkušební doba činit 6 měsíců až 2 roky).

Podmínky aplikace jsou:

- (1) Jde o řízení o přečinu;
- (2) obviněný se k činu doznal;
- (3) obviněný souhlasí s takovým vyřízením věci;
- (4) obviněný nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná

opatření k její náhradě nebo vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná vhodná opatření k jeho vydání;

- (5) vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

Narovnání se dostalo do trestního řádu novelou z roku 1995 (zákon č. 152/1995 Sb.). Jeho praktický význam je zanedbatelný.¹⁰ Ani několikerá změna právní úpravy nepřinesla kýžené výsledky. Důvodem je, že tak, kde lze schválit narovnání, tam lze i podmíněně zastavit trestní stíhání. Přitom schválení narovnání nese sebou nepochybně vyšší administrativní zátěž. Roli hraje i to, že spolu s rozhodnutím o schválení narovnání se zastavuje trestní stíhání. Podmínky aplikace jsou:

- (1) Jde o řízení o přečinu;
- (2) obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě;
- (3) obviněný i poškozený souhlasí s takovým vyřízením věci;
- (4) obviněný uhradí poškozenému škodu¹¹ způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, popř. jinak odčiní újmu vzniklou přečinem;
- (5) složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu;
- (6) takový způsob vyřízení věci lze považovat za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl přečinem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

¹⁰ V roce 2011 bylo státním zástupcem podmíněně zastaveno trestní stíhání proti 3692 osobám, narovnání bylo schváleno v 143 případech (údaje převzaty ze statistické ročenky kriminality za rok 2011, vydávané Ministerstvem spravedlnosti ČR).

¹¹ Vedle náhrady škody se alternativně požaduje vrácení bezdůvodného obohacení.

Obdobou podmíněného zastavení trestního stíhání je **podmíněné odložení návrhu na potrestání** ve zkráceném přípravném řízení (novela trestního řádu provedená zákonem č. 283/2004 Sb.). Obdobné jsou i podmínky pro aplikaci tohoto institutu. Typová závažnost je nižší, což souvisí s omezenou možností konat zkrácené přípravné řízení (věcná příslušnost okresního soudu, horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 5 let). Ve zkráceném přípravném řízení lze schválit též narovnání a věc odložit. Podmínky pro schválení narovnání nejsou specificky řešeny, odkazuje se na ustanovení o schválení narovnání podle § 309 a násl. tr. řádu.

Charakteristické (společné) rysy odklonů

Z účinné právní úpravy lze dovodit následující společné rysy výše uvedených odklonů:

- (1) **Dekriminalizace není typickým prvkem odklonu.** Skutek, kterého se dopustil obviněný, má nadále všechny znaky trestného činu. Kdyby tomu tak nebylo, nebylo by možné užití odklonu. U některých odklonů by nebylo později možné ani pokračovat v trestním stíhání, pokud obviněný nesplní podmínky stanovené v rozhodnutí o odklonu.
- (2) Odklon je určen pro **typově méně závažné trestné činy**. Odklon je již z povahy věci určitou odchylkou od standardního průběhu trestního řízení odůvodněnou tím, že čin pachatele nevyžaduje důraznou reakci státu v podobě citelného trestu. Proto ho lze aplikovat jen u typově méně závažných trestných činů. U podmíněného zastavení trestního stíhání a schválení narovnání je typová závažnost omezena na přečiny (tj. všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let), u podmíněného odložení návrhu na potrestání, resp. schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení je vymezena pouze horní hranicí trestní sazby do pěti let (bez ohledu na to, zdali jde nedbalostní nebo úmyslný trestný čin).
- (3) Při aplikaci odklonu **je třeba přihlížet k osobě obviněného a okolnostem případu**. Tyto podmínky (formulované mírně odlišně u narovnání) nalezneme u všech odklonů. Od nich se odvíjí závěr, že takové rozhodnutí lze považovat za dostačující.

- (4) S vyřízením věci formou odklonu **musí obviněný souhlasit**. Tato podmínka je uvedena u všech typů odklonů výslovně.
- (5) Při aplikaci odklonu **nelze opomíjet zájmy poškozeného**. V případě schválení narovnání je zapotřebí dokonce souhlasu poškozeného. V ostatních případech má poškozený alespoň právo stížnosti proti rozhodnutí o odklonu. Podmínkou všech je nahrazení škody (alternativně dohody s poškozeným o náhradě nebo učinění potřebných opatření k náhradě).¹²
- (6) Rozhodnout o odklonu lze **i v řízení před soudem**. Typickým znakem odklonu je, že trestní řízení nedospěje k rozsudku. Proto i v řízení před soudem lze rozhodnout o odklonu.
- (7) Předpokladem užití odklonu je závěr, že **skutek se stal, má znaky trestného činu a spáchal jej obviněný**, resp. podezřelý. Tento předpoklad se projevuje v právní úpravě tím, že obviněný (podezřelý) se musí k činu doznat nebo alespoň prohlásit, že spáchal skutek, pro který je stíhán. Zásada materiální pravdy (§ 2 odst. 5) by měla být určitou pojistkou před nepravdivými přiznáními. Rozdíl mezi doznáním a prohlášením je především v procesní použitelnosti. Prohlášení nelze užít jako důkaz, pokud by nedošlo ke schválení narovnání. Druhým rozdílem je i rozsah doznání (prohlášení). Obviněný se doznává k činu (což zahrnuje i právní kvalifikaci), prohlášení se však týká skutku (na právní kvalifikaci se prohlášení nevztahuje).
- (8) **Depenalizace je typickým prvkem odklonu jen zdánlivě**. Všechny odklony jsou spojeny s určitou formou sankčního opatření (procesní prostředek sankcionování pachatele).¹³ Sankční opatření může mít podobu stanovení lhůty, po kterou musí vést obviněný řádný život. Délka zkušební doby činí 6 měsíců až 2 léta, resp. až 5 let. Může mít i podobu závazku zdržet se určité činnosti nebo zaplacení peněžité částky na peněžitou pomoc obětem trestných činů.

Závěr

¹² Namísto náhrady škody může jít o vydání bezdůvodného obohacení. U narovnání může být újma způsobená trestným činem odčiněna jinak.

¹³ Srov. Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Leges, 2011, s. 55.

V příspěvku jsem se snažil o pojmové vymezení odklonů a o vymezení jejich charakteristických společných rysů. Na tomto základě lze uzavřít, že typickou formou odklonu je podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Těmto druhům odklonů pak odpovídají zrcadlově i odklony ve zkráceném přípravném řízení. Pokud jde o tzv. prostý odklon, který však za typický odklon nepovažuji, shledávám jako neúplnou právní úpravu týkající se možnosti zastavit trestní stíhání v případě, že trest, k němuž může trestní stíhání vést, je zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin obviněného podle očekávání postihne. Právní úpravou není pamatováno na situace, kdy nakonec k „očekávanému“ postihu nedojde, a přesto zde již bude pravomocná překážka věci rozhodnuté. V případě odklonů s intervencí je třeba, aby došlo k přehodnocení institutu narovnání, neboť v současné podobě není životný. Ve srovnání s podmíněným zastavením trestního stíhání je narovnání poměrně komplikované a není cíleno na jiné diametrálně jiné případy než podmíněné zastavení trestního stíhání.

doc. JUDr. Tomáš Gřivna, PhD.

docent

Právnická fakulta, Panevropská vysoká škola, Bratislava

Použitá literatura

Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní, 5. vydání, Wolters Kluwer, 2008, ISBN: 978-80-7357-348-5, 824 s.

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní, 3. vydání, Leges, 2013, ISBN: 978-80-87576-44-1, 864 s.

Mušil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 3. vydání, C. H. Beck, 2007, ISBN: 978-80-7179-572-8, 1211 s.

Nett, A.: K odklonu v trestním řízení. Časopis pro právní vědu a praxi č. 4/1994, s. 171 an.

Suchý, O.: Odklon v trestním řízení, Právník č. 3/1991, ISSN: 0324-7007, s. 248.

Ščerba, F.: Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě, Leges, 2011, ISBN: 978-80-87212-68-4, 416 s.

Zamyslenie sa nad restoratívnou spravodlivosťou/justíciou a možnosťami jej využitia v správnom práve

Matej Horvat

Abstrakt

Článok je zameraný na vysvetlenie rozdielov medzi restoratívnou a retributívnou spravodlivosťou/justíciou, pričom sa pokúša o ich základnú definíciu a poukazuje na ich príklady vyjadrené v zákonoch *de lege lata*. V druhej časti je článok zameraný na konkrétny prípad z roku 2012, keď bola využitá restoratívna spravodlivosť/justícia v USA a na záver sa zamýšľa nad možnosťami, kde by mohlo dôjsť k využitiu restoratívnej justície v podmienkach správneho práva, pričom vychádza z inštitútu zmieru podľa Správneho poriadku a podľa Priestupkového zákona.

Abstract

The article deals with distinguishing restorative and retributive justice, it tries to define these notions and shows their examples *de lege lata*. The second part describes an article about a case from 2012, when restorative justice was used in the USA in the case of murder and hereafter poses a few possibilities of using restorative justice in the administrative law, mainly reconciliation in the Act on Administrative Procedure and the Act on Misdemeanors.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, retributívna justícia, restoratívna spravodlivosť, retributívna spravodlivosť, zmier

Key words

restorative justice, retributive justice, restorative justice, retributive justice, reconciliation

Úvod

Správne právo, ako aj trestné právo predstavujú odvetvia verejného práva, ktoré pomerne často podliehajú zmenám v legislatívnej oblasti. Jednotlivé zmeny si vyžaduje spoločenská klíma, ktorá práve na tieto dve odvetvia mimoriadne starostlivo dohliada,

pričom spoločenský tlak si v minulosti už vyžiadal aj viaceré významné legislatívne zmeny v oboch právnych odvetviach.

Nejde o jediný bod, v ktorom sa tieto odvetvia vzájomne pretínajú, spoločného majú viac, než by sa na prvý pohľad zdalo. Najbližšie k sebe pritom obe majú v oblasti, kde vstupuje do nimi upravených spoločenských vzťahov donucovacia moc štátu. Táto je prestúpená zásadne v celom odvetví trestného práva, ale determinuje aj podstatnú časť správneho práva, ktoré sa zvyčajne označuje ako správne právo trestné.

Ich podstatou je poskytnutie ochrany spoločnosti pred páchatelmi protiprávnej činnosti, ktorá dosiahla taký stupeň závažnosti, že je nevyhnutné, aby štát sankcionoval páchatel'a protizákonnej činnosti. Vzhľadom na to, že sankcie štátu vo vzťahu k páchatel'om protiprávnej činnosti sú významnými zásahmi do ich práv, aj medzinárodné dokumenty,¹ ktorých obsahové dodržiavanie garantujú súdy nadnárodnej úrovne, sú zamerané na dosiahnutie základných garancií, ktoré musí mať proces, ktorého výsledkom je uloženie takejto sankcie.

Činnosťou súdov sa pritom do čoraz väčšieho povedomie dostáva napríklad článok 6 ods. 1 Dohovoru,² a to predovšetkým v časti venovanej trestnému obvineniu. Tento pojem nemusí nevyhnutne znamenať len obvinenie v trestnom konaní, ale ide o akékoľvek obvinenie trestnej povahy, čiže aj o obvinenie v administratívnoprávnej oblasti (t. j. obvinenie zo spáchania správnych deliktov). Dôsledkom je predovšetkým to, že záruky známe z trestného procesu sa týmto spôsobom postupne inkorporujú aj do správneho procesu a súdy vyžadujú garancie ich dodržiavania v rovnakej miere ako pre trestnú oblasť.

Niekoľko poznámok ku konceptom spravodlivosti

Úvodom je nevyhnutné uviesť, že záujem spoločnosti v prípade spáchania protiprávneho činu, je nielen na zistení, kto tento čin spáchal a jeho potrestaní, ale aj na zistení okolností, z akých dôvodov došlo k spáchaniu tohto činu, ako aj odškodnenia

¹ Predovšetkým treba menovať Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd (ďalej len „Dohovor“), ale aj Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy (91) 1 o správnom trestaní a mnohé ďalšie.

² Článok 6 ods. 1 Dohovoru: Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spoločnosti.

poškodeného, v najlepšom prípade navrátením do pôvodného stavu (*restitutio in integrum*).

Z uvedenej vety vyplýva, že pri spáchaní protiprávneho činu vystupujú do popredia predovšetkým dva subjekty, a to páchatel' a poškodený (obet'). Som toho názoru, že pre štát by mal byť práve vzťah týchto subjektov mimoriadne dôležitý a mal by byť v popredí. Práve narovnaniu vzťahu medzi páchatel'om a poškodeným sa venuje jeden z konceptov trestnoprávnej justície s názvom *restoratívna spravodlivosť/justícia*.³

V podmienkach Slovenskej republiky skôr poznáme jej opak s označením *retributívna justícia*, aj keď možno povedať, že v Trestnom poriadku⁴ je upravených viacero inštitútov,⁵ ktoré presadzujú práve *restoratívne* nazeranie na trestanie páchatel'ov trestnej činnosti. K nim je nevyhnutné priradiť aj hmotnoprávne hľadisko úpravy alternatívnych trestov v Trestnom zákone,⁶ medzi ktoré J. Záhora priradzuje trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, podmienený odklad výkonu trestu, podmienený odklad výkonu trestu s probačným dohľadom.⁷

Retributívna justícia má svoje historické opodstatnenie a predstavuje odnož sankcionovania páchatel'ov protiprávnej činnosti, o čom môže svedčiť aj jej historické vyjadrenie v podobe *lex talionis*. Do popredia sa pri nej dostáva páchatel' vo vzťahu k štátu, kde štát má záujem na potrestaní tohto páchatel'a. Vyplýva to už zo samotného slova *retribúcia*, čo znamená *potrestanie*. Otázka poškodeného sa pri tomto type justície dostáva nevyhnutne na druhú koľaj, čo znamená, že tento subjekt a krivda, ktorá mu bola spôsobená páchatel'om, ostávajú v pozadí.

Z. Karabec sumarizuje, že pre *retribúciu* je uloženie trestu zrkadlovým odrazom spáchaného trestného činu, kde páchatel' si je vedomý toho, že pácha trestný čin, a preto zaň musí niesť aj trest; z tohto dôvodu je potom pre *retribúciu* dôležité stanoviť najmä primeranosť trestu a zhodnotiť závažnosť spáchaného trestného činu.⁸

Inak na uvedený vzťah týchto subjektov nazerá *restoratívna justícia*, ktorá vychádza z myšlienky, podľa ktorej sa do popredia dostáva náprava, obnova (z *angl.*

³ V ďalšom texte budú pojmy *restoratívna spravodlivosť* a *restoratívna justícia* používané synonymicky.

⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“).

⁵ Ide napríklad o inštitúty odklonov v trestnom konaní; bližšie PROKEINOVÁ, M.: *Odklony v trestnom konaní*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PraF UK, 2007, s. 26 a nasl.

⁶ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“).

⁷ Pozri ZÁHORA, J.: Pojem a účel trestu, systém trestov. In: IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 356.

⁸ Pozri bližšie KARABEC, Z.: Účel trestání. In: NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie*. Praha : Aspi, 2004, s. 214.

restore – obnova) pomerov, ktoré tu boli pred spáchaním protiprávneho činu. Vo svojej podstate nepopiera zmysel a existenciu retributívnej justície, práve naopak, dalo by sa povedať, že ju dopĺňa. Doplnenie vychádza z myšlienky zapojenia sa do procesu odsúdenia páchatel'a protiprávneho činu vo väčšej miere spoločnosti a predovšetkým poškodeného.

Toto hnutie sa začalo presadzovať najmä koncom 20. storočia,⁹ pričom vychádzalo z toho, že „viktimologické výskumy a ich výsledky odhalili nepravdivosť mýtov o údajnej potrebe obete zločinu pomstiť sa páchatel'ovi za utrpené príkorie. Naopak ukázali, že veľkej väčšine obetí ide skôr o to, aby sa im dostalo čo najskôr, najlepšie neformálnou cestou, morálneho a materiálneho zadost'učinenia.“¹⁰

Koncepcia vychádza z toho, že „trestný čin je konfliktom medzi dvomi či viacerými subjektmi – t. j. páchatel'om, obeťou a spoločnosťou (*community*) – a cieľom je obnovenie narušeného systému sociálnych vzťahov prostredníctvom napravenia alebo aspoň zmiernenia škody spôsobenej trestným činom.“¹¹

Autor Z. Karabec uvádza, že koncept restoratívnej justície nadväzuje na názory, podľa ktorých retributívna justícia je prekonaná v tom slova zmysle, že v súčasnosti neposkytuje riešenie na nárast kriminality, potrebu ochrany spoločnosti a jednotlivca. Restoratívna justícia potom nadväzuje na myšlienky, ktoré hovoria o potrebe odštátnenia monopolu na riešenie protiprávnych činov trestného charakteru s cieľom zabezpečenia mnohých prvkov ochrany práv poškodeného a jej ochranu, možnosti mimosúdneho riešenia konfliktov a pod.¹²

V nadväznosti na neformálnosť procesu restoratívnej justície ako reakciu na spáchaný trestný čin, „kde delikventný jedinec preberá zodpovednosť za svoj čin a aktívne sa podieľa na odčinení vzniknutej ujmy, dochádza k posilneniu postavenia

⁹ Po prvýkrát v 70. rokoch 20. storočia v USA a Veľkej Británii; išlo o rad experimentov pri mediácii v trestných veciach. Bližšie VÁLKOVÁ, H.: Viktimologie. In: KUČTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 180.

¹⁰ VÁLKOVÁ, H.: Viktimologie. In: KUČTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 179.

¹¹ HULMÁKOVÁ, J.: Kriminalita mládeže. In: KUČTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 290.

¹² Pozri bližšie KARABEC, Z.: Koncept restoratívni justice. In: KARABEC, Z. (ed.): *Restoratívni justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8.

obeti a nedochádza k stigamtizácii delikventného jedinca, je efektívna z hľadiska zamedzenia recidívy.“¹³

O pozitívach restoratívnej justície svedčí napríklad aj štúdia Univerzity v Cambridge. Podľa výsledkov tejto štúdie páchatelia násilnej trestnej činnosti sú menej náchylní k recidíve, keď majú možnosť stretnúť sa so svojou obeťou. Obete sa taktiež ľahšie vyrovnávajú s následkami činu a sú menej náchylné žiadať rovnako násilný trest.¹⁴

Obzvlášť priaznivé výsledky sa týkajú potom kriminality mládeže, ktorá po absolvovaní procesov spojených s restoratívnou justíciou, priamo vidí následky svojich činov, čo prispieva k prevzatíu zodpovednosti za spáchaný čin a je príkladom sankcie, ktorá ju späť integruje do spoločnosti. Dochádza k tomu predovšetkým vďaka neformálnemu stretnutiu páchatel'a, osôb mu blízkych, najmä rodičov, prarodičov, tiet, strýkov, susedov, učiteľov a obete sprevádzanej svojou rodinou. Pod dohľadom koordinátora potom prediskutujú konanie páchatel'a z pohľadu jeho samotného, jeho rodiny, obeti, ako aj dotknutej komunity.¹⁵

Syntézou uvedených informácií možno dospieť k záveru, že v prípade slovenskej trestnej politiky, zákonodarca myslel aj na inštitúty restoratívnej justície, ale zameral sa predovšetkým na vzťah páchatel' – štát, kde štát potresce páchatel'a trestnej činnosti najmä uložením alternatívneho trestu. Som toho názoru, že v tomto náhl'ade je naďalej veľký priestor na prípadnú realizáciu styku páchatel'a a obete, a teda k zdôrazneniu vzťahu medzi nimi s cieľom vyrovnania ich narušených vzťahov. Pozitívny príklad uvedeného budem ilustrovať na nasledujúcom prípade z USA.

Príklad restoratívnej spravodlivosti z praxe v USA

V januári 2013 publikoval novinár Paul Tullis v New York Times obsiahly článok¹⁶ o využití restoratívnej justície v USA, a to konkrétne v prípade vraždy. V tomto prípade 19 ročný Conor McBride v roku 2010 zastrelil v štáte Florida svoju snúbenicu Ann Margaret Grosmaireovú. Oba pochádzali z dobre situovaných rodín,

¹³ HULMÁKOVÁ, J.: Kriminalita mládeže. In: KUČTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 291.

¹⁴ Dostupné na URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/6330657.stm>, [cit. 2013-01-21].

¹⁵ HULMÁKOVÁ, J.: Kriminalita mládeže. In: KUČTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 291.

¹⁶ TULLIS, P.: Can Forgiveness Play a Role in Criminal Justice? Dostupné na URL: <<http://www.nytimes.com/2013/01/06/magazine/can-forgiveness-play-a-role-in-criminal-justice.html?smid=fb-nytimes&r=0>>, [cit. 2013-01-23].

boli premianti školy, pričom pár tvorili približne tri roky. Vražda Ann bola pritom vyvrcholením 38 hodinovej postupne eskalujúcej hádky medzi nimi.

Vzťahy medzi rodinami boli na dobrej úrovni, navzájom sa navštevovali a poznali sa, Annin otec dokonca Conorovi úspešne pomohol aj s hľadaním práce a Conor mnohokrát u nich doma aj prespal.

Conor po samotnom čine hneď kontaktoval políciu a udal sa. Záchranári už nedokázali ale Ann pomôcť, tá sa nachádzala v kóme. Jej rodičia, praktizujúci veriaci, sa po štyroch dňoch rozhodli ukončiť Annino trápenie a požiadali doktorov o jej odpojenie od prístrojov. Počas tejto doby boli Ann v nemocnici navštíviť aj Conorovi rodičia (dokonca skôr ako vlastného syna), čo sa neskôr ukázalo ako veľmi dôležitý fakt.

Annina matka bola Conora niekoľkokrát navštíviť vo väzbe, pričom hneď na prvýkrát sa mu zverila, že mu aj s manželom odpúšťajú, aj keď dlh, ktorý Conor voči nim má, nie je možné nikdy splatiť.

Conor bol obvinený z vraždy prvého stupňa, za ktorú sa na Floride bežne udeľuje doživotný trest odňatia slobody, prípadne aj trest smrti. Prokurátor ale navrhoval doživotný trest odňatia slobody z dôvodu, že nemal k dispozícii žiadne priťažujúce okolnosti.

Na Floride nemajú také skúsenosti s restoratívnou justíciou, ako je tomu v niektorých iných štátoch USA. Zo skúseností ostatných štátov pritom vyplýva, že k nej pristúpia v takých prípadoch, keď páchateľ a obeť prejavia ochotu stretnúť sa aj mimo priestorov súdu. V takýchto prípadoch prostredník (koordinátor) medzi nimi sa najprv s každou stranou osobne stretne, aby posúdil ich skutočné odhodlanie stretnúť sa. K samotnému stretnutiu potom dôjde až keď je prostredník (koordinátor) presvedčený o ich pravom záujme na takomto riešení veci. Stretnutie sa uskutočňuje mimo úradných priestorov súdu a zúčastňuje sa na ňom predovšetkým páchateľ, obeť a prostredník medzi nimi za ďalšej účasti spoločnosti (predovšetkým rodiny), ako aj prokurátora. Stretnutie prebehne tak, že každá zo zúčastnených strán uvedie svoj názor na vec, ako ju ovplyvnilo spáchanie trestného činu, o svojich pocitoch, ako sa domnieva, že by mohlo dôjsť k náprave tohto stavu a pod. Nik nemôže byť vo svojom monológu prerušený. Výsledkom stretnutia je predovšetkým dosiahnutie konsenzu ohľadom nápravy vzniknutej krivdy a ako k nej má dôjsť. Skúsenosti vravia v prospech predovšetkým

majetkových trestných činov, kde náprava spočíva v tom, že ukradnutý majetok sa môže vrátiť, alebo iným spôsobom nahradiť.

Celý tento proces pritom predstavuje odklon od trestného konania a v prípade úspechu ho aj celkom nahradí.

Problémom v tomto popisovanom prípade bola skutočnosť, že nešlo o majetkovú trestnú činnosť, ale o vraždu, s čím neboli dovtedy skúsenosti v žiadnom zo štátov USA, o to väčšiu pozornosť si preto zasluhuje Conorov prípad, keďže išlo o vôbec prvý prípad, keď vražda bola predmetom restoratívnej spravodlivosti.

Z prípadu ďalej vyplýva, že Annini rodičia boli tí, ktorí aktívne hľadali informácie ohľadom týchto alternatív k trestaniu páchatel'a a postupne zisťovali možnosti restoratívnej justície. Po viacerých pokusoch, sa im napokon podarilo zorganizovať takéto stretnutie. K stretnutiu došlo v časti trestného konania, ktoré neprebíha pred súdom (predsúdne konanie) a v rámci ktorého sa stretáva prokurátor s obvineným, jeho právnym zástupcom (angl. „*pre-plea conference*“). Predmetom tohto stretnutia je dohoda na vyhlásení obvineného, či sa priznáva ku skutku, odmieta ho alebo ho nepopiera pred tým, než sa o tom istom vysloví pred sudcom.¹⁷ Podľa pravidiel štátu Florida sa tohto stretnutia môže zúčastniť hocikto, nijakým spôsobom sa nezaznamenáva obsah stretnutia a jednotlivé vyjadrenia nemôžu byť použité pred súdom.

Stretnutie sa uskutočnilo koncom júna 2011, pričom okrem Conora, jeho rodiny, ako aj rodiny Ann, sa ho ďalej zúčastnili právni zástupcovia oboch strán, vyšetrovateľ, prokurátor, miestny farár a odborníčka na restoratívnu spravodlivosť Sujatha Baligaová, ktorá pôsobí ako riaditeľka projektu restoratívnej spravodlivosti pri Národnom kriminologickom a delikventnom ústave v Oaklande ako koordinátorka. Baligaová toto stretnutie viedla, pričom bolo určené, že ako prvý prednesie svoje slová prokurátor, popíše z akého trestného činu je Conor obvinený a ako k nemu podľa vyšetrovania došlo, potom si postupne slovo vezmú rodičia Ann, Conor a jeho rodičia a napokon miestny farár. Nik nesmel byť pri svojej reči prerušený, avšak Annini rodičia mohli požiadať o preskočenie niektorých častí výpovede ostatných, ak by boli pre nich príliš znepokojujúce, a to tak, že zodvihnú Anninu fotografiu, ktorú mali so sebou.

¹⁷ V našich podmienkach ide o vyhlásenia obžalovaného pred súdom po prednesení obžaloby; § 257 Trestného poriadku.

Na záver stretnutia sa Baligaová spýtala Anniných rodičov, čo by považovali za prípadnú nápravu tejto situácie. Obaja sa zhodli na tom, že Conor bude musieť vykonať dvakrát toľko dobrých skutkov, keďže zmaril jeden ľudský život. Zároveň sa zhodli, že postačujúci trest pre Conora by mal byť v rozmedzí od 10 do 15 rokov. Rovnaký názor vyjadrili aj jeho rodičia. Conor sám sa vzdal svojho slova v tejto časti. Keďže výsledkom celého popísaného procesu by mal byť konsenzus všetkých strán, poskytla Baligaová priestor aj pre prokurátora, ktorý sa tiež odmietol vyjadriť z dôvodu, že svoje rozhodnutie chcel naformulovať s „chladnou hlavou“.

Podľa neskorších výpovedí jednotlivých zúčastnených bola táto časť mimoriadne silným zážitkom, ktorý im pomohol „otvoriť oči“ a prežiť pocity ostatných, a to v oveľa väčšej miere, než sa to podarilo sudcovi na záver súdneho konania.

Prokurátor napokon ponúkol Conorovi dohodu: buď 25 rokov trestu odňatia slobody, alebo 20 rokov trestu odňatia slobody plus 10 rokov probačného dohľadu. Conor súhlasil s druhou možnosťou.

S niekoľkomesačným odstupom Annini rodičia skonštatovali, že celý proces bol pre nich mimoriadne pozitívny, keďže bez neho by nedokázali odpustiť Conorovi a uzatvoriť vec v sebe; neboli by schopní ďalej pokračovať. Podľa Conorovho názoru bol proces restoratívnej spravodlivosti tiež mimoriadne pozitívny, keďže si uvedomil následky svojho konania, ako ovplyvnilo životy iných, ale aj jeho život a najmä umožnil mu sústrediť sa na vlastnú nápravu a vnímať samého seba aj naďalej ako člena spoločnosti a nie len ako trestanca.¹⁸

Restoratívna spravodlivosť a správne právo

Uvedený prípad zo života ma predovšetkým pre svoj úspech mimoriadne zaujal. Na jednej strane treba kvitovať predovšetkým snahu všetkých zúčastnených strán o vyrovnanie sa s takto negatívnou životnou skúsenosťou, aj keď na druhej strane treba rovnako podotknúť, že život mladej slečne už nikto nikdy nevráti. O to viac som toho názoru, že práve proces vyrovnávania sa s takýmito situáciami je pre obeť protiprávnej činnosti a im blízke osoby mimoriadne významným.

¹⁸ Porovnaj celú túto podkapitolu s TULLIS, P.: Can Forgiveness Play a Role in Criminal Justice? Dostupné na URL: http://www.nytimes.com/2013/01/06/magazine/can-forgiveness-play-a-role-in-criminal-justice.html?smid=fb-nytimes&_r=0, [cit. 2013-03-28].

Som toho názoru, že úlohou štátu by malo byť predovšetkým poskytnúť ochranu každej osobe zdržiavajúcej sa na jeho území a predovšetkým ju chrániť pred páchaním akejkolvek protiprávnej činnosti. Vzhľadom na to, že táto ochrana bola porušená, bol spáchaný protiprávny čin alebo správny delikt, by sa mal záujem štátu presunúť do roviny, kde sa snaží o napravenie vzniknutého stavu, t. j. snažiť sa o reparáciu.

Myslím si, že uvedené sa vo väčšej miere dosiahne práve prostredníctvom restoratívnej justície, kde sankcia pre páchatel'a predstavuje až dôsledok poskytnutia tejto ochrany. Pre štát by mala byť na prvom mieste obeť a až následne na to páchatel'. V ostatnej dobe je skôr badateľný prístup, keď o páchatel'och protiprávnej činnosti toho vieme mnoho, ale akoby obeť boli kdesi v úzadí, čo nepovažujem za prospešné.

Z tohto dôvodu som sa preto začal zamýšľať nad ideou, či by niečo obdobného restoratívneho charakteru z uvedeného prípadu bolo možné dosiahnuť v prípade správneho práva. Záver o takejto možnosti bol vyvolaný predovšetkým myšlienkou, že správne právo ako osobitné právo verejnej správy, je tým odvetvím práva, pre ktoré je typická služba verejnosti. Verejná správa býva mnohokrát práve definovaná ako poskytovanie služby verejnosti.¹⁹

Z toho potom plynie jednoznačný záver o tom, že ak trestné právo upravuje inštitúty, ktoré môžeme zahrnúť pod restoratívnu spravodlivosť a ak verejná správa je službou verejnosti, potom by sa týmito inštitútmi malo zapodievať aj správne právo.

Možnosti využitia inštitútov restoratívnej spravodlivosti by som potom videl predovšetkým v prípadoch, ktoré spadajú pod „režim“ správneho práva trestného. Z tohto dôvodu som sa v tomto príspevku ďalej zamerail na analýzu ustanovení Správneho poriadku²⁰ a Priestupkového zákona,²¹ ktoré predstavujú dva základné procesnoprávne predpisy v oblasti správneho trestania. Výsledkom analýzy je záver, že oba obsahujú inštitúty, ktoré svojim charakterom možno zaradiť pod koncept restoratívnej spravodlivosti.

¹⁹ Český správní porádok (zákon č. 500/2004 Sb., správní řád) už túto skutočnosť aj legislatívne upravuje vo svojom § 4 ods. 1 (ustanovenia upravujúce základné zásady činnosti správnych orgánov). Treba podotknúť, že týmto vyjadrením nadväzuje na princípy presadzované Radou Európy, predovšetkým princípu dobrej správy, ktorých súčasťou je práve ponímanie verejnej správy ako služby verejnosti. K jednotlivým princípom bližšie KOŠIČIAROVÁ, S.: *Princípy dobrej verejnej správy a Rada Európy*. Bratislava : Iura Edition, 560 s.

²⁰ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správní porádok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správní porádok“)

²¹ Zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „Priestupkový zákon“).

Správny poriadok

Správny poriadok už vo svojich zásadách (§ 3 základné pravidlá konania) vyzýva správny orgán, aby sa vždy pokúsil o zmierné vybavenie veci medzi účastníkmi konania, a to za predpokladu, že to povaha veci pripúšťa.²² S. Košičiarová túto zásadu pomenúva ako *zásadu zmierného vybavenia veci*, pričom pripomína, že jej uplatnenie nesmie ísť na úkor iných zásad, najmä zásady zákonnosti a zásady oficiality; jej využitie prichádza do úvahy predovšetkým pri správnych konaniach začatých na základe dispozičnej zásady.²³

Správny poriadok zásadu zmierného vybavenia veci bližšie konkretizuje v § 48,²⁴ pričom uzatvorenie zmieru je jedným zo spôsobov meritórneho ukončenia správneho konania, kde druhou možnosťou je vydanie rozhodnutia vo veci samej (§ 46 a 47 Správneho poriadku). Zo znenia § 3 ods. 4 Správneho poriadku a z chápania verejnej správy ako služby verejnosti, treba usúdiť, že správny orgán by sa vždy mal snažiť pokúsiť účastníkov konania predovšetkým zmieriť.

Uvedené jednoznačne vyplýva aj z metód verejnej správy, kde verejná správa má na spravované subjekty pôsobiť predovšetkým metódami presvedčovania a až podporne metódami donútenia.²⁵ Podľa môjho názoru je možné snahu správneho orgánu pôsobiť na účastníkov konania tak, aby uzavreli zmier, ako aj samotný akt zmieru, chápať ako prejav presvedčovacej metódy verejnej správy a naopak prejavom donucovacej metódy verejnej správy je vydanie rozhodnutia, ktoré predstavuje predovšetkým verejnomocenský akt aj s prípadnými donucovacími vlastnosťami zo strany štátnej moci.

Okrem uvedeného pozitívneho pôsobenia zmieru možno medzi jeho ďalšie pozitívne vlastnosti zaradiť aj to, že jeho uzavretie správne konanie aj urýchľuje.

²² § 3 ods. 4 Správneho poriadku: Správne orgány sú povinné svedomite a zodpovedne sa zaoberať každou vecou, ktorá je predmetom konania, vybaviť ju včas a bez zbytočných prieťahov a použiť najvhodnejšie prostriedky, ktoré vedú k správneému vybaveniu veci. Ak to povaha veci pripúšťa, má sa správny orgán vždy pokúsiť o jej zmierné vybavenie. Správne orgány dbajú na to, aby konanie prebiehalo hospodárne a bez zbytočného zaťažovania účastníkov konania a iných osôb.

²³ Porovnaj KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2004, s. 24.

²⁴ (1) Ak to pripúšťa povaha veci, môžu účastníci konania medzi sebou so schválením správneho orgánu uzavrieť zmier. Správny orgán zmier neschváli, ak odporuje právnym predpisom alebo všeobecnému záujmu.

(2) Proti schválenému zmieru sa nemožno odvolať. Schválený zmier je vykonateľný.

²⁵ Bližšie ZLOCH, P.: Metódy verejnej správy. In: ŠKULTÉTY, P. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : VO PraF UK, 2005, s. 86 a nasl.

Zmier je možné uzatvoriť len v prípade sporových konaní, kde účastníci konania majú protichodné záujmy na výsledku správneho konania. Uvedené tak predpokladá existenciu minimálne dvoch účastníkov konania, pričom zmier nie je možné uzatvoriť medzi účastníkmi konania a správnym orgánom.²⁶

Nie je vylúčené, aby účastníci konania uzatvorili zmier iba o časti predmetu správneho konania (čiastkový zmier), vo zvyšku sa potom ukončí klasické správne konanie vydaním meritórneho rozhodnutia. O tom, že účastníci konania chcú uzatvoriť zmier sa spisuje zápisnica, pričom po obsahovej stránke je nevyhnutné, aby zmier posúdil správny orgán. Toto posúdenie si vyžaduje zistenie, či je alebo nie je v rozpore s právnymi predpismi alebo so všeobecným (verejným) záujmom. Ak nie je s nimi v rozpore, správny orgán zmier schváli; inak ho neschváli.

Oba tieto úkony uskutoční správny orgán formou rozhodnutia so všetkými náležitosťami, ktoré musí mať. V rozhodnutí pritom správny orgán neposudzuje predmet konania ako taký (keďže o tom sa dohodli už účastníci konania a správny orgán do tejto dohody nemôže zasahovať), ale vyrovnáva sa práve s otázkou, či obsah zmieru odporuje právnym predpisom alebo všeobecnému záujmu. Ak správny orgán schváli zmier, obsah zmieru bude vymedzený vo výrokovej časti rozhodnutia o schválení zmieru.²⁷

Správny poriadok vylučuje možnosť podania opravného prostriedku v prípade, ak dôjde ku schváleniu zmieru (keď účastníci konania sú „úspešní“ v tom, že obsah ich zmieru je v súlade so všeobecným záujmom aj právnymi predpismi). Opravný prostriedok nie je vylúčený v prípade, keď nedôjde ku schváleniu zmieru.

Nadobudnutím vykonateľnosti rozhodnutia o schválení zmieru, sa zmier stáva vykonateľným a je spôsobilý tvoriť podklad pre výkon rozhodnutia.

Priestupkový zákon

²⁶ Tu by už zrejme šlo o uzatvorenie subordinačnej správnej dohody medzi účastníkom konania a správnym orgánom, ktorá v našom právnom poriadku nie je umožnená. K odlišnej nemeckej právnej úprave pozri napr. HERC, T.: Všeobecná úprava verejnoprávnych zmlúv v nemeckom práve. In: *Justičná revue*, 63, 2011, č. 1, s. 123-135.

²⁷ Porovnaj KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2004, s. 208.

Priestupkový zákon obsahuje restoratívny prvok predovšetkým vo svojom § 78, podľa ktorého sa pri priestupku urážky na cti okresný úrad²⁸ pokúsi urazeného na cti a obvineného z priestupku zmieriť.

Priestupkový zákon taxatívne vymenúva, pre aké priestupky je možné uzatvoriť zmier.²⁹ Ide o tzv. návrhové priestupky, ktoré neprejednáva obvodný úrad z úradnej povinnosti, ale kde treba na začatie konania návrh postihnutej osoby, prípadne jej zákonného zástupcu alebo opatrovníka (§ 68 ods. 1 Priestupkového zákona). Ide o konkretizáciu zásady zmierného vybavenia veci podľa § 3 ods. 4 Správneho poriadku. Aj v tomto prípade sa zmier neuzatvára medzi účastníkom konania a správnym orgánom, správny orgán nezasahuje do obsahu zmiernosti, ale iba posudzuje splnenie podmienok na jeho uzatvorenie. Zmier môže byť uzatvorený v ktoromkoľvek štádiu priestupkového konania.³⁰ Zmier podľa Priestupkového zákona nemá charakter zmiernosti podľa Správneho poriadku. O jeho uzatvorení sa nerozhoduje formou rozhodnutia, ale formou dohody medzi účastníkmi konania, ktorej výsledkom je, že správny orgán obligatórne konanie o priestupku zastaví.³¹

Zatiaľ čo v prípade zmiernosti podľa Správneho poriadku, nemá správny orgán *expressis verbis* postavenie subjektu, ktorý je povinný navrhnúť účastníkom konania uzavrieť zmier, podľa Priestupkového zákona musí byť takýmto iniciatívnym subjektom.

Záver

Na základe uvedenej stručnej analýzy možno konštatovať, že aj správne právo upravuje niekoľko významných inštitútov, ktoré svojím charakterom možno čiastočne označiť za inštitúty restoratívnej spravodlivosti. Táto čiastočnosť vyplýva predovšetkým z faktu, že pri nich dochádza k významnému zapojeniu účastníkov konania a v prípade „priestupkového zmiernosti“ sa do jeho tvorby významne zapája aj poškodený, ale na

²⁸ Podľa čl. IX bodu 3 zákona č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sa v Priestupkovom zákone slová „okresný úrad“ vo všetkých tvaroch v celom texte nahrádzajú slovami „obvodný úrad“ v príslušnom tvare.

²⁹ Podľa § 49 ods. 1 písm. a) Priestupkového zákona ide o priestupok ublíženia na cti urazením alebo vydaním na posmech.

³⁰ Porovnaj MACHAJOVÁ, J.: *Základy priestupkového práva*. Komentár. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 173.

³¹ Porovnaj HAŠANOVÁ, J.: *Objasňovanie a prejednávanie priestupkov (priestupkové právo procesné)*. In: POTÁŠCH, P. – HAŠANOVÁ, J. a kol.: *Vybrané správne procesy. Teoretické a praktické aspekty*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 241.

druhej strane nedochádza k väčšiemu zapojeniu verejnosti, ako je tomu pri iných inštitútoch restoratívnej spravodlivosti.

Domnievam sa, že vzhľadom na to, že správne právo je odvetvím, ktorého pravidlami sa verejnosť takmer dennodenne riadi, malo by byť zároveň odvetvím, ktoré by sa malo verejnosti aj čiastočne otvoriť, a to v tom slova zmysle, aby aj verejnosť mala väčšie možnosti pozitívne vplývať na rozhodovanie správnych orgánov.

Myslím si, že práve v správnom práve jestvuje dostatočná možnosť využiť tieto uvedené poznatky a taktiež aj rozšíriť spektrum inštitútov, ktoré podradujeme pod restoratívnu spravodlivosť. Možnosti jej využitia sú zrejme dané práve pri sankcionovaní, ktoré vykonávajú správne orgány, keďže tam ide o priesečník s trestným právom, ktoré má väčšie skúsenosti s restoratívnou spravodlivosťou.

Správne právo by potom malo využiť vo väčšej miere tieto inštitúty v oblasti či už priestupkov, ako aj ostatných typoch správnych deliktov. Domnievam sa, že je veľmi významné, aby sa páchatelia protiprávnej činnosti dozvedali o dôsledkoch svojho konania, pričom najlepšie sprostredkovanie tejto skúsenosti sa im dostane práve od samotnej obete. Z tohto dôvodu je aj dôležité, aby boli uvedené aj dopady na spoločnosť reprezentovanú predovšetkým najbližšou komunitou združenou okolo obete (t. j. predovšetkým rodina). Pri tejto činnosti je tiež nevyhnutná asistencia najbližšej rodiny páchatel'a, ktorá by mala pôsobiť ako prvok odsúdenia páchatel'a. Práve prítomnosť rodiny páchatel'a by mala významným spôsobom napomôcť odsúdiť páchatel'a po morálnej stránke.

Som toho názoru, že uvedené vo významnej miere pre pochopenie spáchania protiprávnej činnosti a naštartovanie procesu vyrovnania sa s následkami krivdy spáchanej na obeti.

Myslím si, že restoratívna spravodlivosť by si našla svoje uplatnenie predovšetkým pri priestupkoch proti majetku,³² avšak zaujímavé by mohlo byť jej využitie napríklad pri správnych deliktoch spáchaných právnickými osobami, ktoré svojou činnosťou môžu významne zasiahnuť do života komunity (napríklad negatívnym ovplyvnením životného prostredia). V ďalšom svojom výskume sa preto chcem zamerať na hlbšiu analýzu restoratívnej spravodlivosti a nad možnosťami jej využitia v správnom práve, ďalej kde konkrétne by sa dal koncept restoratívnej spravodlivosti

³² § 50 Priestupkového zákona.

využiť a akým spôsobom a v neposlednom rade aj aký by mal byť postup pri jej uplatnení a predovšetkým jej celkový koncept a medzinárodný rámec.

JUDr. Matej Horvat, PhD.

odborný asistent

Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta

Použitá literatúra

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.* Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 356.

KARABEC, Z. (ed.): *Restoratívni justice. Sborník příspěvků a dokumentů.* Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.

KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár.* Šamorín : Heuréka, 2004.

KUCHTA, J. – VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky.* Praha : C. H. Beck, 2005.

MACHAJOVÁ, J.: *Základy priestupkového práva. Komentár.* Šamorín : Heuréka, 1998.

NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. a kol.: *Kriminologie.* Praha : Aspi, 2004.

POTÁSCH, P. – HAŠANOVÁ, J. a kol.: *Vybrané správne procesy. Teoretické a praktické aspekty.* Bratislava : Eurokódex, 2011.

TULLIS, P.: Can Forgiveness Play a Role in Criminal Justice?

Dohoda o vine a treste v slovenskom právnom poriadku

Tatiana Kanáliková

Abstrakt

Predmetom príspevku je problematika inštitútu dohody o vine a treste v podmienkach slovenského právneho poriadku. Autorka sa venuje vybraným aspektom uplatnenia inštitútu dohody o vine a treste ako odklonu v trestnom konaní, ktorý je možné považovať za inštitút reprezentujúci prvky restoratívnej justície. Príspevok poukazuje na konkrétne aspekty tohto inštitútu v súvislosti s postavením poškodeného v trestnom konaní a uplatnením jeho nároku na náhradu škody v trestnom konaní s ohľadom na napĺňanie požiadaviek restoratívnej justície.

Kľúčové slová

dohoda o vine a treste, poškodený, restoratívna justícia, nárok na náhradu škody;

Abstract

The focus of the article is on the issue of the Institute of guilt and punishment deal in the Slovak legal order. The author deals with selected aspects of the application of this Institute as a diversion in criminal proceedings, which can be regarded as an Institute representing the elements of restorative justice. The article points out particular aspects of the Institute of guilt and punishment deal regarding the status of the victim in criminal proceedings and pursuing its claim for damages in criminal proceedings, in the context of fulfilling the requirements of restorative justice.

Keywords

The guilt and punishment deal, the party injured, restorative justice, compensation/damages claim;

Inštitút konania o dohode o vine a treste reprezentuje formu tzv. odklonu, teda určitého špecifického postupu odlišujúceho sa od štandardného hlavného pojednávania a trestného konania, ktorý spočíva v zjednodušení konania, avšak zároveň nie je alternatívou potrestania (okrem prípadu, ak súd schváli dohodu o vine a treste, ktorej obsahom je dohoda o upustení od potrestania, a u mladistvého o podmiennečnom

upustení od potrestania), pretože toto konanie štandardne vyústi do vyhlásenia odsudzujúceho rozsudku a uloženia trestu. Tento inštitút, ktorý má svoje korene v anglo-americkom právnom systéme (plea bargaining), je v podmienkach slovenského trestného práva relatívne mladým inštitútom a do nášho právneho poriadku bol zakomponovaný v rámci komplexnej rekodifikácie trestného práva, ktorá prebehla v roku 2005. Zavedenie úpravy tohto inštitútu do Trestného poriadku bolo každopádne predmetom diskusie a polemiky, a to jednak z hľadiska vhodnosti, ale i potreby jeho zapracovania do vtedajšieho trestného konania. Názory svedčiace v prospech zavedeniu tohto inštitútu sa opierali najmä o argument nutnosti zrýchlenia a zefektívnenia vtedajšieho trestného konania prostredníctvom zmien úpravy jednotlivých štádií tohto konania. Výsledkom takéhoto postupu mala byť určitá optimalizácia dĺžky trestného konania tým spôsobom, aby medzi momentom spáchania trestného činu a momentom právoplatného odsúdenia páchateľa tohto činu, resp. iným rozhodnutím o jeho páchateľovi uplynulo čo najkratšie možné časové obdobie. Za takéto iné rozhodnutie je možné považovať najmä všetky formy odklonov.¹ Odmietavé názory reprezentovali argument časovej a pracovnej náročnosti praktickej aplikácie takéhoto inštitútu, či dokonca nepotrebnosť obdobnej úpravy vzhľadom na vysokú efektivitu iných inštitútov či procesných postupov (najmä vydanie trestného rozkazu v prípade spáchania prečinu).² Pokiaľ ide o ideovú názorovú rozmanitosť, na druhej strane bolo a stále je potrebné vnímať množstvo výhod, nevýhod a ideových argumentov pre i proti zavedeniu tohto inštitútu do trestných procesov všeobecne.³ Spomedzi najdôležitejších výhod a obhajujúcich argumentov je možné spomenúť najmä zmiernenie konfliktného charakteru trestného konania so súčasným znížením rizika sekundárnej viktimizácie obetí trestnej činnosti, posilnenie úlohy procesných strán trestného konania, či zjednodušenie trestného konania, ktoré prispeje k zrýchleniu a zhospodárneniu tohto konania. Za najzávažnejšie dôvody odmietania tohto inštitútu je zase možné označiť nasledovné: deformácia cieľa trestného konania, ktorým má byť dosiahnutie materiálnej spravodlivosti, osoba obvineného a príslušné orgány činné v trestnom konaní nie sú

¹ ČENTÉŠ, J. – VIKTORYOVÁ, J.: Prípravné konanie v návrhu Trestného poriadku, In: Justičná revue, 56, 2004, č.11, str. 1171-1178.

² MAGVAŠIOVÁ, A., ČENTÉŠ, J.: Poznatky z aplikácie konania o dohode o vine a treste, In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008, s. 172.

³ MUSIL, J.: Dohody o vině a trestu – ani či ne? In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008, s. 185-201.

v pozícií „zmluvných strán“ (verejnoprávny vzťah medzi štátom a páchatel'om má tradične vrchnostenskú, horizontálnu povahu), aby mohli disponovať oprávnením na uzavretie dohody, riziko vývinu akýchsi dvoch druhov trestného konania (s dohodou a bez nej), kedy dochádza k nerovnosti občanov pred zákonom, problém dôveryhodnosti priznania obvineného, kedy takémuto priznaniu často chýba etický rozmer, pretože páchatel' v ňom neprejavuje ľútosť nad spáchaným skutkom, ale používa ho v rámci osobného kalkulu, či napokon často opakovaný argument premeny trestného konania na určitý druh trhu so spravodlivosťou, ktorá má za následok stratu dôvery občanov v trestnú justíciu.

Využívanie procesných odklonov či alternatív pramení z koncepcie tzv. restoratívnej (obnovujúcej) justície. Práve restoratívna justícia kladie prioritný dôraz na nápravu všetkých škodlivých následkov spôsobených trestným činom, eventuálne napravenie narušených vzťahov páchatel'a a poškodeného (obete), či využívanie alternatívnych opatrení pri riešení trestných vecí. Podpora a dôraz je kladená na využívanie odklonov trestnom konaní, ktoré vzhľadom na svoju konštrukciu zväčša majú pozitívny dopad na reparáciu a náhradu škôd spôsobených trestným činom priamo od páchatel'a (navyše, keď vzhľadom na svoje benefity pre páchatel'a môže byť ich použitie vnímané ako forma úľavy). Odklony, a teda i samotný inštitút dohody o vine a treste tak predstavuje významný nástroj restoratívnej justície.

Rovnako ako zvyšné odklony, aj dohoda o vine a treste má svoj potenciál v zjednodušení, zefektívnení a skrátení trestného konania. Zásadným rozdielom však je, že dohoda o vine a treste má svoje uplatnenie nielen v prípade prečinov ale aj zločinov. Pokiaľ ide o zmysel a prínos takéhoto inštitútu, jeho uplatnenie sa zvykne prisudzovať skutkovo a dôkazne zložitým prípadom, kedy je vlastne výsledok a dĺžka trestného konania pomerne ťažko odhadnuteľná, kedy si vlastne žiadna zo strán nie je istá, ako proces dopadne, resp. nevie odhadnúť náklady trestného konania (v skutkovo a dôkazne opačných prípadoch, zväčša aspoň jedna strana záujem o dohodu stráca). Je však možné predstaviť si i celkom opačné prípady, kedy dohoda taktiež nájde svoje uplatnenie. Východiskom z neistoty pre strany môže byť uzavretie dohody, pričom je možné povedať, že každá zo strán môže istým spôsobom z takéhoto postupu profitovať. Pre orgány činné v trestnom konaní môže predstavovať úsporu času a nákladov, pre obvineného miernejší trest a takisto úsporu nákladov. Pokiaľ ide o poškodeného, ten od dohodovacieho konania oprávnene očakáva, že dosiahnutia náhrady škody mu trestným

činom spôsobenej bude jednoduchšie, a taktiež ho ušetrí zdĺhavých súdnych konaní a neprímeraných výdavkov.⁴ To, či tomu tak skutočne je i v podmienkach slovenského dohodovacieho konania, však zostáva otázkou. V zmysle jedného zo základných princípov restoratívnej justície by spáchanie trestného činu nemalo byť chápané ako porušenie spoločenského poriadku, alebo ako previnenie sa proti abstraktným právnym či morálnym pravidlám, ale je potrebné vnímať ho v prvom rade ako škodu (ujmu), ktorá bola obetiam činu spôsobená, a taktiež ako hrozbu pre bezpečnosť spoločnosti. Reakcia a odpoveď spoločnosti na spáchanie trestného činu má smerovať a prispievať k zníženiu (v ideálnom prípade k odstráneniu) takýchto škôd a hrozieb.⁵ V tomto kontexte by páchatel' trestného činu mal vždy keď je to možné aktívne prispievať a zúčastňovať sa na náhrade škody spôsobenej trestným činom, vrátane odstraňovania škodlivých následkov svojho činu, samozrejme však za súčasného zachovania jeho ostatných práv. Sú teda tieto požiadavky restoratívneho typu justície naplnené i v rámci uplatnenia inštitútu dohody o vine a treste v našom trestnom procese?

Dohodou o vine a treste teda rozumieme dohodu, ktorú uzatvárajú prokurátor a obvinený a v určitých prípadoch aj poškodený či iná oprávnená osoba, pričom jej imanentným obsahom je priznanie spáchania skutku obvineným, uznanie viny a prijatie trestu obvineným, prípadne i ďalšie výroky. Konanie o dohode o vine a treste je teda v prípravnom konaní oprávnený začať len prokurátor (na podnet obvineného, ale aj bez takéhoto podnetu), ktorý je tiež jediným subjektom, ktorý dohodu s obvineným uzatvára a následne podáva návrh súdu na jej schválenie v rámci osobitného spôsobu konania podľa § 331 až 335 TP v štádiu súdneho konania. Môžeme teda povedať, že samotné konanie je dvojfázové. V prvej fáze prokurátor skúma kumulatívne naplnenie materiálnych podmienok uvedených v § 232 ods.1 TP. V zmysle uvedeného ustanovenia teda na podnet obvineného, alebo bez jeho podnetu môže začať konanie o dohode o vine a treste, ak:

- výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú záver, že skutok je trestným činom a že ho spáchal obvinený,
- obvinený sa k spáchaniu skutku priznal, uznal svoju vinu a
- doposiaľ získané dôkazy nasvedčujú pravdivosti jeho priznania.

⁴ Tamtiež, s.184-185.

⁵ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol.: Kriminologie, Druhé, přepracované vydání, Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 221.

Pokiaľ ide o záver, že skutok je trestným činom a že ho spáchal obvinený, tento je možné považovať za naplnený vtedy, ak sa vyznačuje určitým vyšším stupňom pravdepodobnosti zisteného skutkového stavu, pričom sú súčasne vylúčené racionálne odôvodnené pochybnosti.⁶ Rovnako priznanie obvineného musí byť priznaním všetkých skutkových okolností a z toho vyplývajúce naplnenie všetkých zákonných znakov príslušnej skutkovej podstaty trestného činu. V rámci zvažovania vhodnosti použitia konania o dohode o vine a treste prokurátor sa riadi a zvažuje aj kritéria uvedené v §4 a §5 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 Z.z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu, ktorá tiež upravuje ďalšie podrobnosti k tomuto štádiu konania.⁷

Keď prokurátor skonštatuje naplnenie všetkých spomenutých podmienok, písomne vyzve obvineného a ostatné oprávnené osoby (teda obhajcu obvineného a poškodeného), aby sa vyjadrili ohľadom začatia konania o dohode o vine a treste. Ak uvedené osoby výzvu odmietnu, prokurátor o tom vykoná záznam vo vyšetrovacom spise a pokračuje sa v trestnom stíhaní obvineného. Ak je stanovisko dotknutých osôb kladné, prokurátor môže začať konanie o dohode o vine a treste. Prvým krokom prokurátora v tomto štádiu konania bude predvolanie obvineného podľa § 232 ods. 2 TP. Pokiaľ ide o účasť poškodeného, o mieste a čase konania ho len upovedomí rovnako ako obhajcu obvineného. Ak je v čase konania obvinený osobou mladistvou, dohodu nemožno uzavrieť taktiež bez súhlasu jeho zákonného zástupcu.

V rámci konania o dohode o vine a treste by všetky zúčastnené osoby mali dospieť k dohode a vyriešiť teda otázky viny obvineného, trestu, ktorý mu má byť uložený, a taktiež otázku náhrady škody uplatnenej poškodeným v adhéznom konaní. Pokiaľ ide o riešenie otázky nárokov poškodeného v tomto konaní, treba poznamenať, že ak si poškodený svoj nárok riadne a včas uplatnil, teda do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, malo by byť o jeho nároku na náhradu škody rozhodnuté. Vyplýva to aj z ustanovenia § 232 ods. 7 TP, kde je medzi jednotlivými obsahovými náležitosťami dohody o vine a treste pod písmenom d) uvedený rozsah a spôsob náhrady škody, ak bola trestným činom spôsobená. Ak si teda poškodený svoj nárok takto uplatnil, prokurátor je povinný ho upovedomiť o konaní o dohode o vine a treste,

⁶ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 583.

⁷ RAJNIČ, M.: Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. In: Justičná revue, 60, 2008, č. 10, s. 1391.

a teda poškodený je oprávnený sa tohto konania zúčastniť a aktívne v ňom vystupovať, pokiaľ ide o uplatnenie jeho nárokov. V kontraste k uvedenému je však potrebné dodať, že vzhľadom na ustanovenie § 232 ods. 2 posledná veta TP, dohoda o vine a treste môže byť uzavretá aj keď v otázke náhrady škody strany nedospejú ku konsenzu. V takom prípade prokurátor navrhne, aby súd poškodeného odkázal s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na občianske súdne konanie alebo iné konanie. Táto skutočnosť sa samozrejme uvedie do návrhu dohody, ktorá sa predloží súdu na schválenie. Ak teda strany dospeli k vytvoreniu návrhu dohody, v potrebnom rozsahu má prokurátor povinnosť podať návrh súdu na schválenie tejto dohody. Na znak svojho súhlasu s obsahom dohody, túto podpisujú prokurátor, obvinený, obhajca a poškodený, ak úspešne uplatnil nárok na náhradu škody a zúčastnil sa konania. Z uvedených skutočností a čiastočného priblíženia inštitútu dohody o vine a treste je možné vo vzťahu k postaveniu poškodeného a jeho nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom konštatovať nasledujúce negatívne postrehy:

- a) ustanovenia Trestného poriadku zásadne neprispievajú k ochrane záujmov poškodeného, ktorý si riadne a včas uplatnil nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom v trestnom konaní,
- b) dohodu o vine a treste je možné úspešne uzavrieť a schváliť i bez účasti poškodeného a teda i bez rozhodnutia o jeho nároku na náhradu škody,
- c) uzavretie dohody o vine a treste je možné v prípade neobmedzeného okruhu trestných činov.

Ad a): V zmysle vyššie uvedeného, ak v procese uzatvárania dohody o vine a treste prokurátor skonštatuje naplnenie všetkých zákonných podmienok, písomne vyzve obvineného a ostatné oprávnené osoby (teda obhajcu obvineného a poškodeného), aby sa vyjadrili ohľadom začatia konania o dohode o vine a treste. V zmysle následného postupu, prokurátor poškodeného upovedomí o mieste a čase konania o dohode o vine a treste v zmysle §232 ods. 2 TP. Výkladom tohto ustanovenia je nevyhnutné dospieť k záveru, že samotný Trestný poriadok týmto spôsobom demonštruje a naznačuje, že účasť poškodeného na týchto úkonoch nie je nevyhnutná, keďže na rozdiel od obvineného, ktorý je na toto konanie riadne predvolaný, poškodený je o jeho konaní len upovedomený. V nadväznosti na uvedené potom Trestný poriadok žiadnym spôsobom nerieši situáciu, kedy sa poškodený na toto konanie nedostavil, aj keď si svoj nárok na

náhradu škody v trestnom konaní uplatnil riadne a včas. Z nedostavenia sa poškodeného by nemalo byť automaticky vyvodené, že tento sa odmieta zúčastniť dohodovacieho konania. V tomto súvisi by bolo dozaista na mieste, aby procesná úprava poskytovala prokurátorovi možnosť hájiť práva a oprávnené záujmy poškodeného, ktorý si riadne uplatňuje svoj nárok na náhradu škody v trestnom konaní, najmä v situácii, kedy sa tento z rozmanitých dôvodov nedostaví, resp. nemôže zúčastniť konania o dohode o vine a treste. V takýchto prípadoch by teda mohol prichádzať do úvahy postup, že by sa sám prokurátor naďalej snažil o dosiahnutie dohody s obvinených i v otázke náhrady škody spôsobenej trestným činom. Môžem konštatovať, že v súčasnosti tak môže dochádzať k nerovnovážnemu stavu pokiaľ ide o ochranu práv a oprávnených záujmov poškodeného v trestnom konaní. V tomto súvisi je možné poukázať na českú procesnú úpravu tohto inštitútu, ktorý sa s účinnosťou od 1.septembra 2012 stal súčasťou českého trestného konania (prostredníctvom novely Trestného rádu zákonom č. 193/2012 Sb.). V súvislosti s postavením poškodeného a jeho nárokom na náhradu škody spôsobenej trestným činom je potrebné povedať, že samotné explicitné znenie nových ustanovení zaväzuje štátneho zástupcu, aby pri dohodovacom konaní dbal tiež na záujmy poškodeného (§175a odst. 5 tr. rádu), a v prípade, že sa dohodovacieho konania zúčastňuje, má právo vyjadriť sa najmä pokiaľ ide o rozsah a spôsob náhrady škody, alebo nemajetkovej ujmy alebo vydania bezdôvodného obohatenia. Svoj nárok si poškodený môže uplatniť najneskôr pri prvom konaní o dohode o vine a treste, pričom na toto svoje oprávnenie musí byť poškodený poučený v rámci zákonného poučenia o jeho právach. Zároveň je potrebné uviesť, že dohodu o vine a treste je možné uzavrieť a následne aj súdne schváliť i bez dohody s poškodeným v otázkach náhrady spôsobenej škody. Dôležité však je, že pokiaľ si poškodený svoj nárok riadne uplatnil, avšak sa konania nezúčastňuje, štátny zástupca je oprávnený dohodnúť sa s obvineným o náhrade škody za poškodeného, a to až do výšky uplatneného nároku. Dôvodová správa vo svojom texte vylučuje negatívny dopad uplatnenia dohodovacieho konania na nároky a postavenie poškodeného v trestnom konaní. Dôvodí procesnou úpravou, vzhľadom na ktorú platí, že pokiaľ medzi poškodeným a obvineným nedôjde k dohode o náhrade škody, nemajetkovej ujmy či vydanie bezdôvodného obohatenia, môže súd v rámci schvaľovania dohody o vine a treste rozhodnúť o nárokoch poškodeného i na podklade spisového materiálu, v medziach uplatneného nároku.⁸ Súd teda buď schváli takú

⁸ <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=75290> (Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, 6. volebné obdobie, Sněmovní tisk 510/0, část č. 1/2)

dohodu o vine a treste, s ktorou poškodený súhlasí, alebo môže schváliť takú dohodou, v ktorej rozsah a obsah náhrady zodpovedá riadne uplatnenému nároku poškodeného (§314r odst. 4 tr. rádu.). Rovnako však súd môže poškodeného s jeho nárokom odkázať na konanie v občianskoprávných veciach.

Ad b): Ako sme už uviedli, dohodu o vine a treste je možné v zmysle platnej právnej úpravy uzavrieť i bez toho, že by došlo k dosiahnutiu konsenzu o otázke náhrady škody spôsobenej trestným činom, napriek tomu, že tento nárok bol riadne a včas v trestnom konaní uplatnený. V takomto prípade len prokurátor súdu navrhne, aby poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody alebo jej časti odkázal na občianske súdne konanie alebo iné konanie. V takomto prípade je poškodený nútený domáhať sa svojho nároku na náhradu škody v rámci civilného konania, a to podaním príslušného návrhu na súd. Dôjde nielen k oddialeniu možnosti dosiahnuť náhradu škody spôsobenej trestným činom, ale taktiež v procese civilného konania sa poškodený nevyhne v rámci prejednávania veci ďalšej konfrontácii s obvineným (resp. odsúdeným), keďže bude nutné v procese dokazovania preukazovať jeho nárok na náhradu škody.

Z hľadiska postavenia a posilnenia pozície poškodeného v trestnom konaní, je možné vysloviť myšlienku, že tento súčasný stav neposkytuje dostatočnú ochranu právam poškodeného. Posilnenie a stabilizovanie postavenia poškodeného by mohlo a malo spočívať v tom, že podmienkou prijatia priznania obvineného súdom a teda podmienkou schválenia dohody by bolo nahradenie spôsobenej škody alebo aspoň uzatvorenie dohody o spôsobe, podmienkach a harmonograme náhrady škody spôsobenej predmetným trestným činom. Treba poznamenať, že nevyhnutnosťou by nemuselo byť uhradenie škody do vypracovania návrhu dohody. V tomto ohľade je možné vidieť dostatočný časový priestor na uhradenie škody, prípadne podniknutie iných krokov smerujúcich k uhradeniu škody až do momentu rozhodovania súdu o schválení či neschválení návrhu dohody na verejnom zasadnutí. Ak by v tomto štádiu súd skonštatoval, že spôsobená škoda bola poškodenému uhradená, resp. obvinený podnikol všetky potrebné kroky na jej riadne uhradenie podľa obsahu dohody, bolo by možné schváliť návrh dohody o vine a treste. K relevantnosti tohto názoru prispieva taktiež to, že v rámci zvažovania vhodnosti použitia konania o dohode o vine a treste prokurátor sa riadi a zvažuje aj kritéria uvedené v §4 a §5 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 Z.z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu. Jedným z týchto kritérií je napríklad kritérium

prejavenia ľútosti a pocitu viny obvineného či ochota dobrovoľne prevziať zodpovednosť za svoje konanie, ktoré sa hodnotia napríklad snahou obvineného o odškodnenie obete za spôsobené zranenie alebo za spôsobenú škodu, alebo iné zmiernenie dôsledkov svojho konania. Ďalším zo zvažovaných kritérií je dopad na právo poškodeného a ochota obvineného nahradiť škodu, ktorú spôsobil trestným činom, kde je dôležité zo strany prokurátora dôsledne skúmať postoj obvineného k nároku poškodeného na náhradu škody, a snažiť sa, aby sa obvinený v konaní o dohode o vine a treste zaviazal k náhrade tejto škody, prípadne jej časti. Aj z týchto dôvodov by bolo odôvodnené a oprávnené požadovať, aby sa naplnenie týchto kritérií stalo jednou zo zákonných podmienok pre uzavretie dohody o vine a treste, a teda aby nahradenie škody, resp. zaviazanie sa na nahradenie takejto škody bolo jednou zo základných podmienok schválenia dohody o vine a treste súdom na verejnom zasadnutí.

Ďalším aspektom, z ktorého môže poškodený vnímať takéto rozhodnutie o odkaze jeho nároku na občianske konanie, je aplikácia ustanovenia o mimoriadnom znížení trestu v zmysle §39 ods. 4 TZ. Podľa tohto ustanovenia je možné, aby súd v konaní o dohode o vine a treste uložil trest odňatia slobody znížený o jednu tretinu pod dolnú hranicu zákonom ustanovenej trestnej sadzby a v prípade trestných činov uvedených v odseku 3 písm. a) trest odňatia slobody nie kratší ako dvadsať rokov. Je teda zrejmé, že samotný obvinený môže takýmto spôsobom profitovať z priznania svojej viny tým spôsobom, že mu bude uložený nižší trest aký by mu hrozil za štandardných okolností. Uvedený fakt zväčša býva, ako sme už uviedli vyššie, výrazným prvkom motivácie obvineného na uzavretie dohody o vine a treste v trestnom konaní.

Ad c): Ako som už uviedla vyššie aplikácia dohody o vine a treste nie je obmedzená okruhom trestných činov, a teda prichádza do úvahy tak pri prečinoch, ako i zločinoch, resp. obzvlášť závažných zločinoch. Odlišnú situáciu je možné evidovať v podmienkach českého trestného konania, kedy je uplatnenie inštitútu dohody o vine a treste vylúčené v prípade obzvlášť závažného zločinu. Jej uzavretie nie je možné ani v prípade mladistvého páchatel'a, kde sa úprava prikláňa skôr k dosiahnutiu výchovného účelu vykonaním štandardného trestného konania. V súvislosti s neobmedzenosťou uplatnenia inštitútu dohody o vine a treste v našom trestnom konaní do popredia vystupuje možné negatívne vnímanie takejto praxe nielen spoločnosťou, ale najmä samotným zainteresovaným poškodeným. Neobmedzený diapazón trestných činov však bude mať tendenciu rezonovať najmä v súvisi s trestnými činmi proti životu a zdraviu, ktorých

škodlivým následkom sú rozmanité zásahy do telesnej integrity ľudskej bytosti. Do úvahy prichádzajú taktiež trestné činy proti ľudskej dôstojnosti. V týchto prípadoch je potrebné mať na zreteli už tento zásadný zásah do práv fyzickej osoby, pričom v dôsledku platnej právnej úpravy môže u poškodeného dôjsť ku vzniku ďalšej ujmy, ktorá bude vyplývať z pocitu nespravodlivého rozhodnutia v trestnej veci. Takáto ďalšia ujma sa teda prejaví najmä v morálnej sfére poškodeného. Navyše, nie každý poškodený vidí v rámci trestného konania ako prioritu získanie náhrady škody spôsobenej trestným činom, ale dôležitým pre neho býva i prejednanie veci súdom, z hľadiska morálneho odsúdenia páchatel'a, kedy toto predstavuje pre poškodeného určitú formu zadost'učinenia. V tomto súvisi by sa nemalo zabúdať ani na výchovný aspekt trestného konania, kedy je páchatel' konfrontovaný so skutkom, ktorého sa dopustil a s jeho škodlivými následkami. Taktiež v nadväznosti na výklad v predchádzajúcom bode (teda na možnosť uzavretia dohody bez zohľadnenia nároku poškodeného na náhradu škody), môže takáto úprava implikovať extrémne nerovnovážne postavenie obvineného a poškodeného ako strán trestného konania, kedy obvinený môže dosiahnuť určitú formu úľavy v procese dohodovacieho konania bez ohľadu na charakter či závažnosť spáchaného trestného činu, pričom záujmy a nároky poškodeného môžu zostať v zásade úplne opomenuté.

Záverom je teda možné zhodnotiť, že spomenuté aspekty platnej právnej úpravy inštitútu dohody o vine a treste dostatočne neprispievajú k ochrane záujmov poškodeného v trestnom konaní všeobecne, osobitne však potom s ohľadom na poškodeného, ktorý si riadne a včas uplatnil svoj nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom v trestnom konaní. Zlepšenie právnej úpravy v tomto smere by prispelo k možnosti lepšieho napĺňania myšlienok restoratívnej koncepcie justície i v podmienkach slovenského dohodovacieho konania.

JUDr. Tatiana Kanáliková

interná doktorandka

Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

Čentéš, J. – Viktoryová, J.: Přípravné konanie v návrhu Trestného poriadku, In: Justičná revue, 56, 2004, č.11, str. 1171-1178.

Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, ISBN 978-80-8078-309-9.

Magvašiová, A., Čentéš, J.: Poznatky z aplikácie konania o dohode o vine a treste, In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008.

Musil, J.: Dohody o vině a trestu – ani či ne? In: Rekodifikácia trestného práva- doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008.

Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, Druhé, přepracované vydání, Praha: ASPI Publishing, 2004, ISBN 80-7357-026-2.

RAJNIČ, M.: Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. In: Justičná revue, 60, č. 10, 2008.

Súčasn  uplatňovanie prvkov restoratívnej justície

Štefan Kočan

Abstrakt

Mimosúdne riešenie trestných činov ako opatrenie v rámci trestnoprocesnej činnosti je organickou súčasťou politiky zlepšovania prístupu občana k spravodlivosti, ktorý je pre všetkých občanov základným právom podľa čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd. Cieľom tejto politiky je smerovanie k skvalitneniu trestnej justície a zlepšenie preventívnych aktivít v oblasti celkovej prevencie kriminality. V druhej polovici 20. storočia, najmä v súvislosti s popularizáciou princípov „občianskej spoločnosti“ a posilňovaním významu ľudských a občianskych práv a ich ochrany, sa tiež rozvíja hľadanie novej podoby trestnej spravodlivosti. Postupne sa presadzujú názory o obmedzovaní právomoci štátu pri riešení trestných vecí a o posilnení úlohy priamych účastníkov, teda páchatel'ov a obetí, pri riešení týchto konfliktov a ich následkov. Formulujú sa predstavy o restoratívnej justícii.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, páchatel', obeť, probácia, mediácia

Abstract

Amicable settlement of the offenses as a measure of the activity of criminal procedure is an organic part of the policy of improving access to justice, which is for all citizens the fundamental right under Art. 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Freedoms. The purpose of this policy is moving towards the improvement of the criminal justice system and improve preventive activities in general crime prevention. In the second half of the 20th century, particularly in relation to the popularization of the principles of "civil society" and the importance of strengthening human and civil rights and their protection, is also developing a search for a new form of criminal justice. Gradually Advocates of limiting the jurisdiction of the casework and the strengthening of the role of direct participants, as perpetrators and victims in addressing these conflicts and their consequences. Formulate the idea of restorative justice.

Keywords

Úvod

Pojem restoratívnej justície (z angl restore – obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu, zodpovedá aj lat. restitutió) možno vysvetliť ako určitý koncept zaobchádzania s páchatelmi, odlišný od klasickej „retributívnej“ trestajúcej justície (lat. retributio – odplata, potrestanie). Vychádza z názoru, že súčasná trestná spravodlivosť nie je adekvátnou reakciou spoločnosti na rast kriminality, nevedie k ochrane jednotlivca a spoločnosti. Ide o koncept, ktorý nadväzuje na niektoré myšlienky odmietajúce štátny monopol na riešenie konfliktov trestnej povahy, jej paradigma je však viditeľná vo veľmi dávnom ponímaní spravodlivosti. Restoratívnu justíciu môžeme chápať ako súbor postulátov, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také poňatie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpané prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných vecí a pod.¹ Restoratívna justícia usiluje o maximálnu možnú mieru uzdravenia a obnovu trestným činom narušených vzťahov a za týmto účelom účastníkom umožňuje spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky.“

Restoratívna justícia

Restoratívny prístup k riešeniu konfliktov s trestným zákonom neznamená odmietnutie klasických trestných postupov a sankcií, ale ide o ich vhodné doplnenie, rozšírenie možnosti voľby reakcie na trestný čin a možností pre individualizovaný prístup k páchatelovi, čo vo svojich dôsledkoch pozitívne ovplyvňuje účinnosť trestného postihu.

Restoratívnu justíciu nemožno chápať ako nejaký ucelený systém reakcie spoločnosti na trestnú činnosť, napríklad v zmysle „anglosaskej koncepcie trestnej justície“ či „kontinentálneho trestného procesu“. Niektoré krajiny majú teda trestnú justíciu viac restoratívnu a niektoré menej podľa toho, ako sú pri legislatívnych úpravách reakcie spoločnosti na trestnú činnosť zastúpené teoretické východiská a princípy, ktoré zahrňujeme do restoratívnej justície. Restoratívna justícia teda predstavuje skôr určitý paralelný systém pôsobiaci vedľa klasickej trestnej justície, kde vo viacerých smeroch trestnú justíciu doplňuje.

Snahy o vytvorenie restoratívnej justície vychádzajú z názoru, že tradičná trestná politika vyčerpala svoje možnosti a nie je schopná zabrániť rastu kriminality, ani riešiť

¹ KARABEC, Z.: Koncepcie restoratívnej justície, In. Trestní právo, Praha Orac. Roč. 36, č. 3. 2003, š. 13

narastajúce problémy trestnej justície, ako sú enormné zaťaženia súdov, nízka účinnosť trestov, nedostatočná ochrana obeti a pod.

Je však potrebné upozorniť, že zástupcovia restoratívnej justície sú najmä sociologicky orientovaní kriminológovia. Oproti tomu juristicky zameraní kriminológovia upozorňujú na nebezpečenstvo, ktoré môže priniesť prílišné uvoľnenie alebo opustenie klasických zásad trestného práva a trestného procesu pre ochranu základných ľudských práv a slobôd a pre ochranu spoločnosti.

Úlohy restoratívnej justície

Koncepcia mimosúdneho riešenia trestných činov bola postavená na vytvorení zákona o probačných a mediačných úradníkoch, ktorý vychádzal z nového chápania restoratívnej justície kladúcej dôraz na odstránenie konfliktu, ktorý vznikol medzi páchatelom trestného činu a poškodeným, teda obeťou trestného činu a tým aj na obnovu právneho stavu.

V trestnom procese sa ráta s aktívnou úlohou obvineného, ale aj s individuálnym zohľadnením záujmov a potrieb poškodených a ďalších dotknutých subjektov. Zákon upravuje vznik inštitútu probačných a mediačných úradníkov, vymedzuje obsah pojmov mediácia, probácia a probácie a mediačne činnosti. Zároveň ustanovuje kompetencie Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky metodicky a koncepcie riadiť výkon probácie a mediácie²

Hlavným prvkom koncepcie mimosúdneho riešenia trestných činov je prvok mediácie. Mediácia sa na účely trestného konania chápe ako špecifická mimoprocesná metóda riešenia trestnej veci, ktorá naplňa zmysel koncepcie restoratívnej justície v prípade tých trestných činov, ktoré sú dôsledkom konfliktného vzťahu medzi páchatelom a obeťou konkrétneho trestného činu. Mediácia v trestnoprávnom zmysle je vymedzená užšie ako sa zvyčajne chápe. Toto je dané preto, lebo je doslovne viazaná so súvislosťami v trestných konaniach. Mediácia medzi poškodeným a obvineným vychádza zo všeobecných zásad a princípov mediácie, jej špecifiká sú však dané kontextom trestného konania, v rámci ktorého sa uplatňuje. Vo všeobecnosti možno povedať, že mediácia sa považuje za jednu z významných metód spojených s filozofiou restoratívnej justície, dokonca sa niekedy vníma ako jeden zo základných nástrojov uplatnenia tohto princípu v praxi. Mediácia redefinuje trestný čin ako konflikt medzi stranami, ktorých sa bezprostredne týka³.

² IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava. Iura Edition. 2006, s. 800

³ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava. Iura Edition. 2006, s. 704

Koncepčné metódy mediácie sú založené na efektívnom urovnaní alebo zmiernení konfliktov medzi subjektmi, ktoré sú spojené s trestným činom a odstránením alebo nápravou vzniknutých následkov. V tejto súvislosti sa mediácia nemôže zamieňať s procesným prejednaním veci a rozhodnutím trestnej veci mimo štandardného konania preto, že v rámci mediácie sa nedá riešiť otázka viny a nevinu obvineného, ako aj skutkové podstaty týkajúce sa stíhaného trestného činu.

Konečné rozhodnutie vo veci zostáva vo výlučnej právomoci súdu a v prípravnom konaní prokurátora. Restoratívne chápanie trestnej spravodlivosti však pre mediačného a probačného úradníka vytvára priestor na to, aby stranám ponúkol inú možnosť riešenia trestnej veci, než je klasické trestné konanie.

V koncepcii je mediácia založená na dobrovoľnosti obidvoch strán. Probačný a mediačný úradník môže vykonávať jednotlivé úkony mediácie len v prípade, keď získa písomný súhlas obidvoch strán. V prípade mladistvého je na vykonanie mediácie potrebný súhlas jeho zákonného zástupcu. Vychádzajúc z koncepcných zásad podporených zákonnými normami mediácie možno definovať ako mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným.

Činnosť probačných a mediačných úradníkov je vymedzená v súlade s koncepcným usporiadaním, ktoré vychádza v zásade z právnej úpravy, obsiahnutej v Trestnom zákona a Trestnom poriadku. Probačný a mediačný úradník vykonáva činnosti, ktoré bez rozdielu o podstate mimosúdneho riešenia trestných činov sú nasledovné:

- zhromažďuje podklady o obvinenom,
- plní úlohy pri podmienenečnom zastavení trestného stíhania (§ 213, 217) a pri uzatváraní zmieru (§ 220 až 227),
- sprostredkuje stretnutie poškodeného a páchatel'a,
- vykonáva ochranný dohľad,
- vykonáva dohľad nad odsúdeným podmienenečne prepusteným z výkonu trestu odňatia slobody,
- vykonáva kontrolu výkonu trestu povinnej práce.

Základné princípy restoratívnej justície boli prijaté v máji 1996 Pracovnou skupinou pre restoratívnu justíciu Aliancia nevládných organizácií, ktorú vypracoval Ron Claasen, spoluriaditeľ Strediska pre štúdium konfliktov a mierového úsilia na Fresno Pacific College.

- Trestný čin je priestupok proti ľudským vzťahom a až druhotne porušenie zákona.
- Restoratívna justícia uznáva, že trestný čin je nesprávne jednanie, ku ktorému by nemalo dochádzať, a taktiež uznáva, že pokiaľ sa tak stane, existuje isté nebezpečie a príležitosti. *Nebezpečím* rozumieme, že komunita, obeť alebo páchateľ sa budú následkom odpovede cítiť ešte viac odcudzení, viac poškodení, znevážení, oslabení, budú sa cítiť ešte menej bezpečne a budú mať ešte menšiu snahu spolupracovať so spoločnosťou. *Príležitosťou* rozumieme, že bezprávie je uznané a vyjadrené, spravodlivosť je obnovená (odškodnenie a milosť) a budúcnosť je vyjasnená, takže účastníci sa cítia bezpečnejšie a dôstojnejšie, sú posilnení a viac ochotní spolupracovať medzi sebou a so spoločnosťou.
- Restoratívna justícia je proces, ktorý „dáva veci do poriadku, ak je to možné“. Zahrňuje bezpečie a opravu škôd vo vzťahoch a fyzických škôd spôsobených trestným činom, pozornosť venovanú potrebám vzťahujúcim k príčine trestného činu (závislosť na návykových látkach, nedostatok sociálnych či pracovných schopností alebo zdrojov, nedostatok morálneho alebo etického základu atď.)
- Primárna obeť trestného činu je tá, ktorá je najviac zasiahnutá trestným činom. Sekundárne obeť sú ostatné, ktoré sú zasiahnuté trestným činom, členovia rodiny, priatelia, svedkovia, pracovníci trestného súdnictva, komunita atď.
- Vo chvíli, kedy obavy o bezpečnosť zo strany priamej obeť, komunity a páchateľa sú uspokojené, restoratívna justícia chápe túto situáciu ako moment poučenia pre páchateľa. V tejto chvíli je možné povzbudiť ich ku snahe naučiť sa novým spôsobom chovania a existencie v komunite.
- Restoratívna justícia dáva prednosť odpovedi na trestný čin v najranejšom možnom štádiu, s maximálnou možnou mierou dobrovoľnej spolupráce a minimálnou mierou nátlaku, pretože uzdravenie vzťahov a učenie sa novému sú procesy založené na dobrovoľnosti a spolupráci.
- Restoratívna justícia dáva prednosť tomu, aby väčšina trestných činov bola prejednávaná v rámci kooperatívnej štruktúry, ktorá zahrňuje tých, ktorí boli trestným činom postihnutí ako podporu a zodpovednosť poskytujúcu komunite. Toto môže zahŕňať primárne a sekundárne obeť a ich rodiny, páchateľa a jeho rodinu, zástupcov komunity, zástupcov vlády, zástupcov náboženskej komunity, zástupcovia školy atď.

- Restoratívna justícia uznáva, že nie všetci páchatelia sa rozhodnú pre spoluprácu. Preto je tu potrebný vonkajší orgán, ktorý učiní rozhodnutie za páchatel'a, ktorý nebude ochotný spolupracovať. Rozhodnutie orgánov a ich následky by mali byť preskúmané s ohľadom na to, či sú rozumné, restoratívne zachovávajúce dôstojnosť obete, páchatel'a a komunity.
- Restoratívna justícia dáva prednosť tomu, aby páchatelia, ktorý predstavujú značné bezpečnostné riziko a doposiaľ nie sú ochotní spolupracovať, boli umiestnení v prostredí, kde je dôraz kladený na bezpečnosť, kladné hodnoty, etiku, zodpovednosť voči ostatným, zodpovednosť za svoje chovanie a zdvorilosť. Mali by sa dozvedieť o dopade ich trestného činu na obeť, byť pozvaní naučiť sa empatii, mala by im byť ponúknutá možnosť získať znalosti, ktoré by im umožnili stať sa prospešnými členmi spoločnosti. Malo by sa im stále dostávať pozvania (nie nátlaku), aby začali spolupracovať s komunitou, a tak skoro, ako je to možné, by mali dostať príležitosť sa takto prejaviť vo vhodnom prostredí.
- Restoratívna justícia vyžaduje nadstavbové štruktúry založené na zodpovednosti, využívajúce prirodzenú komunitu do tej miery, ako je to možné, lebo dodržiavanie dohôd je kľúčom k vytvoreniu navzájom si dôverujúcej komunity.
- Restoratívna justícia uznáva a podporuje rolu kolektívnych inštitúcií, vrátane náboženskej komunity, v ich úlohe učenia a stanovenia morálnych a etických noriem, na ktorých je komunita postavená .

Alternatívy k trestu odňatia slobody

„Restoratívny prístup k riešeniu kriminálneho jednania, neznamená odmietnutie klasických trestných postupov a sankcií, ale ide o ich vhodné doplnenie, rozšírenie možnosti voľby reakcie na trestný čin a možnosť pre uplatnenie individualizovaného prístupu k páchatel'ovi, čo v dôsledku pozitívne ovplyvní účinnosť trestného postihu.“

Ukladanie trestu odňatia slobody je dnes chápané ako posledný možný prostriedok, ktorý má byť aplikovaný v prípadoch, kedy s ohľadom na závažnosť spáchaného trestného činu či vzhľadom k osobe páchatel'a nie je vhodné uplatniť iný druh trestu.

Alternatívnym trestom je v zásade každý trest, pri ktorom nedochádza k obmedzeniu osobnej slobody odsúdeného. Je to alternatívny spôsob, ako má byť dosiahnutý účel trestu, ktorým je ochrana spoločnosti a dosiahnutie žiaducej zmeny v chovaní delikventa bez negatívnych vplyvov väzenia.

V systéme trestov prevažujú druhy trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody a izoláciou páchatel'a od spoločnosti (tzv. alternatívne sankcie), pretože sa predpokladá, že značná časť páchatel'ov je menej narušená a u týchto páchatel'ov by sa mohlo záporne prejavíť ich násilné vytrhnutie z prirodzeného sociálneho prostredia, narušenie sociálne užitočných vzťahov a negatívny vplyv viac narušených osôb .

Významnú rolu pri rozvoji alternatívnych trestov zohrala hlavne Rada Európy, ktorá v početných rezolúciách, štúdiách a v ďalších podkladoch iniciatívne nastoľovala problematiku trestu odňatia slobody, podmienok jeho výkonu a upozorňovala na možnosť a účelnosť jeho nahradenia inými trestami. Obdobné úsilie vyvíja v rámci OSN Výbor pre prevenciu a kontrolu zločinnosti a Hospodárska sociálna rada (Rozum, 2005, s.13). Alternatívy trestu odňatia slobody, medzi nimi podmienené odsúdenie, ale predovšetkým probácie a OPP (doporučované i v rezolúciách OSN), sú pevnou súčasťou moderného systému trestných sankcií. Dĺžka trvania alternatívnej sankcie musí byť priamo úmerná trestnému činu a dĺžke trestu odňatia slobody, ktorý by bol inak za trestný čin uložený. Zároveň u odsúdenej osoby musia byť reálne predpoklady, že vyhovie stanoveným podmienkam. Alternatívne tresty teda nahrádzujú krátkodobé tresty, ktoré sú ukladané páchatel'om menej závažnej trestnej činnosti.

Veľký dôraz je kladený na spoluprácu s páchatel'om. Cieľom je dosiahnuť páchatel'ov náhľad na spáchaný trestný čin a na nasledujúci trest ako na spravodlivú a primeranú reakciu spoločnosti na spáchaný trestný čin. Alternatívne tresty by mali byť užívané zvlášť u mladistvých delikventov, kde je ešte možnosť určitej nápravy páchatel'a . Tiež dohľad nad správaním obvineného počas priebehu skúšobnej doby a pomáhanie obvinenému, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu boli uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní⁴.

Pozitíva alternatívnych trestov

V porovnaní s trestom odňatia slobody má alternatívny výkon trestu niekoľko predností. Odsúdený neprichádza do styku s väzenským režimom, nie je ním spojená strata slobody, čo pozitívne prispieva k zníženiu recidívy.

Trest väzenia je často spojený s prizonizáciou, teda s negatívnym vplyvom prostredia na odsúdených a ich bezprostrednú budúcnosť po prepustení. Pobyť vo väzení je vo väčšine

⁴ KATONA, G. Probácia, mediácia-nové prvky v našom trestne-právnom systéme. In Justičná revue, roč. 57, č. 3, 2005, s. 24-25

prípadoch spojený s so stratou zodpovednosti odsúdeného za seba samého, za svoje chovanie i za svoju budúcnosť. Odsúdený po prepustení stráca schopnosť žiť na slobode. To môže viesť k takzvanému syndrómu otáčavých dverí, kedy sa prepustený väzeň neschopný zachytiť sa v nekriminálnom spoločenstve vyhľadá taký typ prostredia, v ktorom sa vie pohybovať. Teda kriminálny.

Preto sú v mnohých prípadoch vhodnejšie alternatívne tresty, ktoré neizolujú človeka od bežnej spoločnosti a nie sú prekážkou pre opätovné začlenenie páchatel'a do spoločnosti.

Hlavné výhody sú v tom, že alternatívy trestu odňatia slobody nemajú za následok spomínané nevýhody odňatia slobody. Uloženie alternatívneho trestu dáva odsúdenému šancu odpykať si trest bez negatívnych stránok, oddiaľujú skúsenosť s väzenským prostredím a teda predchádza nežiaducim vplyvom výkonu trestu odňatia slobody a jeho výkon má nižšie náklady. Nedochádza k pretrhnutiu sociálnych väzieb jedinca s jeho sociálnym okolím, v ktorom žije a ďalej môže pracovať.

Takýto trest tiež zohľadňuje osobnosť jedinca a jeho individuálne zvláštnosti a u menej narušených páchatel'ov je podstatne účinnejší z hľadiska odstránenia hrozby recidívy. V neposlednej rade uspokojí záujmy obeti trestného činu a prispieva k lepšiemu odškodneniu. Uloženie obmedzenia alebo povinnosti by malo pôsobiť preventívne proti ďalšej trestnej činnosti.

V priebehu výkonu trestu sa sleduje, či odsúdený plní podmienky trestu a či žije v súlade s normami spoločnosti .

Probačný dohľad

„Podstatou dohľadu je konštruktívna metóda prevýchovy a iného pozitívneho ovplyvňovania chovania páchatel'a trestného činu, ktorá je založená na účelnej kombinácii prvkov kontroly, pomoci a poradenstva“ .

Probačný dohľad sa využíva hlavne pri podmienenom treste odňatia slobody s dohľadom. Ide o typickú formu tzv. probácie. Probačné a mediačné služby sú najstaršou formou alternatívneho trestania. Slovo probácie je odvodené z latinského slova probare, čo znamená skúšať, overovať. Za probáciu sa považuje „organizovanie a vykonávanie dohľadu nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným (ďalej len obvineným), kontrola výkonu trestu nespojených s odňatím slobody, vrátane uložených povinností a obmedzení, sledovanie odsúdeného v skúšobnej dobe podmiennečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, ďalej individuálnu pomoc obvinenému a pôsobení na neho, aby viedol riadny život, vyhovel

súdom alebo štátnym zástupcom uloženým podmienkam a tým došlo k obnove narušených právnych a spoločenských vzťahov.“ Probácia je tiež zhromažďovanie informácií o osobe páchatel'a a jeho sociálnej, rodinnej a pracovnej situácii.

Mediáciou sa rozumie mimosúdne sprostredkovanie za účelom riešenia sporu medzi obvineným a poškodeným a činnosť smerujúca k urovnaniu konfliktného stavu vykonávaná v súvislosti s trestným konaním. Je možné ju vykonávať len s výslovným súhlasom obvineného a poškodeného. .

Činnosť probačnej služby.

Obecne môžeme za činnosť probačnej služby považovať:

- Výkon dohľadu nad chovaním obvineného v prípadoch, kedy bol uložený, a v sledovaní chovania obvineného v priebehu skúšobnej doby.
- Vytváranie podmienok pre rozhodnutie i podmienenom zastavení trestného stíhania, alebo pre schválenie narovnania, hlavne prejednanie a uzavretie dohody o náhrade škody, alebo prípadné ďalšie alternatívne postupy či alternatívne tresty.
- Výkon dohľadu nad chovaním obvineného v prípade, kedy bolo rozhodnuté o nahradení väzby probačným dohľadom, alebo v sledovaní chovania v priebehu skúšobnej doby v prípadoch, kedy bolo rozhodnuté o podmienenom prepustení odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody.
- Obstarávanie podkladov k osobe obvineného a jeho rodinnému a sociálnemu zázemiu.

Cieľom pôsobenia Probačnej a mediačnej služby je integrácia obvineného, participácia poškodeného a ochrana spoločnosti .Základným rysom dohľadu je nutnosť pravidelného osobného kontaktu s úradníkom Probačnej a mediačnej služby, ktorý je poverený výkonom dohľadu. Náplňou dohľadu je kontrola chovania páchatel'a, kontrola dodržiavania podmienok uložených mu súdom či vyplývajúcich zo zákona, odborné vedenie a pomoc s cieľom napomôcť mu, aby v budúcnosti viedol riady život. Poslaním probačnej služby je aj kvalifikované zaist'ovanie výkonu alternatívnych trestov .

Súčasťou býva i probačný program.

Rozumie sa ním hlavne program sociálneho výcviku, psychologického poradenstva, terapeutický program, program zahrňujúci obecne prospešnú činnosť, vzdelávací, doškoľovací, rekvalifikačný alebo iný vhodný program k rozvíjaniu sociálnych schopností a osobnosti mladistvého, a to s rôznym režimom obmedzení v bežnom spôsobe života, ktorý smeruje k tomu, aby sa mladistvý vyhol chovaniu, ktoré by bolo v rozpore so zákonom,

a k podpore jeho vhodného sociálneho zázemia a k urovnaniu vzťahov medzi ním a poškodením.

Úloha probačného pracovníka.

Dohľadom probačného pracovníka sa rozumie pravidelné sledovanie chovania mladistvého v jeho rodine a spôsobu výchovného pôsobenia rodičov na neho, kontrola dodržiavania uloženého probačného programu a výchovných povinností a obmedzení uložených mladistvému súdom pre mládež a v prípravnom konaní štátnym zástupcom alebo vyplývajúcich zo zákona a jeho pozitívne vedenie probačným úradníkom k životu v súlade so zákonom. Probačný úradník pri výkone dohľadu dohliada na plnenie povinností uložených mladistvému, a za tým účelom pravidelne navštevuje mladistvého, nad ktorým vykonáva dohľad, v jeho bydlisku, na pracovisku a v škole .

Účelom dohľadu probačného pracovníka je:

- Sledovanie a kontrola chovania mladistvého, zameraná na zaistenie ochrany spoločnosti a zníženia možnosti opakovania trestnej činnosti.
- Odborné vedenie a pomoc mladistvému s cieľom zaistiť, aby v budúcnosti viedol riadny život.

Pomoc a poradenstvo vykonáva probačný úradník v rámci prípravy a realizácie individuálne pripraveného programu výkonu dohľadu pre mladistvého .

Mladistvý, ktorému bol uložený probačný dohľad je povinný:

- spolupracovať s probačným úradníkom spôsobom, ktorý mu probačný úradník stanoví na základe programu jeho výkonu,
 - dostavovať sa k probačnému úradníkovi v lehotách, ktoré mu budú stanovené probačným úradníkom - pri stanovení týchto lehôt probačný úradník prihliadne k pomerom mladistvého, jeho životnej situácii v dobe výkonu dohľadu i k prostrediu, v ktorom žije,
 - ďalej je mladistvý povinný probačného pracovníka informovať o svojom pobyte, zamestnaní, dodržiavaní uložených primeraných obmedzení alebo povinností.
- Probačnému pracovníkovi nesmie brániť vstupu do svojho obydlija (Sotolář, 2000).

„Konkretizácia povinností páchatel'a spojených s vykonávaným dohľadom je nutná z dôvodu vykonateľnosti, kontrolovateľnosti a dostatočnej záruky jasného vymedzenia chovania a

zásahov do slobody páchatel'a, vrátane možnosti predvídať za akých podmienok mu môže byť uložený trest“ .

Obecne prospešné práce (community service)

Práca vykonávaná vo verejnom záujme má priniesť páchatel'ovi morálny úžitok, má slúžiť k jeho začleneniu do spoločnosti a prispieť k jeho pracovnej adaptácii. Významným rysom OPP je teda fakt, že vyžaduje na odsúdenom, aby dal svoj čas a svoje schopnosti k dispozícii spoločnosti, ktorej platné právo porušil .

Obecne prospešné práce predstavujú trest, ktorý je alternatívou k trestu odňatia slobody, a do ktorého výkonu je zapojená širšia verejnosť. Pre verejne prospešnú prácu v zmysle hlavného alternatívneho trestu hovorí okrem hľadiska výšky nákladov i kombinácia rôznych trestaním sledovaných účelov: ujmu spôsobenú páchatel'ovi tu predstavuje odňatie voľného času, ktorý je v dnešnej spoločnosti stále viac cenený, spôsobené škody sú nahradené prácou vykonanou v prospech spoločnosti, resocializácia páchatel'a je uľahčená tým, že jeho sociálne kontakty nie sú poškodené príliš intenzívnym zásahom do jeho života a zároveň je podporená osvojovaním stabilných pracovných návykov a rozvíjaním pocitu sociálnej zodpovednosti .

Zmyslom tohto trestu je vytvorenie nejakého užitočného výsledku, ktorý musí slúžiť širšiemu okruhu ľudí. Môžu byť teda vykonávané len v prospech obcí alebo v prospech štátnych alebo iných obecne prospešných inštitúcií, ktoré sa zaoberajú vedou a vzdelávaním, kultúrou, školstvom, ochranou zdravia, požiarnou ochranou, ochranou životného prostredia, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvierat, humanitárnou, sociálnou, charitatívnou, náboženskou, telovýchovnou a športovou činnosťou.

Východiská trestnej spravodlivosti podľa princípov restoratívnej justície

Aby bolo reálne možné uskutočniť stretnutie páchatel'a, obete a zainteresovaných členov komunity, spoločne diskutovať o spáchanom trestnom čine a dospieť k nejakému kolektívnemu názoru a stanovisku, je potrebné zveriť iniciatívnu rolu neutrálnej osobe, ktorá plní úlohu sprostredkovateľa (mediátora). Tým má byť osoba, ktorá je schopná odborne a s dostatočnou autoritou pripraviť zúčastnené osoby na prejednanie prípadu podľa princípov restoratívnej justície a zaistiť, že jednanie bude pre všetky strany bezpečné a že všetci zúčastnení budú môcť vyjadriť svoje názory a uplatniť svoje návrhy.

Úlohu mediátora zastávajú v mnohých krajinách súkromné osoby, nezávislé na štátnych orgánoch, či verejných organizáciách, ich činnosť je buď dobrovoľná alebo je

sponzorovaná z rôznych nadačných zdrojov. V krajinách, kde existuje rozvinutý probačný systém, obvykle plnia úlohu mediátora v niektorých fázach trestného procesu probační úradníci. Následky, ktoré páchatel' svojim činom spôsobil, sú z hľadiska princípov restoratívnej justície ponímané rovnako veľmi široko. Nejde len o priamu materiálnu škodu, ktorá bola obeť spôsobená a ktorú možno nahradiť, či inak odčiniť. Ide tiež najmä o emocionálnu ujmu, ktorú obeť utrpel a ktorú je nutné kompenzovať náležitou satisfakciou. Tieto emocionálne potreby obeť je treba pri prejednávaní prípadu rešpektovať, ich uspokojenie však nemožno pozorovať v neprimeraných požiadavkách na páchatel'a, či dokonca v nejakých postupoch odplatného charakteru.

Prístupy restoratívnej justície majú na zreteli nielen vzťah páchatel' – obeť, ale tiež odstránenie následkov spáchaného činu, ktoré sa môžu prejaviť vo vzťahu komunit, ku ktorým zúčastnené osoby patria.

Najťažšou úlohou pri aplikácii princípu restoratívnej justície je vytvorenie priestoru pre pochopenie a uznanie viny zo strany páchatel'a, poskytnúť príležitosť pre odčinenie spáchaného deliktu a dosiahnuť zmier. Pretože restoratívna justícia predstavuje v podstate nový model riešenia konfliktov, ktoré dosahujú intenzity trestných činov a je teda alternatívnou k tradičnej trestnej justícii⁵.

Záver

V mnohých prípadoch sú to práve restoratívne prístupy, ktoré môžu pomôcť nájsť najspravodlivejšiu reakciu na spáchaný trestný čin. Nejde o univerzálne riešenie využiteľné vždy a za všetkých okolností. Mnohokrát je využitie restoratívnych programov nemožné, napr. v prípade, keď sa páchatel' nepriznáva k spáchanému trestnému činu, nie je ochotný niesť zodpovednosť za spáchaný čin. V mnohých prípadoch nie je ochotný páchatel' sa stretnúť s obeťou trestného činu. No i napriek všetkým negatívnym aktivitám páchatel'a restoratívne prístupy sú veľkou budúcnosťou pri spáchaní činu, nakoľko sú pokusom na zmiernenie následkov.

JUDr. Štefan Kočan, PhD

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

⁵ McCOLD, P., WACHTEL, T.: Restorative Justice. In Theory Validation, Tubingen, SRN, 2000., s. 10

Použitá literatúra

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava. Iura Edition. 2006, s. 704.

KARABEC, Z.: Koncepce restorativní justice, In. Trestní právo, Praha Orac. Roč. 36, č. 3. 2003, s. 13

KATONA, G. Probácia, mediácia-nové prvky v našom trestne-právnom systéme. In Justičná revie, roč. 57, č. 3, 2005, s. 24-25.

McCOLD, P., WACHTEL, T.: RESTORATIVE JUSTICE. IN THEORY VALIDATION, TUBINGEN, SRN, 2000., s. 10.

Restoratívna verzus retributívna koncepcia trestania

Mgr. Lucia Laciaková

Abstrakt

V predkladanom článku „Restoratívna verzus retributívna koncepcia trestania“ sa zaoberám historickým vývojom trestnej spravodlivosti a trestu, podrobnou charakteristikou oboch koncepcií, ich vzájomným odlišením a porovnaním.

Kľúčové slová

Trestná spravodlivosť, trest, retributívna koncepcia trestania, restoratívna koncepcia trestania, trest odňatia slobody, alternatívne tresty.

Abstract

In the presented article „Restorative versus retributive concept of punishing“ I deal with historical development of criminal justice and punishment, detailed characteristics of both concepts, their mutual differentiation and comparison.

Key words

Criminal justice, punishment, retributive concept of punishing, restorative concept of punishing, imprisonment, alternative punishments.

ÚVOD

V posledných desaťročiach sa celá spoločnosť stáva svedkom neúmerneho nárastu páchania trestných činov a nájdenie riešenia na daný problém sa preto stáva čoraz nevyhnutnejším. Tradičná reakcia v podobe uloženia trestu odňatia slobody v súčasnosti prestáva byť adekvátnou reakciou na spáchaný trestný čin. Tento spôsob riešenia spoločenského konfliktu plynúceho z páchania trestnej činnosti prežíva krízu. Jeho zlyhanie sa dá vypozerovať z niekoľkých skutočností, akými sú napríklad preplnené nápravné zariadenia, zlyhávajúce resocializácie páchateľov, náhrada škody obetiam trestných činov realizovaná v minimálnom rozsahu a rastúca tendencia počtu recidivistov. O odstrašujúcom či nápravnom účinku trestu odňatia slobody sa v dôsledku toho dá hovoriť len veľmi ťažko.

S možným riešením prichádza restoratívna koncepcia trestania, resp. alternatívne riešenie trestných vecí, ktoré poskytuje obetiam, ako aj páchateľom rozsiahlejšiu možnosť aktívne sa zapájať do trestného konania, čím sa predpokladá zvýšená miera

dosahovania satisfakcie u obetí, dobrovoľne prevzatá zodpovednosť páchateľov za spáchaný trestný čin a u oboch posilnenie celkovej dôvery voči orgánom činným v trestnom konaní.

Cieľom tohto článku je poskytnúť historický exkurz zmýšľaním spoločnosti v kontexte trestnej spravodlivosti, podrobiť podrobnej analýze obe protichodné koncepcie trestania, a na záver článku ich vzájomne porovnať, resp. uviesť širokú škálu rozporuplných názorov filozofov, teoretikov, právnikov, ako aj ďalších osôb zaoberajúcich sa tematikou trestnej spravodlivosti.

1. HISTÓRIA TRESTANIA

Trestná spravodlivosť v zmysle nazerania na primeranosť a vhodnosť reakcie na spáchaný trestný čin je podmienená historickými a kultúrnymi východiskami každej spoločnosti.¹ Odlišuje sa v priestore a čase v súvislosti so stupňom rozvoja a zložitou spoločenských vzťahov. Vo vyspelých právnych štátoch stojacich na civilizačných pilieroch európskej, resp. kontinentálnej či anglo-americkéj právnej kultúry, drží tesný monopol a z toho plynúcu plnú zodpovednosť za riešenie trestných vecí a celkové výsledky trestnej politiky vo svojich rukách štát. Štát, reprezentovaný zložitým systémom justičných orgánov, má za úlohu dbať na dodržiavanie zákona, odhaľovať jeho porušenia a v rámci spravodlivého procesu objasniť všetky okolnosti spáchania trestného činu a náležite potrestať tých, ktorý sa panstvu práva spreneverili.²

Nebolo však tomu tak vždy. Dávne, nám už dnes tak vzdialené poňatie trestnej spravodlivosti vlastné počiatkom našej civilizačnej kultúry, stálo na úplne iných základoch. Archaické právo rozoznávalo celú radu možných porušení práva, avšak ich spoločným znakom bol absolútny nezáujem o páchateľa. Záujem sa prejavoval výlučne o čin ako taký, pričom je nutné dodať, že porušenie práva nebolo ešte vôbec hodnotené z etickej stránky. Pojmy „zločin“ a „zločinec“ boli v tej dobe neznáme, rovnako ako pojem „trest“, ktorý sa objavil až vo vrcholnom stredoveku a naznačoval marginálnu zmenu v právnom myslení. Až v tej dobe sa začína z porušenia práva vyvodzovať voči páchateľovi morálna výčitka, zatiaľ čo dovtedy bola problémom výlučne skutočnosť, že došlo k porušeniu práva. Porušenie archaického práva bolo ako žieravina- muselo byť odstránené tak rýchlo, ako to bolo možné. Hnev bohov sa musel zmierniť a poriadok

¹ Karabec, Z.: Nové možnosti pro trestní justici. In: Kriminallistika, č. 2/ 2003

² Sotolař, A. Váľková, H.: Restoratívni justice- trestní politika pro 21. století? In: Trestní právo, č. 1/ 2000.

obnoviť, pokiaľ nemala utrpieť škodu právna pospolitosť ako celok. Porušenie práva preto už viac nebolo súkromnou záležitosťou, ale otázkou všeobecného blaha.³

Neskôr, v období rodovej spoločnosti, sa využíval trest ako náhrada osobnej pomsty, čo bola výslovne súkromná záležitosť. Využíval sa aj spôsob odplaty v podobe krvnej pomsty, tzv. vendeta. Odplata vo forme krvnej pomsty sa využívala z toho titulu, že krv bola chápaná ako symbol sily rodu. Týmto spôsobom trestania teda chcel dať rod najavo svoju veľkosť, resp. ním prejavoval svoju moc.

Z uvedeného je jasné, že v najstarších vývojových etapách práva ešte nie je možné uvažovať o diferenciácii jednotlivých účelov trestov. Ak aj bol trestu prikladaný nejaký význam, tak išlo výlučne o obnovenie narušeného poriadku, resp. odvrátenie hnevu bohov. Trest teda nevznikol ako výtvar ľudského intelektu, ale vyvinul sa postupne na obranu spoločnosti popri tom, ako sa vyvíjala i samotná ľudská spoločnosť. Až neskôr bolo možné vzhľadom na postupný rozvoj ľudského poznania a intelektu trest ako jav analyzovať a ovládnuť jeho regulatívne pôsobenie. Vďaka tomu sa trest oslobodil od svojej inštinktívnej povahy a svoju úlohu začali hrať rôzne myšlienkové konštrukcie. Postupne sa začali vyvíjať aj jednotlivé teórie trestu, ktoré odzrkadľovali posuny ľudského myslenia, ako aj vývoj filozofie v danej oblasti.⁴

Forma trestania v podobe krvnej pomsty sa s rozvojom mestských štátov začala využívať čoraz menej. Účel trestu je postupne nachádzaný v odplate a odstránení. Páchateľ je postihnutý rovnakým spôsobom, akým on sám zasiahol postihnutého, v duchu zásady „oko za oko, zub za zub“. V čase vlády Chammurapiho, pôvodcu uvedenej zásady, malo byť účelom trestu v prvom rade emocionálne uspokojenie poškodeného, ktoré malo byť dosiahnuté prostredníctvom rovnakej ujmy spôsobenej previnilcovi a v druhom rade kompenzácia vzniknutej škody. Základnou vlastnosťou trestania tej doby bola prísnosť a krutosť trestov, prostredníctvom čoho chcela spoločnosť odstrániť svojich členov od páchania trestných činov vo všeobecnosti, a tým kriminalitu znižovať, resp. jej predchádzať.⁵ Trestanie sa v tejto dobe stáva verejnou záležitosťou, v porovnaní s predchádzajúcim súkromným spôsobom odplaty.

Tento stav pretrval v európskych civilizačných pomeroch až do obdobia rozvinutého stredoveku. V tom čase si už kresťanská cirkev v rámci celej Európy vydobyla svoje silné a neochvejné postavenie, a spolu so silnejúcim postavením

³ Hattenhauer, H.: Evropské dějiny práva. C.H.Beck, Praha, 1998

⁴ Machalová, T.: K odkazu Jaroslava Kallaba. Aleš Čeněk, Plzeň, 2007.

⁵ Kuchta, J. Váľková, H.: Základy kriminologie a trestní politiky. C.H.Beck, Praha, 2005

panovníkov čoraz stabilnejších štátnych útvarov vytvorila predpoklady pre presun zodpovednosti za riešenie trestných konfliktov. Postupom času tak stratili jednotlivé delikty „súkromnoprávny charakter“, až nakoniec došlo k tomu, že najskôr absolutistický panovník, neskôr iné subjekty- orgány, na ktoré panovník delegoval svoju právomoc vytvorili trestnoprávny monopol.

Upevňujúca sa štátna moc si spočiatku vyhradzovala právo stíhať a trestať iba tie najzávažnejšie prehrešky voči korune a voči cirkvi. V priebehu 13. a 14. storočia sa však monopol štátu začal orientovať na čoraz širší okruh deliktov, čo malo za následok skutočnosť, že trestné činy sa dostali v plnom rozsahu do sféry verejného práva. Súčasťou tohto trestného monopolu sa stalo aj výlučné oprávnenie štátu koncipovať trestnú politiku a realizovať ju svojimi mocenskými prostriedkami.⁶

Tento vývoj vyvrcholil v priemyselne rozvinutých európskych krajinách v priebehu 19. storočia a bol odrazom celkového nazerania na úlohu štátu a súčasťou dobového filozofického a politického myslenia. V tomto období dochádza k rozvoju tzv. retributívnej koncepcie trestania. Retributívna koncepcia trestania vychádza zo základných myšlienok liberalizmu a je úzko prepojená so zmluvnými teóriami vzniku a existencie štátu a práva. Spoločenská zmluva na jednej strane, t.j. na strane občanov, zahŕňa právo na ochranu majetku, slobody a bezpečnosti a na strane druhej, t.j. na strane štátu, právo štátnej autority vynucovať náhradu škody a trestať činy zamerané proti majetku, slobode, bezpečnosti, prípadne iným hodnotám, ktoré sú obsahom zmluvy. Podľa retributívnej koncepcie si spravodlivosť vyžaduje, aby toho, kto porušil zákon, postihla ekvivaletná odplata, resp. trest za zlo, ktoré spôsobil. Dominantným účelom trestu je tu odplata.⁷

Hlavným stúpencom tejto koncepcie bol Immanuel Kant, ktorý tvrdil, že: „*Trest uložený súdom nemôže byť nikdy prostriedkom k dosiahnutiu iného dobra pre zločínca samého alebo pre meštiansku spoločnosť, ale práve naopak, musí byť páchatelovi uložený vždy iba preto, že sa niečoho dopustil. Páchatel si musí svoj zlý čin odpykať.*“⁸

Koncom 20. a začiatkom 21. storočia dochádza najskôr v Spojených štátoch, neskôr v západnej Európe, k renesancii myšlienok a návratu trestnej spravodlivosti do rúk tých, ktorí sú zločinom najviac dotknutí. Formuje sa tak nová koncepcia trestania, ktorá si za cieľ kladie v čo najväčšej miere obnoviť trestným činom narušené

⁶ Karabec, Z.: Koncept restoratívnej justície. In: Sborník príspevku a dokumentu. Praha, 2003

⁷ Prusák, J.: Teória práva. Vyd. odd. PF UK, Bratislava, 2001

⁸ Kant, I.: Metafyzika mravu, Nauka o právu, II, E, I. In: Hattenhauer, H.: Evropské dejiny práva. C. H. Beck, Praha, 1998

spoločenské vzťahy medzi páchatelom, obeťou a ich sociálnym prostredím. Ide o tzv. koncept restoratívnej justície, pričom hlavným účelom trestu sa stáva náprava páchatel'a.⁹

V súčasnosti dostáva trestná spravodlivosť nový rozmer. Vývoj v 20. storočí smeroval k zmiešaniu oboch koncepcii trestania. Táto akási „zmiešaná koncepcia“ sa snažila z oboch, t.j. z retributívnej, ako aj restoratívnej koncepcie, vybrať to pozitívne a vzájomne to prepojiť do jednej ucelenej teórie. Tak sa zmyslom trestu stala postupne odplata, na báze ktorej je vybudovaná retributívna koncepcia ako aj náprava, na báze ktorej je postavená restoratívna koncepcia. Trestný čin definovaný ako ujma spôsobená štátu je čoraz viac chápaný ako ujma spôsobená jednotlivcovi, t.j. spáchaním trestného činu dochádza síce k porušeniu práva stanoveného štátom, avšak omnoho väčší dôraz sa kladie na porušenie vzťahov v spoločnosti.

2. RESTORATÍVNA KONCEPCIA TRESTANIA

Patrí medzi **relatívne teórie trestania**, ktorých nosnou myšlienkou je „*punitur, ne peccetur*“ (trestá sa preto, aby nebolo páchané zlo). Tieto teórie zahŕňajú celé spektrum myšlienok individuálnej a generálnej prevencie, pričom trestanie podľa nich plní najmä spoločenský účel. Podstata trestu je spájaná s jeho účelom mimo samotného trestu, to znamená najmä ochranou jednotlivca a ochranou celej spoločnosti. Trest je chápaný ako liečenie, ktoré má odsúdenému zabrániť páchať trestné činy v budúcnosti. Odplata ako základný prvok trestu je odmietaná. K hlavným predstaviteľom tejto teórie patrí C. Beccaria, A. Feuerbach, F. von Liszt a C. Lombroso.

Restoratívny koncept trestania vychádza z myšlienky, že trestný čin je útokom nie proti štátu, ale proti ľuďom a medziľudským vzťahom. Sú to práve medziľudské vzťahy, ktoré sú v restoratívnej koncepcii postavené na primárne miesto. Dôsledkom spáchania trestného činu je vznik záväzku, a to v podobe povinnosti niest' zodpovednosť za následky, ktoré vznikli spáchaním trestného činu. Týmto záväzkom je povinnosť páchatel'a v čo najväčšej miere nahradiť spôsobenú ujmu. Ujma spôsobená obeti je chápaná v širšom zmysle slova ako ujma materiálna, fyzická, psychická, strata spoločenského postavenia, narušenie sociálnych väzieb, ako aj osobného a rodinného života. Práve takýto záväzok voči obeti má prednosť pred sankciami, a z toho vyplývajúcimi záväzkami páchatel'a voči štátu. Cieľom restoratívnej koncepcie je teda

⁹ Zehr, H.: Úvod do restoratívni justice. Sdružení pro probaci a mediaci v justici. Praha, 2003

náprava narušených spoločenských vzťahov a uvedenie poškodených vecí do pôvodného stavu. Avšak nato, aby páchatel' prevzal skutočnú zodpovednosť za to, čo svojím činom spôsobil, musí najskôr v plnom rozsahu prejsť fázou uvedomenia, priznania a porozumenia svojho konania v jeho sociálnych ako aj individuálnych súvislostiach a z toho prameniacych trestnoprávnych následkov.¹⁰

Samotný pojem restoratívnej koncepcie pochádza z anglického slova „*restore*“, čo znamená navrátiť, obnoviť, uviesť späť do pôvodného stavu. Základným princípom je teda obnovenie narušeného sociálneho vzťahu medzi páchatel'om, obeťou a spoločnosťou ako takou, ktorej sa spáchanie trestného činu nejakým spôsobom dotklo. Základom tejto koncepcie je myšlienka, že trestný čin je sociálny konflikt medzi dvoma, resp. viacerými jednotlivcami a ich hodnotovými normami, ako aj hodnotovými normami celej spoločnosti, a preto ho možno účinne riešiť iba prostredníctvom aktívnej participácie všetkých dotknutých, t.j. poškodeného, páchatel'a a príslušného sociálneho spoločenstva.¹¹ Z tejto myšlienky je možné vyvodiť aj samotnú definíciu restoratívnej justície, ktorej autorom je T.F.Marshall, ktorý tvrdí, že: „*Restoratívna justícia je proces, v ktorom sa všetky strany s hmotným záujmom na konkrétnom trestnom čine zídu, aby sa kolektívne uzniesli na tom, akým spôsobom sa vyrovnajú s následkami tohto trestného činu a jeho dôsledkami pre budúcnosť.*“¹²

Dôležitosť obeť v restoratívnej koncepcii je rovnocenná s dôležitosťou páchatel'a, pretože ideálnym cieľom restoratívnej koncepcie je riešenie, ktoré bude vyhovovať všetkým zúčastneným stranám- tzv. „stratégia win-win“, resp. víťazstvo pre každého.

K popredným predstaviteľom restoratívnej koncepcie patrili Cesare Beccaria, ktorý vo svojej knihe „*Dei delitti e delle pene*“ rozvádza úvahy o spravodlivom treste. Zaoberal sa v nej predovšetkým otázkou účelu trestu. Dospel k záveru, že trest nie je chápaný ako obeta, takže musí byť zvolený a uprednostnený taký druh trestu, ktorý s ohľadom na mieru spáchaného zla zapôsobí na myseľ páchatel'a čo najsilnejšie a najtrvalejšie, popritom mu však spôsobí čo najmenšie bolesti.¹³

¹⁰ Karabec,Z.: Koncept restoratívni justice. In Karabec,Z.: Restoratívni justice.Sborník príspevkú a dokumentu.IKSP,Praha, 2003

¹¹ Větrovec, V.,Nedorost,L.,Šovák,Z.,Adamcová,Z.: Zákon o mediaci a probaci.Komentár.EUROLEX BOHEMIA s.r.o,Praha, 2002

¹² Mccold,P.:Restorative justice handbook. In: Karabec,Z.: restoratívni justice. Sborník príspevkú a dokumentu. IKSP,Praha,2003

¹³ Hattenhauer,H.: Evropské dejiny práva. C.H.Beck,Praha,1998

Znaky restoratívnej koncepcie trestania:

1. Trestný čin je vnímaný ako ujma spôsobená jednotlivcovi.
2. Spáchaním trestného činu dochádza k narušeniu vzťahov v spoločnosti.
3. Následkom spáchania trestného činu je vznik záväzkov páchatel'a voči obeti, ako aj celej spoločnosti v podobe povinnosti páchatel'a napraviť spôsobenú ujmu v čo najväčšej miere, aká je možná.
4. K naplneniu spravodlivosti dochádza za účasti poškodeného, páchatel'a a spoločnosti.
5. Restoratívny proces je charakteristický dialógom.
6. Spoločnosť sa stáva aktívnou súčasťou restoratívneho procesu (a to najmä v procese reintegrácie páchatel'a do spoločnosti).
7. Záväzok páchatel'a priamo voči obeti.
8. Snaha o minimalizáciu stigmatizácie páchatel'a a maximalizáciu resocializácie a reintegrácie páchatel'a do spoločnosti.
9. Špecifický dôraz na ľútosť a odpustenie v restoratívnom procese.

3. RETRIBUTÍVNA KONCEPCIA TRESTANIA

Patrí medzi **absolútne teórie trestania**, tzv. taliačné teórie (z lat. ius talionis- právo pomsty). Absolútne teórie vychádzajú z myšlienky „*punitur, quia peccatum est*“ (trestá sa, lebo bolo spáchané zlo).¹⁴ Účel trestu je v treste samotnom, nespájajú sa s ním žiadne ďalšie ciele, ktoré stoja mimo neho. Trest sa chápe ako spravodlivá odplata, resp. ujma, za spáchaný trestný čin. Predstaviteľmi tejto teórie boli Aristoteles, Tomáš Akvinský, Immanuel Kant a G.W.F. Hegel.

Retributívny koncept trestania vzišiel z učenia Immanuela Kanta. Ten pokladá použitie trestu proti zločincovi za uskutočnenie spravodlivosti. Ľudí považuje za racionálne bytosti, schopné niesť plnú zodpovednosť za svoje činy. V prípade, že spáchajú zločin, trest im dáva možnosť, aby si odpykali spôsobené zlo a vďaka tomu sa po vykonaní trestu vrátili do spoločnosti, ktorá ich môže akceptovať, berúc do úvahy už vykonaným trestom vyrovnané a odtrpené zlo. Keď teda spáchajú zločin, dávajú súhlas na svoje potrestanie, nakoľko trestom sa vykonáva spravodlivosť. Aby sa dosiahla spravodlivosť, musí byť rovnováha medzi zločinom a trestom, t.j. rovnováha medzi pocitom utrpenia, ktoré znášal poškodený v dôsledku spáchaného trestného činu a medzi pocitom utrpenia zločinca v dôsledku trestu. Z uvedeného vyplýva, že jedinou

¹⁴ Kuchta, J., Váľkova, H. et al.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vyd.C.H.Beck,Praha,2005

úlohou trestu je uskutočnenie spravodlivosti, bez ktorej nemôže existovať štát ako právny zväzok občanov.¹⁵

Ďalším predstaviteľom tejto koncepcie bol G.W.F. Hegel, ktorý, podobne ako Kant, chápe spravodlivý trest ako jedinu právnu možnosť rehabilitácie zločínca. Tvrdí, že: „Trest je opodstatnený samým sebou a cieľom potrestania zločinu, ktorým nie je odplata ani náprava páchatel'a, ale vyhovie požiadavkám absolútnej spravodlivosti.“¹⁶ Spáchaním trestného činu dochádza k porušeniu práva, a má sa za to, že uložením trestu sa toto právo znova obnovuje.

Základné buržoázne trestnoprávne požiadavky boli postavené na zásade: „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“, t.j. občan mohol robiť všetko, čo nebolo zákonom zakázané. V prípade spáchania trestného činu bol vopred stanovený trest, ktorý bude odpoveďou na porušenie právnych noriem.

Základom retributívnej koncepcie trestania je skutočnosť, že trest je tu zrkadlovým odrazom spáchaného trestného činu. Trest je prirodzeným dôsledkom kriminálneho konania a musí znamenať pre páchatel'a určitú ujmu. Trestný čin sa tu chápe ako porušenie právnej normy, ergo prehrešok voči štátu. Ten je zároveň stavaný do role hlavného poškodeného. Z toho vyplýva, že vznik viny sa spája s porušením zákona a za spravodlivé riešenie sa považuje jedine potrestanie páchatel'a. Táto koncepcia sa takmer úplne sústreďuje na osobu obvineného, čoho logickým dôsledkom je, že obetiam trestnej činnosti sa nevenuje žiadna pozornosť. Dôsledkom tohto faktu je, že obeť trestného činu pri uplatňovaní svojich práv obvykle nedostane takú pomoc, akú by si predstavovali a obvinený, zameriavajúci sa na svoju obhajobu v procese si neuvedomuje dôsledky svojho konania a spravidla ho priebeh konania ani uložený trest nemotivuje k následnému životu bez konfliktu so zákonom.¹⁷

Znaky retributívnej koncepcie trestania:

1. Trestný čin definovaný a priori ako ujma spôsobená štátu.
2. Spáchaním trestného činu dochádza k porušeniu práva.
3. Následkom spáchania trestného činu je porušenie, v dôsledku čoho vzniká vina, ktorú treba potrestať.

¹⁵ Ojzerman, T. I., Pešek, K., Pešková, J.: Kantova filosofie a současnost. 1.vyd. Nakladatel'stvo Svoboda, 1981

¹⁶ Černíková, V. et. al.: Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. 1.vyd. Aleš Čenek, s.r.o., Plzeň, 2008

¹⁷ Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.BECK, Praha, 2000

4. K naplneniu spravodlivosti dochádza prostredníctvom uznania viny páchatel'a a uloženia trestu.
5. Retributívny proces je predovšetkým inkvizičným procesom za účasti štátnych orgánov.
6. Spoločnosť nie je aktívnym členom procesu. V retributívnom procese je síce zaistená verejnosť konania, avšak ústrednú úlohu tu zohrávajú orgány činné v trestnom konaní ako orgány štátnej moci.
7. Závazok páchatel'a voči štátu.
8. Charakteristické je dlhodobé, ak nie i trvalé „onálepkovanie“ páchatel'a.

4. RESTORATÍVNA VERZUS RETRIBUTÍVNA KONCEPCIA TRESTANIA

Obe uvedené koncepcie majú spoločné to, že predstavujú určitú reakciu spoločnosti na páchanie trestnej činnosti, no odlišujú sa v spôsobe riešenia spoločenského konfliktu vzniknutého spáchaním trestného činu. Porovnávanie týchto dvoch koncepcií je v súčasnej dobe v rámci odbornej, ale i laickej verejnosti značne diskutovanou témou najmä z toho dôvodu, že s neustálym nárastom trestnej činnosti a vznikom jej nových foriem dochádza takmer vo všetkých právnych štátoch k neúmernému preťažovaniu kapacít trestnej justície, z čoho plynú pre zdravé a pružné fungovanie justičného systému mnohé problémy. V prvom rade sú trestné konania príliš dlhé, súdnictvo je preťažené a výsledok súdnych procesov často nevedie ani k náprave páchatel'ov, ani k dostatočnému zadost'učineniu obetí trestnej činnosti. Za druhé, univerzálny, a v našich podmienkach štandardný trest nepodmienečného odňatia slobody už prestáva splňať svoj účel. Z hľadiska jeho veľmi citeľne represívnej povahy, ako aj z početnosti jeho ukladania následne vyplýva preplnenosť väzníc. Pritom stále rozsiahle aplikovanie tejto sankcie dnes už nemožno podporiť ani tézou o nevyhnutnosti jej častého ukladania z dôvodu, že svojím odstrašujúcim efektom výrazne prispieva k znižovaniu kriminality tým, že zo všetkých ostatných riešení je najzávažnejšia, ergo najviac odrádza odsúdených ako aj potenciálnych páchatel'ov od páchania trestnej činnosti. Tento argument bol v súčasnosti vyvrátený praxou, a v jeho neprospech svedčí najmä vysoký počet recidivistov. Ďalšími problémami sú neustály rast nákladov vynaložených na boj s kriminalitou, neúčinnosť resocializačných programov v rámci výkonu trestu, rast kriminality, nedostatočná ochrana obetí a mnohé ďalšie.

Zástancovia restoratívnej koncepcie trestania sa jednoznačne prikláňajú k názoru, že riešenie tejto negatívnej situácie tkvie v aplikácii alternatívnych trestov, zmene platnej legislatívy v spojení s vytváraním nových alternatív a možností širšej aplikácie tých existujúcich, upustení od potrestania, procesných odklonov, či dokonca riešení menej závažných vecí mimo noriem trestného práva. Zástancovia tejto koncepcie tvrdia tiež, že v rámci všetkých prostriedkov spoločenskej kontroly by mal trestnoprávny postih predstavovať najkrajnejšie riešenie, t.j. „ultima ratio“, a v rámci neho by analogicky malo byť najkrajnejším riešením uloženie trestu nepodmienečného odňatia slobody. Tým by malo dôjsť k uvoľneniu kapacít trestnej justície pre skutočne závažné prípady, ktoré už nie je možné riešiť inak, resp. v ktorých sa jediným možným riešením javí trestná represia. Vďaka tomu by sa zrýchlil aj postup justičných orgánov a došlo by k efektívnejšiemu fungovaniu väzenského systému, pričom pri menšom počte odsúdených by bol možný efektívnejší individuálny prístup ku každému z nich. Účelom takéhoto prístupu by bola ich náprava, čo by malo následne viesť k zníženiu recidívy. Zástancovia tak narážajú najmä na skúsenosti z praxe, keď odsúdení vo väzniciach žijú v tesnej blízkosti, spoločne sa stravujú, sú umiestnení v rovnakých celách, pričom majú približne rovnaký denný režim. To všetko vedie k tomu, že postupne strácajú vlastnú individualitu a následne sa celkom začlenia do väzenskej komunity. V dôsledku toho tu dochádza k minimálnej náprave páchateľa a k znemožneniu jeho následnej resocializácie. Hlavný dôraz sa kladie na tú skutočnosť, že alternatívne tresty by psychologické následky súvisiace s procesom prizonizácie eliminovali.

Zástancovia retributívnej koncepcie oponujú tvrdením, že riešením celej situácie nie je ukladanie miernejších trestov, pretože trestný čin vždy bol, je a aj vždy bude v prvom rade porušením platných právnych noriem a bez toho, aby si páchateľ odpykal trest za ich porušenie, nie je možné preklenúť medzeru, ktorá vznikla spáchaním trestného činu medzi spoločnosťou a páchateľom. Pričom sa ale kladie dôraz na skutočnosť, že trest za spáchaný trestný čin nesmie byť nepriamoúmerný protiprávnemu skutku, ktorého sa páchateľ dopustil. Navrhovaným riešením zdĺhavých trestných procesov by mohlo byť zvyšovanie kapacít trestnej justície, t.j. vyšší počet sudcov, prokurátorov, ako aj orgánov činných v trestnom konaní, čo by malo za následok rýchlejšie a efektívnejšie fungovanie trestného súdnictva. Taktiež uvádzajú, že preplnenosť väzníc by sa dala vyriešiť vytvorením ďalších väzníc. Zástancovia tejto teórie argumentujú najmä tým, že verejnosť sa ešte stále vo väčšej miere prikláňa

k sprísneniu trestnej politiky, a nie k jej postupnému uvoľňovaniu. Obete trestných činov pociťujú ako nespravodlivosť potrestanie páchatel'a miernejšou formou, t.j. alternatívnymi trestami v prípade, keď by mu mohol byť uložený trest odňatia slobody. V obetiach trestných činov sa týmto voľnejším postupom vyvoláva pocit nedostatočného postupu orgánov činných v trestnom konaní, prokurátorov ako aj sudcov, a čo je najhlavnejšie, obeť nadobúdajú pocit neprimeraného, ba čo viac až zhovievavého postihu páchatel'a na ich úkor.

Jediným možným riešením je vzájomné prepojenie oboch koncepcií. Napriek tomu, že zástancovia jednej koncepcie tú druhú rezolútne odmietajú, autori zaoberajúci sa problematikou restoratívnej a retributívnej koncepcie trestania tvrdia, že jedine ich vzájomným prepojením dôjde k vytvoreniu uspokojivého stavu v trestnej justícii. Karabec uvádza, že by malo ísť skôr o symbiózu týchto dvoch princípov, ako o ich konkurenciu.¹⁸ Ďalší autori sa tiež prikláňajú k tejto téze, pričom uvádzajú, že by malo ísť o vzájomnú komplementaritu oboch koncepcií. Poznamenávajú tiež, že pokiaľ by sme úplne zanevreli na retributívnu koncepciu a plne ju nahradili restoratívnou, mohli by dôjsť k prílišnému uvoľneniu v páchaní trestných činov, keďže represívna zložka by tu úplne absentovala. Prípadne by to mohlo zájsť až k upusteniu od klasických zásad trestného práva, čo by malo nedozerne následky najmä vo fungovaní trestného práva.

Takmer všetky štáty razia cestu prepojenia, resp. vzájomnej komplementarity oboch koncepcií trestania. Tomu zodpovedá aj právna úprava trestného práva na Slovensku, ktorá stanovuje, že trest odňatia slobody má byť „ultima ratio“, teda poslednou inštanciou, keď už miernejšie tresty zlyhali. Sudca tak má možnosť uložiť páchatel'ovi v súlade s §32 Trestného zákona niektorý z taxatívne vymedzených trestov, medzi ktoré sa radia aj nasledovné alternatívne tresty: trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a peňažný trest. K alternatívnym trestom podľa §49 a §51 patria aj podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Zákon limituje aplikáciu alternatívnych trestov v §34 ods. 6 druhá veta, v ktorom stanovuje, že za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšuje päť rokov, musí súd uložiť trest odňatia slobody.

¹⁸ Karabec, Z.: Koncept restoratívni justice. In Karabec, Z.: Restoratívni justice. Sborník příspěvku a dokumentu. IKSP, Praha, 2003

ZÁVER

Vymedzenie restoratívnej a retributívnej koncepcie trestania a ich vzájomné porovnanie tak, ako bolo cieľom tohto článku, v sebe skrýva isté nebezpečenstvo. Zvádza totiž ku kladeniu týchto koncepcií do ostrého kontrastu a k ich porovnávaníu z hľadiska „lepší- horší“. Dokonca je možné dospieť k záveru, že nástup restoratívnej koncepcie trestania, ktorého sme dnes svedkami, vyrieši všetky vyššie spomenuté problémy, s ktorými justícia v súčasnosti bojuje. Tento názor však nie je správny. V súčasnom vyspelom svete už totiž nie je reálne a ani spoločensky žiadúce, aby sa ktorákoľvek z uvedených koncepcií, t.j. či už retributívna alebo restoratívna, vyskytovala v čistej forme. Zástancovia restoratívnej koncepcie veria, že jedného dňa bude možné, aby boli všetky spoločenské konflikty plynúce z páchania trestnej činnosti riešené formou alternatívnych trestov a princípov restoratívnej koncepcie, avšak k naplneniu tohto želania dôjde len veľmi obtiažne. Je nutné si uvedomiť faktory, ktoré sa nebudú dať ovplyvniť, ani keby sa spoločnosť skutočne snažila, ako napr.: čo ak páchateľ odmietne priznať svoju vinu alebo odmietne spolupracovať obeť? Čo ak je narušenie spoločenských vzťahov natoľko zložitá, že nie je možné objektívne vyriešiť predmetný spor konsenzom medzi páchatelom a obeťou? V takýchto chvíľach je nevyhnutné mať k dispozícii systém, ktorý je schopný autoritatívne vyriešiť trestnú vec bez ohľadu na vôľu, či správanie zainteresovaných subjektov. A to je aj záverom daného článku. Uvedomenie si, že jediným východiskom súčasnej situácie je spraviť ďalší krok v zmýšľaní ľudskej spoločnosti, a to vybrať z oboch koncepcií to pozitívne a vytvoriť tak jednoliaty systém trestnej spravodlivosti založený na princípoch oboch koncepcií trestania.

Mgr. Lucia Laciaková

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny,

Odbor právnych činností sekcie služieb

zamestnanosti,

Laciakova.Lucia@gmail.com

Použitá literatura

Černíková, V. et. al.: Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. 1.vyd. Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0

Hattenhauer, H.: Evropské dějiny práva. C.H.Beck, Praha, 1998. ISBN 80-7179-056-7

Kant, I.: Metafyzika mravů, Nauka o právu, II, E, I. In: Hattenhauer, H.: Evropské dějiny práva. C.H.Beck, Praha, 1998. ISBN 80-7179-056-7

Karabec, Z.: Nové možnosti pro trestní justici. In: Kriminalistika, č. 2/ 2003, ISSN: 1210-9150

Karabec, Z.: Koncept restorativní justice. In: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha, 2003. ISBN 80-7338-021-8

Kuchta, J. Váľková, H.: Základy kriminologie a trestní politiky. C.H.Beck, Praha, 2005. ISBN 80-7179-813-4

Machalová, T.: K odkazu Jaroslava Kallaba. Aleš Čeněk, Plzeň, 2007

Mccold, P.: Restorative justice handbook. In: Karabec, Z.: restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. IKSP, Praha, 2003. ISBN 80-7338-021-8

Ojzerman, T. I., Pešek, K., Pešková, J.: Kantova filosofie a současnost. 1.vyd. Nakladatelství Svoboda, 1981

Prusák, J.: Teória práva. Vyd. odd. PF UK, Bratislava, 2001. ISBN 80-7160-094-6

Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. C.H.BECK, Praha, 2000. ISBN 80-7179-350-7

Sotolář, A. Váľková, H.: Restorativní justice - trestní politika pro 21. století? In: Trestní právo, č. 1/ 2000

Větrovec, V., Nedorost, L., Sovák, Z., Adamcová, Z.: Zákon o mediaci a probaci. Komentář. EUROLEX BOHEMIA s.r.o, Praha, 2002

Zehr, H.: Úvod do restorativní justice. Sdružení pro probaci a mediaci v justici. Praha, 2003. ISBN 80-902998-1-4

Niekoľko úvah o právnej úprave trestu domáceho väzenia

Jana Lengyelová

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou trestu domáceho väzenia, ktorý spolu s ostatnými alternatívnymi trestami prispieva k napĺňaniu základných myšlienok restoratívnej justície. Prioritným cieľom príspevku je zhodnotiť vybrané aspekty tak hmotnoprávnej, ako aj procesnoprávnej úpravy trestu domáceho väzenia, za ich súčasnej komparácie s českou právnou úpravou. Súčasť príspevku tvoria návrhy de lege ferenda, ktoré by mohli prispieť k skvalitneniu právnej úpravy trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, alternatívne tresty, trest domáceho väzenia, komparácia právnych úprav

Abstract

The presented contribution deals with the issue of the sentence of house arrest which together with other alternative punishments contributes to the fulfillment of basic ideas of the restorative justice. Primary objective of this paper is to evaluate selected aspects of substantive as well as procedural legislation dealing with house arrest, while performing comparison with the Czech legislation. Proposals de lege ferenda which could contribute to the improvement of the current legislation related to the sentence of house arrest in the Slovak republic are also part of this paper.

Keywords

Restorative justice, alternative punishment, house arrest, comparison of legislation

Restoratívna verzus retributívna justícia

Posledné desaťročie minulého tisícročia bolo charakteristické hľadaním nových foriem trestnej spravodlivosti, ktoré by boli schopné efektívne reagovať na potreby praxe a dokázali by eliminovať nedostatky retributívnej justície. Postupne bolo možné pozorovať zmeny v nazeraní na samotnú povahu trestného činu, ktorý začína byť chápaný ako sociálny konflikt

medzi páchatelom a poškodeným, resp. celým sociálnym spoločenstvom, ako aj snahy prinavrátiť trestnú spravodlivosť do rúk subjektov priamo dotknutých trestným činom.

Uvedené tendencie sú prejavmi tzv. restoratívnej justície (pojem restoratívna je odvodený z anglického pojmu restore- obnoviť, prinavrátiť do pôvodného stavu), ktorej prioritným cieľom, ako z jej samotného názvu vyplýva, nie je odplata a potrestanie páchatel'a tak, ako tomu je v prípade retributívnej justície, ale snaha eliminovať konflikt, ktorý vznikol medzi páchatelom trestného činu a jeho obeťou, a to za ich aktívnej participácie na tomto procese. Zatiaľ čo pri retributívnej justícii vystupuje do popredia preventívno-represívna funkcia trestu, pričom trestný čin je tu chápaný ako útok na štát a monopol na riešenie trestných vecí je práve v jeho rukách, podstata restoratívnej koncepcie trestania je založená na úplne odlišných princípoch. Táto začína nazerať na trestný čin ako útok na jednotlivca, tzn. na konkrétnu individuálnu obeť trestného činu, čím postupne dochádza k zmene ponímania predmetu útoku zo štátu na samotného jednotlivca.

Restoratívnu justíciu možno vo všeobecnosti „chápať ako súbor požiadaviek, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také chápanie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných vecí, uplatňovanie alternatívnych trestov vo vzťahu ku klasickému trestu odňatia slobody a pod.“¹

Hlavné príčiny hľadania nových ciest trestnej spravodlivosti možno vidieť predovšetkým v neschopnosti retributívnej justície náležite riešiť viaceré problémy a nedostatky trestného zákonodarstva, ako napríklad nízku efektivitu trestného konania, vysokú mieru recidívy, rast kriminality, preplnenosť väzníc a ústavov na výkon trestu odňatia slobody, nedostatok prostriedkov na financovanie väzenstva, ako aj stále sa zvyšujúcu neefektivitu niektorých trestov, predovšetkým nepodmienečného trestu odňatia slobody.

Je potrebné podotknúť, že napriek značným odlišnostiam medzi jednotlivými koncepciami, ani jedna z nich sa v súčasnosti nevyskytuje vo svojej čistej podobe. V právnych poriadkoch jednotlivých štátov možno pozorovať prvky tak restoratívnej, ako aj pozostatky retributívnej justície, ktoré sa navzájom ovplyvňujú a dopĺňajú.

Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, najvýznamnejšou zmenou trestnoprávnej legislatívy v posledných rokoch bola bezpochyby rekodifikácia trestnoprávnych kódexov, ktorá so sebou priniesla viaceré novinky. Jednou zo zmien, prostredníctvom ktorej Slovenská republika

¹ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 362

potvrdila svoj pozitívny postoj voči koncepcii restoratívnej spravodlivosti bolo rozšírenie katalógu alternatívnych trestov z pôvodného počtu dva na päť.²

Úvod do problematiky trestu domáceho väzenia

S účinnosťou od 1.1.2006 bol do slovenského právneho poriadku zavedený okrem trestu povinnej práce a podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom aj trest domáceho väzenia, ktorý bol vzhľadom na pozitívne skúsenosti s jeho uplatňovaním v zahraničí veľmi očakávaný. Česká republika predstavila tento trest až o niekoľko rokov neskôr, a to prostredníctvom rekodifikovaného Trestního zákona s účinnosťou od 1.1.2010.³

Trest domáceho väzenia vo všeobecnosti predstavuje sankciu, ktorá je prijímaná pozitívne nielen odbornou, ale aj laickou verejnosťou. Uvedené potvrdzujú aj výsledky prieskumu, zameraného na zistenie postoja občanov k trestu domáceho väzenia, ktorý bol realizovaný v Českej republike v roku 2010 spoločnosťou Aspectio a.s. Z výsledkom prieskumu vyplýva, že k trestu domáceho väzenia sa pozitívne stavia 69% oslovených respondentov, negatívne 24 % respondentov, zvyšok nevie, alebo svoj postoj neuviedli. Ľudia, ktorí s trestom domáceho väzenia nesúhlasia, uvádzajú najčastejšie ako dôvody svojho negatívneho postoja nedostatočné potrestanie páchatel'a, obavu z nedodržiavania pravidiel domáceho väzenia a skutočnosť, že sú zástancami tradičnej formy uväznenia. Naproti tomu, ako najväčší prínos trestu domáceho väzenia respondenti vidia úsporu verejných financií a elimináciu negatívnych vplyvov väzenského prostredia na osobu odsúdeného.⁴

Pre domáce väzenie je špecifické, že podmienky jeho uplatňovania sa v jednotlivých štátoch diferencujú. V súčasnosti sa vo svete stretávame s viacerými podobami, resp. možnosťami využitia domáceho väzenia, v závislosti od fázy trestného konania, v ktorom dochádza k uplatneniu tohto inštitútu a od účelu, ktorý sa má jeho využitím dosiahnuť.

V zásade rozlišujeme tri varianty domáceho väzenia⁵:

- a) Domáce väzenie nahrádzajúce väzbu. V tomto prípade spravidla elektronicky monitorované domáce väzenie slúži ako náhrada väzby, čím prispieva k znižovaniu

² Predchádzajúci zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov umožňoval uložiť iba dva alternatívne tresty, a to peňažný trest a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody

³ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „Trestní zákoník“)

⁴ Postoj občanů k trestu domácího vězení. Závěrečná zpráva z výzkumného šetření. [online][cit.10.5.2013] Dostupné na internete: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>

⁵ LEVINSON, J. Encyclopedia of crime and punishment. Volume 1. USA: Berkshire Publishing group L.L.C., 2002, s. 859

rizika plynúceho z pobytu obvineného vo väzbe (napr. negatívne vplyvy zo strany páchatel'ov závažnejšej kriminality), ako aj k posilňovaniu prezumpcie neviny, nakoľko nedochádza k stigmatizácii obvineného bez toho, aby bol uznaný vinným. S uvedenou formou sa môžeme stretnúť napríklad v kolíske trestu domáceho väzenia, v Spojených štátoch amerických. V nedávnom období, konkrétne v roku 2011, bol značne medializovaný prípad uloženia tohto typu domáceho väzenia bývalému generálnemu riaditeľovi Medzinárodného menového fondu Dominique Strauss-Kahnovi, ktorý bol obvinený zo sexuálneho napadnutia chyžnej v jednom z newyorských hotelov. Pokiaľ ide o slovenskú právnu úpravu, táto v súčasnosti umožňuje nahradiť väzbu štyrmi prostriedkami, a to zárukou záujmového združenia občanov alebo dôveryhodnej osoby, písomným sľubom obvineného, dohľadom probačného a mediačného úradníka alebo peňažnou zárukou. V prípade úspešného zavedenia elektronického monitorovania v Slovenskej republike by v budúcnosti stálo za zváženie rozšírenie vyššie uvedených možností nahradenia väzby aj o domáce väzenie.

- b) Domáce väzenie ako druh alternatívneho trestu. V tomto prípade predstavuje trest domáceho väzenia jeden z alternatívnych trestov, ktoré vytvárajú akúsi alternatívu k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Táto forma nazývaná aj front- door alebo front- end typ domáceho väzenia je charakteristická tým, že nastupuje namiesto trestu odňatia slobody v prípadoch, keď to umožňuje zákon a keď je jeho uloženie vhodné, spravidla s prihliadnutím na osobu páchatel'a a možnosť jeho nápravy na slobode. Slovenská republika tak, ako aj mnohé iné štáty (napr. Austrália, Veľká Británia) využívajú práve tento typ domáceho väzenia, prostredníctvom ktorého je páchatel'ovi umožnené vykonať celý trest vo svojom obydli, čiže v domácom prostredí.
- c) Domáce väzenie uložené pri podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody (tiež nazývané back- door alebo back- end typ). V tomto prípade súd uloží domáce väzenie v súvislosti s podmiennečným prepustením odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody, za účelom poskytnúť tejto osobe určitý čas na opätovné začlenenie sa do bežného života. V rámci domáceho väzenia je osoba spravidla povinná navštevovať rôzne resocializačné programy. Až po uplynutí stanovenej doby trvania domáceho väzenia je odsúdený oprávnený v plnej miere užívať svoje právo na osobnú slobodu. S týmto typom sa možno stretnúť napríklad v USA, Kanade, Švédsku atď.

Jednou z prvých otázok, ktorú musela Slovenská republika v súvislosti s domácim väzením vyriešiť, bola forma, pre ktorú sa rozhodne. Do Trestného zákona⁶ bolo s konečnou platnosťou začlenené len domáce väzenie vo forme alternatívneho trestu. V rámci hierarchicky usporiadaného systému trestov obsiahnutého v § 32 TZ bol trest domáceho väzenia zaradený na druhé miesto, hneď za trest odňatia slobody, čo zvýrazňuje jeho význam, ako aj závažnosť a intenzitu zásahu do základných práv a slobôd odsúdeného.

Trest domáceho väzenia spolu s ostatnými alternatívnymi trestami, ako už z ich samotného názvu vyplýva, ponúkajú sudcovi možnosť v konkrétnom prípade nepristúpiť k uloženiu krátkodobého nepodmienečného trestu odňatia slobody, ale tento alternovať iným trestom, ktorý zaručí naplnenie účelu trestu rovnako dobre, ako keby bola odsúdenému obmedzená osobná sloboda nepodmienečným trestom odňatia slobody.

Medzi najvýznamnejšie prednosti trestu domáceho väzenia býva zaradovaný jeho potenciál prispieť k zníženiu väzenskej populácie, menšia finančná náročnosť v porovnaní s nepodmienečným trestom odňatia slobody a v neposlednom rade pozitívny vplyv na osobu odsúdeného (eliminácia negatívnych vplyvov väzenského prostredia, pozitívne pôsobenie zo strany rodiny, zachovanie sociálnych väzieb).

Napriek viacerým pozitívam, ktoré so sebou trest domáceho väzenia prináša, frekvencia jeho ukladania v Slovenskej republike je veľmi nízka. Ako vyplýva z oficiálnych štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti SR, sudy uložili do konca roka 2011 trest domáceho väzenia len 197krát.⁷ Toto číslo je v porovnaní s počtom nepodmienečných trestov odňatia slobody, ktoré boli uložené v tom istom časovo období (34 196), alarmujúce.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného možno konštatovať, že trest domáceho väzenia v Slovenskej republike náležite neprispieva k napĺňaniu základných cieľov restoratívnej justície v takej miere, ako sa od neho očakávalo.

Nízky počet uložených trestov domáceho väzenia je vo všeobecnosti najčastejšie pripisovaný nedostatočnému organizačno-technickému zabezpečeniu kontroly jeho výkonu (absencia elektronického monitorovania odsúdených). S uvedeným tvrdením jednoznačne súhlasíme. Je si však potrebné položiť otázku, prečo v Českej republike, ktorá zaviedla trest domáceho väzenia o štyri roky neskôr ako Slovenská republika, uložili sudcovia predmetný trest niekoľkonásobne viackrát v porovnaní so Slovenskou republikou, a to aj napriek

⁶ Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“)

⁷ Vzhľadom na fakt, že Ministerstvo spravodlivosti SR do dňa konania sa konferencie nezverejnilo štatistickú ročenku uvádzajúcu počet trestov domáceho väzenia uložených súdmi za rok 2012, v práci vychádzame z počtu trestov domáceho väzenia uložených do konca roka 2011, Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti [online][cit.10.5.2013] Dostupné na internete: <http://wwwold.justice.sk/wfn.aspx?pg=r3&htm=r3/statr.htm>

skutočnosti, že forma kontroly nad jeho výkonom je obdobná (rozumej rovnako neefektívna), ako u nás (námatkové kontroly probačného a mediačného úradníka).⁸

Odpoveď na uvedenú otázku sme sa rozhodli hľadať v právnej úprave trestu domáceho väzenia. Nasledujúca časť príspevku bude preto venovaná komparácii vybraných prvkov slovenskej a českej právnej úpravy trestu domáceho väzenia, ako aj ich následnému zhodnoteniu.

V Slovenskej republike je právna úprava trestu domáceho väzenia obsiahnutá výlučne v trestnoprávných kódexoch, konkrétne v § 53 Trestného zákona a v § 435 Trestného poriadku⁹, bez akejkoľvek podrobnejšej úpravy v rámci osobitného zákona. V tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že predmetné ustanovenia neboli od ich začlenenia do právneho poriadku nijakým spôsobom novelizované a tým prispôbené potrebám praxe.

Naproti tomu česká právna úprava trestu domáceho väzenia obsiahnutá jednak v § 60 a § 61 Trestního zákoníka, § 334a až §334g Trestního řádu¹⁰, ako aj vo viacerých vyhláškach Ministerstva spravodlivosti ČR¹¹ zaznamenala počas svojej krátkej existencie niekoľko zmien, čo by mohlo predznačovať vyššiu mieru jej prepracovanosti.

Medzi najvýznamnejšie novely Trestního zákoníka a Trestního řádu týkajúce sa trestu domáceho väzenia zaradujeme nasledovné:

- zákon č. 306/2009 Sb. ktorým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a některé další zákony,
- zákon č. 330/2011 Sb. ktorým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 390/2012 Sb. ktorým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony,
- zákon č. 105/2013 Sb. o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.

⁸ Podľa oficiálnych štatistík Probačnej a mediačnej služby bol k 31.12.2012 trest domáceho väzenia v Českej republike uložený 868krát, vid' štatistika PMS ČR [online][cit. 10.5.2013] Dostupné na internete: <https://www.pmscr.cz/statistika/>

⁹ Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“)

¹⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád) ve znění pozdějších předpisů (ďalej len „Trestní řád“)

¹¹ - Vyhláška č. 456/2009 Sb. o kontrole výkonu trestu domácího vězení

- Vyhláška č. 457/2009 Sb. kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů

- Vyhláška č. 458/2009 Sb., kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a způsob úhrady

Komparácia vybraných prvkov slovenskej a českej právnej úpravy trestu domáceho väzenia a úvahy de lege ferenda

Základ hmotnoprávnej úpravy trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike tvorí § 53 Trestného zákona. Predmetné ustanovenie stanovuje formálne podmienky pre uloženie trestu domáceho väzenia, jeho obsah, ako aj vybrané aspekty súvisiace s jeho výkonom.

Pokiaľ ide o formálne podmienky, ktoré musia byť splnené, aby mohol súd pristúpiť k uloženiu trestu domáceho väzenia, tieto Trestný zákon upravuje veľmi stručne v prvom odseku zmieneného ustanovenia, a to nasledovne „*Trest domáceho väzenia až na jeden rok môže súd uložiť páchatel'ovi prečinu.*“ V zásade jedinou explicitne vyjadrenou podmienkou pre uloženie trestu domáceho väzenia je kategória trestného činu v podobe prečinu.

V tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že slovenská právna úprava trestu domáceho väzenia umožňuje tento trest uložiť výlučne dospelému páchatel'ovi (§ 109 TZ nezaraduje trest domáceho väzenia medzi tresty, ktoré možno uložiť mladistvému), čo považujeme za jeden z jej najväčších nedostatkov. Naproti tomu v Českej republike bolo trestné opatrenia domáceho väzenia začlenené do § 24 ods. 1 pod písmeno g) zákona č. 218/2003 Sb. o zodpovednosti mládeže za protiprávny čin a o súdnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) súčasne s rekodifikáciou Trestního zákoníku, a to zákonom č. 218/2003 Sb. o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku.

Vychádzajúc z § 97 ods. 1 TZ, primárnym účelom trestu u mladistvých je vychovať mladistvého delikventa na riadneho občana, pričom trest má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávných činov, primerane chrániť spoločnosť, viesť k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Vzhľadom na ľahšiu ovplyvniteľnosť, nižšiu mravnú a rozumovú vyspelosť a osobitné potreby mladistvých osôb, ako aj s prihliadnutím na špecifický účel trestu trestu sa domnievame, že práve v prípade mladistvých by predstavoval trest domáceho väzenia vhodnú alternatívu ku krátkodobému trestu odňatia slobody. Vytrhnutie mladistvého z rodinného prostredia a jeho umiestnenie do ústavu na výkon trestu odňatia slobody môže mať totiž ďalekosiahle negatívne následky podstatne závažnejšie ako v prípade dospelého páchatel'a. Z uvedených dôvodov odporúčame, aby v budúcnosti došlo k zmene právnej úpravy spočívajúcej v umožnení ukladania trestu domáceho väzenia aj mladistvým páchatel'om po vzore viacerých krajín aplikujúcich trest domáceho väzenia.

Vráťme späť k formálnym podmienkam pre uloženie trestu domáceho väzenia. Na rozdiel od slovenského Trestného zákona, český Trestní zákoník v ustanovení § 60 odst. 1 *expressis verbis* uvádza aj ďalšie okolnosti, resp. podmienky, na ktoré je súd pri rozhodovaní povinný prihliadať. Súd môže uložiť trest domáceho väzenia v trvaní dvoch rokov páchateľovi prečinu len za podmienky, že

- a) vzhľadom k povahe a závažnosti spáchaného prečinu a osobe a pomerom páchateľa možno dôvodne predpokladať, že postačí uloženie tohto trestu (tzv. podmienka primeranosti) a
- b) páchateľ dá písomný sľub, že sa v stanovene dobe bude zdržiavať na určenej adrese a pri výkonu kontroly poskytne všetku potrebnú súčinnosť.

Napriek absencii explicitného vyjadrenia podmienok primeranosti v Trestnom zákone možno dôvodne predpokladať, že slovenské súdy pri rozhodovaní o treste domáceho väzenia prihliadajú aj na uvedené aspekty (viď § 34 ods. 4 TZ).

Pristavme sa však pri druhej podmienke, ktorou je písomný sľub páchateľa trestného činu, prostredníctvom ktorého možno zistiť jeho názor na uloženie trestu domáceho väzenia, ako aj vôľu dodržiavať podmienky jeho výkonu. Prioritným účelom sľubu je predovšetkým snaha posilniť resocializačný účinok trestu, ako aj zabezpečiť bezproblémový výkon kontroly trestu spočívajúci jednak vo vstupe do obydľia, ako aj v nainštalovaní a údržbe technického zariadenia slúžiaceho na elektronický monitoring. Udelenie písomného sľubu zároveň aspoň čiastočne rieši problém zásahu do domovej slobody odsúdeného. Slovenský Trestný zákon nevyžaduje pre uloženie trestu domáceho väzenia žiadny obdobný sľub, ani nijakým iným spôsobom nerieši konflikt s právom na nedotknuteľnosť obydľia, čo možno považovať za nedostatok právnej úpravy.

Ani jedna z komparovaných právnych úprav však nepamätá na osoby spolubývajúce s odsúdeným v jednom obydľi a ich právo na súkromie a nedotknuteľnosť obydľia, ktoré sú dohľadom nad výkonom trestu domáceho väzenia značne dotknuté. Problém nastáva aj v prípade, keď spolubývajúca osoba odoprie vstup probačnému a mediačnému úradníkovi do obydľia. Takéto konanie nemožno subsumovať pod porušenie podmienok výkonu trestu domáceho väzenia, nakoľko spolubývajúca osoba nie je nijakým spôsobom viazaná poskytnúť súčinnosť pri výkone kontroly. Z uvedeného dôvodu by bolo rozumné vyžadovať stanovisko, resp. súhlas aj od týchto osôb obdobne, ako je tomu napríklad v Rakúsku.

Pokiaľ ide o samotný obsah trestu domáceho väzenia, tento je vymedzený v § 53 ods. 2 TZ ako povinnosť páchateľa trestného činu:

- a) v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydli vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov,
- b) viesť riadny život a
- c) podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je táto kontrola nariadená.

Český Trestní zákoník je v prípade vymedzenia obsahu trestu stručnejší, v § 60 odst. 3 stanovuje len povinnosť odsúdeného zdržiavať sa po dobu výkonu trestu v určenom obydli alebo jeho časti v časovom období určenom súdom. Výrazný nedostatok možno vidieť v nestanovení povinnosti odsúdeného viesť počas výkonu trestu domáceho väzenia riadny život, čo môže v praxi spôsobovať značné komplikácie (napr. odsúdený sa počas výkonu trestu domáceho väzenia dopustí viacerých priestupkov, avšak súd nebude môcť rozhodnúť o premene trestu domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody vzhľadom na fakt, že nedošlo k porušeniu zákonom stanovených podmienok). Naproti tomu pozitívnym prvkom českej právnej úpravy (§ 60 ods. 5 Trestního zákoníka), v porovnaní so slovenskou, je možnosť uložiť odsúdenému primerané povinnosti a obmedzenia, ktoré prispievajú k naplneniu účelu trestu, prípadne posilňujú postavenie vybraných subjektov trestného konania (napríklad povinnosť nahradiť škodu spôsobenú trestným činom).

Trestní zákoník v druhej časti § 60 odst. 3 stanovuje výnimky z povinnosti odsúdeného zdržiavať sa v určenom čase vo svojom obydli, pokiaľ mu v tom nebránia dôležité dôvody (ide najmä o výkon zamestnania alebo povolania alebo poskytnutia zdravotných služieb u poskytovateľa zdravotných služieb v dôsledku ochorenia alebo úrazu). Obdobnú úpravu obsahuje aj Trestný zákon v § 53 ods. 3. Táto sa odlišuje nutnosťou predchádzajúceho súhlasu probačného a mediačného úradníka alebo orgánu, ktorý spravuje technickú kontrolu nad odsúdeným, s opustením obydli. Domnievame sa, že inštitút predchádzajúceho súhlasu kompetentnej osoby do istej miery bráni neodôvodnenému, resp. špekulatívnemu porušovaniu podmienok výkonu trestu domáceho väzenia. Diskutabilnou sa v tejto súvislosti javí skutočnosť, či je vhodné povýšiť orgán poverený kontrolou výkonu trestu domáceho väzenia (v prípade, že by išlo o súkromnú firmu zabezpečujúcu túto činnosť) do úlohy subjektu, ktorý rozhoduje o udelení výnimky z trestu uloženého súdom.

Obligatórnou súčasťou odsudzujúceho rozsudku, resp. trestného rozkazu, ktorým sa osoba odsudzuje na trest domáceho väzenia je presné určenie časového intervalu, v ktorom sa má odsúdený zdržiavať vo svojom obydli vrátane k nemu prináležiacich priestorov. Toto závisí od okolností konkrétneho prípadu. Súd spravidla umožní odsúdenému chodiť do zamestnania, pričom možno rozumne predpokladať, že v prípade osoby nezamestnanej bude trest domáceho väzenia s prihliadnutím na časový interval prísnejší.

Český Trestní zákoník v pôvodnom znení § 60 odst. 3 stanovoval návodné pravidlo pre určenie časového intervalu, počas ktorého sa mal odsúdený zdržiavať v určenom obydli. Pokiaľ súd nestanovil inak, odsúdený musel byť prítomný vo svojom obydli v dňoch pracovného pokoja a pracovného voľna po celý deň a v ostatných dňoch v dobe od 20.00 hodín do 05.00 hodín, pokiaľ mu v tom nebránili dôležité dôvody, bližšie špecifikované v danom ustanovení. Súd mal v zásade dve možnosti. Prvou z nich bolo nasledovať stanovené návodné pravidlo a časový interval určiť zhodne s ním, resp. ho vôbec nešpecifikovať, čím sa automaticky aplikoval časový interval určený v zákone. Druhou možnosťou bola individualizácia trestu s prihliadnutím na konkrétne okolnosti prípadu, buď to cestou skrátenia zákonom stanoveného intervalu alebo jeho sprísnením. Podľa názoru Kalvodovej požiadavka rešpektovania zákonnosti hovorí skôr proti možnosti jeho sprísnenia.¹²

Po niekoľkých mesiacoch od zavedenia trestu domáceho väzenia do českého právneho poriadku došlo zákonom č. 330/2011 Sb. ktorým sa mení zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů k zmene právnej úpravy týkajúcej sa stanovenia časového intervalu, počas ktorého sa je odsúdený povinný zdržiavať vo svojom obydli, spočívajúcej vo vypustení vyššie zmieňovaných „pravidiel“ pre jeho určenie.

Zo súčasného znenia Trestního zákoníka vyplýva súdu povinnosť obligatórne stanoviť v každom rozsudku, resp. trestnom rozkaze (v ČR trestní příkaz) časové obdobie, v ktorom sa je odsúdený povinný zdržiavať v určenom obydli alebo jeho časti v pracovných dňoch, v dňoch pracovného pokoja a pracovného voľna. Súd je pritom povinný prihliadnuť predovšetkým na:

- pracovnú dobu a na čas potrebný k ceste do zamestnania,
- starostlivosť o neplnoleté deti,
- vybavovanie nutných osobných a rodinných záležitostí,

aby pri zaistení všetkých nevyhnutných potrieb odsúdeného a jeho rodiny ho primerane postihol na slobode (§ 60 odst. 4 Trestního zákoníka). Dobu, počas ktorej sa má odsúdený zdržiavať vo svojom obydli môže súd počas výkonu trestu z dôležitých dôvodov zmeniť. Uvedenou zmenou však nesmie dôjsť k zmene počtu hodín v neprospech odsúdeného (§334e TR).

Slovenský Trestný zákon ponecháva určenie časového intervalu v plnej miere na úvahe súdu, čo podľa viacerých odborníkov predstavuje negatívum právnej úpravy tohto

¹² KALVODOVÁ, V.: Domáci vězení- jedna z možných alternativ odnětí svobody? In Days of Public Law. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 680

trestu. Vychádzajúc zo súčasného znenia zákona by totiž prichádzalo do úvahy uloženie povinnosti zdržiavať sa v obydlí v rozsahu 24 hodín, 7 dní v týždni, ako aj opačný extrém neprimerane nízkeho počtu hodín. Podľa Ščerbu by bolo najvhodnejším riešením, vychádzajúc z požiadavky na určitosť trestných sankcií, zákonné určenie minimálnej a maximálnej hranice doby počtu hodín, počas ktorej sa musí odsúdený zdržiavať vo svojom obydlí.¹³

Ďalšou obligatórnou náležitosťou rozhodnutia o uložení trestu domáceho väzenia (v prípade Českej republiky sa špecifikuje až pri nariadení výkonu trestu, vid' §334a odst. 1 Trestního řádu) je vymedzenie konkrétného priestoru, v ktorom sa je odsúdený povinný zdržiavať. Ponímanie, čo možno považovať za bydlisko, v ktorom má odsúdený vykonávať trest domáceho väzenia, sa v jednotlivých krajinách odlišuje. Slovenský Trestný zákon stanovuje odsúdenému povinnosť „zdržiavať sa vo svojom obydlí a k nemu prináležiacich vonkajších priestoroch“, zatiaľ čo český Trestní zákoník hovorí o povinnosti odsúdeného „zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části“. Rozdiel možno vidieť v explicitnom vymedzení možnosti odsúdeného zdržiavať sa aj vo vonkajších priestoroch, ktoré k obydlíu prináležia, v čom môže byť slovenská právna úprava pre tú českú inšpirujúca.

Za obydlie sa vychádzajúc z § 122 ods. 5 TZ považuje dom alebo byt alebo iné priestory slúžiace na bývanie, vrátane priestorov a pozemkov k nim patriacich, ak sú ako súčasť obydlia uzavreté. Obdobne definuje obydlie Trestní zákoník, ktorý v § 133 stanovuje, že obydlím sa rozumie dom, byt alebo iné priestory slúžiace na bývanie a príslušenstvo k nim patriace. „Za obydlie sa považuje aj hotel, ubytovňa, či iné podobné zariadenie. V tejto súvislosti je otázne, či by súd uložil trest domáceho väzenia osobe, ktorá sa prevažnú časť roka zdržiava mimo svojho domova a tieto zariadenia využíva len na spánok a oddych. Aplikčná prax bude musieť pravdepodobne riešiť aj prípady, ak odsúdený v priebehu výkonu trestu stratí právny nárok užívať priestory, v ktorých sa má zdržiavať.“¹⁴

Podľa Tobiášovej by mala byť logickým dôsledkom straty alebo zmeny bydliska, v ktorom má odsúdený trest domáceho väzenia vykonať, premena trestu alebo jeho zvyšku na nepodmienečný trest odňatia slobody, keďže došlo z istého uhla pohľadu k porušeniu podmienok jeho výkonu. Táto premena by podľa jej názoru mala nastať len v prípade zavinenej straty alebo zmeny bydliska zo strany odsúdeného. V prípade objektívnej

¹³ ŠČERBA, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011, s. 317

¹⁴ ČEČOT, V. – MENCEROVÁ, I. – KOTRECOVÁ, A.: Trest domáceho väzenia- legislatívna súčasnosť a perspektíva. In Ochrana práv osôb, ktorých osobná sloboda bola obmedzená : Zborník z medzinárodnej konferencie konanej dňa 29. júna 2006 v Omšeni. Bratislava: Verejný ochranca práv, 2006, s. 62

nemožnosti výkonu trestu domáceho väzenia v určenom mieste navrhuje zmenu výkonu trestu domáceho väzenia. Iné riešenie ponúka Madliak, ktorý navrhuje možnosť odkladu, resp. prerušenia alebo upustenia od výkonu trestu domáceho väzenia alebo jeho zvyšku, ak výkon trestu narušia okolnosti nezávislé od vôle odsúdeného.¹⁵

Česká republika rieši túto situáciu v ustanoveniach § 334d a § 334e Trestního řádu, v ktorých je upravené oprávnenie súdu z dôležitých dôvodov odložiť alebo prerušiť výkon trestu domáceho väzenia, ako aj zmeniť miesto výkonu trestu domáceho väzenia, a to buď na návrh odsúdeného, štátneho zástupcu, probačného úradníka alebo aj bez ich návrhu. Domnievame sa, že prípady straty oprávnenia bývať v obydli, resp. zmenu bydliska možno jednoznačne subsumovať pod pojem dôležitý dôvod, preto súd v takejto situácii buď to preruší výkon trestu domáceho väzenia na potrebnú dobu (kým nepominú dôvody, teda kým si odsúdený nenájde nové bydlisko spôsobilé na výkon trestu domáceho väzenia) a následne rozhodne o zmene miesta výkonu trestu domáceho väzenia alebo takéto rozhodnutie vydá bez predchádzajúceho prerušenia výkonu trestu domáceho väzenia (odsúdený sa presťahuje ihneď). Slovenskej právnej úprave trestu domáceho väzenia jednoznačne chýbajú obdobné ustanovenia, ktoré by riešili radu situácií, ktoré môžu v bežnom živote nastať (zmena bydliska, zmena rodinných pomerov, strata zamestnania, atď.) a ktoré ovplyvňujú podmienky výkonu samotného trestu.

Ďalšiu rozdielnu črtu medzi slovenskou a českou právnou úpravou trestu domáceho väzenia možno vidieť v následkoch, ktoré zákon spája s porušením podmienok výkonu trestu. Slovenský Trestný zákon v § 53 ods. 4 stanovuje, že v prípade, ak odsúdený počas výkonu trestu domáceho väzenia neplní zákonom vymedzené povinnosti ustanovené § 53 ods. 2 TZ, teda

- a) v čase, ktorý určí súd, sa nezdržiava vo svojom obydli vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov,
- b) nevedie riadny život alebo
- c) nepodrobí sa kontrole technickými prostriedkami, v prípade, že je táto kontrola nariadená,

súd premení trest domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody tak, že každé dva dni nevykonaného trestu domáceho väzenia sa rovnajú jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody (§ 53 ods. 4 TZ).

¹⁵ VEREŠPEJOVÁ, L. Trest domáceho väzenia a nedostatky jeho právnej úpravy. In Zborník príspevkov „Výkon trestov a ochranných opatrení- teoreticko-právne, legislatívne a realizačno-aplikačné aspekty“. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. s. 147

K odlišnému riešeniu danej situácie sa pri zavedení trestu domáceho väzenia priklonila Česká republika. Trestní zákoník v § 61 stanovoval súdu povinnosť pri ukladaní trestu domáceho väzenia zároveň stanoviť náhradný trest odňatia slobody až na jeden rok pre prípad, že by bol výkon trestu domáceho väzenia zmarený. Pod zmarením trestu domáceho väzenia bolo potrebné rozumieť nedodržanie jeho podmienok stanovených v § 60 odst. 3 až 5 Trestního zákoníku. V prípade zmarenia bol odsúdený povinný vykonať nepodmienečný trest odňatia slobody v celej stanovenej dĺžke bez ohľadu na dĺžku nevykonaného trestu domáceho väzenia.

K zmene právnej úpravy došlo na základe novely uskutočnenej zákonom č. 330/2011 Sb. ktorým sa mení zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Táto zrušila inštitút náhradného trestu v pôvodnej podobe a zaviedla obdobné riešenie ako slovenský Trestný zákon v podobe premeny trestu domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody pre prípad, ak sa páchatel' v dobe od odsúdenia do skončenia výkonu trestu domáceho väzenia vyhýba nástupu výkonu trestu, bez závažného dôvodu poruší dojednané podmienky výkonu trestu domáceho väzenia, inak marí výkon tohto trestu alebo zavinene nevykonáva v stanovenej dobe uložený trest. Zákon ďalej stanovuje, že každý i začatý jeden deň nevykonaného trestu domáceho väzenia sa počíta za jeden deň odňatia slobody. Vzhľadom na maximálnu dĺžku trestu domáceho väzenia možno konštatovať, že náhradný trest odňatia slobody môže súd uložiť najviac v trvaní dvoch rokov.

Názory právnickej obce na vhodnosť zrušenia inštitútu náhradného trestu odňatia slobody v českej právnej úprave sa rôznia. Podľa niektorých odborníkov ide o krok vpred, zatiaľ čo iní zastávajú názor, že pôvodné riešenie pôsobilo pre odsúdeného viac odstrašujúco. V prípade, ak odsúdený porušil podmienky výkonu trestu domáceho väzenia hoci aj v posledný deň jeho výkonu, bol povinný vykonať ustanovený náhradný trest odňatia slobody v celej dĺžke. Odsúdený bol preto motivovaný sa po celú dobu výkonu trestu domáceho väzenia správať v súlade s podmienkami vymedzenými zákonom, bez ohľadu na počet zostávajúcich dní vo výkone trestu.

Podľa nášho názoru bolo pôvodné riešenie spočívajúce v stanovení jednoročného náhradného trestu odňatia slobody neprimerane prísne a neproporcionálne. Nakoľko súčasné znenie zákona umožňuje adekvátne zohľadniť dĺžku vykonaného trestu, počas ktorej odsúdený žil v súlade so zákonom stanovenými podmienkami, hodnotíme zmenu právnej úpravy ako pozitívny krok. Pokiaľ ide o prepočtové pravidlo stanovené slovenskou právnou úpravou, domnievame sa, že toto vzhľadom na maximálnu dĺžku premeneného trestu odňatia

slobody, nie je najvhodnejšie. Hrozba premeny trestu domáceho väzenia na trest odňatia slobody v trvaní maximálne šiestich mesiacov nepredstavuje pre odsúdeného dostatočné varovanie pred nedodržovaním podmienok výkonu trestu. Z tohto dôvodu by bolo podľa nášho názoru rozumné sa zamyslieť do budúcnosti nad zmenou pravidiel premeny trestu domáceho väzenia, ktoré by reálne odrádzali odsúdených od porušovania podmienok výkonu trestu, napríklad po vzore Českej republiky (zavedenie prepočtového pravidla v pomere 1:1, teda jeden deň nevykonaného trestu domáceho väzenia sa rovná jednému dňu nepodmienečného trestu odňatia slobody).

Pokiaľ ide o procesnoprávnu úpravu trestu domáceho väzenia, tejto sa budeme vzhľadom na obmedzený rozsah príspevku venovať iba okrajovo. Nemožno však opomenúť aspoň krátku zmienku o možnosti upustenia od zvyšku trestu domáceho väzenia, ktorého právna úprava sa nachádza v § 435 ods. 3 TP. Rozhodnutie zákonodarcu zaradiť ustanovenie týkajúce sa upustenia od zvyšku trestu domáceho väzenia do Trestného poriadku je nanajvýš neobvyklé, nakoľko predmetná problematika býva spravidla predmetom hmotnoprávnej úpravy, čo potvrdzujú aj inštitúty podmiennečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody a podmiennečného upustenia od výkonu zvyšku iných vybraných trestov, ktorých právna úprava je obsiahnutá v Trestnom zákone.

Samotné znenie ustanovenia § 435 ods. 3 TP je značne stručné, stanovuje iba oprávnenie odsúdeného požiadať o upustenie od výkonu zvyšku trestu domáceho väzenia po výkone polovice trestu a 30-dňovú lehotu, počas ktorej má súd o takejto žiadosti rozhodnúť. Ako možno vidieť, Trestný poriadok nepočíta s možnosťou uloženia primeraných obmedzení a povinností, stanovením skúšobnej doby, ako ani s následnou možnosťou nariadenia výkonu zvyšku trestu domáceho väzenia pre prípad, že by odsúdený neplnil zákonom stanovené podmienky tak, ako je tomu v prípade podmiennečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody a podmiennečného upustenia od zvyšku trestu zákazu činnosti a trestu zákazu pobytu. Z uvedeného dôvodu nemožno v súvislosti s trestom domáceho väzenia hovoriť o podmiennečnom upustení od výkonu zvyšku trestu, ale iba o upustení od výkonu zvyšku trestu, bez prívlastku podmiennečné.

Nie je nám celkom jasné, či absencia vyššie uvedených atribútov predstavuje zámer alebo nedôslednosť zákonodarcu. Každopádne by bolo podľa nášho názoru vhodné vzhľadom na charakter a prísnosť trestu domáceho väzenia pozmeniť, resp. spresniť právnu úpravu týkajúcu sa upustenia od zvyšku trestu domáceho väzenia po vzore podmiennečného upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti a trestu zákazu pobytu (teda zaviesť skúšobnú dobu a možnosť nariadenia výkonu zvyšku trestu domáceho väzenia pre prípad, že sa odsúdený

neosvedčí). Za účelom konzistentnosti a lepšej prehľadnosti taktiež odporúčame jej presunutie do štvrtého dielu druhej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Záver

V súvislosti so zavedením trestu domáceho väzenia odborníci očakávali zníženie počtu osôb odsúdených na nepodmienečný trest odňatia slobody a s tým spojenú úsporu verejných financií. Vzhľadom na fakt, že predpokladaný výsledok sa nepodarilo dosiahnuť, kompetentní začali pátrať po dôvodoch, ktoré zapríčinili nízku frekvenciu ukladania trestu domáceho väzenia.

Problémy spojené s trestom domáceho väzenia možno vo všeobecnosti rozčleniť do dvoch kategórií, a to na problémy teoretické a problémy aplikačné. Hlavným dôvodom sporadického ukladania trestu domáceho väzenia je jednoznačne nedostatočné organizačno-technické zabezpečenie kontroly jeho výkonu. Vychádzajúc z poznatkov získaných analýzou vybraných aspektov právnej úpravy trestu domáceho väzenia je však potrebné konštatovať, že problémy spojené s týmto trestom treba hľadať nielen vo sfére aplikačnej, ale aj teoretickej. V súčasnej dobe, kedy sa všetka pozornosť orientuje na zavedenie elektronického monitorovania odsúdených, sa často zabúda na to, že nedôveru sudcov v trest domáceho väzenia môžu popri neefektívnom dohľade nad jeho výkonom spôsobovať aj iné atribúty, ako napríklad nekvalitná, resp. nedostatočná právna úprava. Tejto nie je podľa nášho názoru v Slovenskej republike venovaná dostatočná pozornosť, čo potvrdzuje aj fakt, že hmotnoprávne, ako ani procesnoprávne ustanovenia upravujúce trest domáceho väzenia neboli od ich začlenenia do právneho poriadku Slovenskej republiky ani raz novelizované.

Cieľom príspevku bolo porovnať a následne zhodnotiť vybrané prvky slovenskej a českej právnej úpravy trestu domáceho väzenia. Z predmetnej komparácie vyplynulo, že napriek existencii rozdielnosti prístupov k riešeniu parciálnych otázok týkajúcich sa trestu domáceho väzenia nemožno jednoznačne určiť, ktorá právna úprava je kvalitnejšia. Obe totiž vykazujú viacero nedostatkov, ktoré by bolo potrebné v budúcnosti odstrániť a tým právnú úpravu prispôbiť potrebám praxe. Z uvedeného dôvodu odporúčame slovenskému zákonodarcovi, ako aj ostatným kompetentným subjektom, aby venovali náležitú pozornosť nielen problematike dohľadu nad výkonom trestu domáceho väzenia, ale aj právnej úprave tohto inštitútu a možnostiam jej skvalitnenia. Vzorom a inšpiráciou nám môžu byť práve zahraničné právne úpravy, ktoré majú s využívaním trestu domáceho väzenia bohatšie skúsenosti ako Slovenská republika.

Použitá literatúra

ČEČOT, V. – MENCEROVÁ, I. – KOTRECOVÁ, A. Trest domáceho väzenia- legislatívna súčasnosť a perspektíva. In *Ochrana práv osôb, ktorých osobná sloboda bola obmedzená : Zborník z medzinárodnej konferencie konanej dňa 29. júna 2006 v Omšeni*. Bratislava: Verejný ochranca práv. 2006, s. 61-66.

HOŘÁK, J. Domáci vězení a elektronická kontrola odsouzených. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 2005, roč. 10, č. 12, s. 7-12.

IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 532 s. ISBN 978-80-80783-08-2.

KALVODOVÁ, V. Domáci vězení- jedna z možných alternatív odnětí svobody? In *Dny veřejného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4430-2, s. 678-684.

LEVINSON, J. Encyclopedia of crime and punishment. Volume 1. Newbury Park: SAGE Publications, Inc., 2002, 2104 s. ISBN 0-7619-2258—X.

Postoj občanů k trestu domácího vězení. Závěrečná zpráva z výzkumného šetření. [online][cit.10.5.2013] Dostupné na internete: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>.

ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.

Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti [online][cit.10.5.2013] Dostupné na internete: <http://wwwold.justice.sk/wfn.aspx?pg=r3&htm=r3/statr.htm>.

Štatistika PMS ČR [online][cit. 10.5.2013] Dostupné na internete: <https://www.pmscr.cz/statistika/>

VEREŠPEJOVÁ, L. Trest domáceho väzenia a nedostatky jeho právnej úpravy. In *Zborník príspevkov „Výkon trestov a ochranných opatrení- teoreticko-právne, legislatívne*

a realizačno-aplikačné aspekty“. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011. ISBN 978-80-7097-881-8, s. 140-152.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád) ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) ve znění pozdějších předpisů

Technické možnosti kontroly alternatívnych trestov

Jozef Medelský

Abstrakt

Restoratívna justícia je reprezentovaná v slovenskom trestnom práve niekoľkými inštitútmi a to tak na hmotnoprávnej ako aj procesnoprávnej úrovni. Alternatívne tresty patria do hmotnoprávnej časti a reprezentujú myšlienky restoratívnej koncepcie trestania. V roku 2005 kedy došlo k rekodifikácii Trestného zákona došlo aj k zavedeniu dvoch alternatívnych trestov. Konkrétne trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. Ich existencia je obrovským pozitívom. Ich aplikácia však nebola a nie je stále riadne naplnená. Jednak je to z dôvodu veľmi nízkej aplikácie súdmi a predovšetkým absentujúcim technickým vybavením na kontrolu výkonu týchto trestov.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, účel trestania, slovenská právna úprava, alternatívne tresty, kontrola, výkon trestu, technické prostriedky

Abstract

Restorative justice is represented in the Slovak criminal law by several institutes at both substantive and a procedural level. Alternative punishments belong into substantive part of law and represent the ideas of restorative concept of punishment. In 2005, when there was a codification of the Criminal Law, two alternative sentences were also introduced. Specifically, a sentence of house arrest and punishment of compulsory labor. Their existence is highly evaluated. However, their application has not been, and is still not, properly filled. This is due to the very low application by the courts, and especially by the absent of technical equipment to check the performance of these penalties.

Key words

Restorative justice, purpose of sanctioning, Slovak law regulation, alternative sanctions, control, execution of sanction, technical possibilities

Úvod

Prvky restoratívnej justície sú neoddeliteľnou súčasťou slovenského trestného práva. Nie vždy však tomu bolo tak. Zasadnú zmenu v ponímaní účelu trestu priniesla až rekodifikácia trestných kódexov. Trest ako právny následok trestného činu by mal byť efektívnym prostriedkom jednak ochrany spoločnosti a zároveň by mal napomôcť k náprave odsúdeného páchatel'a. Predovšetkým v tomto druhom bode, kedy sa do popredia dáva pomoc páchatel'ovi, sú predstavené myšlienky restoratívnej justície.

1. Koncepcia trestania

Právna teória v otázke trestania rozlišuje dve základné koncepcie:

Retributívna koncepcia. Trest je výlučne chápaný ako odplata a následok trestného činu. Nie je dôležitá osoba páchatel'a. Základnou filozofiou je spravodlivé potrestanie páchatel'a a zároveň tak aj ochrana spoločnosti pred touto nebezpečnou osobou.

Restoratívna koncepcia je postavená na opačnej filozofii. Prof. Ivor k pojmu restoratívna justícia píše: „Restoratívnu justíciu teda možno chápať ako súbor požiadaviek, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také chápanie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávanie trestných vecí, uplatňovanie alternatívnych trestov vo vzťahu ku klasickému trestu odňatia slobody. Snahy o vytvorenie restoratívnej justície vychádzajú z názoru, že tradičná trestná politika vyčerpala svoje možnosti a nie je schopná zabrániť rastu kriminality ani riešiť narastajúce problémy trestnej justície, akými sú enormné zaťaženie súdov, nízka účinnosť trestov, nedostatočná ochrana obetí a pod.“¹ Predstavená koncepcia kladie do popredia spôsob trestania, ktorý nie je spojený s odňatím slobody. Pri trestaní sa kladie dôraz tak na osobu páchatel'a a možnosti jej nápravy ako aj na osobu poškodenú trestným činom.

Restoratívna justícia je postavená na myšlienke, že trest spojený s odňatím slobody je *ultima ratio*, je teda posledným možným riešením sankcionovania páchatel'a trestného činu. Úlohou tohto druhu justície je nájsť také spôsoby, ktoré budú efektívnym nástrojom ochrany spoločnosti a pomoci pre odsúdeného páchatel'a trestného činu. Výsledkom tejto pomoci má byť náprava páchatel'a a jeho opätovné zaradenie do spoločnosti, kde bude pôsobiť ako aktívny občan.

¹ IVOR, J. a kolektív: Trestné právo hmotné, Všeobecná časť, Iura Edition, Bratislava, 2010, s. 356

Ako už bolo načrtnuté filozofia resoraívnej justície bola vo väčšej miere zavedená do slovenského právneho poriadku až rekodifikáciou Trestného zákona v roku 2005. Dôvodová správa k predkladanému Trestnému zákonu spomína potrebu: „Zmeniť celkovú filozofiu ukladania trestných sankcií, v rámci ktorej bude treba predovšetkým zmeniť hierarchiu sankcií tak, aby v jej rámci bol trest odňatia slobody chápaný ako *ultima ratio*, a to najmä v prípade menej závažných trestných činov. V rámci tejto filozofie bude kladený dôraz na individuálny prístup pri riešení trestných vecí na základe širokej možnosti využitia alternatívnych sankcií a odklonov tak, aby sa v najširšej miere zaistila pozitívna motivácia páchatel'a.“² Depenalizácia, ktorú zákonodarca vyjadril v návrhu Trestného zákona spočívala predovšetkým v zavedení dvoch nových trestov a to konkrétne trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. Môžeme teda jednoznačne konštatovať, že aj pred rokom 2005 existovali v slovenskom trestnom práve prvky restoratívnej justície, avšak rokom 2005 boli tieto prvky zdôraznené a doplnené o významné hmotnoprávne ako aj procesnoprávne inštitúty.

V súčasnosti je možné k alternatívam trestu odňatia slobody v súlade s Trestným zákonom zaradiť nasledovné inštitúty:

- Trest domáceho väzenia (§ 53 TZ)
- Trest povinnej práce (§ 54 TZ)
- Peňažný trest (§ 56)
- Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49 TZ)
- Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (§ 51 TZ)

Trestnoprávna teória rozlišuje alternatívne tresty v užšom zmysle a alternatívne tresty v širšom zmysle:

„V užšom zmysle sa nimi rozumejú akékoľvek tresty nespojené s odňatím slobody, ktoré sa uplatnia vtedy, ak má byť uložený trest odňatia slobody, avšak vzhľadom na osobu páchatel'a a okolnosti prípadu bude účel dosiahnutý aj inak.

V širšom zmysle sú do pojmu alternatívne sankcie zaradované i také sankcie či opatrenia, ktoré celkom neeliminujú stratu osobnej slobody, ale znižujú jej mieru na nevyhnutné minimum a tiež alternatívy trestného konania, teda odklony.“³

2. Technické možnosti kontroly

² Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

³ KOLESÁR, J. 2010. *Sankcie v trestnom práve*. 1. Vydanie. Bratislava: Citycom, s.r.o. 2010, s. 31

Hodnotenie aplikácie jednotlivých inštitútov v Slovenskej republike je značne náročné. Ako v množstve iných inštitútov, ktoré boli legislatívne zapracované do Trestného zákona lebo Trestného poriadku, zákonodarca akosi pozabudol na problémy spojené s aplikačnou praxou. Lepšie povedané v niektorých prípadoch sa formálne zaviedli nové trestnoprávne inštitúty no nevytvorili sa predpoklady na ich riadnu aplikáciu. Takýmto prípadom sú aj alternatívne tresty. Ich zavedenie do slovenského Trestného zákona je veľkým pozitívom. Samotná kontrola výkonu tohto trestu je však diametrálne odlišná od predstáv zákonodarcu, ktorý v roku 2005 vyjadril v dôvodovej správe tieto myšlienky: „Návrh zavádza v tomto ustanovení nový druh trestu bez odňatia slobody – trest domáceho väzenia, ktorého hornú hranicu stanovil až na jeden rok a určuje aj podmienky pre uloženie tohto trestu, ale len za prečin. **Zároveň zavádza kontrolu odsúdeného technickými prostriedkami, ktoré sa v niektorých západoeurópskych krajinách, USA a v Škandinávii veľmi osvedčili.** Je to ďalšia alternatíva ku krátkodobým trestom odňatia slobody.“⁴ Od schválenia rekodifikovaného Trestného zákona ubehlo už osem rokov a vo veci technického kontrolovania výkonu trestu domáceho väzenia nenastal takmer žiaden posun. Momentálne sú technickými prostriedkami výkonu tohto druhu alternatívneho trestu probační a mediační úradníci, ktorí samotný výkon zabezpečujú prostredníctvom osobných návštev alebo telefonicky. Technické prostriedky kontroly výkonu trestu povinnej práce by taktiež v mnohých smeroch boli nápomocné a uľahčili by samotnú kontrolu. Cieľom príspevku nie je ponúknuť analýzu jednotlivých alternatív k trestu odňatia slobody. Cieľom je ponúknuť návrhy a predstaviť tak technické možnosti kontroly alternatívnych trestov. Technické možnosti kontroly sa budú dotýkať predovšetkým kontroly výkonu trestu domáceho väzenia a čiastočne aj výkonu trestu povinnej práce a podmiennečného odkladu trestu odňatia slobody a podmiennečného odkladu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.

Pred samotnými návrhmi technických možností kontroly alternatívnych trestov by som rád ponúkol štatistiku Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorá poukazuje na aplikáciu trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce v Slovenskej republike od rokov 2006 do roku 2011 .(najaktuálnejšia štatistická ročenka zverejnená na stránke MS SR je k 10.07.2012 je ročenka z roku 2011).

Trest domáceho väzenia:

⁴ Dôvodová správa návrhu zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Kraj	Počet osôb, ktorým bol uložený trest domáceho väzenia					
ROK	2006	2007	2008	2009	2010	2011
BA	0	0	1	0	0	1
TT	0	0	0	0	0	0
TN	0	0	0	0	1	0
NR	0	0	1	1	0	1
ZA	0	0	0	0	0	1
BB	5	17	19	33	31	16
PO	1	3	1	7	12	6
KE	0	5	6	10	15	3
ŠPEC.SÚD	-	-	-	0	0	0
SR	6	25	28	51	59	28

Tabuľka 1: Počet osôb, ktorým súd uložil trest domáceho väzenia podľa TZ od roku 2006 do roku 2011. Zdroj: MS SR, Štatistické ročenky za rok 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011⁵

Trest povinnej práce:

Kraj	Počet osôb, ktorým bol uložený trest povinnej práce					
ROK	2006	2007	2008	2009	2010	2011
BA	0	0	4	16	23	44
TT	7	43	54	104	148	317
TN	1	10	25	23	57	64
NR	0	3	10	28	129	260
ZA	15	55	108	156	227	202
BB	6	46	89	184	324	663
PO	0	76	124	178	276	360
KE	13	116	164	141	168	355
ŠPEC.SÚD	-	-	-	0	0	0
SR	42	349	578	830	1352	2265

Tabuľka 2: Počet osôb, ktorým súd uložil trest povinnej práce podľa TZ

⁵ Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>

*od roku 2006 do roku 2011. Zdroj: MS SR, Štatistické ročenky za rok
2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011⁶*

Porovnaním je možné konštatovať, že využívanie predstavených dvoch alternatívnych trestov v aplikačnej praxi slovenských súdov nie je časté. Hľadanie dôvodov prečo je tomu tak je takmer nemožné. Jedným z dôvodov je aj stále neexistujúce technické možnosti kontroly výkonu týchto trestov. Neexistencia týchto prostriedkov znamená väčšie personálne zaťaženie súdov, ktoré sú už aj bez vykonávania kontroly výkonu alternatívnych trestov dostatočne vytiažené. Bolo by teda vhodné, aby sa kompetentné orgány zaoberali technickými možnosťami kontroly výkonu týchto trestov. Samozrejme realizácie nie je jednoduchá predovšetkým po finančnej stránke. Avšak zhodnotením finančných výdavkov na odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody, u ktorého je absolútne vylúčené jeho aktívne pôsobenie v spoločnosti a jednorazovej finančnej investície do nákupu technických prostriedkov jednoznačne dospejeme k názoru, že druhá možnosť je lacnejšia a efektívnejšia. Taktiež finančné zabezpečenia personálneho obsadenia súdov v podobe probačných a mediačných úradníkov je finančne náročnejšie ako existencia technických prostriedkov. Samozrejme, že probační a mediační úradníci plnia aj iné dôležité funkcie, ktoré im vyplývajú tak z trestných kódexov ako aj z osobitného zákona č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Určite je možné povedať, že za osme rokov existencie alternatívnych trestov v slovenskom právnom poriadku sa mohli nájsť v štátnom rozpočte finančné prostriedky, ktoré mohli napomôcť k realizácii technickej vybavenosti kontroly alternatívnych trestov. Samozrejme okrem finančných prostriedkov by tu musela existovať aj politická vôľa, transparentné výberové konania a podobne. Hodnotenie týchto otázok ponechám na kompetentné osoby.

V nasledujúcich riadkoch ponúkame návrhy na technické možnosti kontroly alternatívnych trestov, ktoré sú chýbajúcim článkom efektívnosti aplikácie týchto trestov v Slovenskej republike. Ako príklad nám poslúžia krajiny v ktorých sú technické prostriedky kontroly výkonu alternatívnych trestov bežnou súčasťou.

Z historického pohľadu ako prvé začali využívať elektronické monitorovanie Spojené štáty a to už v roku 1986. Výsledok však nebol pozitívny nakoľko došlo k nárastu trestnej činnosti. Elektronickému monitoringu predchádzala kontrola prostredníctvom telefónu, táto kontrola bola ale vyhodnotená ako nie príliš spoľahlivá. Využívaním týchto elektronických

⁶ Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>

prostriedkov dochádzalo zároveň aj k ich zdokonaľovaniu, predovšetkým vývojom technológie a aktuálne ju využíva väčšina štátov Európy predovšetkým Anglicko a Wales.⁷

Tou najaplikovanejšou formou technickej kontroly je **elektronický monitoring**. Takmer všetky štáty, ktoré disponujú elektronickou kontrolou využívajú práve tento systém, ktorý sa avšak líši niektorými špecifikami. Týmito špecifikami je možnosť kontroly a to prostredníctvom:

- Overovania rádiových frekvenciami technológiami,
- sledovania a overovania prostredníctvom GPS,
- hlasového overovania.

Prvou a azda aj najpoužívanjšou formou technickej kontroly je využívanie rádiových frekvencií technológií. Tento systém elektronického monitoringu je založený na pripnutí náramku na telo odsúdeného. Náramok sa umiestňuje najčastejšie na nohu odsúdeného. Okrem náramku je v obydli odsúdeného nainštalovaná aj riadiaca jednotka. Oba tieto komponenty sú prepojené s centrálnym počítačom, ktorý vie kontrolovať nariadený trest domáceho väzenia. Náramok pripnutý na telo odsúdeného vydáva každú pol sekundu signál do riadiacej jednotky. V momente ak by tento signál nebol do riadiacej jednotky prijatý spustil by sa alarm. Porušenie podmienok by signalizoval centrálny počítač v momente kedy by riadiaca jednotka prestala vysielat signál znamenalo by to, že odsúdený sa vzdialil z obydli a znamenalo by to porušenie podmienky výkonu trestu. Automatický systém upozorní probačného úradníka, resp. súd o porušení podmienok. Reakcia na porušenie podmienok je takmer okamžitá. Kompetentne osoby vedia teda veľmi rýchlo zareagovať. V prípadoch kedy by mal odsúdený povolenie vzdialit sa od obydli by jednotka nereagovala na porušenie podmienok výkonu trestu.

Sledovanie a overovanie prostredníctvom GPS využíva práve systém GPS na monitorovanie pohybu odsúdeného. Systém vie neustále sledovať pohyb odsúdeného a vie zareagovať na prípadné vzdialenie sa odsúdeného mimo miesta výkonu trestu. Tento spôsob kontroly by bolo vhodné využívať aj v prípade iných alternatív k nepodmienečnému trestu odňatia slobody akými sú predovšetkým podmienečný odklad výkonu trestu a podmienečný odklad výkonu trestu s probačným dohľadom. V rámci aplikácie týchto inštitútov je súd oprávnený ukladať priemerné obmedzenia a povinnosti, ktoré môžu spočívať v zákaze navštevovania spoločenských podujatí, športových podujatí, pohostinských zariadení, resp.

⁷ NAVRÁTILOVÁ, J. Trest domáciho väzení. *Bulletin advokacie*. 2009. č. 10. s. 96.

v zákaze zdržiavať sa na konkrétnom v rozsudku vymedzenom mieste alebo aj v zákaze priblíženia sa ku konkrétnej osobe. Aplikáciou kontroly cez GPS systém by bola značne uľahčená práca probačných a mediačných úradníkov nakoľko systém vie odsúdeného monitorovať nepretržite 24 hodín denne a vie vyhodnotiť či odsúdený spĺňa podmienky stanovené súdom.

Posledná možnosť technickej kontroly spočíva v existencii počítačového programu, ktorý vie vygenerovať telefónne spojenie s odsúdeným. Jedná sa teda o hlasové overovanie. Odsúdený je povinný na takýto hovor odpovedať osobne. Naprogramovaný systém dokáže identifikovať hlas odsúdeného a vie tak vyhodnotiť dodržiavanie výkonu alternatívneho trestu. Ak by odpovedal na telefonický hovor iný hlas, než ten odsúdeného systém vyhodnotí porušenie a následne sa týmto zaoberajú kompetentné orgány.

Predstavené technické možnosti kontroly sa dotýkajú predovšetkým trestu domáceho väzenia. Nie je však z povahy veci vylúčené aj ich využívanie pri kontrole trestu povinnej práce a pri podmienечnom odklade výkonu trestu odňatia slobody a podmienечnom odklade výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Predovšetkým možnosť využívania GPS systému by vedela kontrolovať pohyb odsúdených a teda aj ich riadny výkon uloženého trestu. Systém elektronickej kontroly by bolo nevyhnutné riadne odskúšať pred samotným spustením do prevádzky. Vytvorenie elektronického monitoringu nie je lacnou záležitosťou. Osobne sa ale domnievam, že existencia takéhoto systému kontroly by bola efektívnejšia a návratnosť finančnej investície by sa už po niekoľkých rokoch vrátila. Je ale potrebné nájsť odhodlanie k vytvoreniu takéhoto systému a zároveň je potrebné, aby bol tento systém aj využívaný súdmi pri ukladaní alternatívnych trestov.

Otázkou elektronického monitoringu sa zaoberajú aj kompetentné orgány. Nemôžeme teda povedať, že táto otázka je „mŕtva“. Inšpiráciou pre Slovensko bol pokus o zavedenia elektronického monitoringu v Rakúsku, kde sa v oboch prípadoch dospelo k zaujímavým číslam, ktoré sa dotýkali ušetrených nákladov:

Počet elektronickej monitorovaných osôb/<u>3mesiace</u>	Odlahčenie stavu väznených osôb/<u>rok</u>	Ušetrené náklady v €/rok
450	112	1,062 mil.
650	162	1,54 mil.

Tabuľka 3: Východiska pre zníženie počtov väznených osôb⁸

⁸ IN:https://lt.justice.gov.sk/Attachment/priloha_7.rtf%3FinstEID%3D-1%26attEID%3D32779%26docEID%3D165063%26matEID%3D3756%26langEID%3D1%26tStamp%3D20110318174708560+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=sk&client=firefox-a

V súčasnosti sú v Rakúsku náklady na odsúdeného v štandardnom výkone trestu 89 Euro. Na Slovensku 33,82 Euro. Využívaním elektronického monitoringu by sa teda ušetrili nemalé finančné prostriedky.

Záver

Záverom by sme mohli konštatovať, že technické prostriedky kontroly výkonu alternatívnych trestov by boli značným prínosom. Ich zavedenie by mohlo byť zabezpečené štátom alebo súkromnou osobou, pričom štát by finančne zabezpečoval výkon tejto služby externou firmou. Samozrejme rozhodnutie o tejto otázke nie je jednoduché. Osobne sa ale domnievam, že od roku 2005 tu bol priestor, aby sa v tejto otázke vykonali aj konkrétne kory, ktoré by boli aj naplnené. Aby každý trest naplnil svoj účel je potrebné aby boli prvky retributívnej koncepcie trestania doplnené práve o prvky restoratívnej justície. Ich koexistenciou by sa mohol docieľiť stav, kde sa prihliadalo aj na spravodlivé potrestanie páchatel'a trestného činu a zároveň by sa prihliadalo na jeho prevýchovu a opätovné zaradenie do spoločnosti, kde by mohol byť aktívnym občanom. Restoratívna justícia by teda mala byť jednoznačne prínosom pre oblasť trestania.

Kontaktné údaje

JUDr. et. Mgr. Jozef Medelský
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Tomašiková 20, 821 02 Bratislava
Slovenská republika
email: jozef_medelsky@hotmail.com

Použitá literatúra:

1. IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2
2. KOLESÁR, J. 2010. *Sankcie v trestnom práve*. Prievidza: Citicom, s.r.o. 2010. 218 s. ISBN 978-80-89433-02-5
3. NAVRÁTILOVÁ, J. Trest domácího vězení. Bulletin advokacie. 2009. č. 10.

Právne normy:

1. zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
2. zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
3. Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Elektronické pramene:

1. Východiska pre zníženie počtov väznených osôb,
IN: https://lt.justice.gov.sk/Attachment/priloha_7.rtf%3FinstEID%3D-1%26attEID%3D32779%26docEID%3D165063%26matEID%3D3756%26langEID%3D1%26tStamp%3D20110318174708560+%&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=sk&client=fir-efox-a
2. Počet osôb, ktorým súd uložil trest domáceho väzenia podľa zák. č. 300/2005 Z.z. od roku 2006 do roku 2011. Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR, Štatistické ročenky za roky 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, IN: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>
3. Počet osôb, ktorým súd uložil trest povinnej práce podľa zák. č. 300/2005 Z.z. od roku 2006 do roku 2011. Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR, Štatistické ročenky za roky 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, IN: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>

Primerané obmedzenia a povinnosti v Trestnom zákone

Zuzana Medelská Tkáčová

Abstrakt

Prvky restoratívnej justície je možné nájsť aj vo využívaní primeraných obmedzení a povinností, ktoré sú súčasťou podmieneného odkladu výkonu trestu a podmieneného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom. Tieto alternatívy k nepodmienenému trestu odňatia slobody využívajú primerané obmedzenia a povinnosti, aby pozitívne vplývali na osobu páchatel'a trestného činu s cieľom dosiahnutia jeho nápravy a opätovného začlenenia do spoločnosti. Príspevok ponúka analýzu primeraných obmedzení a povinností s pohľadom na históriu tejto úpravy v predošlom Trestnom zákone a s komparáciou s úpravou Českej republiky.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, trest odňatia slobody, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, probačný dohľad, primerané obmedzenia a povinnosti, slovenská právna úprava, česká právna úprava

Abstract

Elements of restorative justice can be found in the use of appropriate restrictions and obligations that are part of the conditional suspension of the sentence and the conditional suspension of sentence with probation supervision. Such alternatives to the prison sentence are using the restrictions and obligations that can positively influence the offender in order to achieve its aim and their reintegration to society. This paper provides analysis of reasonable restrictions and obligations with the overview of this matter in the previous Criminal Code in the Slovak republic and to comparison of those institutes in the Czech Republic.

Key words

restorative justice, imprisonment, suspension of imprisonment, suspension of sentence with probation supervision, the restrictions and obligations, Slovak legislation, the Czech legislation

Úvod

Primerané obmedzenia a povinnosti pre odsúdeného páchatel'a sú neoddeliteľnou súčasťou alternatív k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Je možné teda tento inštitút považovať ako prostriedok naplňania restoratívnej justície. Alternatívami k nepodmienečnému trestu odňatia slobody, pri ktorých sa podľa Trestného zákona ukladajú primerané obmedzenia a povinnosti sú:

- Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody,
- podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.

Je potrebné sa v skratke venovať analýze týchto dvoch inštitútov. Základnou filozofiou týchto dvoch inštitútov sú práve myšlienky restoratívnej justície, ktorých účelom je napomáhať páchatel'om trestných činov k ich prevýchove a opätovnému zaradeniu do spoločnosti. Trestný zákon ukladá striktne podmienky aplikácie týchto inštitútov.

1. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody

Legálny základ tohto inštitútu je obsiahnutý v § 49 TZ nasledovne:

„(1) Súd môže podmienečne odložiť výkon trestu odňatia slobody neprevyšujúceho dva roky, ak

- a) vzhľadom na osobu páchatel'a, najmä s prihliadnutím na jeho doterajší život a prostredie, v ktorom žije a pracuje, a na okolnosti prípadu, má dôvodne za to, že na zabezpečenie ochrany spoločnosti a nápravu páchatel'a výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný, alebo
- b) prijme záruku za nápravu páchatel'a a ak vzhľadom na výchovný vplyv toho, kto záruku ponúkol, má za to, že výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný.“ (§ 49 ods. 1 TZ)

Základom aplikácie tohto inštitútu zo strany súdu je okrem vyššie uvedených podmienok aj stanovenie skúšobnej doby v rozmedzí od jedného do piatich rokov a zároveň je súd oprávnený uložiť páchatel'ovi trestného činu primerané obmedzenia a povinnosti. Výsledkom dodržania všetkých stanovených podmienok je vyslovenie súdu, že páchatel' sa osvedčil a hľadá sa naňho ako keby nebol odsúdený. V opačnom prípade, ak páchatel' nenaplní súdom určené podmienky, tak súd nariadi vykonanie nepodmienečného trestu odňatia slobody. Vo výnimočných prípadoch súd nariadi namiesto vykonania nepodmienečného trestu odňatia slobody:

- probačný dohľad nad páchatel'om,

- predĺži skúšobnú lehotu najviac však o dva roky, pričom nesmie byť prekročená päť ročná hranica,
- nariadiť nové primerané obmedzenia alebo povinnosti, ktoré bude musieť páchateľ dodržiavať.

Súd spoločne s nariadením výkonu trestu odňatia slobody z dôvodu porušenia podmienok podmiennečného odkladu rozhodne aj o spôsobe výkonu.

2. Podmiennečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom

Podmienky podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom sú veľmi podobné. Legálny základ tejto alternatívy k nepodmiennečnému trestu odňatia slobody nájdeme v § 51 TZ:

„(1) Súd môže za podmienok uvedených v § 49 ods. 1 podmiennečne odložiť výkon trestu odňatia slobody neprevyšujúceho tri roky, ak páchateľovi zároveň uloží probačný dohľad nad jeho správaním v skúšobnej dobe.“

Základným rozdielom medzi týmito inštitútmi je, že v prvom prípade súd môže aplikovať podmiennečný odklad výkonu trestu odňatia slobody pri trest odňatia slobody, ktorý neprevyšuje dva roky, kým v druhom prípade, kde sa využíva aj probačný dohľad môže dôjsť k aplikácii v prípade trestu odňatia slobody, ktorý neprevyšuje tri roky.

Aj v prípade podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom súd ukladá páchateľovi trestného činu skúšobnú lehotu v rozmedzí od jedného do piatich rokov. Náplňou tohto inštitútu je aj uloženie primeraných obmedzení a povinností. Základom tohto inštitútu, ako to vyplýva aj zo samotného názvu, je stanovenie probačného dohľadu nad páchateľom, ktorý je povinný tento dohľad vykonávaný probačným a mediačným úradníkom strpieť. „Podstatou probačného dohľadu je konštruktívna metóda prevýchovy a iného pozitívneho ovplyvňovania správania páchateľa trestného činu, ktorá je založená na účelnej kombinácii prvkov kontorly, pomoci a poradenstva. Probačným dohľadom sa z hľadiska jeho obsahu rozumie dlhodobá práca s odsúdeným, v rámci ktorej je obvinený povinný byť v kontakte s probačným a mediačným úradníkom, spolupracovať pri vytváraní a realizácii probačného programu v skúšobnej dobe a podrobiť sa kontrole dodržiavania podmienok uložených súdom.“¹ Rovnako ako v prípade prvého predstaveného inštitútu aj tu, ak páchateľ naplní všetky súdom stanovené podmienky, tak súd vysloví, že

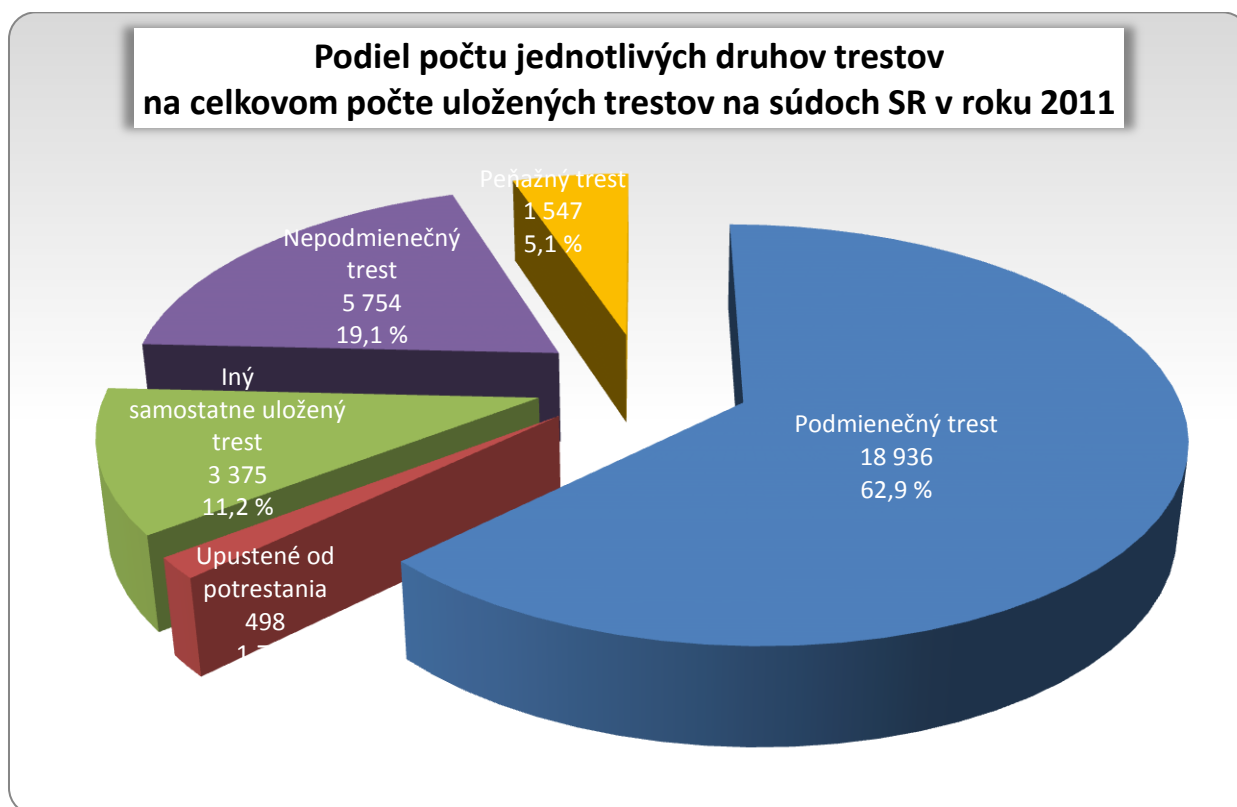
¹ IVOR, J. a kolektív: Trestné právo hmotné, Všeobecná časť, Iura Edition, Bratislava, 2006, s. 371

páchateľ sa osvedčil a hľadá sa naňho ako keby nebol odsúdený. Vo výnimočných prípadoch súd :

- predĺži skúšobnú lehotu alebo
- uloží doposiaľ neuложенé primerané povinnosti a obmedzenia.

Podobne aj v tomto prípade súd spoločne s rozhodnutím o výkone nepodmienečného trestu odňatia slobody rozhodne aj o spôsobe výkonu trestu.

O aplikácii oboch inštitútov svedčí aj oficiálne čísla o činnosti súdov Slovenskej republiky zverejnené Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky:

Graf 1: Podiel počtu jednotlivých druhov trestov na celkovom počte uložených trestov na súdoch SR v roku 2011. Zdroj: MS SR, Štatistická ročenka za rok 2011²

V roku 2011 je teda evidovaných 18 936 prípadov kedy došlo k uloženiu podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody. Jednoznačne je možné konštatovať, že tieto inštitúty sú využívané vo veľkej miere.

Zmyslom oboch predstavených inštitútov je využívanie primeraných obmedzení a povinností, ktoré sú bližšie vymedzené v § 51 ods. 3 a ods. 4 TZ. Základným účelom týchto obmedzení a povinností je napomôcť páchatelovi trestného činu, aby viedol riadny život

² Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm>

a aby tak bola zavŕšená jeho náprava a aby bol po ukončení skúšobnej doby plnohodnotným občanom.

3. Historický pohľad do Trestného zákona z roku 1961

Inštitút primeraných obmedzení a povinností bol v zákone č. 140/1961 Zb. chápaný odlišným spôsobom. Filozofia tohto inštitútu bola podobná ako je tomu v súčasnosti. Odlišnosti boli predovšetkým v rozsahu ponúkaných obmedzení a povinností.

Základ aplikácie primeraných obmedzení a povinností bol vyjadrený v § 58 a následne TZ, kde bol obsiahnutý opis podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody. V § 59 ods. 2 TZ sa spomína, že páchateľovi trestného činu je možné uložiť primerané obmedzenia a povinnosti za účelom aby viedol riadny život. Samotné primerané obmedzenia a povinnosti sú náplňou § 89 ods. 23 TZ:

Primeraným obmedzením alebo povinnosťou je príkaz na pozitívne správanie sa k vedeniu riadneho života, ktoré je súčasťou trestu alebo podmiennečného prepustenia a je v určitom vzťahu k spáchanému činu. Obmedzenie spočíva najmä

- a) v zákaze návštev pohostinských zariadení, nadmerného požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok, zákaze návštev športových podujatí, zhromaždení občanov a stretávania sa s určitými osobami,
- b) v povinnosti odpracovať v prospech obce najviac 20 hodín, vystaňovať sa z neoprávnene obsadeného bytu, nahradiť spôsobenú škodu alebo zabezpečiť opravu poškodených vecí, verejne či osobne sa ospravedlniť poškodenému,
- c) v zákaze priblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a zdržiavať sa v blízkosti obydľia poškodeného.“ (§ 59 ods. 23 TZ)³

Môžeme konštatovať, že už aj TZ z roku 1961 obsahoval prvky restoratívnej justície. Benčík vo svojej publikácii z roku 1979 spomína, že: „Obmedzenia musia byť v určitom vzťahu k spáchanému trestnému činu.“⁴ K obmedzeniam a povinnostiam sa vyjadrila aj judikatúra: „Pri úvahách o tom, aké obmedzenia v zmysle § 59 ods. 2 tr. zák. majú byť páchateľovi trestného činu uložené, musí mať súd na zreteli taktiež, aby uložené obmedzenia bolo možné kontrolovať nie len súdom, ale aj spoločenskými organizáciami, orgánmi

³ Dostupné na: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1961-140#f4495199>

⁴ BENČÍK, M., THOLT, V., BARÁT, A. 1979. *Trestný zákon, Trestný poriadok a súvisiace predpisy*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1979, s. 66

národného výboru, orgánmi bezpečnosti občanmi a podobne. (R 32/64)⁵ V súčasnosti je kontrola výkonu jednotlivých obmedzení a povinností zverená predovšetkým probačným a mediačným úradníkom. Ustanovenie § 59 bolo postupne doplňané o nové odseky. Bolo tomu tak aj v prípade odseku 23 a neskoršej novelizácií tohto odseku, konkrétne zákonom č. 421/2002 Z.z. ktorým sa menil a doplňal Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Touto novelou pribudlo do odseku 23 písm. c) v podobe tak ako ho uvádzame vyššie. Celkovo k zmene tohto inštitútu prispela až rekodifikácia Trestného zákona, ktorá bola zavŕšená účinnosťou nového TZ s dátumom od 1.1. 2006. Od rekodifikácie nebolo do inštitútu primeraných obmedzení a povinností legislatívne zasahované.

4. Primerané obmedzenia a povinnosti

Ako sme už načrtli aktuálna právna úprava je obsiahnutá v § 51 ods. 3 TZ, kde sú obsiahnuté primerané obmedzenia a ods. 4 kde sú obsiahnuté primerané povinnosti. Dôležitým faktom je, že primerané obmedzenia a povinnosti uvedené v TZ sú vyjadrené len exemplifikatívnym spôsobom. To znamená, že súd nie je pri ich aplikácii striktne viazaný zákonným textom, ktorý je obsiahnutý v § 51 ods. 3 a ods. 4 TZ:

„(3) Obmedzenia spočívajú najmä v zákaze

- a) návštev športových alebo iných hromadných podujatí,
- b) požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok,
- c) stretávania sa s osobami, ktoré majú na páchatel'a negatívny vplyv alebo ktoré boli jeho spolupáchateľmi alebo účastníkmi na trestnom čine,
- d) vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal,
- e) účasti na hazardných hrách, hrania na hracích automatoch a uzatvárania stávok.

(4) Povinnosti spočívajú najmä v príkaze

- a) nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydlija poškodeného,
- b) vyst'ahovať sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnene zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil,
- c) nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu,
- d) zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné,

⁵ R 32/64, IN: MATYS, K. 1980. *Trestní zákon, komentář. I. část obecná* 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: PANORAMA. 1980, s.273

- e) osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému,
- f) v skúšobnej dobe získať určitú pracovnú kvalifikáciu alebo zúčastniť sa na rekvalifikačnom kurze,
- g) podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu,
- h) podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie,
- i) podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve,
- j) zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie.“ (§ 51 ods. 3 a ods. 4 TZ)

Súd pri ukladaní jednotlivých obmedzení a povinností prihliada na spáchaný trestný čin a zásadne ukladá tie obmedzenia a povinnosti, ktoré dokážu ovplyvniť správanie páchatel'a a dokážu napomôcť jeho náprave. Súd musí teda hľadať a uvážlivo rozhodovať o výbere konkrétnych obmedzení a povinností, aby tak bol naplnený účel inštitútov, ktoré sú alternatívami k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Povinnosťou páchatel'a je tieto povinnosti naplniť a to všetko pod hrozbou premeny podmiennečného odkladu na nepodmienečný trest odňatia slobody. Tento fakt by mal byť inšpiráciou pre páchatel'a, aby naplnil súdom stanovené podmienky a nemusel tak absolvovať tvrdé podmienky ústavou na výkon trestu odňatia slobody pre nepodmienečnom výkone tohto najprísnejšieho druhu trestu, ktorý je možné uložiť za každý trestný čin.

5. Primerané obmedzenia a povinnosti v Českej republike

V Českej republike bola rekodifikácia Trestného zákona završená v roku 2009 a to konkrétne zákonom č. 40/2009 Sb. Trestní zákonník. Filozofia ukladania primeraných obmedzení a povinností je v o svojej podstate tá istá ako v našej krajine. Trestní zákonník taktiež pozná inštitút podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (§ 81 a následne TZ) a podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s dohľadom (§ 86 a následne TZ). Avšak obsah primeraných obmedzení a povinností je obsiahnutý v § 48 ods. 4 TZ:

„(4) Soud může jako přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uložit zejména

- a) podrobiť sa výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) podrobiť sa vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- c) podrobiť se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona,
- d) podrobiť se vhodným programům psychologického poradenství,
- e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,
- g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,
- h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,
- i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,
- j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo
- k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Aj v tomto prípade zákonodarca v legálnom texte využíva slovo „zejména“, čo určuje, že súd môže pri rozhodovaní o uložení adekvátneho primeraného obmedzenia alebo povinnosti ísť nad rámce zákonného textu a reagovať tak čo najúčelnejšie na konkrétnu situáciu. Základným rozdielom medzi slovenskou a českou právnou úpravou je, že kým slovenská právna úprava má rozdelené obmedzenia v ods. 3 a povinnosti v ods. 4 § 51 TZ, tak česká právna úprava obsahuje jednotlivé obmedzenia a povinnosti v jednom odseku. Taktiež slovenská právna úprava je v tomto prípade extenzívnejšia. Navyše sa spomínajú nasledovné obmedzenia a povinnosti:

- obmedzenie v zákaze vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal,
- povinnosť v príkaze nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydlija poškodeného,
- povinnosť v príkaze vysťahovať sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnene zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil,
- povinnosť v príkaze zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie.

V českej právnej úprave je naopak obsiahnuté obmedzenie, resp. príkaz zdržať sa neoprávněných zásahov do práv alebo právom chráněných záujmov iných osob.

Ako som však spomínala v oboch prípadoch sa jedná o exemplifikatívne vyjadrenia a teda súd môže vzhľadom na povahu trestného činu ako aj osobu páchatel'a uložiť aj iné primerané obmedzenia alebo povinnosti.

Záver

Analýza primeraných obmedzení a povinností priniesla utvrdenie v tom, že tento inštitút je nevyhnutnou súčasťou prvkov restoratívnej justície. Ich aplikácia bola zdôraznená aj vysokým počtom ukladanie podmienenečného trestu za rok 2011 súdmi Slovenskej republiky. Najvýznamnejším prvkom primeraných obmedzení a povinností je, že ich uvedenie v TZ je len exemplifikatívne, a že súd nie je striktne viazaný zákonným ustanovením. Súd je oprávnený aplikovať v konkrétnom prípade aj iné vhodné obmedzenia alebo povinnosti s cieľom naplnenia filozofie restoratívnej justície, ktorej úlohou je náprava páchatel'a a jeho opätovné začlenenie do spoločnosti.

Kontaktné údaje:

Mgr. et. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Tomašiková 20, 821 02 Bratislava
Slovenská republika
email: tkacova.zuzana@gmail.com

Použitá Literatúra

1. IVOR, J. a kol. 2006. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2006. 530 s. ISBN 80-8078-084-6
2. MATYS, K. 1980. *Trestní zákon, komentář. II. část zvláštní*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: PANORAMA. 1980. 915 s.
3. BENČÍK, M., THOLT, V., BARÁT, A. 1979. *Trestný zákon, Trestný poriadok a súvisiace predpisy*. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1979. 741 s.

Právne predpisy

1. zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

2. zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov
3. Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Elektronické pramene

1. Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon, IN: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1961-140#f4495199>
2. Podiel počtu jednotlivých druhov trestov na celkovom počte uložených trestov na súdoch SR v roku 2011, IN: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/index.htm>

Možnosti uplatnenia inštitútu zmieru v trestnom konaní

Peter Múkera

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou uplatnenia inštitútu zmieru v slovenskom trestnom konaní. V prvej časti sa autor zaoberá podstatou a účelom zmieru, ktorý predstavuje formu odklonu v trestnom konaní. V ďalšej časti sa autor zameriava na podmienky uplatnenia zmieru, ktoré determinujú možnosti jeho uplatnenia v trestnom konaní. Poukazuje aj na konkrétne nedostatky právnej úpravy, ktoré zapríčiňujú problémy pri uplatnení zmieru. V závere autor predkladá návrhy de lege ferenda.

Kľúčové slová

zmier, trestné konanie, odklon, podmienky uplatnenia zmieru

Abstract

The paper deals with the issue of the application of settlement in Slovak criminal proceedings. In the first part the author deals with the essence and purpose of settlement, which is a form of diversion in criminal proceedings. In the next part the author focuses on the conditions of application of settlement, which determine the possibilities of its application in criminal proceedings. The author also points out the specific weaknesses of legislation, which cause problems in the application of settlement. In conclusion the author presents proposals de lege ferenda.

Keywords

settlement, criminal proceedings, diversion, conditions of application of settlement

Úvod

Zavedenie inštitútu zmieru a jeho využívanie v trestnom procese ako alternatívneho spôsobu riešenia trestných vecí vychádza z rozširujúcej sa koncepcie tzv. restoratívnej (obnovujúcej) justície, ktorá čoraz viac vytláča koncepciu tzv. retributívnej (odplatnej) justície. Obe tieto koncepcie predstavujú určitú reakciu spoločnosti na páchanie trestnej činnosti, avšak zásadne sa odlišujú v spôsobe riešenia konfliktu medzi páchatelom a poškodeným (resp. obeťou), ktorý vznikol spáchaním

trestného činu. Zatiaľ čo koncepcia tzv. restoratívnej justície pri riešení konfliktu medzi páchatelom a poškodeným kladie dôraz hlavne na nápravu všetkých škodlivých následkov spôsobených trestným činom a na urovanie narušených vzťahov medzi páchatelom a poškodeným, koncepcia tzv. retributívnej justície kladie dôraz najmä na potrestanie páchatel'a a uspokojenie záujmov štátu, pričom náprava narušených vzťahov medzi obvineným a poškodeným ostáva úplne bokom. Zjednodušene možno teda povedať, že koncepcia tzv. restoratívnej justície uprednostňuje obnovenie narušených hodnôt a sociálnych vzťahov medzi páchatelom a poškodeným pred samotným potrestaním páchatel'a.

Inštitút zmieru

Inštitút zmieru bol do slovenského právneho poriadku zapracovaný novelou zákona č. 141/1961 Zb. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej len „starý Trestný poriadok“) vykonanou zákonom č. 422/2002 Z. z., ktorá nadobudla účinnosť od 1. októbra 2002 ako ďalší alternatívny spôsob ukončenia veci v trestnom konaní popri už zavedenom podmiennečnom zastavení trestného stíhania a trestnom rozkaze. Zákonodarca touto novelou sledoval najmä rozšírenie okruhu možností tzv. odklonov, resp. alternatívnych rozhodnutí vo veci samej, inak než po vykonaní procesne náročného hlavného pojednávania, z čoho vyplýva zrýchlenie, ekonomické zefektívnenie a zjednodušenie trestného konania. Zapracovaním inštitútu zmieru do právneho poriadku sledoval aj ďalšie rozšírenie možností zohľadnenia záujmu poškodeného predovšetkým o náhradu škody a odstránenie škodlivých následkov trestného činu, ak nie je súčasne na trestnom postihu páchatel'a zo strany štátu verejný záujem.¹ Po uskutočnenej rekodifikácii trestných kódexov prebral právnu úpravu predmetného inštitútu s určitými zmenami aj zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“, resp. „TP“), ktorý v súlade so svojim základným cieľom, t.j. zefektívnením, zjednodušením, zrýchlením a zhospodárnením trestného procesu, rozšíril okruh tzv. odklonov o inštitút podmiennečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného a o inštitút dohody o vine a treste.

Trestnoprocesný inštitút zmieru predstavuje formu tzv. odklonu v trestnom konaní, t.j. určitý špecifický procesný postup, ktorý umožňuje trestnú vec vybaviť alternatívnym spôsobom mimo vykonania hlavného pojednávania. Podstata odklonu

¹ SAMÁŠ, O.: Ešte niekoľko poznámok k zmieru v trestnom konaní. In Justičná revue. 2003, roč. 55, č. 3, s. 306-307.

teda spočíva v odchýlení sa od štandardného priebehu trestného stíhania, ktoré nekončí rozhodnutím o vine a treste, ale spôsobom, ktorý uprednostňuje iné záujmy než odsúdenie páchatel'a (obvineného). Inštitút zmieru umožňuje, aby na základe dohody medzi štátom (reprezentovaným prokurátorom, resp. súdom) a poškodeným na jednej strane a obvineným (páchatel'om) na strane druhej, došlo k ukončeniu trestnej veci bez potrestania páchatel'a.² Je určitou alternatívou k potrestaniu páchatel'a. Rovnako sa ním umožňuje vybaviť trestnú vec menej formálnym procesným postupom na rozdiel od riadneho, formalizovaného trestného procesu, čo má za následok rýchlejšie a efektívnejšie vybavenie trestnej veci. Jeho uplatnením sa tiež výrazne posilňuje postavenie a práva poškodeného, keďže jedným z predpokladov jeho schválenia je súhlas poškodeného. Schválený zmier má procesné účinky zastavenia trestného stíhania.

Účelom zmieru je predovšetkým usporiadanie vzájomných vzťahov medzi obvineným a poškodeným, ktoré boli dotknuté spáchaným trestným činom. Do popredia sa dostáva záujem, aby obvinený odstránil všetky škodlivé následky spôsobené spáchaným trestným činom, a to tak bezprostredne poškodenému, ako aj spoločnosti. Tento záujem je preferovaný pred záujmom štátu na odsúdení obvineného do takej miery, že ak dôjde k odstráneniu spôsobenej ujmy a splneniu ďalších zákonom stanovených podmienok, trestné stíhanie sa definitívne zastaví. Okrem toho, že zákon pri uplatnení zmieru predpokladá usporiadanie vzájomných vzťahov medzi obvineným a poškodeným, sú účinky trestnej represie pri zmieri nahradené aj povinnosťou obvineného k ďalšiemu majetkovému plneniu nad rámec spôsobenej škody, ktoré má slúžiť na všeobecne prospešné účely a na pomoc poškodeným podľa osobitného zákona.³ Na základe uvedeného možno konštatovať, že inštitút zmieru je aj určitým prostriedkom, ktorý v prvom rade slúži k zmiereniu medzi páchatel'om (obvineným) a poškodeným a k tomu, aby páchatel' (obvinený) odčinil škodlivé následky spôsobené trestným činom.

Z podstaty zmieru jednoznačne vyplýva, že k vybaveniu trestnej veci zmierom môže dôjsť jedine v prípade, ak v tejto veci vystupuje okrem obvineného aj poškodený, teda osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody (§ 46 ods. 1 TP). Nie je pri tom podstatné, či ide o poškodeného,

² IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. 2. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 579.

³ KLÁTIK, J.: Zmier v trestnom konaní. In Justičná revue. 2007, roč. 59, č. 12, s. 1658.

ktorý má právo (nárok) na náhradu škody priamo v trestnom (adhéznom) konaní, t.j. má právo byť subjektom adhézneho konania, alebo či ide o poškodeného bez tohto oprávnenia, čo vyplýva zo skutočnosti, že v rámci zmieru možno uplatniť aj takú škodu, ktorej náhradu by nebolo možné úspešne uplatniť v rámci adhézneho konania. Túto skutočnosť potvrdzuje aj samotná formulácia ustanovenia § 220 ods. 1 písm. b), ktorá okrem iného predpokladá, že obvinený inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom. Formulácia tohto ustanovenia nepochybne mieri na prípady spôsobenej škody (ujmy), o ktorej nemožno rozhodnúť v adhéznom konaní. Ide napr. o tie trestné činy, ktorými bola spôsobená ujma napr. na cti, dôstojnosti alebo slobode poškodeného, a odstránenie tejto ujmy môže spočívať napr. vo verejnom ospravedlnení sa obvineného v médiách.

Z hľadiska priebehu trestného konania uplatnenie zmieru prichádza do úvahy tak v štádiu prípravného konania, ako aj v konaní pred súdom. V prípravnom konaní môže rozhodnúť o schválení zmieru prokurátor a v konaní pred súdom súd. Súd (samosudca) môže rozhodnúť o schválení zmieru po preskúmaní obžaloby, ak po podaní obžaloby oprávnená osoba ponúkla skončenie veci zmierom alebo z obsahu spisu takáto možnosť vyplýva (§ 241 ods. 6 TP). Oprávnená osoba môže dať túto ponuku pred určením termínu hlavného pojednávania. V takomto prípade samosudca neurčí termín hlavného pojednávania, ale dá pokyn probačnému a mediačnému úradníkovi na základe ustanovenia § 3 ods. 2 prvá veta zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch, aby vykonal mediáciu v rozsahu § 3 ods. 1 tohto zákona.⁴ Súd má možnosť rozhodnúť o schválení zmieru tiež na hlavnom pojednávaní (§ 282 ods. 3 TP) a aj mimo hlavného pojednávania (§ 290 ods. 5 TP). Platná právna úprava však neumožňuje, aby odvolací súd rozhodol o schválení zmieru a zastavení trestného stíhania.

Podmienky uplatnenia inštitútu zmieru

Možnosti uplatnenia inštitútu zmieru sú determinované predovšetkým podmienkami stanovenými v ustanovení § 220 ods. 1 Trestného poriadku, ktorých kumulatívne splnenie sa vyžaduje pre uplatnenie tohto inštitútu. V zmysle tohto ustanovenia ide o nasledovné podmienky:

- a) obvinený je stíhaný pre prečin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov,
- b) obvinený a poškodený súhlasí so zmierom,

⁴ KLÁTIK, J.: Zmier v trestnom konaní. In Justičná revue. 2007, roč. 59, č. 12, s. 1662.

- c) obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, pričom nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a určito,
- d) obvinený nahradil škodu, pokiaľ bola činom spôsobená, alebo urobil iné opatrenia na náhradu škody, alebo inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom,
- e) obvinený zloží na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry peňažnú sumu určenú konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely, a táto peňažná suma nie je zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu,
- f) súd, resp. v prípravnom konaní prokurátor považuje schválenie zmieru za dostačujúci spôsob rozhodnutia vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného činu, na mieru akou bol trestným činom dotknutý verejný záujem, na osobu obvineného a na jeho osobné a majetkové pomery.

Ad a) Možnosť uplatnenia inštitútu zmieru prichádza do úvahy len v konaní o prečine, na ktorý zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov. Obvinený teda musí byť stíhaný pre prečin. Platný Trestný poriadok už neupravuje rozdielne okruh úmyselných a nedbanlivostných trestných činov, pri ktorých možno schváliť zmier a zastaviť trestné stíhanie, z hľadiska hornej hranice ustanovenej trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ako tomu bolo v ustanovení § 309 ods. 1 starého Trestného poriadku.⁵ Podľa tohto ustanovenia bolo možné rozhodnúť o schválení zmieru len v konaní o trestnom čine, na ktorý zákon (zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon) ustanovoval trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšovala pri úmyselných trestných činoch tri roky a pri nedbanlivostných trestných činoch päť rokov. Platný Trestný poriadok teda rozšíril okruh trestných činov, pri ktorých prichádza do úvahy uplatnenie zmieru, keďže stanovil, že musí ísť o prečin, na ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, a to bez ohľadu na to, či ide o trestný čin spáchaný z nedbanlivosti alebo o úmyselný trestný čin. Rozšírenie okruhu trestných činov, pri ktorých možno schváliť zmier a zastaviť trestné stíhanie, možno hodnotiť pozitívne, pretože sa tým umožnilo ešte viac odbremeniť

⁵ ŽILINKA, M.: K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. In Justičná revue. 2006, roč. 58, č. 2, s. 202.

trestné súdnictvo od menej závažných trestných činov. Ďalšie rozširovanie v tomto smere však už nemožno očakávať.

Ad b) Ďalšou podmienkou uplatnenia zmieru v trestnom konaní je súhlas obvineného a poškodeného so schválením zmieru. Bez súhlasu obvineného alebo poškodeného nemôže príslušný orgán schváliť zmier a zastaviť trestné stíhanie. Súhlas môžu udeliť akoukoľvek formou všeobecne stanovenou pre podanie (§ 62 ods. 1 TP). K udeleniu súhlasu nesmú byť žiadnym spôsobom nútení. Súhlas musia dať osobne, nemožno ho teda nahradiť žiadnym iným úkonom (napr. ani súhlasom obhajcu, resp. splnomocnenca poškodeného).

Ad c) Podmienkou pre rozhodnutie o schválení zmieru je aj vyhlásenie obvineného, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný. Od obvineného sa teda nevyžaduje priznanie k trestnému činu. Vyhlásenie obvineného, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, sa musí vzťahovať na celý skutok, jeho skutkové okolnosti napíňajúce všetky znaky skutkovej podstaty daného prečinu. Toto vyhlásenie sa vzťahuje na skutkové okolnosti a nie na právnu kvalifikáciu.⁶ Preto na naplnenie tejto podmienky stačí stručné a úplne všeobecné vyhlásenie obvineného o tom, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, s odkazom na skutok opísaný v uznesení o vznesení obvinenia, pričom sa toto vyhlásenie uvedie v zápisnici. Vyhlásenie obvineného o tom, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, však nemožno zamieňať so súhlasom obvineného so zmierom, pretože ide o dve rôzne právne skutočnosti. Ani k tomuto vyhláseniu však nesmie byť obvinený nijako nútený. Pre úplnosť treba dodať, že ak prokurátor, resp. súd nerozhodne o schválení zmieru, vyhlásenie obvineného o tom, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, nemožno použiť v ďalšom konaní ako dôkaz. Uvedené vyhlásenie má teda význam len vo vzťahu k rozhodovaniu o schválení zmieru.

Ad d) Náhrada škody poškodenému, pokiaľ bola činom spôsobená, alebo urobenie iných opatrení na jej náhradu alebo iné odstránenie ujmy vzniknutej trestným činom je ďalšou podmienkou schválenia zmieru a zastavenie trestného stíhania. Pri zisťovaní naplnenia tejto podmienky je potrebné vychádzať z vyjadrenia poškodeného, z ktorého musí byť zrejmé, o akú škodu ide, aby o výške a jej náhrade nevznikli pochybnosti.⁷ Narozdiel od právnej úpravy podmieneného zastavenia trestného

⁶ MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. 2. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 615.

⁷ MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. 2. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 616.

stíhania, ktorá výslovne uvádza v ustanovení § 216 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku aj možnosť uzavretia dohody medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody, právna úprava zmieru v ustanovení § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku možnosť dohody o náhrade škody výslovne neuvádza. Myslím si však, že možnosť uzavretia dohody medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody je prípustná aj v prípade schválenia zmieru. Práve urobenie iných opatrení na náhradu škody môže smerovať k uzatvoreniu takejto dohody. Uvedený názor vyplýva tiež zo znenia ustanovenia § 223 ods. 1 Trestného poriadku, v zmysle ktorého rozhodnutie o schválení zmieru a zastavení trestného stíhania musí okrem iného obsahovať výšku nahradenej škody alebo škody, k náhrade ktorej sa obvinený zaviazal, alebo iné opatrenia na odstránenie ujmy vzniknutej trestným činom. V tomto ustanovení sa teda výslovne uvádza zaviazanie obvineného k náhrade škody, pričom tento záväzok obvineného musí vychádzať z dohody medzi ním a poškodeným. Urobenie iných opatrení na náhradu škody môže spočívať napr. v zložení peňažnej sumy do úschovy na súde, v nahlásení škody ako poistnej udalosti poisťovni, v písomnom uznaní dlhu voči poškodenému, v spísaní notárskej zápisnice obsahujúcej záväzok k náhrade škody a pod. Iné odstránenie ujmy vzniknutej trestným činom sa vzťahuje najmä na tie prípady, pri ktorých došlo k vzniku nemajetkovej ujmy na zákonom chránených právach alebo slobodách poškodeného, ktorú nemožno objektívne vyjadriť v peniazoch. Odstránenie tejto ujmy môže spočívať napr. v už spomínanom verejnom ospravedlnení sa obvineného v médiách. Pre naplnenie tejto podmienky schválenia zmieru a zastavenia trestného stíhania musí obvinený uhradiť poškodenému celú škodu, resp. inak odstrániť celú ujmu vzniknutú trestným činom.

Ad e) Zloženie peňažnej sumy obvineným na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry určenej konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely je ďalšou podmienkou, aby mohol byť schválený zmier a zastavené trestné stíhanie. Obvinený môže zloženie peňažnej sumy vykonať jej odovzdaním priamo do pokladnice súdu (resp. prokuratúry) alebo môže túto sumu poukázať na účet súdu (resp. prokuratúry) bankovým prevodom, prípadne poštovou poukážkou. Peňažná suma zložená obvineným na všeobecne prospešné účely môže byť určená len tým subjektom, ktoré sú bližšie vymedzené v ustanovení § 224 ods. 1 Trestného poriadku. Výber konkrétneho adresáta peňažnej sumy na všeobecne prospešné účely vykonáva obvinený, avšak označenie konkrétneho adresáta je jednou z náležitostí dohody o zmieri

s poškodeným.⁸ Z tejto peňažnej sumy zloženej na všeobecne prospešné účely musí obvinený určiť aspoň 50 % štátu na peňažnú pomoc poškodeným podľa osobitného zákona, t.j. zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení zákona č. 79/2008 Z. z. Obvinený môže teda určiť štátu na peňažnú pomoc poškodeným podľa uvedeného zákona akýkoľvek podiel, ktorý dosahuje aspoň 50 % peňažnej sumy zloženej na všeobecne prospešné účely. Obvinený môže tiež celú túto peňažnú sumu určiť len štátu na peňažnú pomoc poškodeným podľa uvedeného zákona. Pre stanovenie výšky peňažnej sumy, ktorú má obvinený zložiť na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry na všeobecne prospešné účely, nestanovuje Trestný poriadok žiadne špeciálne pravidlá, podľa ktorých by sa určovala výška tejto sumy. Trestný poriadok v ustanovení § 220 ods. 1 písm. c) stanovuje len všeobecné pravidlo, že táto peňažná suma nemá byť zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu. Výšku tejto peňažnej sumy určuje sám obvinený. Súd, resp. v prípravnom konaní prokurátor len posudzuje primeranosť zloženej peňažnej sumy. Pri tomto posúdení by mal brať do úvahy všetky okolnosti prípadu, ale aj osobu obvineného, jeho osobné a majetkové pomery. V praxi spôsobuje stanovenie výšky peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely problémy nielen samotným obvineným, ktorí nevedia dobre posúdiť, či je nimi stanovená výška tejto peňažnej sumy zrejme primeraná závažnosti spáchaného trestného činu, ale často aj mediačným úradníkom.⁹

Ad f) Pre schválenie zmieru a zastavenie trestného stíhania sa vyžaduje, aby súd, resp. v prípravnom konaní prokurátor dospel k záveru, že takýto spôsob rozhodnutia možno považovať za dostačujúci vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného činu, na mieru akou bol trestným činom dotknutý verejný záujem, na osobu obvineného a na jeho osobné a majetkové pomery. Kritériami, ku ktorým by mal súd, resp. v prípravnom konaní prokurátor prihliadať a na základe nich posúdiť, či schválenie zmieru možno považovať za dostačujúci spôsob rozhodnutia, sú teda povaha a závažnosť spáchaného činu, miera akou bol trestným činom dotknutý verejný záujem, osoba obvineného a jeho osobné a majetkové pomery. Pri posudzovaní kritéria povahy a závažnosti spáchaného činu je potrebné vychádzať najmä zo spôsobu jeho spáchania, okolností jeho spáchania,

⁸ MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. 2. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 62.

⁹ DEMETER, M.: Zmierovacie konanie by sa mohlo využívať častejšie (k problémom a skúsenostiam v mediačnom procese v trestnom konaní). In Justičná revue. 2005, roč. 57, č. 2, s. 223.

jeho následkov, miery zavinenia obvineného, osoby obvineného, pohnútky a trestu odňatia slobody, ktorý by mohol byť obvinenému za takýto čin uložený. Ďalším kritériom pre posúdenie toho, či schválenie zmieru je dostačujúcim spôsobom rozhodnutia, je miera dotknutia verejného záujmu spáchaným trestným činom. V prípade, ak bol spáchaným trestným činom dotknutý verejný záujem vo väčšej miere, mala by klesať aj samotná možnosť schválenia zmieru príslušným orgánom, pretože z podstaty zmieru vyplýva, že by sa mal uplatňovať pri tých trestných činoch, ktoré sa dotýkajú prevažne súkromných záujmov. Pri posudzovaní kritéria osoby obvineného je potrebné prihliadať najmä k tomu, či ide o mladistvého, osobu blízku veku mladistvých, osobu so zníženou pričetnosťou, recidivistu a podobne. Rovnako tu treba brať do úvahy aj správanie obvineného pred spáchaním trestného činu a po jeho spáchaní. Posledným kritériom pre posúdenie dostatočnosti rozhodnutia o schválení zmieru sú osobné a majetkové pomery obvineného, ktoré je potrebné posudzovať najmä podľa sociálneho zaradenia obvineného, jeho zárobkových, finančných a rodinných pomerov.

Aj napriek kumulatívne splneniu všetkých vyššie uvedených zákonných podmienok uplatnenie inštitútu zmieru neprichádza do úvahy, ak bola trestným činom spôsobená smrť, ak je vedené trestné stíhanie pre korupciu, alebo ak je vedené trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi pre trestný čin spáchaný v súvislosti s výkonom ich právomoci a v rámci ich zodpovednosti (§ 220 ods. 2 TP). V týchto prípadoch teda nemôže súd, resp. v prípravnom konaní prokurátor aj napriek splneniu všetkých podmienok stanovených v ustanovení § 220 ods. 1 Trestného poriadku rozhodnúť o schválení zmieru a zastaviť trestné stíhanie. Toto obmedzenie uplatnenia inštitútu zmieru vyplýva z jeho povahy a podstaty, keďže tento alternatívny spôsob rozhodovania by sa mal využívať pri menej závažných trestných činoch, ktorými sú dotknuté prevažne súkromné záujmy.

Záver

Samotné možnosti uplatnenia inštitútu zmieru v trestnom konaní sú limitované najmä podmienkami stanovenými v ustanovení § 220 ods. 1 Trestného poriadku, ktoré musia byť kumulatívne splnené na to, aby mohlo dôjsť k uplatneniu tohto inštitútu. Tieto podmienky by mali byť preto stanové, resp. formulované tak, aby nedochádzalo pri ich interpretácii a aplikácii k rôznym pochybnostiam, ktoré by mohli odrádzať od uplatnenia tohto inštitútu v trestnom konaní. Osobne si myslím, že najväčšie nejasnosti vyplývajú z podmienky náhrady škody [uvedená pod Ad d)] a z podmienky zloženia

peňažnej sumy na všeobecne prospešné účely [uvedená pod Ad e)]. Pri podmienke náhrady škody spôsobuje tieto nejasnosti otázka, či pre splnenia tejto podmienky postačuje, ak obvinený a poškodený medzi sebou uzavru dohodu o náhrade škody. Zastávam názor, že aj keď možnosť uzavretia dohody medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody nie je výslovne uvedená v ustanovení § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku upravujúcom podmienku náhrady škody, takáto možnosť je prípustná aj v prípade schválenia zmieru. Tento svoj názor som bližšie rozviedol vyššie [pod Ad d)]. Naopak exitujú aj názory, ktoré nepripúšťajú možnosť takejto dohody v prípade schválenia zmieru. Tieto názory sa opierajú najmä o to, že ak by zákonodarca chcel pripustiť možnosť uzavretia dohody o náhrade škody aj v prípade zmieru, uviedol by túto možnosť priamo v uvedenom ustanovení, tak ako ju uviedol pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania v ustanovení § 216 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku. Z dôvodu existencie týchto rozdielných názorov na možnosť uzavretia dohody o náhrade škody v prípade zmieru, by bolo preto vhodné, aby buď zákonodarca takúto možnosť v ustanovení § 220 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku výslovne uviedol, alebo aby upravil toto ustanovenie a naň nadväzujúce ustanovenie § 223 ods. 1 Trestného poriadku tak, aby už v tomto smere nedochádzalo k rozdielnym názorom. Pri podmienke zloženia peňažnej sumy na všeobecne prospešné účely vystávajú nejasnosti najmä pri stanovení výšky tejto peňažnej sumy. Ako už bolo vyššie uvedené, Trestný poriadok pre stanovenie výšky peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely, nestanovuje žiadne bližšie pravidlá, podľa ktorých by sa určovala výška tejto peňažnej sumy. Ustanovuje len všeobecné pravidlo, že výška tejto peňažnej sumy nemá byť zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu. Stanovenie výšky peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely je teda v zmysle takto koncipovanej právnej úpravy veľmi neurčité, čo v praxi spôsobuje problémy nielen obvineným, ale aj mediačným úradníkom. Myslím si, že Trestný poriadok by mal pre stanovenie výšky tejto peňažnej sumy určovať aj ďalšie pravidlá okrem toho, že jej výška nemá byť zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu. Pre stanovenie výšky peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely sa mi javí ako vhodné jej zákonné ohraničenie, v rámci ktorého by sa výška tejto peňažnej sumy mohla pohybovať. To znamená, že Trestný poriadok by stanovoval dolnú a hornú hranicu výšky tejto peňažnej sumy (napr. dolná hranica výšky tejto peňažnej sumy by predstavoval sumu 100 Eur a horná hranica sumu 1 000 Eur). Domnievam sa, že takéto ohraničenie výšky peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely by bolo

relevantným návodom nielen pre jej stanovenie obvineným, ale aj pri posudzovaní jej primeranosti súdom, resp. prokurátorom.

Mgr. Peter Múkera

externý doktorand

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

DEMETER, M.: Zmierovacie konanie by sa mohlo využívať častejšie (k problémom a skúsenostiam v mediačnom procese v trestnom konaní. In *Justičná revue*. 2005, roč. 57, č. 2, s. 219-224.

IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. 2. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

KLÁTIK, J.: Zmier v trestnom konaní. In *Justičná revue*. 2007, roč. 59, č. 12, s. 1657-1663.

MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok. Stručný komentár. 2. vyd. Bratislava : IURA EDITION, 2010. 1392 s. ISBN 978-80-8078-369-3.

SAMAŠ, O.: Ešte niekoľko poznámok k zmieru v trestnom konaní. In *Justičná revue*. 2003, roč. 55, č. 3, s. 306-308.

ŽILINKA, M.: K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. In *Justičná revue*. 2006, roč. 58, č. 2, s. 199-203.

Restoratívna justícia a garancia práva na spravodlivý proces

Patrik Rako

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá so svojom úvode základným vymedzením, ako i princípmi restoratívnej justície. Ďalej nasleduje praktická aplikácia restoratívnej justície v krajinách v ktorých sa jedná o zavedenú doktrínu alternatívnej justície v rôznych sférach a vrstvách spoločnosti. V kontraste s týmto praktikovaním, stavíme polemiku o naplnení účelu trestnej justície vyjadreného v predmete zákona upravujúceho trestné konanie. Zároveň identifikujeme trestnoprávne osobitosti práva na spravodlivý proces, ktoré sú zavedené v slovenskom trestnom procese.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, spravodlivosť, humánnosť

Abstract

The paper deals with the introduction of its basic definition as well as the principles of restorative justice. This is followed by the practical application of restorative justice in countries where it is the established doctrine of alternative justice in various spheres and levels of society. In contrast with this we build practical controversy about fulfilling the purpose of the criminal justice expressed in the law governing the subject of criminal proceedings. At the same time we identify the specific criminal law due process, which are introduced in the Slovak criminal trial.

Keywords

restorative justice, justice, humanity

Úvod

V súčasnosti sa v zmysle trestnoprávnej sentencie *ultima ratio* oslabuje pozícia trestnej represie v súvislosti s prechodom k alternatívnym trestom a restoratívnej justícii. Je však tento dogmatický prechod a axiologický obrat v rámci humanizácie výkonu trestov za spáchanú trestnú činnosť garanciou práva na spravodlivý proces? V príspevku sa budeme zaoberať zmyslom, účelom restoratívnej justície v komparácií so základnými náležitosťami a garancia práva na spravodlivý proces.

Je možné sa ironicky domnievať, či súčasná koncepcia retributívnej – trestajúcej justície miesto znižovania kriminality, tvrdého a nekompromisného boja proti zločinnosti, či nulovej tolerancie skôr nespôsobuje nárast a fluktuáciu zločinnosti¹. Na rozdiel od tohto tradičného chápania, restoratívna justícia obsahuje dva druhy trestných politík – a) obnoviť stav spôsobený spáchaním zločinu, b) vytvoriť systém justície, ktorým by zahŕňal a kde by participovali všetky druhy poškodených – obeť, komunita i spoločnosť ako taká.²

Súčasný systém údajne podľa doktríny prináša páchatelom iba poníženie, stigmatizáciu a odoberá im aj poslednú šancu na nápravu a opätovnú resocializáciu. Zároveň odoberá možnosť komunita neštitucionalizovaného potrestania páchatel'a trestného činu v podobe neformálnych trestov ako je verejná hanba, difamia a priamo prechádza k sociálnej exklúzii. Restoratívna justícia sa podľa jej doktrinálnych východísk snaží o nápravu stavu tzv. *restitutio in integrum* (ak je možné) na všetkých frontoch (tzn. napraviť vzťahy medzi páchatelom a obeťou, medzi páchatelom a komunitou, medzi páchatelom a štátom, medzi obeťou a štátom a pod.). Jadrom, jej uhoľným kameňom, ale i slabinou je, že páchatelia musia prijať ťažiskovú tézu spočívajúcu vo funkčnosti restoratívnej justície a to, že sú zodpovední za svoje kriminálne konanie, za škody a útrapy spôsobené ním. Medzi základné princípy restoratívnej justície patrí:

- *Zločin je zločinom proti ľudským vzťahom.*
- *Obete a spoločenstvá sú kľúčové pre spravodlivosť procesov.*
- *Prvou prioritou procesov justície je pomoc obetiam.*
- *Druhou prioritou je obnoviť komunitu, do tej miery pokiaľ je to možné.*
- *Páchatel' má osobnú zodpovednosť voči obetiam a k spoločenstvu, za spáchané trestné činy.*
- *Páchatel' bude vyvíjať lepšie kompetencie a porozumenie v dôsledku skúsenosti s restoratívnou justíciou.*

¹ Bližšie pozri Lott, J.R. Jr. : More guns less crime. Understanding crime and gun control laws. Third edition. University of Chicago Press

²Kathleen Daly and Russ Immarigeon, "The Past, Present, and Future of Restorative Justice: Some Critical Reflections," Contemporary Justice Review 1 (1998): 21–45.

- *Zúčastnené strany zdieľajú zodpovednosť za restoratívnu justíciu prostredníctvom partnerstiev pri každom konaní.* “³

Z uvedeného vyplýva, že z principiálneho hľadiska sa restoratívna justícia snaží liečiť než trestať, reintegrovať narušené vzťahy než ich dezintegrovať, povzbudiť sociálnu inklúziu skôr, než dbať na sociálnej exklúzii. Podstatou reštaurovania, teda programov zameraných na opätovné nastolenie stavu pred spáchaním trestného činu je, že *„sa snažia zapojiť všetky zúčastnené strany pri spáchaní trestného činu: obeť, páchateľ, aj komunitu. Hoci sa procesy sa líšia štruktúra a štýl, zvyčajne zahŕňajú nasledovné: uznanie páchateľov, že spôsobili ujmu na osobných a sociálnych vzťahoch a stanovenie a prijatie zodpovednosti (Ideálne priložené vyhlásenie ľútosti); záväzok na reparáciu oboch poškodení - materiálneho (napr. peňažné reštitúcie) a symbolického (napr. ospravedlnenie); Poskytovanie pomoci Spoločenstva a pomoci pre obeť i páchateľa.*“⁴

Praktická aplikácia týchto východísk sa prejavuje na celom svete. V súčasnosti celý svet aplikuje vyššie uvedené princípy resp. paradigmy v praxi. Principiálna aplikácia restoratívnej justície sa prejavuje na mnohých úrovniach života spoločnosti.

Školské programy sa používajú postupy restoratívnej justície tak aby sa predchádzalo represívnym opatreniam ako napr. vylúčenie zo školy v prípade študentov zainteresovaných v zneužívaní drog a alkoholu. Vyskytujú sa na niektorých školách v spojených štátoch tzv. vzťahové rehabilitačné programy t.j. snaha o zlepšenie narušených vzťahov medzi páchateľmi a komunitou.⁵

Policajné programy – v nich prvky restoratívnej justície sú aplikované od prvého stretnutia so spáchaným trestným činom. Spočívajú v načúvaní a reakcii na potreby tých, ktorí budú dotknutí ich konaním a komunitná politika spočíva na postupoch zavedených medzi políciou a občanmi. Napríklad polícia v Anglicku používa formát restoratívneho varovania. Po zatknutí má polícia v Anglicku v zásade štyri možnosti ako postupovať: 1) neprijme žiadne ďalšie opatrenie, 2) poskytne neformálne varovanie, 3) udelí formálne policajné napomenutie, 4) rozhodne o stíhaní a postúpi prípad kráľovskému štátnemu zastupiteľstvu. Anglická polícia v súčasnosti testuje systém tzv. restoratívneho varovania. Pri tomto prístupe vyškolený policajt – moderátor

³ LARRY J. SIEGEL - JOSEPH J. SENNA .2007. Essentials of criminal justice. 2007 Thomson Wadsworth s. 351

⁴Ibid s. 352

⁵ David R. Karp and Beau Breslin, “Restorative Justice in School Communities,” Youth & Society 33 (2001): 249–272.

používa skript podpory páchatel'a v prevzatí zodpovednosti za nápravu škody spôsobenej trestným činom. Niekedy je prítomná i obeť a v tom prípade ide o tzv. restoratívne prejednanie avšak zvyčajne obeť nie je prítomná. Tradične trvá len pár minút, nevyžaduje špeciálne školenie, zameriava sa na vysvetlenie budúcich dôsledkov trestnej činnosti policajným dôstojníkom. Aj napriek tomu, že policajná správa konštatuje, že nový systém funguje dosť dobre (kriminalita klesla o 30%), niektorí odborníci však tieto výsledky spochybňujú.⁶

Predsúdne programy – v niektorých jurisdikciách sú zavedené najmä formou odklonu pred súdnym konaním. Spočívajú v tom aby predišli súdnemu procesu. Jeden z týchto programov sa vola „konferencia“. Spočíva v tom, že je páchatel'ovi ponúknutá možnosť konferencie na prerokovanie a riešenie jeho trestnej činnosti miesto jeho obžaloby a účasti na súdnom pojednávaní. Avšak neponúka sa páchatel'ovi, ktorý má záujem prejednať svoju vinu pred súdom. Toto prejednanie trvá zvyčajne dve hodiny, navštevujú ju aj obeť a ich podporovateľov, páchatel'ov a ich podporovateľov a ostatné relevantné strany. Koordinátor prejednávania sa zameriava na diskusiu a odsúdenie trestného konania bez odsúdenia osoby jeho páchatel'a. Páchatelia sú požiadaní aby vysvetlili čo sa stalo, ako sa cítili po zločine a čo si myslia, že bolo potrebné urobiť inak. Obete a ostatní sa pýtajú aby opísali fyzické, finančné a emočné následky zločinu. Táto diskusia môže viesť páchatel'a, ich rodiny a ich priateľov zažiť hanbu za spáchaný čin, naviesť na to aby sa ospravedlnil obeť.⁷

Súdny program – regeneračné konanie zahŕňa zvyčajne presmerovanie páchatel'a z formálneho súdneho procesu. Namiesto toho tieto programy podporujú stretnutie prostredníctvom komunikácie medzi páchatel'om a obeťami cez obhajobu obeť, mediačných programov a trestné kruhy v ktorých sú obeť trestných činov a ich rodiny združené spoločne s páchatel'mi a ich rodinami v snahe formulovať sankciu, ktorá rieši potreby oboch strán. Obete majú možnosť rozprávať svoje príbehy a páchatelia môžu pomôcť kompenzovať ich finančne alebo poskytnutím služieb

⁶ Aidan Wilcox, Richard Young, and Carolyn Hoyle, "Two-Year Resanctioning Study: A Comparison of Restorative and Traditional Cautions" (British Home Office: 2004), www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/rdsolr5704.pdf (accessed June 1, 2007); Lynette Parker, "Evaluating Restorative Programmes: Reports from Two Countries" (Restorative Justice.org: June 2005), www.restorativejustice.org/editions/2005/june05/evaluations (accessed June 1, 2007); Aidan Wilcox and Richard Young, "How Green Was Thames Valley? Policing the Image of Restorative Justice Cautions," *Policing & Society* 17 (2007): 141–163.

⁷ Larry J. Siegel. 2011. *ESSENTIALS OF CRIMINAL JUSTICE*. Seventh Edition. Wadsworth, Cengage Learning, s. 364

(oprava poškodeného majetku). Hlavným cieľom je primäť páchateľa oceniť škody, ktoré spôsobil, napraviť ich a začleniť sa opätovne do spoločnosti.

Sociálna exklúzia je pojem vzťahovaný na sociálne vylúčené skupiny. V jeho intenciách je možné hovoriť o obeti a páchateľovi. Avšak inklúzia v rámci doktríny o restoratívnej justícii znamená dôraz na participáciu obete. Pohľad a zameranie na obeť trestného činu sa v trestnom systéme restoratívnej justície prejavuje nasledovnými spôsobmi – obeť spolupracuje s prokurátorom na obžalobe, participuje aktívne na vyšetrovaní, disponuje aktívnymi právami strany v konaní, podieľa sa na trestaní páchateľa trestného činu, postpenitenciárnej starostlivosti a zároveň v neposlednom rade okrem možnosti podávania návrhov je najväčším prejavom inklúzie obete do trestného konania možnosť podania súkromnej trestnej obžaloby.

Otázka trestnej spravodlivosti a garancií práva na spravodlivý proces

Aplikácia skôr načrtnutých praktických nuáns restoratívnej justície je v kontraste medzi stotožnením zákona a spravodlivosti, ktoré sa v právnom vedomí nachádza, ako i s doterajším uplatňovaním politiky trestania. Do 18. stor. štát a cirkev mali v oblasti spravodlivosti rovnaké poslanie, avšak rôzny účel. Kým štát dohliadal na vykonávanie svetskej spravodlivosti, cirkev mala záujem na spravodlivosti vnútornej – spravodlivosti duše. Z tohto vyplýva, že dokonalá spravodlivosť v zmysle učenia cirkvi je možná len v Božej moci mimo priestor a čas. Tento postoj sa prelína do trestnej spravodlivosti kde v tomto zmysle dochádza k rozlíšeniu medzi hriechom a zločinom. Nie každý hriech je teda zločinom. Človekom bez lásky resp. hriešnikom, kde hriech je prestúpením mravného zákona sa najskôr bude zaoberať Posledný súd.

V dnešnej dobe sa neustále hovorí o humanizme o humanizácii trestnej justície, humanizácii väzby, ústavov na výkon trestu odňatia slobody. Avšak tento postoj v neposlednom rade vzbudí eróziu v spoločenských vzťahoch. *„Ide o to: humanista odmieta existenciu hriechu a prehlasuje, že to čo nazývame hriechom, nie je vôbec záležitosťou morálky, ale vonkajších okolností, výchovy alebo spoločenského útlaku. V pohľade humanistu sú hriechy i zločiny dielom spoločnosti a hriešnici a zločinci sú skôr obeť, nie porušovatelia spravodlivosti. Tento postoj vyplýva z presvedčenia, že človeka a spoločnosť je možné zdokonaľiť iba zmenou spoločenských podmienok, bez zásahu božskej milosti. Humanista často dáva na obdiv svoju hrôzu z prísnych trestov, po prípade z trestov vôbec. Prečo? Predovšetkým kvôli klamlivej predstave, že žiadny*

človek nie je schopný urobiť mravnú voľbu. A ďalej kvôli hrôze z uvalenia bolesti. Nenecháva poslednú spravodlivosť Bohu, pretože sa domnieva, že Boh neexistuje. Iba uchovanie pohodlného pozemského života sa mu stalo obsesiou, pretože sa domnieva, že človek nie je stvorený pre večnosť.“⁸

Slovenský právny poriadok patriaci do kontinentálnej právnej kultúry upravuje základy a zmysel súdneho konania trestného v predmete zákona, nakoľko prostredníctvom zákona je vyjadrený právny poriadok. A tak v § 1 zákona č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov ustanovuje, že „*Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.*“ Doktrína k spravodlivému potrestaniu páchatel'ov uvádza, že „*z požiadavky náležitého zistenia trestných činov a spravodlivého potrestania ich páchatel'ov pre orgány činné v trestnom konaní a súdy vyplýva povinnosť pôsobiť na upevňovanie zákonnosti, t.j. na dôsledné zachovávanie zákona, aby bola vo vedomí verejnosti upevňovaná viera v spravodlivosť postupu a rozhodovania orgánov činných v trestnom konaní a súdov v záujme dôsledného dodržiavania zákonov a rešpektovania základných práv a slobôd jednotlivých fyzických a právnických osôb.*“⁹

Avšak je upevňovanie zákonnosti a spravodlivosť postupu tým korektným reflektovaním skrze vyššie načrtnutú restoratívnu justíciu? Pozrime sa na moderný trestný proces bližšie. Účelom trestného procesu v zmysle neredukovateľnosti základných princípov tzv. Berlinovho postulátu¹⁰ je spravodlivé potrestanie páchatel'a. Avšak tento hlavný cieľ súdneho konania trestného deformujú tzv. odklony v trestnom konaní, ako prejav restoratívnej justície. Miesto dôsledného uplatňovania základných princípov sa redukuje ten pôvodný a tým je spravodlivé súdne konanie a zamieňa sa za tzv. kupčenie so spravodlivosťou. K tejto zmene prispela najmä chicagská škola Law & Economics, ktorá sa snažila preukázať, že súdne konanie je len rozdelenie nákladov za spáchaný trestný čin a distribúciou ekonomických hodnôt prostredníctvom trestu dosiahnutého rýchlym mimosúdny konaním. Spoluzakladateľ ekonomickej analýzy trestného práva Gary Becker, neskorší nositeľ Nobelovej ceny ekonomický prístup

⁸ KIRK, R: Meaning of justice, The Heritage Lectures, Heritage Foundation, Washington D.C., 1993, no. 457

⁹ MINÁRIK, Štefan et al. 2010. Trestný poriadok. Stručný komentár. Druhé a doplnené vydanie. Bratislava : IURA Edition, 2010.

¹⁰. BERLIN, I. 2002. Štyri eseje o svobode. Praha : Prostor, 2002. 8072600044.

k trestnému právu vyjadril koncentrovane v téze: „*Niektoré osoby sa stávajú kriminálnikmi, nie preto, že ich základná motivácia sa líši od iných, avšak preto, že sa líšia ich úžitky a náklady*“. ¹¹

V hodnotení základného účelu inštitútu dohôd o vine a treste v našich podmienkach prebral ekonomické hodnotenie spravodlivosti v súdnom konaní aj Musil a v prípade kritiky tohto inštitútu konštatuje, že „*Hlavný cieľ, ktorý je sledovaný inštitútom dohôd o vine a treste, je vybalancovanie očakávaných ziskov a strát, ktoré môže priniesť priebeh a výsledok trestného konania pre jeho aktérov*“. ¹²

Pre trestnú spravodlivosť nie je dôležité vyváženie medzi očakávanými ziskami a stratami, ale jedná sa o elementárny princíp spravodlivého potrestania páchatel'a za spáchaný čin. O pojednaní medzi ziskami a stratami v rámci dobra a zla pojednáva ekonómia dobra a zla ¹³. Pre nás je smerodajné ako procesualistov, že kladieme dôraz nielen na samotný výsledok konania, ale hlavne na proces a postup ktorým sa k tomu výsledku doberáme. Preto trestná spravodlivosť nie je redukovateľná na výsledok konania, ale na celý postup, ktorý mu predchádzal. V tom je zmysel trestnej spravodlivosti - v individualizovaní všetkých okolností, ktoré viedli k spáchaniu činu, pretože akákoľvek generalizácia alebo opomenutie samotného priebehu skutku znamená neprimeranú tvrdosť trestu, ktorá je v zmysle starorímskej zásady *najtvrdší zákon, najväčšie bezprávie* popretím trestnej spravodlivosti. Tento pohľad na výkon trestnej spravodlivosti však neznamená, že by sme sa prikláňali na cestu humanistov. Vôbec, spravodlivý a zaslúžený trest primerane skutku je prejavom fundamentálnej spravodlivosti. Avšak varovanie v podobe postulátu *nesúďte aby ste neboli súdený* je krajnou výstrahou k opatrnosti a obozretnosti v uplatňovaní trestnej spravodlivosti, pretože rozhodujeme o jednej z troch najsilnejších hodnôt, či pocitov ľudskej existencie okrem hladu, spravodlivosti je to aj sloboda, ktorá sa nedá nijak utíšiť.

Na základe uvedeného sa vyvinula v trestnom konaní doktrína o spravodlivom procese. Spravodlivý proces napriek tomu, že sa javí ako všeobecná doktrína pre súdne konanie má svoje trestnoprávne odlišnosti. Prvou z trestnoprávnych odlišností, ktorou sa modifikovalo postavenie spravodlivosti v trestnom konaní je princíp prezumpcie

¹¹ BECKER, G. Crime & punishment. An economic Approach. In: Journal of Political Economy, 76, 1968, s. 176

¹² MUSIL, J. Dohody o vine a treste jako forma konsenzuálního trestního řízení. In: Kriminalistika, č. 1, 2008, s. 3 – 26, MUSIL, J. Dohody o vine a treste – ano či ne? In: ZÁHORA, J (eds.). 2008.

Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Eurokódex. Bratislava, s. 179 a nasl.

¹³ SEDLÁČEK, T. 2012. Ekonomie dobra a zla. Praha : 65. pole, 2012. 9788087506103.

neviný¹⁴. Napriek jeho dlhému pôsobeniu v slovenskom právnom poriadku nie je dostatočne ukotvený v právnom vedomí občanov, ktorí si naďalej stotožňujú procesné štádiá podozrivý, obvinený, obžalovaný a odsúdený s jedným jediným – vinný. Súvisiacou modifikáciou s princípom prezumpcie neviný je princíp *nemo tenetur se ipsum accusare*. Princíp zákazu sebaobviňovania patrí k ďalšej úprave v prospech obvineného, ktorá má zabezpečiť právo na spravodlivý proces. Otázkou je však nakoľko sa darí rozširovať v súlade s mylnou doktrínou humanizmu, ktorá vedie k erózii základných všeobecných princípov spravodlivosti v trestnom konaní v prospech obvineného uplatňovanie práva poškodených osôb trestnou činnosťou páchateľov, a či nevedie tento postoj k zvýhodňovaniu páchateľa na úkor jeho obeti. Spravodlivosť vyžaduje aby bola ochránená trestným konaním obeť trestného činu a nie len jeho páchateľ. Odôvodneným princípom elementárnej spravodlivosti nazývanej slušnosť, je právo na informácie o obvinení. Na tento princíp je potrebné sa pozeráť z vyššej perspektívy, kedy má slúžiť nie len na to, aby bolo páchateľom a zločincom umožnené pripraviť sa a vyhnúť sa tak trestu, ale ako prevenciu pred tým, aby nevinné osoby vďaka nevedomosti alebo neznalosti skutkov ktorých sa mali dopustiť, nevykonali činnosť ktorá by im mohla priťažovať, aj keď sa ničoho nedopustili.

V prípade ak príde k samotnému procesu je ďalším princípom ustanovené právo na primeraný čas a možnosť obhajoby¹⁵. Je to princíp odôvodnený v záujme spravodlivosti, pretože aj obžalovaný má právo na to, aby sa mohol dostatočne pripraviť, čo zahŕňa preštudovanie spisového materiálu, nazhromaždených dôkazov a vyhodnotiť ich, logicky usporiadať a najmä porovnať ich s faktickým priebehom skutku, ktorý sa mu kladie za vinu. Imanentne s právom na prípravu obhajoby je samostatné právo na obhajobu a právo na styk s obhajcom¹⁶. Toto právo v sebe zahŕňa možnosť obhajovať sa sám, teda možnosť sebaobhajoby. Druhou časťou je možnosť obhajovať sa prostredníctvom obhajcu, čo je najčastejšie využívaná možnosť a má

¹⁴ V trestnom poriadku vyjadrený v § 2 ods. 4 Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu, i v § 285 písm. c.) Súd oslobodí obžalovaného spod obžaloby, ak nebolo dokázané, že skutok spáchal obžalovaný

¹⁵ V zmysle § 34 ods. 1 TP Obvinený má právo Má právo zvoliť si obhajcu a s ním sa radiť aj počas úkonov vykonávaných orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom. S obhajcom sa však v priebehu svojho výsluchu nemôže radiť o tom, ako odpovedať na položenú otázku. Môže žiadať, aby bol vypočúvaný za účasti svojho obhajcu a aby sa obhajca zúčastnil aj na iných úkonoch prípravného konania. Má právo v konaní pred súdom vypočúvať svedkov, ktorých sám navrhol alebo ktorých s jeho súhlasom navrhol obhajca, a kladť svedkom otázky. Obvinený môže uplatňovať svoje práva sám alebo prostredníctvom obhajcu.

¹⁶ V zmysle § 34 ods. 1 TP Ak je obvinený zadržaný, vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody, môže s obhajcom hovoriť bez prítomnosti tretej osoby; to neplatí pre telefonický rozhovor obvineného s obhajcom počas výkonu väzby, ktorého podmienky a spôsob výkonu ustanovuje osobitný predpis.

nesporne svoje výhody okrem tej, že sa jedná o platenú službu. Poslednou možnosťou je, aby aj nemajetným páchatel'om bola garantovaná možnosť spravodlivého procesu, obhajoba vykonávaná *ex offio* a teda právo na ustanovenie obhajcu súdom.

Ďalšou z možností je aby obžalovaný sám, mal možnosť vypočúvať svedkov. Toto právo v podstate umožňuje konfrontáciu priamo na lavici svedkov a je rozporuplné nakoľko obeť trestného dokáže znášať to, aby páchatel' trestného činu jej kládol otázky a preukázal tak svoju nevinu. S postupným rozširovaním globalizácie, dereguláciou pracovného trhu a migráciou bohatstva a kapitálu postupne nastala aj migrácia pracujúcich a obyvateľstva. S tým trendom nastal aj transfer trestnej činnosti a páchatel'ov mimo tradičných hraníc štátu a tým sa trestná činnosť taktiež globalizovala. To podnietilo aby boli udržané všetky predošlé princípy trestného konania vytvoriť ďalší a to v práve na tlmočníka¹⁷.

Zákaz dvojitého stíhania pre ten istý skutok alebo *ne bis in idem*¹⁸ je ďalším princípom, ktorý má slúžiť spravodlivému procesu. Ak už raz bolo rozhodnuté o trestnej veci nie je možné o nej konať opätovne. Tento princíp je výrazom zásady právneho štátu a to právnej istoty.

Posledný princíp pre trestnoprávne odchýlky práva na spravodlivý proces je právo na odvolanie. Zdanlivo nesúrodé právo avšak jeho samostatná podstata je nepochybne dôležité aby bolo možné napraviť hmotnoprávne i procesnoprávne nedostatky trestného konania, ktoré by v konečnom rozhodnutí v trestnej veci negovali právo na spravodlivý proces a tým aj spravodlivý trest za spáchanú trestnú činnosť.

Záver

Fiat iustitia, pereat mundus! Nech je urobené spravodlivosti zadosť aj keby svet musel zhynúť! Týmito slovami cisára Ferdinanda I. si dovoľujem povedať, že boj o spravodlivosť je bojom kontinuálne neustálym. Dejiny ľudského bytia sú plné krutosti, násilia a nespravodlivosti takto nám ich vykresľuje história, učiteľka života. A preto nie je možné v úplnosti zodpovedať otázku, či stávajúci systém alebo nástup restoratívnej justície do trestného procesu znamená väčšie garancie práva na

¹⁷ V zmysle § 2 ods. 20 *Ak obvinený, jeho zákonný zástupca, poškodený, zúčastnená osoba alebo svedok vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie, má právo na tlmočníka a prekladateľa.*

¹⁸ V zmysle § 2 ods. 8 TP *Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevyklučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom.*

spravodlivý proces, ktoré sa vzťahuje na obvineného a zároveň, či preferencia jedného z nich bude aj znamenať naplnenie trestnej spravodlivosti.

Mgr. Patrik Rako

Interný doktorand

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Použitá literatúra

BECKER, G. Crime & punishment. An economic Approach. In: Journal of Political Economy, 76, 1968, s. 176

BERLIN, I. 2002. Štyri eseje o svobode. Praha : Prostor, 2002. 8072600044.

DALY, K. – IMMARIGEON, R. 1998. The Past, Present, and Future of Restorative Justice: Some Critical Reflections, Contemporary Justice Review 1 (1998): 21–45.

HOLLANDER, P.: Filosofie práva. Aleš Čeněk. Plzeň, 2006, s. 13

KARP, R. D.- BRESLIN, B. 2001. Restorative Justice in School Communities,” Youth & Society 33 (2001): 249–272.

KIRK, R: Meaning of justice, The Heritage Lectures, Heritage Foundation, Washington D.C., 1993, no. 457

LOTT, J.R. Jr. : More guns less crime. Understanding crime and gun control laws. Third edition. University of Chicago Press

MINÁRIK, Štefan et al. 2010. Trestný poriadok. Stručný komentár. Druhé a doplnené vydanie. Bratislava : IURA Edition, 2010. 978-80-8078-369-3

MUSIL, J. Dohody o vine a treste jako forma konsenzuálního trestního řízení. In: Kriminalistika, č. 1, 2008, s. 3 – 26

PARKER, L. 2005. Evaluating Restorative Programmes: Reports from Two Countries” (RestorativeJustice.org: June 2005), www.restorativejustice.org/editions/2005/june05/evaluations (accessed June 1, 2007)

SEDLÁČEK, T. 2012. Ekonomie dobra a zla. Praha : 65. pole, 2012. ISBN 9788087506103.

SIEGEL L. J. - SENNA J. J. 2007. Essentials of criminal justice. 2007 Thomson Wadsworth, 529 s., ISBN 0-495-00602-5

SIEGEL L. J. 2011. Essentials of criminal justice. Seventh Edition. Wadsworth, Cengage Learning, 623 s., ISBN 978-0-495-81099-5

ZÁHORA, J (eds.). 2008. Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Eurokódex. Bratislava, 281 s., 978-80-89363-03-2

WILCOX, A. - YOUNG, R. - HOYLE, C. 2004. Two-Year Resanctioning Study: A Comparison of Restorative and Traditional Cautions” (British Home Office: 2004), www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/rdsolr5704.pdf (accessed June 1, 2007)

WILCOX, A. - YOUNG, R. 2007 How Green Was Thames Valley? Policing the Image of Restorative Justice Cautions, Policing & Society 17 (2007): 141–163.

Dohoda o vině a trestu v českém právním řádu

Simona Stočesová

Abstrakt

Stat' se zabývá problematikou nového institutu českého trestního řízení - dohody o vině a trestu. Tento institut má své zastánce, kteří zdůrazňují zejména jeho význam, pokud jde o zrychlení trestního řízení, i odpůrce, kteří především namítají, že narušuje tradiční kontinentální ráz českého trestního procesu, a tím ohrožuje dosažení tzv. materiální spravedlnosti. Právní úprava dohody o vině a trestu je obsažena především v § 175a až 175b, § 314c a § 314o až 314s TrŘ. Dohodu o vině a trestu lze sjednat v přípravném řízení mezi státním zástupcem a obviněným, příp. též poškozeným, s tím, že sjednanou dohodu soud, jemuž je předložen návrh na její schválení, buď schválí ve formě odsuzujícího rozsudku, nebo neschválí a věc vrátí do přípravného řízení. Dohodu o vině a trestu nelze přitom sjednat v řízení o zvlášť závažném zločinu, v řízení proti uprchlému a v řízení ve věci mladistvého. Na dohodě může participovat i poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, nicméně dohodu lze sjednat a schválit i v případě, že by poškozený se zněním dohody nesouhlasil.

Klíčové slova

dohoda o vině a trestu; trestní řízení; základní zásady trestního řízení

Abstract

The paper deals with a new Institute of the Czech criminal proceedings - agreement on guilt and punishment (plea bargaining). This institute has its advocates, who emphasize the particular importance when it comes to acceleration of the proceedings, and opponents who argue primarily that disrupts traditional continental character of the Czech criminal process, and thus threatens the achievement of substantive justice. Legislation of agreement on guilt and punishment is laid down in § 175a to 175b, 314c and § § 314o to 314s of Criminal Procedure Act. Agreement on guilt and punishment can be arranged in pre-trial between the prosecutor and the accused and, as appropriate, the victim. Then, the court either approves the negotiated agreement in the form of conviction or not approves and returns the case to the pre-trial

proceedings. Agreement on guilt and punishment cannot be negotiated in proceedings of a particularly serious crime, in proceedings against a fugitive and in juvenile proceedings. The victim who filed a claim for damages or non-pecuniary damage or for unjust enrichment can participate on agreement; however, the agreement can be negotiated and approved, even if the injured party did not agree with the wording of the agreement.

Keywords

agreement on guilt and punishment; criminal proceedings; fundamental principles of criminal proceedings

I. Úvod

Dohody o vině a trestu jsou v České republice zcela novým institutem, byť se o jeho zavedení vedly diskuze řadu let před tím, než byl skutečně zařazen do českého právního řádu.

Dohoda o vině a trestu byla do trestního řádu začleněna zákonem č. 193/2012 Sb. s účinností od 1. 9. 2012. Jde o specifický postup v trestním řízení, což vyplývá i ze zařazení řízení o schválení dohody o vině a trestu mezi zvláštní způsoby řízení dle hlavy dvacáté trestního řádu (oddíl osmý).

Dohodu o vině a trestu lze sjednat v přípravném řízení mezi státním zástupcem a obviněným, příp. též poškozeným, s tím, že sjednanou dohodu soud, jemuž je předložen návrh na její schválení, buď schválí ve formě odsuzujícího rozsudku, nebo neschválí a věc vrátí do přípravného řízení.¹

Svým způsobem lze dohodu o vině a trestu považovat za odklon, neboť v každém případě zrychluje trestní řízení a zjednodušuje dokazování, čímž se „odklání“ od řady tradičních zásad trestního řízení, byť s jistou výhradou v tom směru, že v případě schválení dohody o vině a trestu dochází k odsouzení obviněného (obdobně jako je tomu v případě trestního příkazu).

Institut dohody o vině a trestu znají i některé zahraniční právní řády, a to i kontinentálního typu, např. se uplatňují v německém trestním řízení, z geograficky a kulturně nejbližších zemí lze pak jmenovat především Slovensko, kde je dohoda o vině

¹ Srov. např. TERYNGEL, J. K institutu dohody o vině a trestu v trestním řádu. Trestní právo, 2013, č. 3, s. 19.

a trestu upravena již od roku 2005 (s účinností od 1. 1. 2006) a je tamními orgány činnými v trestním řízení poměrně často využívána (např. v roce 2011 se jednalo o 15,57 % ukončených věcí u známých pachatelů)².

Základ však mají dohody o vině a trestu v angloamerickém trestním procesu, který má významné kontradiktorní, resp. adverzární rysy. V anglosaských zemích je postup směřující k takové dohodě označován např. jako *plea bargaining* nebo *deal*.³

Dohoda o vině a trestu lze jistě považovat za poměrně účinný způsob, jak zrychlit trestní proces a napomoci tak k naplňování jedné ze základních zásad trestního řízení vyplývající mj. z § 2 odst. 4 věty druhé TrŘ.⁴ Lze si v té souvislosti zároveň představit, že aplikace dohod o vině a trestu může výrazně snížit pracovní zatížení soudců a státních zástupců, v čemž příznivci těchto dohod spatřují také jednu z jejich výhod.⁵ Mezi stoupence zakotvení dohody o vině a trestu lze řadit např. Šabatu s Růžičkou.⁶

Na druhou stranu je nutno brát v úvahu i fakt, že některé jiné zásady, na kterých je tradičně založeno trestní řízení kontinentálního typu, mohou nebo by mohly být zakotvením a aplikací tohoto institutu více či méně potlačeny, a to například princip, podle kterého má být těžištěm dokazování hlavní líčení (srov. např. § 2 odst. 5 věta čtvrtá až šestá TrŘ), a dále i jedna ze stěžejních zásad trestního řízení, označovaná často ještě dnes jako zásada materiální, příp. objektivní pravdy, slovy trestního řádu - zásada zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti (§ 2 odst. 5 věta první TrŘ) spolu se zásadou vyhledávací (§ 2 odst. 5 TrŘ) a též zásadou volného hodnocení důkazů (prohlášení viny obviněného je fakticky postaveno na první místo mezi důkazy)⁷. Podstatně je také zúženo právo obviněného podat odvolání proti odsuzujícímu rozsudku, kterým je dohoda o vině a trestu schválena, kdy toto odvolání může podat jen v případě, že tento rozsudek nebude odpovídat sjednané dohodě o vině a trestu (srov. § 245 odst. 1 TrŘ).

² podle Statistické ročenky Generálnej prokuratúry SR z roku 2012; srov. též TERYNGEL, J. op. cit., s. 20.

³ MUSIL, J. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. Kriminalistika, 2008, č. 1, s. 6-7.

⁴ Např. KOUDELA, R. Možnosti zrychlení trestního řízení. Trestněprávní revue, 2012, č. 11-12, s. 269-270.

⁵ VANTUCH, P. K možnostem sjednání dohody o vině a trestu. Trestní právo, 2012, č. 12, s. 4.

⁶ Srov. např. ŠABATA, K., RŮŽIČKA, M. Dohoda o vině trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské úpravy. Státní zastupitelství, 2009, č. 6, s. 12.

⁷ VANTUCH, P. op. cit., s. 4.

Při použití dohody o vině a trestu jsou také významně omezena jinak poměrně široká oprávnění soudu, pokud jde o provádění dokazování i samotné rozhodování ve věci. Soud se zde musí omezit v podstatě jen na rozhodnutí, zda předloženou dohodu schválí či nikoli. Do samotného znění dohody může zasáhnout jen omezeně oznámením svých výhrad k dohodě a jejímu obsahu se stanovením lhůty k předložení nového znění dohody (viz dále). Je nutno nicméně zdůraznit, že soud je jediným subjektem oprávněným sjednanou dohodu o vině a trestu schválit, a pokud má důvodné pochybnosti ve smyslu § 2 odst. 5 TrŘ (např. o tom, zda obviněný skutečně spáchal skutek, pro který je stíhán, nebo zda výsledky přípravného řízení odůvodňují závěr o právní kvalifikaci tohoto skutku apod.), příp. má-li za to, že dohoda je z jiných důvodů nesprávná nebo nepřiměřená, může předloženou dohodu o vině a trestu odmítnout, resp. neschválit a vrátit věc do přípravného řízení.

I v případě dohody o vině a trestu nelze za účelem urychlení trestního řízení rezignovat na jiné, významnější zásady trestního řízení, k nimž je nutno řadit jednak již zmíněnou zásadu materiální (objektivní) pravdy, dále zásadu zákonnosti trestního řízení, zásadu zajištění práva na obhajobu, presumpci neviny aj.

Každopádně je nutné si při analýze vlastní právní úpravy dohod o vině a trestu také uvědomit některé konotace týkající se samotného vnímání trestní odpovědnosti a vztahu mezi pachatelem a státem, jak to zdůrazňuje např. Musil, podle něhož je trestněprávní odpovědnost veřejnoprávním vztahem mezi státem a pachatelem, který má vrchnostenskou povahu, kdy stát v tomto vztahu vystupuje jako nositel veřejné moci (trestní moci) a veřejného zájmu, přičemž stát je tím subjektem, který má trestní monopol. Dohody o vině a trestu nemají oporu ani v trestním právu hmotném, které je právem kogentním a neposkytuje nikomu, ani subjektům trestního řízení oprávnění disponovat s definičními znaky trestných činů a trestů. Vina a trest podle Musila nemohou být předmětem dohody mezi obviněným a orgány činnými v trestním řízení. Dohody o vině a trestu tak podle Musila představují cestu k privatizaci trestního práva, což může destruovat kontinentální právní kulturu.⁸ Privatizací trestní práva lze přitom rozumět to, že pachatel (obviněný) při sjednávání dohody o vině a trestu přestává být v ryze podřízené roli a aktivitou svojí i svého obhájce může dosáhnout toho, že sjednaná dohoda bude v rozporu s trestním právem hmotným⁹, což jistě neodpovídá představě

⁸ MUSIL, J. op. cit., s. 13-16.

⁹ TERYNGEL, J. op. cit., s. 20.

spravedlnosti tak, jak ji vnímá právě kontinentální trestní právo a trestní proces. Obdobné výhrady měl k dohodám o vině a trestu Pipek, který je považoval za nepřijatelné přibližování trestního řízení k občanskému soudnímu řízení a rovněž za projev privatizace trestního práva.¹⁰ Novotný k tomu dále uvádí, že pravda a spravedlnost, kterou nalézá soud, není výsledkem konsensu stran nebo „handlování“ mezi nimi - „spravedlnosti soudem zjednané je třeba dát přednost před spravedlností sjednanou“, což platí především pro závažné trestní věci.¹¹

Pokud proto nová právní úprava nalezne praktické uplatnění v trestním řízení, bude dle mého názoru opravdu velice záležet na soudu, aby eliminoval výše uvedená rizika, byť je nutno zopakovat, že jeho manévrovací prostor je poměrně úzký, včetně možností, jak v samotném veřejném zasedání o navržené dohodě o vině a trestu opravdu zjistit skutkový stav věci, o němž nebude mít důvodné pochybnosti, a to s ohledem na faktickou absenci dokazování v tomto veřejném zasedání. Přesto idea materiální spravedlnosti by měla zůstat i nadále atributem trestního procesu.¹²

II. Právní úprava dohod o vině a trestu v českém právním řádu

Pozitivní právní úpravu dohod o vině a trestu nalezneme především v § 175a až 175b, § 314c a § 314o až 314s TrŘ. Dále pak lze zmínit i ustanovení § 63 zákona o soudnictví ve věcech mládeže vylučující sjednání dohody o vině a trestu v řízení ve věci mladistvého.

1. Jednání o dohodě o vině a trestu

a) Zákonné předpoklady zahájení jednání o dohodě o vině a trestu

Předpokladem zahájení jednání o dohodě o vině a trestu je jednak zahájení trestního řízení proti konkrétní osobě (tj. buď usnesením o zahájení trestního stíhání dle § 160 odst. 1 TrŘ nebo sdělením podezření ve zkráceném přípravném řízení dle § 179b odst. 3 TrŘ), jednak skutečnost, že výsledky vyšetřování, případně prověřování v rámci zkráceného přípravného řízení [srov. § 179c odst. 1 písm. b), § 179b odst. 5 TrŘ] dostatečně prokazují závěr, že

- skutek se stal,
- tento skutek je trestným činem a
- spáchal jej obviněný (podezřelý).

¹⁰ PIPEK, J. Oficiální nebo dalekosáhle privatizované trestní řízení. Právník, 2000, č. 12, s. 1144 - 1181.

¹¹ NOVOTNÝ, O. Je naše trestní právo procesní v krizi? Trestní právo, 2006, č. 7-8, s. 31.

¹² Srov. MUSIL, J. op. cit., s. 15.

Negativními podmínkami zahájení jednání o dohodě o vině a trestu jsou následující:

- nejde o řízení o zvlášť závažném zločinu (§ 175a odst. 8 TrŘ)
- nejde o řízení proti uprchlému (§ 175a odst. 8 TrŘ)
- nejde o řízení proti mladistvému (§ 63 zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

b) Zahájení jednání o dohodě o vině a trestu

Zahájit jednání o dohodě o vině a trestu je oprávněn státní zástupce, který tak může učinit jak z vlastní iniciativy na základě svého uvážení, tak na návrh obviněného (§ 175a odst. 1 věta první TrŘ). Vždy jde však o samostatné rozhodnutí státního zástupce, zda jednání o dohodě o vině a trestu zahájí či nikoli. Navrhne-li sjednání dohody o vině a trestu obviněný a státní zástupce neshledá jeho návrh důvodným, vyrozumí o svém stanovisku obviněného, a má-li obviněný obhájce, též jeho (§ 175a odst. 1 věta druhá TrŘ).

Vzhledem k tomu, že obviněný nemá právní nárok na zahájení jednání o sjednání dohody o vině a trestu, nemůže ani skutečnost, že státní zástupce nevyhověl jeho návrhu na zahájení takového jednání, napadat žádným opravným prostředkem, nanejvýš by mohl žádat přezkoumání postupu státního zástupce dle § 157a odst. 2 TrŘ. Nicméně vzhledem k tomu, že jednání o dohodě o vině a trestu je ryze fakultativním postupem státního zástupce, nelze jej dle mého názoru k zahájení takového jednání proti jeho vůli donutit.

c) Jednání o dohodě o vině a trestu

1) Účast osob při jednání o dohodě o vině a trestu

Jednání o dohodě o vině a trestu se obligatorně účastní státní zástupce, obviněný a jeho obhájce [dle § 36 odst. 1 písm. d) TrŘ je zde dán důvod nutné obhajoby]. Účast obviněného na jednání zajistí státní zástupce tím, že obviněného k jednání o dohodě o vině a trestu předvolá podle § 175a odst. 2 věty první TrŘ ve spojení s § 64 odst. 1 písm. a) TrŘ. Účast obhájce zajistí tak, že ho vyrozumí o době a místě jednání dle § 175a odst. 2 věty první TrŘ.

Jednáno o dohodě o vině a trestu se dále může účastnit poškozený, jehož účast ale není povinná. Nicméně státní zástupce je povinen poškozeného vyrozumět o době a místě jednání, ledaže poškozený výslovně prohlásil, že se vzdává procesních práv, která mu zákon jako poškozenému přiznává (§ 175a odst. 2 věta první za středníkem TrŘ). Současně s vyrozuměním o době a místě jednání o dohodě o vině a trestu státní zástupce poškozeného upozorní na možnost uplatnit nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích, jež

mu byla trestným činem způsobena, nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které bylo na jeho úkor získáno (§ 175a odst. 2 věta druhá TrŘ).

2) Obsah dohody o vině a trestu

Dohoda o vině a trestu obsahuje podle § 175a odst. 6 TrŘ

- označení státního zástupce, obviněného a poškozeného (byl-li poškozený přítomen sjednávání dohody o vině a trestu a souhlasí-li s rozsahem a způsobem náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení),
- datum a místo jejího sepsání,
- popis skutku, pro který je obviněný stíhán (nebo pro který se vede proti podezřelému zkrácené přípravné řízení) s uvedením místa, času a způsobu jeho spáchání, případně jiných okolností, za nichž ke skutku došlo, tak, aby nemohl být zaměněn s jiným skutkem,
- označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován, a to jeho zákonným pojmenováním, uvedením příslušného ustanovení zákona a všech zákonných znaků včetně těch, které odůvodňují určitou trestní sazbu,
- prohlášení obviněného (podezřelého), že spáchal skutek, pro který je stíhán (pro které je vedeno zkrácené přípravné řízení) a který je předmětem sjednané dohody o vině a trestu,
- druh, výměra a způsob výkonu trestu, které jsou sjednány v souladu s trestním zákoníkem, včetně délky zkušební doby a v případech stanovených trestním zákoníkem trestu náhradního, příp. upuštění od potrestání, a rozsah přiměřených omezení a povinností v případě, že to trestní zákoník umožňuje a že byly dohodnuty,
- rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, bylo-li dohodnuto,
- ochranné opatření, přichází-li v úvahu a bylo-li dohodnuto,
- podpis státního zástupce, obviněného a obhájce a podpis poškozeného, byl-li přítomen sjednávání dohody o vině a trestu a souhlasí-li s rozsahem a způsobem náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.

Prohlášení viny

Nezbytnou podmínkou pro sjednání dohody o vině a trestu je na základě ustanovení § 175a odst. 3 TrŘ prohlášení obviněného (podezřelého), že spáchal skutek, pro který je stíhán (je vedeno zkrácené přípravné řízení), tedy zjednodušeně řečeno prohlášení viny, které pak tvoří součást sjednané dohody podle § 175a odst. 6 TrŘ (viz výše).

Jde o obdobné prohlášení, které se vyžaduje pro schválení narovnání [srov. § 309 odst. 1 písm. a) TrŘ] a pro to, aby spolu s dalšími ujednáními mohlo být platnou součástí dohody o vině a trestu, je třeba, aby o pravdivosti tohoto prohlášení nebyly důvodné pochybnosti. Analogicky ke zmíněnému ustanovení § 309 odst. 1 písm. a) TrŘ lze dále jistě požadovat, aby toto prohlášení učinil obviněný (podezřelý) svobodně, vážně a určitě.

Nedojde-li k dohodě o vině a trestu, k prohlášení viny se v dalším řízení nepřihlíží (§ 175a odst. 7 a § 314s TrŘ) a nelze ho tedy použít jako důkaz (srov. analog. též § 314 TrŘ).

3) Možnost uložení ochranného opatření v souvislosti s dohodou o vině a trestu

Ochranné opatření může být obsaženo přímo ve sjednané dohodě o vině a trestu. Uložení ochranného opatření však může přicházet v úvahu i tehdy, není-li v dohodě sjednáno. V takovém případě je však nutno postupovat v souladu s § 175a odst. 4 a § 178 odst. 2 TrŘ.

Jsou-li v době sjednávání dohody o vině a trestu státnímu zástupci známy důvody, pro které by byly splněny podmínky pro uložení ochranného opatření, je třeba, aby státní zástupce upozornil obviněného (podezřelého) na možnost, že samostatně učiní návrh na uložení ochranného opatření podle § 178 odst. 2 TrŘ, a to i v případě, že jeho uložení si státní zástupce s obviněným (podezřelým) v dohodě o vině a trestu nesjednají. Bez takového upozornění může státní zástupce samostatně navrhnout uložení ochranného opatření jen tehdy, pokud důvody pro uložení ochranného opatření vyšly najevo až po podání návrhu na schválení dohody o vině trestu soudu.

Přímo v dohodě lze logicky sjednat uložení takového ochranného opatření, které má postihnout obviněného. V případě, že by připadalo v úvahu uložení ochranného

opatření zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty nenáležející obviněnému, postupoval by státní zástupce dle § 178 odst. 2 TrŘ, přičemž soud by si následně rozhodl o tomto ochranném opatření usnesením ve veřejném zasedání dle § 230 odst. 2, 3 TrŘ. Není přitom vyloučeno, že by takové rozhodnutí učinil v rámci veřejného zasedání konaného k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu, pokud příslušný návrh státní zástupce již podal, a to s ohledem na zásadu rychlosti a hospodárnosti trestního řízení.

4) Ochrana zájmů poškozeného při sjednávání dohody o vině a trestu

Zájmy poškozeného při sjednávání dohody o vině a trestu akcentují především ustanovení § 175a odst. 2 a 5 TrŘ. Povinnost dbát o zájmy poškozeného při sjednávání dohody o vině a trestu přísluší státnímu zástupci, který v první řadě musí vyrozumět poškozeného, který se výslovně nevzdal práv, která mu zákon jako poškozenému dává, o době a místě jednání o dohodě o vině a trestu, neboť tento poškozený má právo se sjednávání dohody o vině a trestu účastnit. Nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu může poškozený uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích, jež mu byla trestným činem způsobena, nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které bylo na jeho úkor získáno (srov. § 43 odst. 3 věta druhá za středníkem TrŘ), na což musí být státním zástupcem upozorněn ve vyrozumění o době a místě jednání o dohodě o vině a trestu.

Je-li poškozený přítomen sjednávání dohody o vině a trestu, vyjádří se především k rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.

Dohodu lze sjednat i bez přítomnosti poškozeného, a to tehdy, pokud se k jednání nedostavil, ačkoli byl o něm řádně vyrozuměn. Dohodu lze dále sjednat, pokud se poškozený k jednání nedostaví, ale nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení již uplatnil nebo prohlásil, že jej uplatňovat nebude (v tomto případě ze znění ustanovení § 175a odst. 5 věty druhé TrŘ vyplývá, že poškozený ani nemusel být o jednání vyrozuměn). Za nepřítomného poškozeného se může s obviněným o rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení dohodnout státní zástupce, pokud poškozený nárok uplatnil, a to až do výše uplatněného nároku.

Dohodu o vině a trestu podepisuje poškozený tehdy, pokud souhlasí s rozsahem a způsobem náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Dohodu je ale možné sjednat i v případě, že poškozený s daným rozsahem a způsobem náhrady nesouhlasí a pod dohodu svůj podpis nepřipojí. K dohodě může dojít i za situace, že se na rozsahu a způsobu této náhrady nedohodnou ani státní zástupce s obviněným.

5) Skončení jednání o dohodě o vině a trestu

(a) Uzavření dohody

K uzavření dohody o vině a trestu dojde v okamžiku, kdy se státní zástupce s obviněným shodnou na obsahu dohody a toto stvrdí svými podpisy pod dohodu.

Státní zástupce poté podá soudu v rozsahu sjednané dohody návrh na schválení dohody o vině a trestu. Jestliže nedošlo k dohodě o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení, státní zástupce na tuto skutečnost soud v návrhu na schválení dohody o vině a trestu upozorní. (§ 175b odst. 1 TrŘ). K návrhu na schválení dohody je nutno připojit sjednanou dohodu o vině a trestu a další písemnosti, které mají význam pro soudní řízení a rozhodnutí (např. vyjádření poškozeného, protokoly o výsledcích z přípravného řízení apod.).

(b) Neuzavření dohody

Pokud jednání o dohodě o vině a trestu nebyla úspěšná a ke sjednání dohody o vině a trestu mezi státním zástupcem a obviněným (podezřelým) nedošlo, provede o tom státní zástupce záznam do protokolu a pokračuje se v přípravném řízení (příp. zkráceném přípravném řízení). Jak již bylo uvedeno výše, v dalším řízení nelze přihlížet k prohlášení viny, které již případně obviněný (podezřelý) v rámci jednání o dohodě o vině a trestu učinil.

2. Řízení o schválení dohody o vině a trestu před soudem

a) Příslušnost soudu k řízení o schválení dohody o vině a trestu

K řízení o schválení dohody o vině a trestu bude nejčastěji věcně příslušný okresní soud (srov. § 16 TrŘ), a to vzhledem k omezení sjednání dohody na trestné činy, kterou nejsou zvláště závažnými zločiny. S ohledem na § 17 odst. 1 písm. a) až d) TrŘ však v úvahu připadá i věcná příslušnost krajského soudu.

U okresního soudu bude dále zřejmě převládat rozhodování samosoudcem, který je příslušný u okresního soudu rozhodovat o trestných činech, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let (§ 314a odst. 1 TrŘ), neboť na stíhaných trestných činech mají největší podíl.¹³

Místní příslušnost soudu se řídí § 18 TrŘ.

b) Řízení u soudu po doručení návrhu na schválení dohody o vině a trestu

Doručením návrhu státního zástupce na schválení dohody o vině a trestu je zahájeno trestní řízení (stíhání) před soudem (srov. § 2 odst. 8 TrŘ); v případě, že dohoda o vině a trestu byla sjednána v rámci zkráceného přípravného řízení, dochází zároveň s doručením návrhu na její schválení soudu k zahájení trestního stíhání jako takového (§ 179b odst. 5 věta druhá TrŘ), obdobně jako je tomu v případě návrhu na potrestání (§ 314b odst. 1 věta druhá TrŘ). Státní zástupce disponuje s návrhem na schválení dohody o vině a trestu až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě - do této chvíle může vzít svůj návrh zpět, čímž se věc vrací do přípravného řízení (§ 314o odst. 5 TrŘ).

Koná-li řízení o schválení dohody o vině a trestu senát, **předseda senátu** přezkoumá návrh na schválení dohody, a to z hlediska obsahu samotného návrhu i z hlediska obsahu spisu (§ 314o odst. 1 TrŘ). Na základě tohoto přezkumu může učinit některé z následujících rozhodnutí:

- 1) **Nařídí veřejné zasedání k rozhodnutí o návrhu** na schválení dohody o vině a trestu [§ 314o odst. 1 písm. a) TrŘ];
- 2) **Odmítne návrh** na schválení dohody o vině a trestu pro závažné procesní vady (např. pokud obviněný neměl při sjednávání dohody obhájce příp. jiné závažné porušení jeho procesních práv apod.) nebo proto, že je nesprávná nebo nepřiměřená z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo z hlediska druhu a výše navrženého trestu, příp. ochranného opatření, nebo nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení [§ 314o odst. 1 písm. b), § 314r odst. 2 TrŘ] - předseda senátu přitom musí označit konkrétní vady nebo skutková zjištění, která byla důvodem pro odmítnutí návrhu (§ 314o odst. 2 věta první TrŘ). Proti usnesení předsedy senátu o odmítnutí návrhu na

¹³ srov.např. Statistická ročenka kriminality za rok 2010, Ministerstvo spravedlivosti ČR.

schválení dohody o vině a trestu je přípustná stížnost, která má odkladný účinek (§ 314o odst. 2 věta druhá TrŘ); jakmile usnesení o odmítnutí dohody nabude právní moci, věc se vrací do přípravného řízení.

3) **Nařídí předběžné projednání návrhu** na schválení dohody o vině a trestu dle § 314p odst. 1 TrŘ, má-li za to, že

- věc patří do příslušnosti jiného soudu
- věc má být postoupena podle § 171 odst. 1 TrŘ
- jsou dány okolnosti odůvodňující zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 TrŘ nebo jeho přerušení podle § 173 odst. 1 TrŘ, nebo okolnosti odůvodňující podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 TrŘ nebo schválení narovnání podle § 309 TrŘ.

Předběžné projednání návrhu na schválení dohody o vině a trestu se koná zásadně v neveřejném zasedání, považuje-li to však předseda senátu za potřebné (např. má-li za to, že může dojít ke schválení narovnání, a je proto třeba vyslechnout obviněného a poškozeného), nařídí o předběžném projednání návrhu veřejné zasedání (§ 314p odst. 2 TrŘ).

Po předběžném projednání návrhu na schválení dohody o vině a trestu může **senát** rozhodnout některým z následujících způsobů (§ 314p odst. 3, 4 TrŘ):

- předloží věc k rozhodnutí o příslušnosti soudu, má-li za to, že sám není příslušný k jejímu projednání;
- postoupí věc jinému orgánu, jsou-li tu okolnosti uvedené v § 171 odst. 1 TrŘ;
- zastaví trestní stíhání, jsou-li tu okolnosti uvedené v § 172 odst. 1 TrŘ;
- přeruší trestní stíhání, jsou-li tu okolnosti uvedené v § 173 odst. 1 TrŘ;
- podmíněně zastaví trestní stíhání dle § 307 TrŘ nebo schválí narovnání dle § 309 TrŘ;
- odmítne návrh na schválení dohody o vině a trestu z důvodů uvedených výše (nabytím právní moci takového usnesení se věc vrací do přípravného řízení);

- zastaví trestní stíhání, jsou-li tu důvody uvedené v § 172 odst. 2 TrŘ (fakultativní zastavení trestního stíhání).

Kromě rozhodnutí o předložení věci k rozhodnutí o příslušnosti může státní zástupce i obviněný podat proti výše uvedeným rozhodnutím soudu stížnost, jež má, nejde-li o přerušení trestního stíhání, odkladný účinek. Proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a proti rozhodnutí o schválení narovnání může podat stížnost s odkladným účinkem též poškozený.

Koná-li řízení o schválení dohody o vině a trestu **samosoudce**, k předběžnému projednání návrhu nedochází s tím, že samosoudce návrh posoudí z hledisek uvedených výše (§ 314o a § 314p odst. 1 TrŘ) a dle výsledků přezkumu učiní některé z rozhodnutí uvedených v § 314p odst. 3 nebo 4 TrŘ nebo nařídí veřejné zasedání k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu (§ 314c odst. 2 TrŘ).

Je-li obviněný ve vazbě, rozhodne soud vždy též o dalším trvání vazby (§ 314o odst. 4 TrŘ).

c) Veřejné zasedání k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu

1) Přítomnost při veřejném zasedání

Při veřejném zasedání o návrhu na schválení dohody o vině a trestu je s ohledem na ustanovení § 234 odst. 1 a § 314g odst. 1 věty třetí TrŘ nutná stálá přítomnost všech členů senátu, resp. samosoudce, zapisovatele, obviněného a státního zástupce. Oproti sjednání dohody o vině a trestu již není nezbytná účast obhájce obviněného, a to ani v případech, že je dán důvod nutné obhajoby (§ 36 TrŘ), např. pokud je obviněný ve vazbě (srov. § 234 odst. 2, § 314g odst. 1 TrŘ), ledaže by obviněný jeho přítomnost požadoval (srov. § 33 odst. 1, 5, § 2 odst. 13 TrŘ).

Účast osob na veřejném zasedání zajišťuje předseda senátu (samosoudce) tím, že předvolá obviněného a o době a místě konání veřejného zasedání vyrozumí státního zástupce, obhájce obviněného a poškozeného (má-li poškozený zmocněnce, vyrozumí jen zmocněnce).

2) Průběh veřejného zasedání

Průběh veřejného zasedání se řídí jednak obecnými ustanoveními trestního řádu upravujícími průběh veřejného zasedání (§ 235 TrŘ), jednak ustanovením § 314q TrŘ.

Veřejné zasedání zahájí předseda senátu (samosoudce) dle § 235 odst. 1 TrŘ. Po zahájení veřejného zasedání přednese státní zástupce návrh na schválení dohody o vině a trestu. Po přednesení tohoto návrhu státním zástupcem vyzve předseda senátu (samosoudce) obviněného, aby se k návrhu vyjádřil. Předseda senátu (samosoudce) se přitom vždy musí obviněného dotázat, zda

- rozumí sjednané dohodě o vině a trestu (zejména zda je mu zřejmé, co tvoří podstatu skutku, který se mu klade za vinu, jaká je jeho právní kvalifikace a jaké trestní sazby zákon stanoví za trestný čin, který je v tomto skutku spatřování),
- prohlášení o tom, že spáchal skutek, pro který je stíhán, učinil dobrovolně a bez nátlaku a byl poučen o svých právech na obhajobu,
- jsou mu známy všechny důsledky sjednané dohody o vině a trestu, zejména že se vzdává práva na projednání věci v hlavním líčení a práva podat odvolání proti rozsudku, který by soud dohodu o vině a trestu schválil (s výjimkou důvodu uvedeného v § 245 odst. 1 věty druhé - rozsudek by nebyl v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl).

Po vyjádření obviněného má právo na vyjádření poškozený, je-li přítomen.

Pokud jde o dokazování, soud je při veřejném zasedání o návrhu na schválení dohody o vině a trestu neprovádí, nanejvýš vyslechne obviněného, považuje-li to za nutné. Kromě toho si soud může opatřit potřebná vysvětlení.

Pokud během projednání návrhu na schválení dohody o vině a trestu soud dospěje k pochybnostem o správnosti či přiměřenosti předloženého návrhu a má z toho důvodu k návrhu výhrady, přičemž ovšem nepovažuje ještě za nezbytné navrženou dohodu neschválit a věc vrátit do přípravného řízení, oznámí své výhrady ke sjednané dohodě státnímu zástupci a obviněnému, kteří následně mohou navrhnout nové znění dohody o vině a trestu. K předložení nového znění dohody stanoví soud stranám lhůtu a za tímto účelem odročí veřejné zasedání (srov. § 314r odst. 3 TrŘ). V případě předložení nového znění dohody se bude v odročeném veřejném zasedání postupovat výše uvedeným způsobem. Pokud ve stanovené lhůtě novelizovaná dohoda o vině a trestu předložena

nebude, soud dohodu o vině a trestu v původním znění neschválí a věc vrátí do přípravného řízení (§ 314r odst. 2, 3 TrŘ - viz dále).

3) Rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu

Podklad pro rozhodnutí

Podkladem pro rozhodnutí soudu ve veřejném zasedání k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu je i s ohledem na § 237 TrŘ zejména předložený návrh dohody o vině a trestu, dále vyjádření obviněného, případně též jeho výpověď učiněná ve veřejném zasedání, a vyjádření poškozeného, byl-li veřejnému zasedání přítomen a využil-li možnosti vyjádřit se k návrhu dohody.

Vázanost soudu skutkem vymezeným v dohodě

V souladu se zásadou zachování totožnosti skutku a zásadou obžalovací, které patří mezi stěžejní principy trestního řízení, může soud rozhodovat pouze o skutku uvedeném v dohodě o vině a trestu (§ 314r odst. 1 TrŘ). Oproti standardnímu trestnímu řízení je však rozhodování soudu navíc vázáno o na právní kvalifikaci skutku, trest a ochranné opatření tak, jak jsou sjednány v předložené dohodě o vině a trestu. Na jejich sjednaném rozsahu nemůže soud svým rozhodnutím nic měnit (srov. § 314 odst. 1 TrŘ). Pokud má za to, že obsah dohody je v tomto směru nesprávný nebo nepřiměřený, jediné, co může učinit, je dohodu neschválit a věc vrátit do přípravného řízení.

Pokud jde o rozhodování o nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení a předložená dohoda obsahuje příslušné ujednání, soud je dohodou o vině a trestu vázán ve smyslu § 314r odst. 4 věta druhá TrŘ potud, pokud poškozený s dohodou souhlasí nebo i v případě, že poškozený svůj podpis pod dohodu nepřipojil, ale dohodnutý rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení odpovídá řádně uplatněnému nároku poškozeného (srov. § 43 odst. 3 TrŘ).

Vlastní rozhodnutí soudu o návrhu na schválení dohody o vině a trestu

aa) Odsuzující rozsudek

Pokud soud nemá k předložené dohodě o vině a trestu výhrady, schválí tuto dohodu odsuzujícím rozsudkem dle § 314r odst. 4 TrŘ, přičemž výrok o schválení

dohody o vině a trestu musí být v souladu s předloženou dohodou o vině a trestu, případně též o ochranném opatření.

Rozsudek může obsahovat též výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. Tento výrok soud uvede v souladu s dohodou o vině a trestu, se kterou poškozený souhlasí, nebo s dohodou o vině a trestu, v níž dohodnutý rozsah a způsob náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení odpovídá řádně uplatněnému nároku poškozeného, který nárok uplatnil nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu v přípravném řízení a z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši, resp. rozsahu nárok uplatňuje (§ 43 odst. 3 věta druhá a třetí TrŘ).

Pokud nejsou dány okolnosti uvedené výše, soud ohledně uplatněného nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení postupuje podle § 228 TrŘ a v rozsudku uloží obviněnému povinnost nahradit poškozenému škodu nebo nemajetkovou újmu v penězích nebo aby vydal bezdůvodné obohacení, jestliže byl nárok včas uplatněn a je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, nebo podle § 229 TrŘ a odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávním, příp. na řízení před jiným příslušným orgánem, není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o této povinnosti třeba provádět další dokazování, jež by podstatně protáhlo trestní řízení. Na řízení ve věcech občanskoprávních, příp. na řízení před jiným příslušným orgánem odkáže poškozeného také se zbytkem jeho nároku, jestliže mu nárok z jakéhokoli důvodu přizná jen zčásti.

Proti rozsudku, kterým soud schválil dohodu o vině a trestu, lze podat odvolání pouze v případě, že takový rozsudek není v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl (§ 245 odst. 1 věta druhá TrŘ). Poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, proti takovému rozsudku může podat odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení. Právo podat odvolání ale nemá, pokud v dohodě o vině a trestu souhlasil s rozsahem a způsobem náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydáním

bezodůvodného obohacení a tato dohoda byla soudem schválena v podobě, s níž souhlasil (§ 245 odst. 1 věta třetí TrŘ).

bb) Usnesení o vrácení věci do přípravného řízení

Pokud soud dospěje k závěru, že navržená dohoda o vině a trestu je nesprávná nebo nepřiměřená z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo z hlediska druhu a výše navrženého trestu, případně ochranného opatření, nebo nesprávná z hlediska rozsahu a způsobu náhrady škod nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezodůvodného obohacení, anebo že došlo k závažnému porušení práv obviněného při sjednávání dohody o vině a trestu (např. pokud při sjednávání dohody nebyl přítomen obhájce obviněného), dohodu o vině a trestu neschválí a věc usnesením vrátí do přípravného řízení.

Soud vrátí věc do přípravného řízení také tehdy, pokud mu státní zástupce nepředložil ve stanovené lhůtě nové znění dohody v případě, že měl soud k původnímu návrhu dohody výhrady, které státnímu zástupci a obviněnému oznámil, a stanovil lhůtu pro předložení nového znění dohody (viz výše; § 314r odst. 3 TrŘ).

Proti usnesení o vrácení věci do přípravného řízení je přípustná stížnost, která má odkladný účinek.

cc) Usnesení o postoupení věci, zastavení trestního stíhání nebo přerušení trestního stíhání

Soud usnesením postoupí věc, zastaví trestní stíhání nebo přeruší trestní stíhání, vyjde-li během veřejného zasedání k rozhodnutí o návrhu na schválení dohody o vině a trestu některá z okolností uvedených v § 171 odst. 1, § 172 odst. 1 a 2, § 173 odst. 1 písm. b) až d), v § 223 odst. 1 TrŘ. Soud přeruší trestní stíhání též tehdy, nelze-li obviněnému doručit předvolání k veřejnému zasedání.

Proti tomuto usnesení může podat stížnost státní zástupce. Stížnost má v tomto případě odkladný účinek s výjimkou stížnosti proti usnesení o přerušení trestního stíhání.

dd) Usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o schválení narovnání

Soud může s ohledem na průběh veřejného zasedání rozhodnout též o podmíněném zastavení trestního stíhání dle § 307 TrŘ nebo schválit narovnání dle § 309 odst. 1 TrŘ.

Proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání mohou státní zástupce, obviněný a poškozený podat stížnost, která má odkladný účinek.

3. Řízení po vrácení věci do přípravného řízení

Jestliže soud navrženou dohodu o vině a trestu neschválil a vrátil usnesením věc do přípravného řízení podle § 314r odst. 2 TrŘ, ke sjednané dohodě o vině a trestu se již nepřihlíží (§ 314s TrŘ), což platí i pro prohlášení viny obviněným, které nelze v dalším řízení použít jako důkaz.

Skutečnost, že věc byla soudem vrácena do přípravného řízení, ale nevylučuje sjednání nové dohody o vině a trestu a předložení jejího návrhu na schválení soudu.

Je-li obviněný ve vazbě a soud zároveň nerozhodl o jeho propuštění, pokračuje jeho vazba v přípravném řízení. Tato vazba spolu s vazbou již vykonanou nesmí přesáhnout lhůty uvedené v § 72a odst. 1 až 3 TrŘ.

III. Závěr

Institut dohody o vině a trestu je v českém právním řádu velmi čerstvou novinkou, která spíše teprve čeká na své výraznější uplatnění v praxi orgánů činných v trestním řízení.

Ochotu státních zástupců sjednávat takové dohody s obviněnými a ochotu soudů tyto dohody schvalovat zatím nelze zcela odhadnout, byť jde jistě o institut, jehož praktická aplikace může přispět ke zrychlení trestního řízení a svým způsobem i ke zjednodušení práce orgánů činných v trestním řízení, především státních zástupců a soudů.

Na druhou stranu se jedná o prvek, který je nutno chápat jako cizí element v kontinentálním trestním řízení, a jako takový narušuje řadu principů, s nimiž naše trestní řízení již tradičně spojujeme, zejména pak zásadu materiální pravdy (zjištění

skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti), zásadu vyhledávací a zásadu volného hodnocení důkazů, jak již bylo podrobněji rozebráno v úvodu. V tomto směru je možné také očekávat podle mého názoru oprávněný konzervatismus na straně řady státních zástupců i soudů, byť mám za to, že zvolená právní úprava dohody o vině a trestu je vcelku vyvážená a poskytuje hlavně soudům možnost zohlednit okolnosti případu v tom směru, aby nedocházelo přinejmenším k závažnějším porušením výše uvedených zásad schválením nesprávné nebo nepřiměřené dohody o vině a trestu, a to i přes to, že soud před rozhodnutím o schválení či neschválení navržené dohody je výrazně omezen v oprávnění provádět potřebná dokazování, s výjimkou výsledku obviněného.

Pokud jde o státní zástupce, nelze také vyloučit, že nebudou mít zájem o vyjednávání s obviněným, a to nejen z toho důvodu, že by byli a priori proti dohodám o vině a trestu jakožto institutu narušujícímu tradiční kontinentální právní systém, ale i proto, že sjednávání jakékoli dohody vyžaduje jiný způsob práce státního zástupce, než na jaký je zvyklý, když vůči obviněnému a nejen jemu postupuje v trestní věci ryze vrchnostensky.

I s ohledem na výše uvedené na nové právní úpravě hodnotím kladně možná zejména ten fakt, že obviněný nemá právní nárok ani na zahájení jednání o dohodě o vině a trestu, a dále poměrně široký prostor daný soudu při rozhodování, zda navrženou dohodu schválí nebo zda věc vrátí do přípravného řízení.

Dalším pozitivem je dle mého názoru i okruh trestných činů, o jakých lze dohodu o vině a trestu sjednat, neboť i z trestněpolitického hlediska opravdu nepovažuji za vhodné, aby bylo možno v trestním řízení takto vyjednávat o zvláště závažných zločinech. Je přitom otázkou, zda uvedený okruh trestných činů ještě nezúžit na přečiny, což by korespondovalo např. s právní úpravou podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání. Nicméně se domnívám, že v praxi, pokud se dohody o vině a trestu dočkají většího využití, budou dohody sjednávány především v případech trestního řízení o přečinu.

V každém případě je nutno vyčkat, jak praxe nový institut přijme a jaká bude jeho faktická aplikace a jaké to bude mít důsledky z hlediska zachování charakteru českého trestního řízení v intencích kontinentálního trestního procesu.

JUDr. Simona Stčesová, Ph.D., LL.M

odborný asistent na katedře trestního práva

Právnická fakulta, Zapadočeská Univerzita v Plzni

Použitá literatura

TERYNGEL, J. K institutu dohody o vině a trestu v trestním řádu. Trestní právo, 2013, č. 3.

Statistická ročenka Generálnej prokuratúry SR z roku 2012;

MUSIL, J. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. Kriminalistika, 2008, č. 1, s. 6-7.

KOUDELA, R. Možnosti zrychlení trestního řízení. Trestněprávní revue, 2012, č. 11-12, s. 269-270.

VANTUCH, P. K možnostem sjednání dohody o vině a trestu. Trestní právo, 2012, č. 12

ŠABATA, K., RŮŽIČKA, M. Dohoda o vině trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské úpravy. Státní zastupitelství, 2009, č. 6,.

PIPEK, J. Oficiální nebo dalekosáhle privatizované trestní řízení. Právník, 2000, č. 12, s. 1144 - 1181.

NOVOTNÝ, O. Je naše trestní právo procesní v krizi? Trestní právo, 2006, č. 7-8.
Statistická ročenka kriminality za rok 2010, Ministerstvo spravedlivosti ČR.

Hmotnoprávne prvky restoratívnej justície a poškodený

Jozef Stopka

Abstrakt

Restoratívna justícia priniesla iný pohľad na trestanie. Okrem novej filozofie trestania, kde sa kladie dôraz na odsúdeného jeho prevýchovu a opätovné zaradenie do spoločnosti, sa prihliada aj na osobu poškodeného a uplatňovanie jeho práv. Príspevok ponúka pohľad na poškodeného a hmotnoprávne prvky restoratívnej justície.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, alternatívne tresty, trest odňatia slobody, slovenská právna úprava, poškodený, práva poškodeného, návrhy de lege ferenda

Abstract

Restorative justice has brought a different perspective on punishment. In addition to the new philosophy of punishment, where the emphasis is on the prisoner's re-education and reintegration into society, it takes into consideration the aggrieved parties and asserting their rights. This contribution offers a closer look at the victim and substantive elements of restorative justice.

Key words

restorative justice, alternative sanctions, punishment of imprisonment, Slovak law regulation, victim of the crime, rights of victim, proposals de lege ferenda

Úvod

Restoratívna justícia je pomerne novým pojmom v slovenskom právnom poriadku. Niektoré formy trestania v duchu restoratívnej koncepcie boli do slovenského právneho poriadku uvedené až rekodifikáciou trestných kódexoch v roku 2005. Restoratívna justícia je aktuálne obsiahnutá tak v hmotnoprávných ako aj procesnoprávných ustanoveniach trestného práva.

1. Restoratívna justícia a poškodený

Významnou zložkou restoratívnej koncepcie trestania je aj postavenie poškodeného, ktorý sa kladie do popredia. K tomu sa vyjadruje aj prof. Ivor, ktorý za restoratívnu justíciu považuje: „Súbor požiadaviek, cieľov a metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také chápanie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejedávanie trestných vecí, uplatňovanie alternatívnych trestov vo vzťahu ku klasickému trestu odňatia slobody a podobne.“¹ Zložkou restoratívnej justície je teda aj zdôraznenie postavenia poškodeného a jeho práv, ktorými dokáže vyplývať na trestné konanie.

Restoratívna justícia je zastúpená množstvom inštitútov. Pre potreby tohto príspevku sa zameriam na hmotnoprávne prvky restoratívnej justície, ktoré sú obsiahnuté v Trestnom zákone.

Konkrétne sa jedná predovšetkým o:

- Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49 TZ)
- Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom (§ 51 TZ)
- Trest domáceho väzenia (§ 53 TZ)
- Trest povinnej práce (§ 54 TZ)
- Peňažný trest (§ 56)

Základom existencie týchto hmotnoprávných inštitútov je vytvorenie alternatív k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Všetkých päť predstavených inštitútov zastupuje restoratívnu justíciu. Ich aplikácia je viazaná na zákonom ustanovené podmienky, ktoré musia byť v každom prípade naplnené. Príspevok sa venuje alternatívam k nepodmienečnému trestu odňatia slobody a previazanosti na osobu poškodeného.

Trestný poriadok definuje poškodeného ako:

„(1) Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.“ (§ 4+ TP)

Pod osobou poškodeného je teda nevyhnuté chápať takú osobu, ktorej bolo trestným činom:

¹ IVOR, J. a kolektív: Trestné právo hmotné, Všeobecná časť, Iura Edition, Bratislava, 2010, s. 356

- a) ublížené na zdraví – tento pojem bližšie definuje Trestný zákon: „(2) Ublížením na zdraví sa na účely tohto zákona rozumie také poškodenie zdravia iného, ktoré si objektívne vyžiadalo lekárske vyšetrenie, ošetrovanie alebo liečenie, počas ktorého bol nie iba na krátky čas sťažený obvyklý spôsob života poškodeného.“ (§ 123 ods. 2 Trestného zákona),
- b) spôsobená majetková škoda – majetková škoda je škodou, ktorú bude možné vyčíslieť v peniazoch,
- c) spôsobená morálna škoda – „morálnou škodou je škoda vzniknutá porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti (psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia) a môže sa týkať najmä trestných činov proti ľudskej dôstojnosti a trestných činov proti iným právam a slobodám (druhý diel druhej hlavy a deviata hlava osobitnej časti Trestného zákona).“² Jedná sa teda o trestné činy ako napríklad znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie alebo kupliarstvo, výroba, rozširovanie, prechovávanie detskej pornografie a podobne.
- d) spôsobená iná škoda – „inou škodou je škoda vzniknutá trestným činom, ktorá nie je majetkovou škodou, morálnou škodou, ani ublížením na zdraví. Môže ísť napríklad o ujmu na zdraví, ktorá nedosahuje intenzitu ublíženia na zdraví (§ 123 ods. 1 TZ).“³
- e) porušené alebo ohrozené iné zákonom chránené práva alebo slobody – jedná sa teda o práva alebo slobody, ktoré sú chránené právnymi predpismi.

Základom pre uplatňovanie práv poškodeného v trestnom konaní je, aby vzniknutá škoda bola následkom trestného činu. Škoda musí poškodenému vzniknúť v dôsledku spáchania trestného činu. V opačnom prípade sa nebude jednať o poškodeného v súlade s dikciou TP.

Poškodený, jeho postavenie v trestnom konaní a jeho práva sú predmetom diskusií na akademickej pôde, ale aj laickou verejnosťou. Postavenie a práva poškodené vyjadrené v TP dokazujú dôležitosť tohto inštitútu. TP venuje značný priestor poškodenému a predovšetkým ochrane jeho záujmov.

Okrem TP tu je aj TZ, ktorý sa dotýka poškodeného a to práve v súvislosti s prvkami restoratívnej justície.

² MINÁRIK, Š. a kol. : Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 184

³ MINÁRIK, Š. a kol. : Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 184

2. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a poškodený

Prvým inštitútom, ktorý berie ohľad na osobu poškodeného, je podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody. Filozofia tejto alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody je založená na niekoľkých základných prvkoch, ktoré zároveň vyjadrujú zákonné predpoklady aplikácie tohto inštitútu na konkrétne prípady:

- súd môže podmienečne odložiť výkon trestu odňatia slobody len v prípade trestu neprevyšujúceho dva roky, ak:
 - a) „vzhľadom na osobu páchatel'a, najmä s prihliadnutím na jeho doterajší život a prostredie, v ktorom žije a pracuje, a na okolnosti prípadu, má dôvodne za to, že na zabezpečenie ochrany spoločnosti a nápravu páchatel'a výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný, alebo
 - b) prijme záruku za nápravu páchatel'a a ak vzhľadom na výchovný vplyv toho, kto záruku ponúkol, má za to, že výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný.“ (§ 49 ods. 1 TZ)
- súd pri povolení podmienečného odkladu určí skúšobnú dobu v rozmedzí od jedného až piatich rokov,
- súd je oprávnený uložiť primerané obmedzenia a povinnosti, ktoré sú bližšie špecifikované v § 51 ods. 2 a ods. 3 TZ,
- súd je oprávnený nariadiť páchatel'ovi, aby viedol riadny život. Definíciu pojmu „viesť riadny život“ je možné bližšie špecifikovať vďaka judikatúre. Príkladom môže poslúžiť Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 154/09 z 10. novembra 2009, ktorý dodáva: „...viesť riadny život, t.j. život v súlade s právnymi, morálnymi a etickými normami spoločnosti.“⁴ Podobný názor môžeme nájsť v R 19/1976: „Jedným zo základných znakov riadneho života je dodržiavanie právneho poriadku. Ak podmienečne odsúdený v skúšobnej lehote závažným spôsobom poruší právne normy, najmä tým, že spácha úmyselný trestný čin, svedčí to spravidla o tom, že sa neosvedčil, že

⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 154/09 z 10. novembra 2009, IN: http://portal.concourt.sk/Zbierka/2009/73_09s.pdf

podmienečné odsúdenie nesplnilo svoj cieľ a že podmienečne odložený trest treba vykonať.⁵,

- súd spravidla uloží, aby páchateľ podľa svojich schopností nahradil poškodenému škodu. Práve tento posledný bod sa dotýka poškodeného najviac. Azda tým najvýznamnejším právom poškodeného je jeho právo uplatniť si nárok na náhradu škody. Nepriamo povedané, poškodený má právo domáhať sa náhrady škody, ktorá mu vznikla v dôsledku trestného činu spáchaného páchateľom trestného činu. Súd teda môže pri aplikovaní inštitútu podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody uložiť páchateľovi, aby poškodenému nahradil vzniknutú škodu.

Nesplnenie súdom uložených podmienok, ktoré sú súčasťou výkonu a kontroly podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody môže mať za následok rozhodnutie súdu o výkone nepodmienečného trestu odňatia slobody. Súd zároveň rozhodne o spôsobe výkonu.

3. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom a poškodený

Druhým inštitútom, ktorý sa dotýka poškodeného je podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, ktorý je bližšie špecifikovaný v § 51 a 52 TZ. Podmienky aplikácie sú takmer identické ako v predošlom inštitúte. Základným rozdielom je probačný dohľad na páchateľom. Hranica aplikácie tohto inštitútu je umožnená TZ a to pri treste odňatia slobody do troch rokov. Skúšobná doba je v tomto prípade stanovená v rozmedzí od jedného do piatich rokov. Neoddeliteľnou súčasťou probačného dohľadu sú primerané obmedzenia a povinnosti, ktoré sú exemplifikatívne uvedené v § 51 ods. 3 a ods. 4 TZ. Výpočet jednotlivých povinností a obmedzení je príkladný. Súd nie je pri rozhodovaní viazaný len týmito povinnosťami a obmedzeniami, ale môže ísť aj nad rámec týchto dvoch odsekov. TZ vymedzuje desať povinností, ktoré môže súd páchateľovi v rámci probačného dohľadu uložiť. Niektoré z povinností sa priamo dotýkajú osoby poškodeného. Konkrétne sa jedná o:

- nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydlija poškodeného,

⁵ R 19/1976, IN: http://www.gjar-po.sk/~gajdos/treti_rocnik/nos/trestny_zakon_s_komentarom.pdf

- nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu,
- osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému.

TZ teda jednoznačne poskytuje ochranu poškodenému pred páchatelom trestného činu. Páchatel, ktorému súd uložil primerané obmedzenia alebo povinnosti, je povinný strpieť kontrolu výkonu podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, ktorá je v kompetencii probačných a mediačných úradníkov. V prípade prvej povinnosti TZ, poskytuje poškodenému ochranu spôsobom, že páchatelovi sa zakazuje priblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov. Druhá povinnosť páchatel'a vyjadrená v prvom bode spočíva v zákaze zdržiavať sa v blízkosti obydli'a poškodeného.

Druhá povinnosť páchatel'a spočíva v povinnosti páchatel'a nahradiť poškodenému škodu, ktorá mu vznikla v spojitosti s trestným činom. Kým v prípade podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody TZ spomínal, že páchatelovi spravidla uloží náhradu škody poškodenému, v prípade podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom sa jedná o jednoznačnú povinnosť páchatel'a.

Poslednou z povinností, ktoré TZ v § 51 ods. 4 spomína je osobné alebo verejné ospravedlnenia sa poškodenému.

Dôsledkom nenaplnenia všetkých požiadaviek vymedzených súdom v rozhodnutí o uložení podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom je rozhodnutie súdu o nariadení a spôsobe výkonu nepodmieneného trestu odňatia slobody. Ak by páchatel' nesplnil niektoré obmedzenia alebo povinnosti môže to byť dôvodom na nariadenie nepodmieneného trestu odňatia slobody.

Aj v tomto prípade môžeme konštatovať, že TZ chráni a berie ohľad na poškodeného tým, že stanovuje páchatel'ovi konkrétne povinnosti, ktoré musí páchatel' naplniť, v opačnom prípade namiesto prvkov restoatívnej justície sa súd bude musieť prikloniť k nepodmienenému trestu odňatia slobody. Je teda výlučne na páchatel'ovi trestného činu či sa podrobí kontrole a predovšetkým naplneniu všetkých povinností, ktoré vyplývajú z rozhodnutia súdu o uložení podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.

4. Trest domáceho väzenia a poškodený

Trest domáceho väzenia pribudol do TZ rekodifikáciou v roku 2005. Jedná sa teda stále o pomerne nový trest. Je určite pozitívom, že slovenský TZ umožňuje v duchu restoratívnej justície aplikovať na konkrétne prípady trest domáceho väzenia. Úprava tohto alternatívneho trestu je obsiahnutá v § 53 TZ. Úprava je obsiahnutá pomerne komplexne. Je jej však možné vytknúť niekoľko zásadných nedostatkov. Tým prvým nedostatkom, aj keď sa v žiadnom prípade nedotýka poškodeného, je absencia možností technickej kontroly výkonu trestu domáceho väzenia. Tejto problematike sa však bližšie venovať nebudem. Technická kontrola je v súčasnosti zabezpečovaná probačnými a mediačnými úradníkmi.

Jednou zo základných podmienok uloženia trestu domáceho väzenia je možnosť jeho uloženia páchatel'ovi prečinu. K ďalším zákonným podmienkam uloženia tohto trestu je potrebné zaradiť:

- povinnosť odsúdeného sa v súdom určenom čase zdržiavať vo svojom obydľí,
- viesť riadny život a
- podrobiť sa kontrole.

TZ umožňuje odsúdenému opustiť obydľie z naliehavých dôvodov a na nevyhnutný čas, avšak len na základe predchádzajúceho súhlasu probačného a mediačného úradníka. Zmyslom tohto alternatívneho trestu je, že v prípade nedodržania súdom stanovených podmienok dochádza rozhodnutím súdu k premene zvyšku trestu domáceho väzenia na nepodmienečný trest odňatia slobody.

Problematickou otázkou ktorá sa vynára, je výkon tohto trestu. Súd môže uložiť trest domáceho väzenia za akýkoľvek prečin. Súd jasne stanovuje podmienky výkonu tohto trestu. Bolo by vhodné, podľa môjho názoru, aby bola do zákonného ustanovenia pridaná aj povinnosť súdu prihliadať na okolnosti uloženia trestu domáceho väzenia, aby súd prihliadal na prípadný vplyv odsúdeného na iné osoby, ktorého prvoradou povinnosťou je zdržiavať sa v obydľí. Druhou možnosťou by bolo vymedzenie okruhu prečinov pri ktorých by bolo uloženie trestu domáceho väzenia vylúčené. Predstavme si prípad uloženia trestu domáceho väzenia páchatel'ovi prečinu, ktorého sa dopustil voči osobe, ktorá je členom jeho rodiny alebo sa jedná o blízku osobu s ktorou zdieľa domácnosť. Takýmto prečinom by mohol byť napr. trestný čin zanedbania povinnej výživy (§ 207 TZ), pri ktorom súd môže v základnej skutkovej podstate uložiť páchatel'ovi trest odňatia slobody do dvoch rokov. Druhým príkladom by mohol byť prečin obmedzovania osobnej slobody (§ 183 ods. 1 TZ), pri ktorom TZ umožňuje v základnej skutkovej podstate uložiť trest odňatia slobody v rozmedzí od šiestich mesiacov do troch rokov. Vynára sa teda otázka, pre koho by bol trest domáceho väzenia trestom. Bol by trestom pre odsúdeného páchatel'a trestného činu alebo naopak pre

rodinného príslušníka, ktorý môže byť v postavení poškodeného. Osobne sa domnievam, že uloženie trestu domáceho väzenia v týchto konkrétnych prípadoch je trestom pre člena domácnosti, resp. pre blízku osobu. Osobne si myslím, že zákonodarca by mal bližšie špecifikovať ustanovení § 53 TZ, kde pojednáva o treste domáceho väzenia. Ako už bolo načrtnuté možnosťou by bolo:

- vymedziť okruh prečinov pri ktorých samotná povaha skutkových podstat vylučuje uloženie tohto druhu alternatívneho trestu,
- určiť a zadefinovať povinnosť súdu, aby prihliadal na okolnosti a eventuálny dopad uloženia trestu domáceho väzenia na osoby žijúce v spoločnom obydli,
- povinnosť súdu pred samotným uložením tohto trestu získať súhlas členov domácnosti s uložením trestu domáceho väzenia.

Bližšou špecifikáciou by sa tak vyhlo eventuálnym prípadom a predovšetkým problémom, ktoré som vyššie uviedol.

5. Trest povinnej práce a poškodený

Ďalším alternatívnym trestom, ktorý pribudol do slovenského právneho poriadku rekodifikáciou TZ je trest povinnej práce. Základnými podmienkami tejto alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody sú:

- súd môže uložiť trest povinnej práce v prípade prečinu a trestu odňatia slobody nepresahujúceho päť rokov,
- maximálne v rozmedzí od 40 do 300 hodín,
- trest je potrebné vykonať do jedného roka od nariadenia,
- súd je oprávnený uložiť primerané obmedzenia a povinnosti, smerujúce k tomu aby viedol riadny život,
- aby podľa schopností nahradil škodu,
- trest musí odsúdený vykonať osobne,
- musí ho vykonať vo svojom voľnom čase,
- musí ho vykonať bez nároku na odmenu.

Alternatíva tohto trestu je zdôraznená v § 51 ods. 4 TZ, kde je zdôraznená premena zvyšku trestu povinnej práce na nepodmienečný trest odňatia slobody v pomere dve hodiny sa rovná jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody. K premene dochádza v prípade nesplnenia súdom uložených podmienok výkonu trestu.

Podmienky výkonu trestu povinnej práce sú jednoznačne stanovené. Súd môže nariadiť odsúdenému, aby podľa schopností nahradil poškodenému škodu, ktorá vznikla poškodenému v dôsledku trestného činu.

Návrhom, ktorým by sa mohli kompetentné orgány zaoberať, je možnosť náhrady škody poškodenému z prípadnej odmeny odsúdeného, ktorá by mu patrila za odpracovaný čas. Odsúdenému by malo byť v tomto smere umožnené vykonať trest aj v právnických osobách, ktoré nemajú verejnoprávny či charitatívny charakter. V súčasnosti odsúdenému neprislúcha odmena za vykonanú prácu, ktorá je súčasťou trestu povinnej práce. Osobne si však myslím, že ak by bolo legislatívne umožnené dostať odmenu za vykonanú prácu, bolo by tieto finančné prostriedky možné využiť v rámci náhrady škody pre poškodeného. Bola by tak uľahčená náhrada škody a zvýšila by sa tak aj pravdepodobnosť náhrady škody poškodenému.

6. Peňažný trest a poškodený

Peňažný trest je poslednou alternatívou k nepodmienečnému trestu odňatia slobody, ktorá je obsiahnutá v TZ, konkrétne v § 56. Základnou filozofiou tohto alternatívneho trestu je uloženie finančnej čiastky odsúdenému, ktorú musí uhradiť.

- (1) „Peňažný trest môže súd uložiť od 160 eur do 331 930 eur páchateľovi úmyselného trestného činu, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.
- (2) Bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 môže súd peňažný trest uložiť, ak ho ukladá za prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchateľa trest odňatia slobody neukladá.“ (§ 56 TZ)

Samotnú finančnú čiastku, ktorú súd určil, môže odsúdený uhradiť aj v mesačných splátkach. Alternatíva tohto trestu je vyjadrená v § 57 ods. 3, ktorý oprávňuje súd k uloženiu náhradného trestu, konkrétne trestu odňatia slobody a to až do piatich rokov, v prípade úmyselného zmarenia výkonu peňažného trestu zo strany odsúdeného.

Prepojenosť peňažného trestu a poškodeného je uvedená v § 56 ods. 5 a to konkrétne:

„(5) Peňažný trest súd neuloží, ak by sa tým zmarila možnosť náhrady škody spôsobenej trestným činom.“

Uvedené zákonné znenie opäť dokazuje dôraz na osobu poškodeného, ktorému v dôsledku trestného činu bola spôsobená škoda. TZ jednoznačne prihliada na poškodeného a jeho práva aj v tomto prípade.

Záver

Analýza jednotlivých alternatív k nepodmienečnému trestu odňatia slobody, ktoré reprezentujú prvky restoratívnej justície v našom právnom poriadku zdôrazňujú, že aj samotné prvky restoratívnej justície prihliadajú na osobu poškodeného. Množstvo predstavených prípadov dokazuje, že restoratívna justícia nie je zameraná len na odsúdeného a jeho prevýchovu, ale snaží sa napomôcť aj poškodenému k ochrane jeho práv a záujmov naprieč trestným konaním. Existenciu prvkov restoratívnej justície v našom právnom poriadku je veľkým pozitívom. Prípadné návrhy, ktoré som uviedol by mohli ešte napomôcť k zlepšeniu postavenia poškodeného a k uplatňovaniu jeho práv ktoré mu prislúchajú.

Kontaktné údaje

JUDr. et. Ing. Jozef Stopka
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Tomašiková 20, 821 02 Bratislava
Slovenská republika
email: jozef.stopka@gmail.com

Použitá literatúra:

1. *IVOR, J. a kol.* : Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2
2. *MINÁRIK, Š. a kol.* : Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1392s. ISBN 978-80-8078-369-3.

Právne normy:

1. zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
2. zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Elektronické pramene:

1. Trestný zákon s komentárom,
IN:http://www.gjar-po.sk/~gajdos/treti_rocnik/nos/trestny_zakon_s_komentarom.pdf

2. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 154/09 z 10. novembra 2009, IN: http://portal.concourt.sk/Zbierka/2009/73_09s.pdf
3. R 19/1976,
IN: http://www.gjar-po.sk/~gajdos/treti_rocnik/nos/trestny_zakon_s_komentarom.pdf

Prvky restoratívnej justície v trestnom práve procesnom a ich reálne uplatňovanie

Bystrík Šramel

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou zmieru ako procesnoprávnym prvkom restoratívnej justície. Autor v úvodnej časti definuje pojem restoratívnej justície a uvádza jej základné podoby. Následne sa venuje inštitútu zmieru, ktorý ani po desiatich rokoch od zakotvenia do slovenského právneho poriadku nenašiel výraznejšie uplatnenie v praxi slovenských orgánov činných v trestnom konaní. Autor sa snaží nájsť základné príčiny neúspechu tohto inštitútu a navrhnúť možné cesty pre rozšírenie jeho uplatňovania.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, retributívna justícia, zmier, orgány činné v trestnom konaní

Abstract

The author of this contribution deals with the conciliation agreement as a procedural component of restorative justice. In the first part the author defines the concept of restorative justice and describes its basic forms. Then he pursues the conciliation agreement that even after ten years of its existence is still not very popular. The author tries to find the main causes of bad success of this institute and to suggest possible ways to increase its application.

Keywords

restorative justice, retributive justice, conciliation agreement, law enforcement authorities

Úvod

V druhej polovici 20. storočia sa začali hľadať nové spôsoby riešenia trestných vecí, nakoľko dovtedajšie procesné postupy boli značne komplikované, rigidné, formalizované a úspešné dosiahnutie hlavného cieľa trestného konania bolo značne obtiažne. Koncepcia uplatňovanej tzv. retributívnej justície neprinášala želaný efekt a z toho dôvodu bola postupne nahradená alternatívnou koncepciou tzv. restoratívnej

justície, ktorej dôsledkom bolo začlenenie nových prvkov, inštitútov či postupov predstavujúcich akési alternatívy k štandardnému trestnému konaniu. V slovenskom právnom poriadku sa jedným z takýchto inštitútov stal i inštitút zmieru, ktorý však na rozdiel od iných doposiaľ nenašiel pevné zakotvenie v praxi orgánov činných v trestnom konaní a zostáva stále skôr iba akýmsi procesným doplnkom alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí.

Restoratívna justícia a jej základné prvky

Koncepcia restoratívnej justície, ktorá sa v posledných desaťročiach rozšírila v krajinách nielen kontinentálneho, ale aj angloamerického právneho systému výrazne potlačila do úzadia tradičný model tzv. **retributívnej justície**. Tento model justície je charakteristický tým, že medzi najvýznamnejšie subjekty vystupujúce v trestnoprocesnom vzťahu sú radené štát a obvinený (páchateľ). Za primárnu obeť trestného činu sa v koncepcii retributívnej justície považuje štát, ktorý ako prvoradý subjekt má právo na vyriešenie konfliktnej situácie a potrestanie páchatel'a. Konkrétny trestným činom poškodený subjekt má v tejto koncepcii skôr pasívne postavenie a orgány činné v trestnom konaní či súd ho berú iba ako dôkazný prostriedok a nie ako subjekt, ktorému by mala byť venovaná náležitá pozornosť. Problémy poškodeného sú v koncepcii retributívnej justície považované za druhoradé a to, na čom skutočne záleží je potrestanie páchatel'a a uspokojenie záujmu štátu. Pocity poškodeného, jeho vzťah k obvinenému či jeho názor na spôsob riešenia vzniknutého konfliktu nemajú v podstate žiadnu relevanciu.

Naopak, čoraz viac sa rozširujúca koncepcia tzv. **restoratívnej justície** je založená na základnej premise, že trestný čin je vo svojej podstate narušením personálnych a interpersonálnych vzťahov. To je dôvod, prečo nie štát, ale poškodený musí byť stredobodom pozornosti. Poškodený, resp. obeť je totiž tým subjektom, ktorý je najviac zasiahnutý trestným činom a jemu prináleží preto aj právo rozhodnúť o tom, ako sa má napraviť spáchané zlo. Poškodený musí mať aktívnejšiu pozíciu v konflikte, on by mal byť tým, kto v trestnom konaní drží opraty v rukách a rozhoduje o spôsobe, ako sa urovná konflikt a aký bude ďalší osud obvineného. Koncepciu restoratívnej justície možno preto chápať ako snahu obnoviť trestným činom narušený alebo ohrozený systém chránených hodnôt a spoločenských vzťahov prostredníctvom aktívnej participácie všetkých dotknutých strán.

Treba však uviesť, že koncepcia restoratívnej justície nie je niečím úplne novým, pretože ako viacerí autori uvádzajú, jej pôvod možno nájsť už v praktikách domorodých ľudí a starobyklých spoločností v Afrike, Strednom Východe a Ázii, ktoré mali a stále aj majú svoj základ v rôznych náboženských a spirituálnych tradíciách. Práve táto prapôvodná metóda urovnávania sporov bola založená na spoločnom zhromaždení páchateľov, obetí, ich rodín a prívržencov a ostatných členov komunity, aby spoločne uznali, že bolo spáchané zlo a že je nutné navrhnúť určitú formu nápravy.¹ Tento koncept riešenia sporov bol však so vznikom tradičnej koncepcie štátu zabudnutý a právo riešiť trestnú vec sa stalo monopolným právom štátu a jeho orgánov. Súčasný moderný koncept restoratívnej justície sa začal opätovne rozvíjať až v sedemdesiatych rokoch 20. storočia, a to z mediačných programov pre obeť a páchateľov uplatňovaných v spoločenstvách mennonitov² v Kanade a USA. Koncepcia restoratívnej justície sa v týchto programoch pôvodne uplatňovala ako spôsob riešenia menej závažných trestných činov (najmä majetkových), predovšetkým spáchaných mladistvými páchateľmi. Pre svoj úspech sa však neskôr rozšírila aj na rôzne iné závažné trestné činy, ako napr. znásilnenie, lúpež či vražda. Úspech tejto koncepcie spôsobil, že sa postupne rozšírila do celého sveta a jej enormný nárast bol zaznamenaný najmä v 90. rokoch 20. storočia vo všetkých krajinách sveta.

Koncepcia restoratívnej justície sa v súčasnosti považuje za myšlienkový prameň naplnenia obsahu legislatívneho zakotvenia a praktického uplatnenia väčšiny alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, predovšetkým inštitútov spojených s odklonmi od štandardného trestného konania a veľkej časti alternatívnych trestnoprávných sankcií.³ Jednotlivé prvky koncepcie restoratívnej justície sa v súčasnosti na poli trestného práva uplatňujú v dvoch základných rovinách – v rovine hmotnoprávnej a v rovine procesnoprávnej. Hmotnoprávnym odrazom restoratívnej justície je predovšetkým čoraz širšie uplatňovanie nových, tzv. alternatívnych trestov (napr. trest domáceho väzenia či trest povinnej práce) a hmotnoprávných alternatív k potrestaniu páchateľov (napr. upustenie od potrestania, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom). Procesnoprávnym odrazom uplatňovania koncepcie restoratívnej justície je zavádzanie rôznych foriem odklonov

¹ ROACH, K.: *Changing punishment at the turn of the century: Restorative justice on the rise*. In: Canadian Journal of Criminology; Jul 2000; 42, 3; s. 256.

² Pozn. autora: Mennoniti sú náboženskou protestantskou skupinou, ktorá sa stala známa pre svoje mierové postoje vyplývajúce zo záväzku k pacifizmu. V súčasnosti je rozšírená po celom svete.

³ SOTOLÁŘ, A. - PŮRY, F. - ŠÁMAL, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 12.

v trestnom konaní a tzv. procesných alternatív k potrestaniu páchatel'ov (napr. zastavenie trestného stíhania).⁴

Zmier ako procesnoprávny prvok restoratívnej justície

Inštitút zmieru bol do slovenského právneho poriadku zakotvený prostredníctvom zákona č. 422/2002 Z. z., ktorým bol novelizovaný vtedajší platný a účinný Trestný poriadok č. 141/1961 Zb. V zmysle dôvodovej správy účelom vytvorenia tohto inštitútu bolo umožniť, aby na základe dohody medzi štátom a poškodeným na jednej strane a páchatel'om na druhej strane, došlo k ukončeniu trestnej veci a k vydaniu rozhodnutia bez uskutočnenia riadneho, formalizovaného trestného procesu. Následkom tejto skutočnosti malo byť podľa slov dôvodovej správy jednak zrýchlenie konania, skoršie vydanie rozhodnutia, a ekonomicky menej náročné konanie, jednak možnosť lepšieho uplatnenia práv zo strany poškodených, keďže predpokladom uzavretia zmieru je súhlas poškodeného. Dôvodová správa k uvedenej novele súčasne uviedla, že zmier pritom smeruje k odstráneniu škodlivých následkov trestného činu nielen v oblasti náhrady majetkovej škody, ale aj pocitov krivdy, strachu, resp. poníženia v prípadoch s menej závažnými následkami za splnenia podmienky, že na trestnom postihu páchatel'a nie je zo strany štátu verejný záujem.

Konkrétne predpoklady a podmienky pre uzavretie zmieru sú vymedzené v § 220 až § 227 slovenského Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Zmierom môže skončiť trestnú vec súd (konanie pred súdom), avšak v prípravnom konaní aj samotný prokurátor. Z hľadiska dosiahnutia cieľov, ktoré sledoval zákonodarca pri uvádzaní tohto inštitútu do právneho poriadku je však výslovne žiaduce, aby bol zmier uzatváraný už v prípravnom konaní prokurátorom. Treba zároveň uviesť, že riešenie trestnej veci zmierom je jedným z diskrečných oprávnení prokurátora majúcich svoj pôvod v postupne sa rozširujúcej zásade oportunitity. To znamená, že prokurátor sa môže rozhodnúť pre zmier, ale nie je to jeho povinnosťou, a to aj keď sú splnené všetky hmotnoprávne a procesnoprávne podmienky. Z hľadiska formy prokurátor rozhoduje o schválení zmieru a zastavení trestného stíhania uznesením, pričom toto rozhodnutie má účinky rei iudicatae. Treba však zdôrazniť, že na obvineného, voči ktorému prokurátor vydal takéto rozhodnutie nemožno hľadiť ako na vinného. Zásada prezumpcie nevinu upravená v § 2 ods. 4

⁴ KLÁTIK, J.: *Odklon v trestnom konaní ako prostriedok racionalizácie trestnej zodpovednosti*. In: Právny obzor. Roč. 90, č. 1 (2007), s. 57.

slovenského Trestného poriadku totiž výslovne stanovuje, že každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným **odsudzujúcim rozsudkom** jeho vinu. Keďže však rozhodnutie prokurátora má formu uznesenia neobsahujúceho výrok o vine, na obvineného treba aj po jeho vydaní hľadieť ako na nevinného.⁵

Predpokladom pre postup vedúci k schváleniu zmieru a následnému zastaveniu trestného stíhania je skutočnosť, že ide o konanie o prečine,⁶ na ktorý slovenský Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou neprevyšujúcou päť rokov. To konkrétne znamená, že schválenie zmieru je možné pri každom nedbanlivostnom a úmyselnom trestnom čine, ktorých trestná sadzba neprevyšuje päť rokov. Významným predpokladom pre aplikáciu inštitútu zmieru je tiež existencia súhlasu obvineného a poškodeného pre riešenie veci zmierom. Bez ich súhlasu prokurátor nemôže riešiť trestnú vec zmierom, čo je samozrejme logické, keďže dve osoby sa môžu zmieriť iba vtedy, ak to sami chcú.

Trestný poriadok ustanovuje **d'alej viacero procesných podmienok**, ktoré musia byť splnené pre schválenie zmieru a následné zastavenie trestného stíhania. V prvom rade obvinený musí *vyhlásiť, že spáchal skutok*, za ktorý je stíhaný, pričom nemôžu existovať odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a určito. Treba zdôrazniť, že takéto vyhlásenie obvineného nemožno v žiadnom prípade považovať za priznanie viny za trestný čin. Aj keď niektorí autori v tejto súvislosti uvádzajú isté pochybnosti,⁷ takéto vyhlásenie vonkoncom nie je priznaním viny obvineného za trestný čin, ale len prejavom vôle urobeným za účelom dosiahnutia výhody v trestnom konaní – upustenia od trestného stíhania. Aby sa zamedzilo interpretačným problémom v praxi, Trestný poriadok dokonca v § 226 výslovne uvádza, že ak prokurátor zmier neschválil, hoci obvinený uskutočnil vyhlásenie o tom, že spáchal skutok, pre ktorý je stíhaný, nie je možné v ďalšom konaní prihliadnuť na toto vyhlásenie ako na dôkaz. Ďalšou podmienkou je to, že obvinený *nahradiť škodu*, pokiaľ bola činom spôsobená, alebo urobil iné opatrenia na náhradu škody, alebo inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom. Pre zmier je napokon

⁵ Por. ŽILINKA, M.: *Ešte raz k podmienenému zastaveniu trestného stíhania a zmieru c/a prezumpcia neviny*. In: Bulletin slovenskej advokácie. Roč. 13, č. 6 (2007), s. 48.

⁶ V zmysle § 10 ods. 1 slovenského Trestného zákona je prečinom každý trestný čin spáchaný z nedbanlivosti a každý úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.

⁷ Napr. FUCHSOVÁ, J. - PUCHALLA, M.: *Podmienené zastavenie trestného stíhania a zmier a prezumpcia neviny*. In: Bulletin slovenskej advokácie. Roč. 12, č. 12 (2006), s. 23.

taktiež charakteristické i to, že obvinený je povinný zložiť na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry peňažnú sumu určenú konkrétnemu adresátovi *na všeobecne prospešné účely*. Táto peňažná suma však nesmie byť zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu. Aj tu Trestný poriadok ponecháva prokurátorovi priestor na realizáciu oportunitného rozhodnutia, keďže neustanovuje konkrétnu výšku peňažnej sumy potrebnej na realizáciu zmieru. Treba však dodať, že v zmysle § 224 ods. 2 slovenského Trestného poriadku obvinený musí z peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely určiť aspoň 50 % štátu na peňažnú pomoc poškodeným podľa zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.

Trestný poriadok tiež stanovuje isté **obmedzenia, kedy zmier nie je možný**, a to aj v prípade, ak sú splnené všetky vyššie uvedené podmienky a predpoklady. Súd ani prokurátor nemôžu v žiadnom prípade schváliť zmier, ak bola trestným činom spôsobená smrť osoby, ak je vedené trestné stíhanie pre korupciu, alebo ak je vedené trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi pre trestný čin spáchaný v súvislosti s výkonom ich právomoci a v rámci ich zodpovednosti.

Problematické aspekty uplatňovania zmieru v aplikačnej praxi

Dostupné štatistické údaje poukazujú na to, že inštitút zmieru patrí k tým trestnoprocesným inštitútom, ktoré sa vyznačujú len veľmi sporadickou aplikáciou v praxi orgánov činných v trestnom konaní. Zatiaľ posledná zverejnená správa o činnosti prokuratúry SR uvádza, že inštitút zmieru a následné zastavenie trestného stíhania podľa § 220 Trestného poriadku bolo v roku 2011 realizované len proti 1 116 osobám, čo je 2,14 % skončených trestných stíhaní známych osôb. Je to zároveň o 125 viac než v roku 2010 (991 osôb), kedy ich podiel predstavoval 1,8 % skončených trestných stíhaní známych osôb. Ide síce nepochybne o nárast, ale v porovnaní s inými spôsobmi ukončenia trestných stíhaní je tento nárast bezvýznamný. Je nutné dodať, že uvedený percentuálny podiel sa už od roku 2002 udržiava stále na takmer rovnakej úrovni.⁸

Faktorov, ktoré spôsobujú, že orgány činné v trestnom konaní nie sú ochotné vo významnejšej miere aplikovať zmier ako inštitút restoratívnej justície je viac. Slovenská trestnoprocesná prax poukazuje na niekoľko problematických aspektov, ktoré sťažujú riadne využívanie inštitútu zmieru v praxi policajných či justičných orgánov. Medzi

⁸ Bližšie pozri jednotlivé správy o činnosti prokuratúry SR za roky 2002 až 2011, dostupné na <http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti-12b7.html>.

významné faktory patrí predovšetkým nízka motivácia poverených príslušníkov Policajného zboru uprednostňovať zmier pred inými formami skončenia trestnej veci, keďže vo väčšine okresov prokurátori vyžadujú rovnaký rozsah dokazovania, ako pri návrhu na podanie obžaloby. Ako ďalší dôvod nízkej úrovne aplikácie zmieru sa uvádza samotný spôsob konania či postupovania prokurátora. Prokurátor totiž až po skončení vyšetrovania, napriek tomu, že bol daný súhlas obvineného a poškodeného so zmierom (a ide teda o prípad vhodný na mediáciu), rozhoduje o tom, či podá obžalobu alebo schváli zmier, čím de facto obchádza vôľu strán riešiť následky prečinu zmierom. Významným faktorom ovplyvňujúcim úroveň využívania inštitútu zmieru je tiež neochota samotných orgánov činných v trestnom konaní presunúť väčšiu časť zodpovednosti za skončenie veci na probačných a mediačných úradníkov. Tento postup je pravdepodobne spôsobený neznalosťou či ignorovaním možnosti ukončiť vec zmierom. Problematický aspekt tiež vyplýva z viazanosti policajtov lehotami na skončenie veci. V dôsledku nej sú totiž policajti nútení voliť medzi istotou ukončenia veci v lehote a neistotou možného neúspechu mediácie v trestnej veci odovzdanej policajtom probačnému a mediačnému úradníkovi za týmto účelom.⁹ Veľký význam má tiež skutočnosť, že samotný inštitút zmieru ako spôsob ukončenia veci v prípravnom konaní nebol svojou administratívnou zložitosťou prokurátormi prijatý veľmi kladne. Prokurátori v prípravnom konaní stále skôr inklinujú k využívaniu právneho inštitútu podmieneného zastavenia trestného stíhania podľa § 216 Trestného poriadku. Uloženie skúšobnej doby v prípade podmieneného zastavenia trestného stíhania, ako hrozby pre páchatel'a, sa javí pre nich byť v praxi účinnejšie ako zastavenie trestného stíhania zmierom, kde sa páchatel'ovi podmienka neukladá.

Osobne si myslím, že niektoré problémy súvisiace s aplikáciou inštitútu zmieru môžu byť determinované nejasným vymedzením prípadov, kedy je vhodné aplikovať tento spôsob ukončenia veci. V súčasnosti je možnosť tohto postupu určená všeobecným kvantitatívnym spôsobom – zmier je možný v prípade všetkých prečinov, na ktoré Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou neprevyšujúcou päť rokov. Takéto všeobecné vymedzenie prípadov aplikácie zmieru je však podľa môjho názoru príliš strohé a neurčité. Uvedené vymedzenie totiž vôbec nezohľadňuje význam právom chránených hodnôt a povahu trestnej činnosti, v dôsledku

⁹ MUKITOVÁ JANOŠKOVÁ, M.: *Úskalia skráteného vyšetrovania v praxi poverených príslušníkov Policajného zboru so zameraním na zrýchlené skrátené vyšetrovanie a zmier*. In: *Vyšetrovanie - história, súčasnosť a budúcnosť*: Zborník. Bratislava: Akadémia PZ - Katedra vyšetrovania, 2012, s. 122.

ktorej bol spôsobený škodlivý následok poškodenému. V trestnom zákone existuje viacero prečinov, ktoré síce vážne narušujú spolužitie v spoločnosti, avšak trestná sadzba je nízka a v dôsledku toho prichádza do úvahy riešenie zmierom. Okrem toho otázniky vyvolávajú i trestné činy, pri ktorých niet konkrétneho poškodeného. V prípade takýchto trestných činov môže byť ich páchanie dokonca výhodné pre všetky zainteresované strany, ako je tomu napr. v prípade korupcie. Zákon samozrejme vymenúva trestné činy, pri ktorých nemožno schváliť zmier, vrátane spomenutej korupcie, existuje však množstvo iných trestných činov podobného charakteru. Myslím si preto, že vecný rozsah aplikácie inštitútu zmieru by mohol byť vymedzený taxatívnym spôsobom, či už pozitívnym výpočtom alebo negatívnym výpočtom. Takýto katalóg trestných činov, ktoré majú (resp. nemajú) povahu konfliktu medzi poškodeným a obvineným by zaiste lepšie vyjasnil spornú situáciu a sprehl'adnil by, na ktoré trestné činy je možné inštitút zmieru aplikovať.

Rovnako si tiež nemyslím, že absolútnym spôsobom vylučovať prípady spôsobenia smrti z možnosti schválenia zmieru a následného zastavenia trestného stíhania je úplne najvhodnejšie. Mám za to, že napr. v prípade nedbanlivostného konania, dôsledkom ktorého bola smrť osoby by za určitých podmienok mohla byť povolená aplikácia ustanovení o zmieri. V zmysle § 225 slovenského Trestného poriadku by v takomto prípade práva poškodeného (napr. udeľovanie súhlasu s aplikáciou zmieru) vykonávali dedičia poškodeného, ktorí nemusia mať záujem na tom, aby nedbanlivostne konajúci páchatel' úprimne ľutujúci svoj skutok a prejavujúci snahu po náprave bol perzekvovaný. Z hľadiska takéhoto negatívneho vymedzenia prípadov aplikácie zmieru by bolo azda možné vylúčiť z aplikácie inštitútu zmieru tie prípady, kedy je poškodeným štát alebo subjekty územnej samosprávy (vyšší územný celok a obec).

V súvislosti s inštitútom zmieru treba ďalej uviesť, že spornou sa javí byť možnosť vydať rozhodnutie o schválení zmieru a zastavení trestného stíhania prokurátorom či súdom aj v prípade, keď škoda nebola poškodenému reálne nahradená. Právna teória, ako aj prax totiž uvádzajú, že podmienkou na schválenie zmieru výslovne nie je reálne nahradenie škody. Pre schválenie zmieru totiž stačí, ak obvinený a poškodený uzavrujú dohodu o náhrade škody niekedy v budúcnosti.¹⁰ V dôsledku takejto úpravy môže dochádzať k situáciám tzv. fiktívnych reparácií, kedy síce

¹⁰ Pozri napr. MINÁRIK, Š. a kol.: *Trestný poriadok – stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 583.

podmienky na zmier splnené boli a rozhodnutie o zmieri a zastavení trestného stíhania bolo vydané, avšak poškodený sa k náhrade škody v budúcnosti reálne nedostal. Bolo by preto vhodné vyprecizovať príslušné zákonné ustanovenie a uviesť, kto bude realizovať kontrolu dodržiavania dohody o náhrade škody, akým spôsobom, v akej časovej lehote a aké dôsledky bude mať prípadné nesplnenie dohodnutých podmienok páchatelom (napr. zrušenie rozhodnutia o zmieri a zastavení trestného stíhania ex lege).

Zastávam názor, že z hľadiska gramatického a systematického výkladu jednotlivých ustanovení slovenský Trestný poriadok neumožňuje v § 220 ods. 1 písm. b) uzatvárať dohody o náhrade škody v budúcnosti. Popieral by sa tým totiž v prvom rade reálny zmysel zmieru a okrem toho by pre účinok rei iudicatae, ktorý pri zmieri nastáva bolo umožnené ľahkovážne prisľubovať aj také náhrady škody, ktoré páchatel v budúcnosti reálne nie je schopný splniť. Okrem toho, ak si porovnáme spomenuté ustanovenie s ustanovením § 216 ods. 1 písm. b) (podmienky pre podmiennečné zastavenie trestného stíhania), zistíme, že ak by zákonodarca chcel priznať obvinenému takúto možnosť pri zmieri, zakotvil by ju podobne ako pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania priamo do príslušného zákonného ustanovenia. Z uvedených dôvodov sa preto skôr prikláňam k výkladu F. Ščerbu,¹¹ podľa ktorého ani pri českom inštitúte narovnání nestačí obyčajná dohoda medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody, ako je tomu pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania.

Záver

Restoratívna justícia je konceptom, ktorý si na rozdiel od retributívnej justície všíma postavenie všetkých konkrétnych dotknutých strán v tomto spore. Berie do úvahy názory, stanoviská a potreby poškodeného a aktívne ho zapája do riešenia trestnej veci. Inštitút zmieru predstavuje významný procesnoprávny prvok restoratívnej justície, ktorý umožňuje poškodenému dosiahnuť nápravu škodlivého následku prostredníctvom uvedomeleho konania obvineného. Aplikčná prax sa, bohužiaľ, stále dostatočne nestotožnila s týmto inštitútom a používa ho iba v minimálnej miere. Bolo by preto vhodné nastaviť podmienky pre aplikáciu inštitútu zmieru tak, aby uzavretie zmieru bolo motivujúce nielen pre strany trestného konania, ale aj pre samotné orgány činné v trestnom konaní. Okrem toho by bolo vhodné vykonať niektoré úpravy tohto inštitútu smerom k precíznejšiemu vymedzeniu podmienok a okolností jeho aplikácie.

¹¹ Por. JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo procesní. 1. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.1.2010*. Praha: Nakladatelství Leges, 2010, s. 694.

JUDr. Bystrík Šramel, PhD.

odborný asistent

Oddelenie humanitných vied LEKA, MTF STU

Použitá literatúra

FUCHSOVÁ, J. - PUCHALLA, M.: Podmienečné zastavenie trestného stíhania a zmier a prezumpcia nevinu. In: Bulletin slovenskej advokácie. Roč. 12, č. 12 (2006), s.22-27.

JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.1.2010. Praha: Nakladatelství Leges, 2010, 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1

KLÁTIK, J.: Odklon v trestnom konaní ako prostriedok racionalizácie trestnej zodpovednosti. In: Právny obzor. Roč. 90, č. 1 (2007), s. 53-64.

MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok – stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006. 1302 s. ISBN 80-8078-085-4

MUKITOVÁ JANOŠKOVÁ, M.: Úskalia skráteného vyšetrovania v praxi poverených príslušníkov Policajného zboru so zameraním na zrýchlené skrátené vyšetrovanie a zmier. In: Vyšetrovanie - história, súčasnosť a budúcnosť: Zborník. Bratislava: Akadémia PZ - Katedra vyšetrovania, 2012. S. 108 -123. ISBN 978-80-8054-531-4.

ROACH, K.: Changing punishment at the turn of the century: Restorative justice on the rise. In: Canadian Journal of Criminology; Jul 2000; 42, 3; s. 249-280.

SOTOLÁŘ, A. - PÚRY, F. - ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7

ŽILINKA, M.: Ešte raz k podmienečnému zastaveniu trestného stíhania a zmieru c/a prezumpcia nevinu. In: Bulletin slovenskej advokácie. Roč. 13, č. 6 (2007), s. 46-51.

Správy o činnosti prokuratúry SR za roky 2002 až 2011, dostupné na <http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti-12b7.html>

Dohoda o vine a treste v českém právním poriadku

Marcela Tóthová

Abstrakt:

S účinnosťou od 1. septembra 2012 bol do českého trestného práva včlenený nový procesný inštitút dohody o vine a treste ako jedna z foriem odklonov o štandardného priebehu trestného konania. Do slovenskej trestno-procesnej úpravy bol tento inštitút včlenený už v rámci rekodifikácie trestného práva, taktiež ako jeden z dostupných odklonov. Aj keď z analýzy procesných úprav vyplýva, že podstata a zmysel tohto inštitútu sú rovnaké, novšia česká úprava vykazuje niekoľko odchýlok, v kontexte ktorých je potrebné ju hodnotiť.

Kľúčové slová: Dohoda o vine a treste, konanie o dohode o vine a treste, komparácia procesných úprav.

Abstract:

With effect from 1 September 2012 in the Czech criminal law incorporated a new process of the Institute of guilt and punishment as a form of deflections of the standard course of criminal proceedings. Slovakian criminal process was adjustments of this institution already incorporated in the modification of criminal law, as well as one of the diversions available. Although the analysis of process changes that the essence and meaning of the same Institute, Czech newer treatment has several variations, in a context where it needs to be evaluated.

Key words: Agreement on guilt and punishment, action on the agreement on guilt and punishment, a comparison of procedural arrangements.

1. DOHODA O UZNANÍ VINY A PRIJATÍ TRESTU V PRÁVNEJ ÚPRAVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Dohoda o uznaní viny a prijatí trestu (ďalej len „dohoda o vine a treste“) bola do nášho právneho poriadku začlenená v rámci rekodifikácie trestného práva u nás, s účinnosťou od začiatku januára 2006, ako jedna z dostupných foriem odklonov od klasického priebehu

trestného konania. Jej právna úprava je doposiaľ obsiahnutá v ustanoveniach § 232 a § 233 Trestného poriadku (zákon č. 301/2005 Z.z. v platnom a účinnom znení, ďalej len „TP“) v ustanoveniach § 331 až § 335 TP.

Z formulácie zákonných ustanovení je zrejmé, že tento odklon od klasického, štandardného priebehu trestného konania, má iba fakultatívnu povahu. Prokurátor, ktorý je oprávnený iniciovať jej vypracovanie, po zistení splnenia zákonných podmienok teda môže, no nemusí toto vypracovanie iniciovať. Samotná dohoda o vine a treste predstavuje postup, v rámci ktorého dochádza k vytvoreniu dohody medzi obvineným (spravidla zastúpeným svojim obhajcom) na strane jednej spoločne s prokurátorom a poškodeným na strane druhej. Jej obsahom je priznanie resp. uznanie viny zo strany obvineného, prijatie určitého trestu a prípadne aj dohoda v ďalších kľúčových otázkach, ktoré sa následne premietnu do výrokov rozhodnutia súdu. Podľa našej právnej úpravy prichádza možnosť uzavrieť dohodu o vine a treste pri akomkoľvek trestom čine. Je teda irelevantné, či z hľadiska závažnosti ide o prečin, zločin alebo o obzvlášť závažný zločin. V každom prípade a ešte pred tým, ako prokurátor iniciuje vytvorenie takejto dohody, je povinný preskúmať splnenie podmienok, ktoré pre tento postup stanovuje § 232 ods. 1 TP. V zmysle tohto je teda povinný preskúmať, či došlo ku kumulatívne splneniu nasledujúcich podmienok:¹

- výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania musia zdôvodňovať záver, že stíhaný skutok sa skutočne stal, že má znaky trestného činu a že ho spáchal obvinený,
- obvinený sa k spáchaniu tohto skutku priznal a uznal svoju vinu,
- o pravdivosti tohto priznania obvineného nasvedčujú dôkazy, ktoré boli v rámci vyšetrovania či skráteného vyšetrovania zhromaždené.

Ak sa prokurátor rozhodne iniciovať konanie o dohode o vine a treste, ihneď po splnení zákonných podmienok, vyzve všetky zúčastnené osoby, aby sa vyjadrili k začatiu tohto konania. V prípade obdržania negatívnych vyjadrení pokračuje prokurátor v štandardnom postupe trestného konania. V prípade, že osoby s konaním o dohode o vine a treste súhlasia, akceptujú ho, prokurátor toto konanie začne. Na konanie o dohode o vine a treste je povinný predvolať obvineného. O čase a mieste konania je povinný upovedomiť poškodeného a v prípade, že obvinený má obhajcu, potom aj obhajcu. Ako jeden z prejavov ochrany mladistvých v trestnom konaní platí, že ak je obvinený mladistvý, dohodu o vine a treste nemožno uzavrieť bez súhlasu zákonného zástupcu alebo obhajcu.

¹ Ivor, J. a kol.: Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012, s. 335 a nasl.

Dohoda o vine a treste následne podlieha schváleniu zo strany súdu a to formou rozsudku. Prirodzene, schválenie dohody o vine a treste zo strany súdu nie je obligatórne, keďže súd má možnosť preskúmať jej primeranosť vo vzťahu k trestnému činu, ktorého sa predmetná dohoda týka. Samotná dohoda o vine a treste (ak je konsenzuálne stranami vytvorená) predstavuje pre trestné konanie značný prínos, keďže na verejnom zasadnutí následne nie je potrebné dokazovať vinu. Vzhľadom na toto je dohoda o vine a treste, ako aj konanie o nej, finančne i časovo výhodné a umožňuje odbremenenie súdov v prípadoch, kedy je to možné a vhodné. V tomto prípade je však potrebné uviesť si aj skutočnosť, že obvinený v podstate vzdáva svojho ústavne i nadnárodne garantovaného práva na verejné prejednanie svojej veci na hlavnom pojednávaní.

Po vypracovaní dohody o vine a treste (jej náležitosti stanovuje § 232 ods. 7 TP) sa táto podpisuje prokurátorom, obvineným (jeho obhajcom) a tiež poškodeným, ak si tento úspešne uplatnil nárok na náhradu škody a zúčastnil sa konania. Následne na to sa dohoda zasiela súdu na schválenie spoločne s návrhom na jej schválenie. V tomto návrhu musí byť obsiahnutá identifikácia osôb - strán dohody o vine a treste a taktiež aj návrh rozhodnutia súdu čo sa týka výroku a poučenia. Ako som už vyššie uviedla, obsahom dohody môže byť nie len uznanie viny a prijatie určitého trestu, no obsahovať môže aj dohodu o náhrade škody pre poškodeného (-ných). Dohoda o náhrade škody však nie je povinnou súčasťou tohto návrhu. Pre prípad, že návrh dohody o vine a treste neobsahuje dohodu o náhrade škody, prokurátor zároveň s jej podaním navrhuje súdu, aby poškodeného s nárokom na náhradu škody alebo jej časti odkázal na civilné či iné relevantné konanie. Spoločne s návrhom podáva prokurátor súdu aj dohodu o vine a treste ako aj celý spisový materiál a jeho prílohy.

Nie je vylúčené, že po tom, čo dôjde k iniciovaniu konania o dohode o vine a treste zo strany prokurátora, obvinený uzná svoju vinu (celkom alebo z časti), no v konečnom dôsledku k dohode strán nedôjde (napr. v prípade, ak nedôjde k dohode o treste). Keďže uznanie viny a prijatie trestu je povinnou náležitosťou dohody o vine a treste, v takomto prípade chýba jedna z podstatných náležitostí pre toto konanie. Ak teda z akýchkoľvek dôvodov nedôjde v konečnom dôsledku k dohode o vine a treste, no obvinený už uznal svoju vinu, prokurátor postupuje v trestnom konaní klasickým spôsobom. To znamená, že prokurátor podá obžalobu, uvedie v nej ten skutok, ktorý obvinený uznal (v celkom rozsahu alebo iba z časti), trestnoprávne ho kvalifikuje, uvedie uznanie viny (v danom rozsahu) a požiada súd, aby vykonal hlavné pojednávanie a rozhodol o treste pre uznaný skutok (jeho časť). V rozsahu uznaného skutku sa následne už nevykoná dokazovanie. V časti, v ktorej obvinený vinu

neuznal, sa dokazovanie na hlavnom pojednávaní vykoná. Následne súd rozhodne o treste pre uznaný čin (jeho časť) a o vine a treste pre ten čin (jeho časť), kde obvinený vinu neuznal.

Po tom, čo návrh na schválenie spoločne s dohodou o vine a treste (ako aj s celým spisovým materiálom a jeho prílohami) dôjde súdu, predseda senátu ho preskúmava z hľadiska obsahu samotného návrhu i z hľadiska obsahu spisového materiálu. V prípade, že z týchto podkladov skonštatuje, že dohoda je zrejme neprimeraná alebo že došlo k porušeniu procesných predpisov, uznesení návrh odmietne. Právoplatnosťou tohto uznesenia sa vec vracia do prípravného konania. Posudzovanie primeranosti alebo neprimeranosti dohody je závislé od závažnosti činu, ktorého sa týka. Ak ide o zločin s trestnou sadzbou, ktorá v hornej hranici prevyšuje 8 rokov, primeranosť sa posudzuje obligatórne na verejnom zasadnutí. V opačnom prípade sa primeranosť hodnotí na zasadnutí verejnom. Ak predseda senátu skonštatuje, že nedošlo k porušeniu žiadnych procesných predpisov a dohoda je zároveň primeraná vzhľadom na skutok, ktorého sa týka, určí termín verejného zasadnutia. Na tomto sa následne dohoda o vine a treste prejedná a rozhodne sa o nej.

Po tom, čo sa na verejnom zasadnutí prednesie návrh dohody o vine a treste (po otvorení verejného zasadnutia), formou zákonných otázok zisťuje predseda senátu, či obvinený rozumie podstate, obsahu i dôsledkom tejto dohody a obvinenia, či k vypracovaniu dohody pristúpil dobrovoľne, či s jej návrhom (návrhom trestu) súhlasí či bol riadne poučený o svojich právach. Taxatívny výpočet pokladaných otázok je obsiahnutý v § 331 a nasl. TP.

Dohoda o vine a treste je zo strany súdu posudzovaná ako celok. Ak teda nie je v poriadku niektorá jej časť, potom je oprávnený prerušiť verejné zasadnutie, na ktorom sa prejednáva s tým, aby sa strany dohodli a konsenzuálne dohodu zmenili či upravili.

Pre schválenie návrhu dohody o vine a treste sa vyžaduje kladné zodpovedanie všetkých položených otázok zo strany obvineného. Následne na to súd schváli dohodu o vine a treste formou rozsudku, ktorý momentom vyhlásenia nadobúda právoplatnosť a stáva sa vykonateľným. Nie je teda možné podať voči nemu riadny opravný prostriedok - odvolanie. Ak by obvinený čo i len na jedinou otázku odpovedal záporne, dohoda nemôže byť súdom schválená v dôsledku čoho sa vec vracia do prípravného konania (v tomto prípade nie formou rozsudku, ale uznesenia).

2. NOVÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA DOHODY O VINE A TRESTE V ČESKEJ REPUBLIKE

Pokusy o právne zakotvenie dohody o vine a treste do trestnoprávných predpisov sa začali objavovať už v roku 2005. Išlo o návrh „řízení o prehlášení viny obžalovaným". Tento návrh bol síce poslaneckou snemovňou schválený, no následne na to ho v roku 2006 senát zamietol. Tento moment možno považovať za kľúčový, keďže v Českej republike sa poslaneckej snemovni už nepodarilo takýto návrh schváliť.

Druhý pokus o zakotvenie tohto inštitútu do trestnoprávnej úpravy operuje už s pojmom „dohoda o vině a trestu". Návrh predložilo v roku 2007 Ministerstvo spravodlivosti a hoci ho vláda schválila, takto pripravenú novelizáciu trestno-procesných predpisov zmarilo priamo ministerstvo a to vzatím tohto návrhu späť (v januári 2010).

Aktuálny návrh Ministerstva spravodlivosti (z roku 2011) na inkorporáciu tohto inštitútu do trestno-procesnej úpravy teda nie je teda návrhom prvým. Poslaneckou snemovňou bol tento návrh schválený v marci 2012, pričom senát ho prejednal v priebehu apríla 2012. V konečnom dôsledku možno konštatovať, že s účinnosťou od začiatku septembra 2012 bol do trestného konania inkorporovaný inštitút dohody o vine a treste. Jeho právna úprava je obsiahnutá v § 175a a § 175b a v ďalších ustanoveniach týkajúcich sa súdneho konania Zákona o trestním řízení soudním (zákon č. 141/1961 Sb. - trestní řád - v platom a účinnom znení, ďalej len „Trestní řád").

Rovnako ako je tomu v našich podmienkach, aj v novej českej úprave sa za základ dohody o vine a treste považuje priznanie zo strany obvineného, teda uznanie svojej viny pre stíhaný skutok spoločne s absenciou akýchkoľvek pochybností o pravdivosti tohto priznania resp. uznania viny. Rovnako ako u nás, konanie o dohode o vine a treste iniciuje výhradne štátny zástupca. Môže tak urobiť jednak sám alebo na základe návrhu obvineného. O tom, že obvinený má právo navrhnúť konanie o dohode o vine a treste, rovnako ako aj o podstate a dôsledkoch tohto návrhu musí byť obvinený už v prípravnom konaní poučený. Iba takáto znalosť tohto práva zabezpečí jeho dôslednú aplikáciu. V oboch prípadoch predpokladom pre tento postup je, že výsledky vyšetrovania jednoznačne zdôvodňujú záver, že skutok, ktorý je stíhaný, sa stal, má znaky trestného činu a jeho páchatelom je obvinený. Trestný čin, ktorého sa môže dohoda o vine a treste týkať, môže byť z hľadiska závažnosti prečinom alebo

zločinom.² Absolútne sa vylučuje v prípade obzvlášť závažných zločinov.³ Úplne sa tiež vylučuje jej aplikácia v prípadoch, kedy je obvinený stíhaný ako ušlý. V prípade mladistvých páchatel'ov sa taktiež vylučuje jej uzavretie keďže že v ich prípade je potrebné v každom prípade preferovať výchovný vplyv trestného konania (jeho priebehu) na mladistvého pred ekonomicky i časovo výhodnejšou formou konania. Vzhľadom na tieto skutočnosti resp. obmedzenia možno konštatovať, že do trestno-procesných predpisov v Českej republike bola zakomponovaná možnosť uzavretia dohody o vine a treste v obmedzenej podobe.

Štátny zástupca má možnosť jednak sám iniciovať konanie o dohode o vine a treste (fakultatívne), alebo na takýchto postup mu môže byť doručený návrh od obvineného. Ak bude štátnemu zástupcovi podaný návrh zo strany obvineného, nie je povinný ho bez ďalšieho akceptovať, ale o má možnosť:

- na konanie o dohode o vine a treste pristúpiť a následne bude s obvineným konať, alebo
- obvinenému oznámi, že z jeho pohľadu nie je dôvod na takýto postup resp. nie sú naň splnené zákonné podmienky.

Je absolútne jasné, že obvinený nesmie byť žiadnym spôsobom donucovaný ku konaniu o dohode o vine a treste. Je to jeho osobné rozhodnutie. Ako určitá forma ochrany obvineného je v tomto prípade stanovená požiadavka povinnej obhajoby. Každý obvinený, ktorý by chcel uzavrieť túto dohodu, musí povinne mať obhajcu, bez ktorého ju uzavrieť nemožno. Na riadnosť poučenia, dobrovoľnosť pri uzatváraní tejto dohody ako aj na zachovanie procesných predpisov preveruje následne súd, ktorý dohodu v konečnom dôsledku preskúmava.

Aj v tomto prípade je základom konania o dohode o vine a treste konsenzus, dohoda obvineného (spoločne s obhajcom) so štátnym zástupcom. O termíne spoločného jednania má právo byť upovedomený aj poškodený, ktorý sa smie tohto jednania zúčastniť. Poškodenému je dané v súvislosti s dohodou o vine a treste právo uplatniť si nárok na náhradu škody, avšak najneskôr pri prvom jednaní o uzavretí dohody. Na tento účel sa nevyžaduje jeho osobná prítomnosť, nakoľko plne postačuje, keď si tento nárok uplatní písomnou formou (adresovane príslušnému štátnemu zástupcovi). Samozrejme o tomto svojom oprávnení musí byť poškodený poučený v rámci zákonného poučenia o jeho právach. V prípade uplatnenia tohto nároku sa následne súčasťou dohody o vine a treste stáva aj dohoda o náhrade škody v určitej

² Prečinom je trestný čin nedbanlivostný alebo trestný čin úmyselný, za ktorý zákon stanovuje trest odňatia slobody, ktorý neprevyšuje 5 rokov. Zločinom je trestný čin úmyselný, ktorého trestná sadzba trestu odňatia slobody prevyšuje 5 rokov.

³ Obzvlášť závažným zločinom je úmyselný trestný čin, pri ktorom horná hranica trestu odňatia slobody je najmenej 10 rokov.

výške. Zaujímavé však je, že aj po uplatnení nároku na náhradu škody zostáva dohoda o vine a treste stále dohodou obvineného so štátnym zástupcom, pričom poškodenému je dané iba oprávnenie sa k nej vyjadriť. Ak by obvinený s navrhovanou výškou náhrady škody nesúhlasil, na uzavretie dohody to nebude mať žiadny vplyv, môže teda byť vypracovaná a následne aj súdne schválená. Ak si poškodený uplatnil nárok na náhradu škody, ale ku konsenzu v tejto otázke nedošlo, súd pri jej schvaľovaní má možnosť o nároku na náhradu škody rozhodnúť sám a to za podklade dôkazov, ktoré má v danej veci k dispozícii.

Dohoda o vine a treste musí mať podľa českej úpravy písomnú formu. Obsahovať musí

- identifikáciu strán, ktoré sa na nej dohodli (štátny zástupca, obvinený, poškodený za podmienky, ak bol prítomný na jednaní a súhlasí s dohodnutou náhradou škody),
- charakteristiku stíhaného skutku, okolnosti jeho spáchania spoločne s právnou kvalifikáciou a zákonným pomenovaním i číselným označením,
- uznanie viny zo strany obvineného pre skutok, na ktorý sa dohoda vzťahuje,
- dohodnutý druh, výmeru trestu a pravidlá i podmienky pre jeho vykonanie a ak je ich uloženie možné, tak aj ďalšie primerané obmedzenia či povinnosti a prípadné ochranné opatrenia, ktorých uloženie sa dohodlo,
- ak sa dohodla aj náhrada škody, potom uvádza aj rozsah a spôsob jej náhrady (škody, nemajetkovej ujmy, vydanie bezdôvodného obohatenia),
- podpisy štátneho zástupcu, obhajcu a obvineného i poškodeného, dátum a miesto spísania dohody.

Ak sa uzavrie takáto dohoda o vine a treste, potom sa zasiela (predkladá) súdu spoločne s návrhom na jej schválenie (a celým spisovým materiálom vrátane príloh). Nie je vylúčené, že hoci sa jednanie o dohode začalo, k samotnej dohode v konečnom dôsledku nedôjde. V takýchto prípadoch pokračuje štátny zástupca klasickým spôsobom v trestnom konaní. Ak by sa však obvinený v rámci konania o dohode o vine a treste priznal k stíhanému skutku, no následne nedôjde k uzavretiu tejto dohody, potom sa v ďalšom konaní nesmie na takéto priznanie prihliadať.

Po tom, čo sa návrh na schválenie dohody spoločne so samotnou dohodou a celým spisovým materiálom doručí súdu, predseda senátu preskúma tento návrh podľa obsahu a obsahu spisu. Ak by v rámci tohto prieskumu zistil zásadné porušenia procesných predpisov (absencia povinne vyžadovaného obhajcu, nespravodlivosť či nesprávnosť dohody v otázkach skutkových, v otázkach dohodnutého trestu či náhrady škody), tento návrh odmietne.

Právoplatnosť odmietnutia vracia vec späť do prípravného konania. Štátny zástupca má následne možnosť dohodnúť novú dohodu o vine a treste, ak sú na to splnené zákonné podmienky. Voči uzneseniu o odmietnutí návrhu je prípustná sťažnosť štátneho zástupcu. S cieľom rozhodnutia o tomto návrhu môže predseda senátu nariadiť aj verejné zasadnutie. Do úvahy prichádza taktiež aj nariadenie predbežného prejednanie návrhu na schválenie dohody o vine a treste.

Predbežné prejednanie návrhu sa uskutočňuje spravidla na neverejnom zasadnutí. Iba ak by to predseda senátu považoval za potrebné, má možnosť nariadiť aj zasadnutie verejné. Predbežné prejednanie prichádza do úvahy v prípadoch, ak predseda senátu skonštatuje, že predložená vec zrejme patrí do príslušnosti iného súdu, existujú okolnosti odôvodňujúce prerušenie alebo zastavenie či podmiennečné zastavenie trestnej veci, prípadne ak do úvahy prichádza schválenie narovnania.

S cieľom rozhodnutia o návrhu dohody o vine a treste sa uskutočňuje *verejné zasadnutie*. Po jeho začatí prednáša štátny zástupca návrh tejto dohody a obvinený má následne možnosť vyjadriť sa k nemu (na základe výzvy predsedom senátu). V rámci tohto vyjadrenia predseda senátu taktiež formou otázok zisťuje, či obvinený rozumie podstate a povahe tejto dohody, či k jej vypracovaniu pristúpil dobrovoľne, slobodne a vážne a či sú mu známe dôsledky jej súdneho schválenia. Aj v tomto prípade platí, že pristúpením na konanie o dohode o vine a treste sa obvinený vzdáva svojho práva na verejné prejednanie veci na hlavnom pojednávaní a rovnako ako u nás, aj podania riadneho opravného prostriedku.

Ak je na verejnom zasadnutí prítomný poškodený, tento má právo vyjadriť sa k predloženému návrhu následne po obvinenom. Dokazovanie súd nevykonáva. Ak by to považoval predseda senátu za potrebné, môže obvineného vypočuť alebo si môže zadovážiť potrebné vysvetlenia na účely rozhodnutia. Štátnemu zástupcovi je dané oprávnenie raz podaný návrh na schválenie dohody o vine a treste vziať späť a to až do momentu, kedy sa súd odoberie na záverečnú poradu. Späť vzatie návrhu štátnym zástupcom automaticky vracia vec do prípravného konania.

Súdu je v rámci rozhodovania o návrhu o dohode o vine a treste daná možnosť rozhodovať o skutku, jeho právnej kvalifikácii, o treste a tiež o ochrannom opatrení, avšak iba v rozsahu, v akom je to uvedené v návrhu. Rovnako tak v rozsahu, ktorý je uvedený v návrhu a s ktorým poškodený súhlasí alebo v rozsahu riadne uplatneného nároku poškodeným, rozhoduje súd pokiaľ ide o nárok na náhradu škody, nemajetkovej ujmy a v otázkach vydania bezdôvodného obohatenia.

Pokiaľ by bola dohoda o vine a treste nesprávna z hľadiska zistenia skutkového stavu, z hľadiska nedodržania procesných ustanovení alebo poškodenia práv obvineného, alebo neprimeraná z hľadiska dohodnutého druhu a výšky trestu, súd ju neschváli. Tak isto postupuje v prípade, ak by nebola primeraná z hľadiska rozsahu a spôsobu nahradenia škody, nemajetkovej ujmy či vydania bezdôvodného obohatenia. V týchto všetkých prípadoch súd vydáva uznesenie, ktorého právoplatnosť vracia vec späť do prípravného konania. S cieľom zabezpečenia riadneho postupu môže súd oznámiť štátnemu zástupcovi a obvinenému svoje výhrady a námietky tak, aby títo mohli dohodu zmeniť, upraviť, doplniť a navrhnúť jej nové znenie. V týchto prípadoch súd môže verejné zasadnutie odložiť. Ak sa v lehote odročenia nepredloží nová (upravená či pozmenená) dohoda o vine a treste, vec sa formou uznesenia vracia do prípravného konania (jeho právoplatnosťou).

Dohoda o vine a treste sa schvaľuje *formou odsudzujúceho rozsudku*. V jeho znení musí byť obsiahnutý výrok o schválení dohody o vine a treste a výrok o samotnej vine a treste, prípadne, ak sa dohodlo, tak o ochrannom opatrení. Náležitosti odsudzujúceho rozsudku presne upravuje § 314r Trestného rádu.

Popri odsudzujúcom rozsudku má súd možnosť aj v tejto fáze konania rozhodnúť o postúpení veci, o zastavení trestného stíhania, o podmienечnom zastavení trestného stíhania alebo o schválení narovňania. Štátny zástupca môže voči týmto rozhodnutiam súdu podať sťažnosť, ktorej je priznaný odkladný účinok.

Tak ako je tomu v našej trestno-procesnej úprave, aj v prípade tej českej platí, že rozsudok, ktorým sa dohoda o vine a treste schvaľuje, nadobúda právoplatnosť momentom vyhlásenia. Nie je teda proti nemu možné podať riadny opravný prostriedok (odvolanie). Ako som už vyššie uviedla, obvinený sa pristúpením na konanie o dohode o vine a treste v podstate vzdáva práva na podanie riadneho opravného prostriedku a o tejto skutočnosti musí byť riadne poučený. Takáto úprava má zabezpečiť najmä procesnú ekonomiu a úsporné finančné opatrenia. Odvolanie by mohol podať iba v prípade, ak by odsudzujúci rozsudok nezodpovedal navrhutej dohode o vine a treste.

Ak by sa po právoplatnosti odsudzujúceho súdneho rozhodnutia, ktorým sa schválila dohoda o vine a treste, objavili nové skutočnosti, ktoré neboli doposiaľ známe a ktoré sú súčasne dôležité pre posúdenie danej trestnej veci, potom do úvahy prichádza podanie mimoriadneho opravného prostriedku a tým je návrh obnovy konania.

Čo sa týka výroku vo veciach náhrady škody, nemajetkovej ujmy a vydania bezdôvodného obohatenia, aj tu platí, že súd smie rozhodovať iba o takých nárokoch, ktoré sú obsiahnuté v dohode. Ak sa dohoda schvaľuje, súd v nej uvádza aj výrok o náhrade škody,

ktorý jej obsahu zodpovedá a s ktorou poškodený súhlasil alebo výrok o náhrade škody v rozsahu riadne uplatneného nároku poškodeným. Ak by teda aj v rámci dohody o vine a treste nedošlo ku konsenzu v otázkach náhrady škody, nemajetkovej ujmy a vydania bezdôvodného obohatenia, ak si poškodený nárok riadne uplatnil, súd o ňom môže v rámci rozsudku, ktorým schvaľuje dohodu o vine a treste rozhodnúť. Podkladom pre toto rozhodnutie súdu je pritom spisový materiál a záver, že skutkový stav v ňom zistený, je spoľahlivo preukázaný.

Poškodený má možnosť podať riadny opravný prostriedok voči rozsudku, ktorým sa schválila dohoda o vine a treste, no iba pokiaľ ide o výrok o náhrade škody a za podmienky, že tento výrok nebude zodpovedať rozsahu a spôsobu náhrady, ktoré sa dohodli v dohode a s ktorým poškodený súhlasil. Rovnako má toto oprávnenie aj v prípade, že súd rozhodoval o nároku na náhradu škody iba na základe predloženého spisového materiálu.

3. KOMPARÁCIA SLOVENSKEJ A ČESKEJ PROCESNEJ ÚPRAVY DOHODY O VINE A TRESTE

Zavedenie trestno-procesnej úpravy dohody o vine a treste a konania o nej možno považovať za pozitívny krok českej trestnej legislatívy. Tak ako v prípade slovenskej úpravy, aj v prípade tej českej ide o jednu z možností odklonenia sa od klasického, štandardného priebehu trestného konania, prirodzene iba v prípadoch, kedy je takýto postup možný. Na jednej strane je potrebné vnímať procesné zjednodušenie tohto postupu, odbremenenie súdov v prípadoch, kedy nie je potrebné, aby prebehlo riadne trestné konanie a taktiež výhody, ktoré tento postup má z hľadiska procesnej ekonómie a z hľadiska časového. Na strane druhej je potrebné mať na zreteli skutočnosť, že pristúpením na konanie o dohode o vine a treste sa obvinený vzdáva svojich ústavne i medzinárodne garantovaných práv na verejné prejednanie veci v konaní pred súdom (na hlavnom pojednávaní) a možnosti podania riadneho opravného prostriedku. O týchto následkoch konania o dohode o vine a treste musí byť obvinený (so svojim obhajcom) riadne a komplexne poučený, čo má zabezpečiť, že konať o dohode o vine a treste sa bude skutočne iba v prípadoch, kedy s tým obvinený slobodne, dobrovoľne a z vlastnej vôle súhlasí.

Z hľadiska obsahového možno obe úpravy (slovenskú aj českú) hodnotiť ako veľmi podobné. Podstata a zmysel tohto inštitútu je v oboch trestno-procesných úpravách v zásade rovnaký. Nemožno však opomínať určité odlišnosti novoprijatej českej úpravy od procesnej úpravy tohto inštitútu u nás, na základe ktorých možno práve tú českú úpravu hodnotiť ako značne opatrnejšiu.

Základným a veľmi dôležitým rozdielom týchto úprav je rozsah trestných činov, na ktoré sa môže vzťahovať. Zatiaľ čo v podmienkach Slovenskej republiky je konanie o dohode o vine a treste možné v zásade pri všetkých trestných činoch, česká úprava ju vyhradzuje (limituje) iba pre prečiny a zločiny.

Dôležité je aj to, že v prípade českej úpravy nad ekonomikou, procesným aj časovým zrýchlením konania v prípade mladistvých prevážila potreba výchovného vplyvu na túto skupinu páchatel'ov. Zatiaľ čo podľa českej úpravy nie je možné konať o dohode o vine a treste v prípade mladistvých, slovenská právna úprava takúto možnosť úplne nevyklučuje (na rozdiel od českej). Limituje však toto konanie na povinnosť získať súhlas zákonného zástupcu alebo obhajcu mladistvého obvineného. Bez tohto súhlasu nie je konanie o dohode o vine a treste voči mladistvému možné ani u nás.

S cieľom ochrany obvineného v konaní o dohode o vine a treste je v českej právnej úprave zakotvená povinná obhajoba pre tieto prípady. Slovenská právna úprava ju síce nestanovuje, no nad touto možnosťou je, podľa môjho názoru, možné do budúcnosti uvažovať. Povinná obhajoba na jednej strane smeruje nie len k ochrane obvineného v tomto konaní, no do budúcnosti by mohla vyvažovať fakt, že pristúpením na toto konanie sa obvinený v podstate vzdáva svojich dôležitých procesných práv.

Zaujímavý je aj postup, ak sa v rámci konania o dohode o vine a treste nevytvorí konsenzus zúčastnených strán. V prípade slovenskej právnej úpravy, ak sa už obvinený k stíhanému skutku priznal (celkom alebo z časti), prokurátor postupuje v bežnom postupe trestného konania s tým, že v obžalobe uvedie, že obvinený sa k spáchaniu skutku priznal (celkom alebo z časti) a následne súd už v tomto rozsahu nevykonáva dokazovanie. V prípade českej úpravy, ak sa obvinený v rámci konania o dohode o vine a treste síce prizná k spáchaniu stíhaného skutku, no v konečnom dôsledku nedôjde k vytvoreniu dohody o vine a treste, štátny zástupca postupuje v klasickom postupe trestného konania (podáva súdu obžalobu), no na priznanie sa obvineným sa nesmie prihliadať.

Zatiaľ čo slovenská právna úprava úplne vylučuje možnosť obvineného podať riadny opravný prostriedok - odvolanie voči dohode o vine a treste, česká úprava takúto možnosť pozná, no iba pre prípad, že rozsudok schválená dohoda nezodpovedá obsahu dohody predloženej štátnym zástupcom. Aj v tomto prípade je, podľa môjho názoru, možné diskutovať o zmene aktuálnej slovenskej procesnej úprave, keďže je otázne, ako by sa postupovalo v prípade, ak by súdom schválená dohoda o vine a treste nezodpovedala obsahu tej, ktorá bola súdu predložená prokurátorom.

Osobitosti súdneho konania o dohode o vine a treste plne zodpovedajú trestno-procesnej úprave súdneho konania v Slovenskej a v Českej republike. Všeobecne však možno konštatovať, že nová česká procesná úprava je na jednej strane opatrnejšia v porovnaní so slovenskou, no na strane druhej obsahuje viaceré záruky a limity, ktoré môžu viesť k jej lepšiemu a dôslednejšiemu aplikovaniu a zvyšovaniu kvality trestného konania.

Literatúra:

- Ivor, J. a kol.: Od zločinu k trestu. Sprievodca občana trestným konaním. Bratislava: EUROKÓDEX, 2012, ISBN 978-80-89447-76-3.
- Ivor, J. a kol.: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010.
- Trestný poriadok (zákon č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov)
- Zákon o trestním řízení soudním (zákon č. 141/1961 Sb. v znení neskorších predpisov)

Kontakt:

JUDr. Marcela Tóthová, PhD., odborná asistentka

ÚVP, FP PEVŠ

Tomášikova 20

821 01 Bratislava

marcela.tothova@paneurouni.com

Trest povinnej práce a jeho využívanie súdnou praxou

Nina Vančíková

Abstrakt

Autorka sa vo svojom príspevku venuje trestu povinnej práce, jeho ukladaniu a výkonu. Poukazuje na niektoré aplikačné problémy, s ktorými sa stretávajú pri svojej činnosti dotknuté orgány a načrtáva možnosti ich riešenia.

Kľúčové slová

trest povinnej práce, výkon trestu, probačný a mediačný úradník,

Abstract

The author focuses in her article on the imprisonment, its imposition and execution. She mentions some of the application problems that bodies acting in criminal proceedings during their work, and outlines possibilities of their solution.

Keywords

community service, enforcement of sentence, the probation and mediation officer

Úvod

Napriek skutočnosti, že trest povinnej práce je súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky od prijatia zákona číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Trestný zákon“), nie je tento inštitút dostatočne využívaný tak, ako to mal na mysli zákonodarcia pri jeho prijímaní. Prvoradým úmyslom bolo potrestanie páchatel'ov menej závažných trestných činov tak, aby nebolo potrebné ukladanie krátkych a často preto i nedostatočne účinných nepodmienečných trestov odňatia slobody a zabrániť zvyšujúcej sa obsadenosti i tak už dosť preplnených väzníc. Trestný zákon upravuje v ustanovení § 54 a § 55 zákonné podmienky ukladania trestu povinnej práce, podmienky jeho výkonu, premeny na nepodmienečný trest odňatia slobody, dobu výkonu, ako aj možnosti a podmienky upustenia od výkonu tohto trestu. Podrobnejšej úprave výkonu tohto trestu sa venuje zákon číslo 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Zákon o výkone trestu povinnej práce“). Naša právna úprava vyžaduje výslovný súhlas páchatel'a s uložením trestu povinnej práce, čo však napríklad

Česká republika nevyžaduje, keďže sa namiesto neho vyžaduje len stanovisko páchatel'a k uloženiu trestu verejnoprospešných prác. Česká právna úprava sa prikláňa k názoru, že predchádzajúci súhlas páchatel'a pre uloženie trestu verejnoprospešných prác nie je potrebný, ak tento trest chápeme ako trestnú sankciu (teda sankciu upravenú v rámci Trestného zákona a ukladanú súdom).¹ Existujú dve skupiny názorov v súvislosti s výkladom alternatívneho trestu odňatia slobody a možným rozporom s medzinárodnými dokumentmi zakazujúcimi nútenú prácu. Prvý hovorí o právnej irelevancii súhlasu z pohľadu článku definujúceho nútenú prácu, ktorý je obsiahnutý v konvencii číslo 29 Medzinárodnej organizácie práce o potlačení nútenej a inej práce z roku 1930 (v znení konvencie číslo 105/1957), keďže takýto súhlas bol urobený pod hrozbou uloženia iného trestu. Druhý, opierajúci sa o článok 8 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, hovorí o tom, že nútené práce nemožno vzťahovať na osoby, ktoré sú uväznené na základe zákona, ani na osoby, ktoré sú podmienene odsúdené alebo podmienene prepustené z výkonu trestu odňatia slobody.² Zástancovia nutnosti súhlasu sa odvolávajú i na Listinu základných práv a slobôd. Nedá sa nespomenúť článok 18 odsek 1 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý hovorí o zákaze nútených prác, respektíve služieb. Za nútené práce, respektíve služby sa pritom nepovažujú práce ukladané podľa zákona osobám vo výkone trestu odňatia slobody alebo osobám vykonávajúcim iný trest, nahrádzajúci trest odňatia slobody (článok 18 odsek 2 Ústavy Slovenskej republiky).

Trest povinnej práce v Slovenskej republike

Základné vymedzenie

Síce sa slovenský názov trestu povinnej práce nezhoduje s jeho takpovediac tradičným označením ako „community service,“ pochádzajúcim z anglosaskej právnej kultúry, svojím obsahom a podstatou však (samozrejme s drobnými odchýlkami) plne zodpovedá tomuto druhu trestu.³ Problematike alternatívneho riešenia trestných vecí mimo štandardného trestného konania, uplatneniu alternatívnych spôsobov konania a alternatívnych trestov, a v tejto súvislosti i mediácii a probácii v trestných veciach, venuje dlhodobo veľkú pozornosť mnoho medzinárodných inštitúcií, vrátane Organizácie spojených národov a Rady Európy. Tieto inštitúcie schválili niekoľko medzinárodných dohôd, rezolúcií a odporúčaní týkajúcich

¹ *Tobiášová, L.*: Trest povinnej práce, *Justičná revue*, 2008, č. 8-9, s. 1167

² *Zezulová, J. – Kabátová, I.*: Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. In: *Trestní právo*, 1997, s. 11

³ *Tobiášová, L.*: Trest povinnej práce, *Justičná revue*, 2008, č. 8-9, s. 1167

sa danej problematiky, a to buď komplexne alebo v ich určitých čiastkových súvislostiach, prípadne vo vzťahu k niektorým špecifickým skupinám obvinených osôb, najmä k mladistvým a narkomanom. Všetky tieto odporúčania a smernice Rady Európy zdôrazňujú nutnosť orientovať sa na individualizáciu prístupu k obvineným a poškodeným, i na operatívnu modifikáciu a inováciu pripravených programov s prihliadnutím ku konkrétnym okolnostiam prípadu, k motívom trestnej činnosti a k osobám obvineným a poškodeným.⁴

Systém trestných sankcií – okrem ich účelu, humánnosti ich výkonu, systému sociálnych služieb na zmenu chovania odsúdených a ich integrácie do spoločnosti – musí zodpovedať aj kapacitám nápravnovýchovných ústavov, a preto treba zvažovať aj obmedzovanie ukladania nepodmienečných trestov odňatia slobody v prospech jeho alternatív a vytvorenia efektívnejšieho systému prevýchovných opatrení odsúdených, ktorí vykonávajú tresty na slobode.⁵

V aplikačnej oblasti sa vyskytujú problémy najmä u niektorých sudcov, ktorí nie sú naklonení ukladaniu niektorých nových alternatívnych trestov a opatrení, pretože na odôvodnenie výroku o treste musia dokazovať ďalšie dôležité okolnosti na uloženie niektorého z týchto druhov trestov.⁶

Zákonodarcom stanovená horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody jasne vymedzuje, že tento trest sa má ukladať za menej závažné trestné činy. S poukazom na platnú právnu úpravu (§ 54 Trestného zákona) možno konštatovať, že jediným kritériom pre ukladanie tohto trestu je teda okruh trestných činov. Napriek tomu pri dodržaní zásad trestného konania je potrebné pri jeho ukladaní prihliadať i na povahu spáchaného trestného činu, možnosti nápravy páchatel'a a účel trestu. V záujme ochrany spoločnosti je totiž potrebné siahnuť po takom treste, ktorý najpravdepodobnejšie zabezpečí dosiahnutie patričných preventívnych i výchovných účinkov a takisto pozitívne ovplyvní budúce správanie páchatel'a.⁷

Zákon o výkone trestu povinnej práce v § 2 vymenúva okruh subjektov, v prospech ktorých je odsúdený povinný vykonať práce v rozsahu určenom súdom. Ide o štát, vyšší územný celok, obec alebo inú právnickú osobu, ktorá sa zaoberá vzdelávaním, kultúrou, školstvom, ochranou ľudských práv, rozvojom vedy, rozvojom telesnej kultúry, ochranou

⁴ Klátik, J.: Koncepcia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike, Justičná revue, 2008, č. 1, s. 73

⁵ Baláž, P.: K alternatívnym trestom a opatreniam, Justičná revue, 2004, č. 4, s. 401

⁶ Baláž, P.: K alternatívnym trestom a opatreniam, Justičná revue, 2004, č. 4, s. 401

⁷ Madliak, J.- Madliak, A. - Čečot, V...: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, II., Sankcie (Tresty a ochranné opatrenia). 2000, s. 114

pred požiarmi, ochranou zvierat, sociálnou prácou, sociálnymi službami, zdravotnou starostlivosťou, ekologickou činnosťou, náboženskou činnosťou, humanitárnou činnosťou, charitatívnou činnosťou alebo inou verejnoprospešnou činnosťou, ktorá sa nevykonáva na účely dosiahnutia zisku.

Zákon však neklasifikuje druh verejnoprospešnej práce, t. j. aká konkrétna práca má byť páchatel'ovi trestného činu uložená.

Probačný a mediačný úradník

Výkon probácie a mediácie vo veciach, ktoré sa prejednávajú v trestnom konaní upravuje zákon číslo 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších právnych predpisov. V zmysle ustanovenia § 25 Trestného poriadku je osoba probačného a mediačného úradníka považovaná za pomocnú osobu, ktorá plní úlohy probácie a mediácie uložené súdom alebo iným príslušným orgánom a iné úlohy ustanovené v tomto zákone alebo v osobitnom zákone.

Práve z dôvodu, že druh práce nie je klasifikovaný zákonom, je potrebná súčinnosť probačného a mediačného úradníka, súdu a páchatel'a. Osobne za veľmi dôležité považujem stretnutie páchatel'a s probačným a mediačným úradníkom pred rozhodnutím o uložení trestu, aby jeho negatívne stanovisko k trestu povinnej práce nebolo od začiatku prekážkou v jeho výkone, a aby sa jeho uloženie nestalo len formalitou, po ktorej bude nasledovať premena na trest odňatia slobody podľa § 55 odsek 4 Trestného zákona. V týchto prípadoch vo vzťahu k súdu alebo prokuratúre probačný a mediačný úradník ozrejmuje pred uložením trestu povinnej práce skutočnosti, ktoré vedú objektívnejším spôsobom vyhodnotiť možné riziká spojené s vykonateľnosťou či nevykonateľnosťou trestu. V podstate ide o zisťovanie stanoviska páchatel'a k možnému uloženiu trestu povinnej práce, k jeho zdravotnému stavu, k jeho pracovným návykom, k znalostiam a schopnostiam, k osobnostným faktorom, akými sú agresivita, závislosť od návykových a psychotropných látok, invalidita, zamestnanie alebo štúdium v zahraničí a podobne.⁸ Osoba probačného a mediačného úradníka je nepostrádateľnou vo vzťahu k posúdeniu vhodnosti uloženia takéhoto druhu trestu a taktiež jeho výkonu. Jeho úlohou je na neformálnom stretnutí prejednať možnosť uloženia tohto druhu trestu s páchatel'om, vysvetliť mu podstatu a podmienky výkonu trestu, dôsledky vyplývajúce z jeho nesplnenia, a tak najmä zistiť postoj obžalovaného k jeho uloženiu (ide najmä o štádium pred vydaním rozhodnutia vo veci samej) a následne o tom informovať súd.

⁸ Cehlár, V.: Evaluácia trestu povinnej práce a činnosť probačného a mediačného úradníka „pred“ a „po“ rozhodnutí súdu, Justičná revue, 64, 2010, č. 5, s. 703

PhDr. Vladimír Cehlár sa vo svojom článku „Aplikačné problémy pri realizácii trestu povinnej práce“ zaoberá motiváciou odsúdeného ako ovplyvňujúcim faktorom a diferenčným aspektom. Odsúdených delí do troch diferenčných podskupín. Do prvej diferenčnej podskupiny zaradil odsúdeného, ktorý má stanovený cieľ, chce odpracovať trest povinnej práce v najkratšom čase a jeho motivujúcim prvkom je predovšetkým mať čistý výpis registra trestov, chce zabrániť tomu, aby trest negatívne ovplyvnil jeho ďalšiu budúcnosť, má záujem využiť šancu, ktorá mu bola umožnená spoločnosťou – súdom. Táto skupina odsúdených vykonáva trest povinnej práce bez problémov, odpracuje ho včas, poskytovatelia práce sú spokojní s jej prácou a podobne. Ide o odsúdených, ktorí majú rodinné zázemie, o živnostníkov, zamestnaných odsúdených, mladistvých z úplných rodín, kde rodičia spolupracujú s probačným a mediačným úradníkom a podobne. Túto skupinu odsúdených probačný a mediačný úradník v prevažnej miere vie identifikovať pri prvom stretnutí prostredníctvom základných znakov, ktoré prezentujú ich motiváciu z viacerých aspektov. Do druhej diferenčnej podskupiny zaradil odsúdeného, ktorý síce má stanovený cieľ, chce odpracovať trest povinnej práce, ale jeho ďalšia motivácia je determinovaná predovšetkým jeho leitmotívom, ktorý je meniaci a nestabilný, odsúdený po právoplatnosti rozsudku hľadá rôzne dostupné možnosti ako trest nevykonať, ako sa mu vyhnúť a podobne. Do tejto diferenčnej skupiny spadajú odsúdení, ktorých pracovná morálka už v minulosti, t. j. pred uložením trestu, nebola na požadovanej úrovni, svoje únikové konanie ospravedlňujú rôznymi potrebami, ktoré sú irelevantné. Ide o odsúdených, ktorí nemajú dlhodobé pracovné návyky, ktorí sú dobrovoľne nezamestnaní a podobne. Do tretej diferenčnej podskupiny zaradil odsúdeného, ktorý síce pred uložením trestu povinnej práce má stanovený cieľ, ale pri prvom kontakte s odsúdeným je zrejmé, že ide len o účelové konanie, ktoré mu má pomôcť v tom, aby nešiel do výkonu trestu, respektíve nedostal nepodmienečný trest, ktorý je viac represívnejší (ale aj preventívnejší pri probačnom dohľade). Po premene na nepodmienečný trest by odsúdený išiel do výkonu trestu napríklad na jeden rok, ale v prípade premeny trestu povinnej práce na nepodmienečný trest len na 20 dní. Do tejto skupiny spadajú odsúdení, ktorí už boli vo výkone trestu odňatia slobody, respektíve už majú zápis v registri trestov, ďalej tí, ktorí sú dlhodobo nezamestnaní, majú problém v oblasti požívania alkoholických, návykových a omamných látok, bezdomovci, odsúdení, ktorí nereagujú na predvolania prokuratúry, súdu, za uvedeným účelom ich predvádza polícia, kde

je jasný predpoklad, že správanie odsúdeného bude deštruktívne k vykonaniu trestu povinnej práce.⁹

Probačný úradník je akýmsi mediátorom, ktorý môže pozitívne ovplyvniť postoj odsúdeného tak, aby sa dosiahol účel trestu povinnej práce. Trest povinnej práce je totiž odsúdený povinný vykonať osobne, vo svojom voľnom čase, bez nároku na odmenu tak, aby odpracoval najmenej dvadsať hodín za kalendárny mesiac. Je preto pochopiteľné, že súd tento druh trestu neuloží dlhodobo práceneschopnému alebo invalidnému páchatel'ovi. Preto, ak prichádza do úvahy uloženie trestu povinnej práce a sú pochybnosti o zdravotnej spôsobilosti páchatel'a, súd je povinný vykonať potrebné dôkazy i v tejto otázke.¹⁰ Pri výbere konkrétneho druhu práce má nepochybný význam i zistenie kvalifikácie páchatel'a trestného činu. V rámci tzv. súdnej pomoci by mali probační a mediační úradníci vo veľkej miere súdu uľahčiť prácu pri rozhodovaní o uložení konkrétneho druhu trestu a jeho výmere. Ich úlohou by malo byť zhromažďovanie podkladov a aktuálnych informácií o obvinenom, jeho sociálnej situácii, pracovných a finančných pomeroch, ktoré slúžia súdu k posúdeniu osoby obvineného a jeho pomeroch. Probačný a mediačný úradník by mal získavať tieto informácie takým spôsobom, že na žiadosť prokurátora alebo sudcu bude kontaktovať obvineného a s jeho súhlasom s ním prejednávať otázky jeho osobnej a rodinnej situácie, bude kontaktovať osoby z jeho okolia (napríklad rodiny, školy, priateľov, zamestnávateľa). Tieto informácie by mal spracovať do ucelenej správy, v ktorej by mal zaujať aj stanovisko a odborne posúdiť možnosti ďalšieho výchovného pôsobenia na obvineného. Súčasťou správy súdnej pomoci by malo byť aj stanovisko poškodeného a analýza vzniknutej situácie z hľadiska jeho pohľadu.¹¹

Rozhodnutie súdu o treste povinnej práce

Potom, čo príslušný súd vydá rozsudok, respektíve trestný rozkaz, podľa ktorého sa ukladá trest povinnej práce a toto rozhodnutie sa stane vykonateľným, predseda senátu zašle jeho rovnopis okresnému súdu, v obvode ktorého má odsúdený trest vykonať. Trest povinnej práce ukladá súd v súlade s ustanovením § 54 Trestného zákona v rozpätí 40 až 300 hodín. U mladistvých nesmie horná hranica tohto trestu prevyšovať polovicu hornej hranice trestnej sadzby ustanovenej zákonom t. j. 150 hodín. Trest povinnej práce nesmie vzhľadom na svoju povahu alebo okolnosti, za ktorých sa vykonáva, ohrozovať zdravie, bezpečnosť alebo

⁹ Cehlár, V.: Aplikčné problémy pri realizácii trestu povinnej práce. Justičná revue, 61, 2009, č. 1, s. 85.

¹⁰ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář, I. díl, 6. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004, s. 420

¹¹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 2000, s. 309-310

mravný vývoj mladistvých. Súd môže páchateľovi na túto dobu uložiť aj primerané obmedzenia alebo povinnosti uvedené v § 51 odsek 3 a 4 Trestného zákona, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život, spravidla mu uloží, aby podľa svojich síl a schopností nahradil škodu, ktorú trestným činom spôsobil. Tresty uvedené v § 32 Trestného zákona možno uložiť samostatne alebo možno uložiť viac týchto trestov popri sebe. Jediným obmedzujúcim kritériom vo vzťahu k trestu povinnej práce je ustanovenie § 34 odsek 7 písmeno b) Trestného zákona, ktoré vylučuje súčasné uloženie trestu odňatia slobody a trestu povinnej práce.

Je potrebné zdôrazniť, že trestným rozkazom môže rozhodnúť súd len po predchádzajúcom súhlase páchateľa. Podľa sudcu JUDr. Petra Šamka je súhlas zbytočnou podmienkou, keďže ide o ukladanie trestu, a preto nie je potrebné, aby páchateľ vyslovoval súhlas alebo nesúhlas. Žiadanie súhlasu spôsobuje to, že vo veľkom množstve vecí nie je možné vydať trestný rozkaz, pretože v prípravnom konaní nebol žiadaný súhlas obvineného. Žiadanie súhlasu je podľa neho i trochu porušením prezumpcie nevinoty, nakoľko súd, ešte pred skončením dokazovania na hlavnom pojednávaní sa musí obžalovaného spýtať, či v prípade uznania viny by súhlasil s trestom povinnej práce.¹²

Súd, ktorý rozhoduje vo veci samej, neuvádza v rozhodnutí podrobnosti výkonu trestu povinnej práce. Uvedené je záležitosťou vykonávacieho konania. Preto predseda senátu súdu, v obvode ktorého má odsúdený trest vykonať, vyzve odsúdeného, aby sa dostavil v lehote siedmich dní od doručenia výzvy k probačnému a mediačnému úradníkovi na prejednanie podmienok výkonu trestu povinnej práce. Ten po prejednaní podmienok výkonu trestu povinnej práce s odsúdeným o výsledku bezodkladne písomne informuje predsedu senátu, na základe čoho rozhodne predseda senátu okresného súdu, v obvode ktorého má odsúdený trest vykonať, o druhu a mieste výkonu trestu povinnej práce a nariadi jeho výkon. V prípade, že sa odsúdený bez dostatočného ospravedlnenia nedostavil k takému prejednaniu, hoci mu bola výzva podľa odseku 2 riadne doručená, predseda senátu tak rozhodne aj bez predchádzajúceho prejednania podmienok výkonu trestu podľa odseku 3. Na tomto mieste je potrebné uviesť aplikačný problém, ktorým odsúdení v minulosti šikovne obchádzali výkon uloženého trestu povinnej práce. Dialo sa tak v prípade, keď odsúdený po uložení trestu povinnej práce zmenil adresu trvalého pobytu a jeho aktuálny pobyt nebolo možné zistiť, čím znemožnil riadne doručenie výzvy na prejednanie podmienok výkonu trestu a následné

¹² <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a30-nad-schvalenou-novelou-trestneho-zakona>

nariadenie výkonu trestu.¹³ Zákondarca ovplyvnený aplikačnou praxou stanovil v ustanovení § 66 odsek 3 zákona číslo 301 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov podmienky uplatnenia fikcie doručenia i pre prípad, keď je potrebné doručiť zásielku a adresát je neznámy.

Ďalší trest

Ustanovenie § 43 Trestného zákona sa vzťahuje len na tresty odstupňovateľné (trest odňatia slobody, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu, trest vyhostenia), preto použitie tohto obmedzenia prichádza do úvahy len v prípade recidívy, alebo tzv. nepravnej recidívy, to znamená, ak bol druhý trestný čin spáchaný po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku súdom prvého stupňa za prvý trestný čin, ale ešte pred právoplatnosťou tohto rozsudku (R 10/1974). Ak je najvyššia prípustná výmera určitého druhu trestu už vyčerpaná skôr uloženým a doposiaľ nevykonaným trestom, nemožno ďalší trest toho istého druhu vôbec uložiť. V takom prípade je potrebné uvažovať o uložení iného druhu trestu. Za takejto situácie upustenie od uloženia ďalšieho trestu podľa § 44 Trestného zákona prichádza do úvahy len v prípade trestu odňatia slobody, pretože ak sa ďalší trest má týkať iného druhu trestu ako trestu odňatia slobody, neupustí sa od uloženia ďalšieho trestu (napríklad trestu povinnej práce), ale uloží sa iný druh trestu.¹⁴

Výkon trestu povinnej práce

Trest povinnej práce sa v zmysle § 2 odsek 2 Zákona o výkone povinnej práce vykonáva v obvode okresného súdu, v ktorom má odsúdený trvalé bydlisko. So súhlasom odsúdeného však môže súd urobiť výnimku a trest môže byť vykonaný i mimo obvodu tohto súdu. Probačný a mediačný úradník je práve tou osobou, ktorá vedie evidenciu prác vhodných na výkon trestu povinnej práce a sprostredkúva prácu odsúdenému. Samozrejme, okruh prác, ktoré môže probačný a mediačný úradník sprostredkovať, závisí od ponuky voľných pracovných miest. O tejto ponuke probačný a mediačný úradník najmenej jedenkrát za kalendárny mesiac písomne informuje úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (§ 4 odsek 3 zákona o výkone trestu povinnej práce). Súd, ktorý rozhoduje vo veci samej, nemá mnohokrát dostatočné informácie o potrebe týchto prác v mieste bydliska obžalovaného, najmä ak býva v obvode iného súdu. Preto je vhodná i vlastná iniciatíva probačného

¹³ Bližšie pozri *Sojka, S.*: Trest povinnej práce a problémy s premenou tohto trestu. *Justičná revue*, 60, 2008, č. 5, s. 812 – 813.

¹⁴ Rozsudok Krajského súdu v Žiline spisovej značky 1To/35/2012 z 11.09.2012

a mediačného úradníka vo vzťahu k hľadaniu vhodnej práce na výkon trestu povinnej práce.

V prípade záujmu poskytovateľa práce o vykonanie práce odsúdeným, oznámi písomne túto skutočnosť okresnému súdu, v obvode ktorého sa má práca vykonávať, s uvedením druhu, rozsahu a miesta vykonávania práce. Následne dôjde k uzavretiu písomnej dohody o zabezpečení povinnej práce s poskytovateľom práce a okresným súdom. Zákon v ustanovení § 4 odsek 2 zákona o výkone trestu povinnej práce demonštratívne uvádza obsah takejto dohody. Vykonávaním práce podľa tohto zákona nevzniká odsúdenému pracovný pomer ani iný obdobný pracovný vzťah. Zákonodarca taxatívne v ustanovení § 55 odsek 1 Trestného zákona uvádza dobu, ktorá sa nezapočítava do doby výkonu trestu povinnej práce, ide o dobu, počas ktorej odsúdený nemohol vykonávať trest povinnej práce pre dočasnú práceneschopnosť alebo preto, že mu v tejto dobe práca nebola určená, alebo vykonával povinnú vojenskú službu alebo inú službu namiesto povinnej vojenskej služby, zdržiaval sa v cudzine, bol vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody v inej veci.

Trest povinnej práce je odsúdený povinný vykonať najneskôr do jedného roka od nariadenia výkonu tohto trestu z dôvodu, aby bol trest vykonaný čo najrýchlejšie, aby bol efektívny a zároveň bol dodržaný účel trestu. Je preto v záujme súdu, aby v prípade uloženia trestu povinnej práce v nižšej výmere určil i lehotu, dokiaľ je potrebné trest vykonať, pretože by inak platila všeobecná ročná lehota, čím sa v podstatnej miere znižuje výchovný charakter trestu. Dodržaním zákonnej lehoty sa odsúdený vyhne naplneniu hrozby premeny včas nevykonaného trestu alebo jeho zvyšku. Nepriaznivé následky vyplývajúce z nedodržania tejto lehoty však možno vo vzťahu k páchatelovi uplatňovať len vtedy, ak si tento stav zaviniť sám svojím konaním, respektíve prístupom k výkonu trestu, nie však z objektívnych dôvodov.¹⁵ Časový harmonogram trestu povinnej práce musí byť súdom určený tak, aby ho bolo možné odpracovať v lehote do jedného roka od nariadenia jeho výkonu a aby odsúdený odpracoval najmenej dvadsať hodín za kalendárny mesiac (§ 2 odsek 3 Zákona o výkone trestu povinnej práce).¹⁶ Na tomto mieste si dovoľím dať do pozornosti rozdiel medzi povinnosťou odsúdeného vykonať trest povinnej práce najneskôr do jedného roka od nariadenia výkonu tohto trestu súdom a povinnosťou vykonať určité práce v dobe, ktorá mu bola stanovená časovým harmonogramom (bližšie pozri rozhodnutie Mestského súdu v Prahe, spisová značka 7 To 291/2001, SR 12/2001, s. 441).

¹⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář, I. díl, 6. vydání, Praha, C.H.Beck, 2004, s. 421

¹⁶ Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kolektív: Trestný zákon, Všeobecná část, Komentár-I. díl, C. H. Beck, 2010, s. 417

Začiatok a priebeh zákonom stanovenej lehoty môže súd ovplyvniť tak, že na nevyhnutnú dobu odloží alebo preruší výkon trestu povinnej práce, ak odsúdenému jeho zdravotný stav podľa zaslanej lekárskej správy o jeho zdravotnom stave nie staršej ako 30 dní dočasne bráni vo výkone uloženého trestu; v odôvodnenom prípade môže predseda senátu odsúdeného preradiť na iný vhodný druh práce. Obdobne postupuje u tehotnej ženy alebo matky novonarodeného dieťaťa, ktorým odloží alebo preruší výkon trestu povinnej práce na jeden rok po pôrode, u odsúdeného, ktorý je vo väzbe alebo vo výkone trestu odňatia slobody v inej veci alebo u odsúdeného, ktorý je povolaný na výkon povinnej vojenskej služby alebo inej služby namiesto povinnej vojenskej služby, odloží alebo preruší výkon trestu povinnej práce na nevyhnutnú dobu. Uvedené dôvody sú obligatórne a súd tak postupuje ihneď, ako nastanú rozhodné skutočnosti. Naopak fakultatívne môže byť výkon trestu povinnej práce prerušený na nevyhnutnú dobu alebo odložený na dobu najviac troch mesiacov odo dňa právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol tento trest uložený, z dôvodu oprávneného pobytu v cudzine alebo z iného závažného dôvodu. Len čo pominuli dôvody odkladu alebo prerušenia, súd odklad alebo prerušenie výkonu trestu odvolá. Je samozrejmosťou, že sa do doby, v ktorej sa má vykonať trest povinnej práce, nezapočítava doba, počas ktorej bol výkon trestu odložený alebo prerušený.

V prípade, že sa stal odsúdený v čase výkonu trestu nie z vlastnej iniciatívy trvalo práceneschopným alebo invalidným, môže predseda senátu podľa zaslanej lekárskej správy o jeho zdravotnom stave nie staršej ako 30 dní môže upustiť od výkonu trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku.

Je nutné podotknúť, že zdravotná indispozícia odsúdeného, ktorá existovala už v dobe meritórneho rozhodovania súdu, nie je dôvodom upustenia od výkonu trestu. Pochybenie súdu nie je možné napraviť v rámci výkonu rozhodnutia, ale len cestou mimoriadneho opravného prostriedku.¹⁷

Obdobne môže predseda senátu postupovať i v prípade, keď odsúdenému bez zavinenia nebol výkon tohto trestu nariadený do piatich rokov od právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol trest povinnej práce uložený, alebo z iného závažného dôvodu.

Za iný závažný dôvod možno považovať prípad, keď inštitúcia alebo fyzická osoba, u ktorej sa má trest vykonať, bez zavinenia odsúdeného (napríklad preto, že by prácu robil vyslovene nekvalitne) prestane poskytovať súčinnosť na výkon trestu povinnej práce

¹⁷ Rozhodnutie Mestského súdu v Prahe, spisovej značky 7 To 291/2001, SR 12/2001, s. 441

a odsúdenému nie je možné zohnať inú vhodnú prácu (§7 odsek 2 Zákona o výkone trestu povinnej práce).¹⁸

V prípade, že odsúdený nevedie riadny život v čase výkonu trestu povinnej práce, nedodríava obmedzenia alebo neplní povinnosti, ktoré mu boli uložené rozhodnutím súdu, alebo zavinene nevykonáva prácu v určenom rozsahu, probačný a mediačný úradník podá návrh na premenu trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku na trest odňatia slobody. O premene trestu povinnej práce alebo jeho zvyšku na trest odňatia slobody však predseda senátu môže rozhodnúť aj bez takého návrhu (napríklad na základe podnetu od iných subjektov). Súd premení trest povinnej práce alebo jeho zvyšok na trest odňatia slobody tak, že za každé dve hodiny nevykonanej práce nariadi jeden deň nepodmienečného trestu odňatia slobody a zároveň rozhodne o spôsobe výkonu tohto trestu. Taktiež môže v odôvodnenom prípade rozhodnúť o novom druhu alebo mieste výkonu trestu povinnej práce.

Potom, čo odsúdený vykonal prácu v rozsahu uloženého výkonu trestu, oznámi túto skutočnosť poskytovateľ práce bezodkladne probačnému a mediačnému úradníkovi, ktorý vypracuje pre predsedu senátu písomnú správu o priebehu výkonu tohto trestu do 30 dní od doručenia oznámenia.

Odsúdenie na trest povinnej práce sa v zmysle § 92 odsek 2, respektíve 121 odsek 6 Trestného zákona zahŕadá jeho vykonaním.

Zákon nerieši situáciu, keď odsúdený potom, ako nadobudlo právoplatnosť rozhodnutie o premene trestu povinnej práce, začne trest povinnej práce alebo jeho časť vykonávať. Riešenie uvedenej problematiky vo svojom článku „K jednému z problémů výkonu trestu obecně prospěšných prací“ venuje Olga Polmová. Poukazuje na postup súdu, ktorý riešil situáciu, keď odsúdený začal vykonávať nariadený trest až po rozhodnutí súdu o premene trestu, pričom po doručení výzvy k nástupu na výkon trestu odsúdený požiadal o odklad výkonu trestu a do doby pokiaľ súd rozhodol o jeho žiadosti, celý trest povinnej práce vykonal. Súd preto odložil výkon trestu odňatia slobody na dobu šiestich mesiacov, pričom ako jeden z dôvodov uviedol práve skutočnosť, že odsúdený trest „verejnoprospešných“ prác celý vykonal. Následne postupoval v rámci analógie legis a použil ustanovenie o výkone peňažného trestu a o možnosti odvrátenia výkonu náhradného trestu zaplatením peňažného trestu. Súd napokon rozhodol o tom, že odsúdený nie je povinný vykonať nepodmienečný trest odňatia slobody. Obdobným problémom sa zaoberal i Najvyšší súd Českej republiky v rozhodnutí R 50/1999, v ktorom analogicky použil ustanovenie

¹⁸ Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kolektív: Trestný zákon, Všeobecná časť, Komentár-I. diel, C. H. Beck, 2010, s. 421

o započítaní vykonaného trestu „verejnoprospešných“ prác do už premeneného trestu odňatia slobody tak, že dve hodiny vykonaného trestu „verejnoprospešných“ prác sa počítajú za jeden deň odňatia slobody. Je teda zrejmé, že oba súdy dospeli k zhodnému záveru i keď odlišným spôsobom, respektíve aplikáciou rôznych ustanovení rozličných zákonov.

Záver

Trest povinnej práce patrí do novej kategórie trestov v rámci restoratívnej justície, ktorý si vyžaduje tak ochotu páchateľa aktívne sa podieľať na jeho výkone, ako i aktívne zapojenie sa spoločnosti do procesu zabezpečenia jeho výkonu. Napriek tomu, že je v mnohých štátoch tretím najukladanejším alternatívnym trestom hneď po peňažnom treste a podmienечnom treste odňatia slobody (medzi rozšírené patrí najmä vo Veľkej Británii, kde je k trestu „verejnoprospešných“ prác ročne odsúdených cez 39000 dospelých páchateľov, vo Francúzsku, kde je ročne uložený viac než 13000 dospelým páchateľom a v Holandsku cez 10000 dospelým páchateľom)¹⁹, v Slovenskej republike je postoj súdov pri jeho ukladaní rezervovanejší. Vychádzajúc z porovnania štatistických ukazovateľov za ostatné roky, možno konštatovať, že ukladanie tohto druh trestu má stúpajúcu tendenciu. Pevne verím, že tento druh trestu bude tvoriť plnohodnotnú alternatívu k ostatným trestom upraveným v našom právnom poriadku a neprinesie tak ako vo vyššie uvedených krajinách výrazný nárast väzenskej populácie. Podľa Ouředníckovej je prvým dôvodom, prečo alternatívne tresty nahradili trest odňatia slobody len v obmedzenej miere tá skutočnosť, že sú nejasné a sporné definície ich podstaty a cieľa. Pýta sa, či majú byť primárne trestnými sankciami, ktorých cieľom je odplata, alebo by mali byť zamerané predovšetkým na rehabilitáciu a resocializáciu páchateľa. Práve vďaka týmto nejasným filozofickým východiskám sú tieto vnímané ako alternatíva, ktorá je podriadená skutočnému trestu t. j. trestu odňatia slobody. Čo má za následok, ako už bolo vyššie uvedené vlašný a rezervovaný postoj sudcov k tomuto druhu trestu. Ďalším dôvodom je nedostatočná finančná podpora a organizačná infraštruktúra. Je smutné, že musíme konštatovať, že napriek obsahu Európskych pravidiel - European rules on Community sanctions and measures R (92) 16, nemajú inštitúcie poverené výkonom alternatívnych trestov vo väčšine európskych zemí na svoju činnosť adekvátne verejné finančné prostriedky a nedostatok vyškoleného odborného personálu. Taktiež je potrebné poukázať, že tak Štandardné minimálne pravidlá Organizácie spojených národov pre mimoväzobné opatrenia (Tokijské pravidlá) (Rezolúcia valného zhromaždenia 45/110,

¹⁹*Ouřednícková, L.:* Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí, *Právní rozhledy* 12/1997, s. 620

14.December 1990), ako i Rada Európy zásadne odmietajú myšlienku, že zrušenie alternatívneho trestu alebo opatrenia by malo nevyhnutne viesť k rozhodnutiu uložiť trest odňatia slobody. Pričom vieme, že prax väčšiny európskych zemí, vrátane Slovenskej republiky, je iná.

Napriek určitému punitivnému charakteru trestu povinnej práce je potrebné zdôrazniť, že tento druh trestu zďaleka neznamená pre páchatel'a len negatívnu skúsenosť ale i rad pozitívnych aspektov. Páchatel' je síce povinný bezplatne vykonávať stanovenú prácu a môže mu hroziť určitý stupeň stigmatizácie, napriek tomu sú tieto nevýhody dostatočne vyvážené niektorými prednosťami a výhodami. Pokiaľ ide o výhody, je to nepochybne hmatateľný a viditeľný charakter tejto sankcie umožňujúci zachovanie rodinného zväzku a sociálnych kontaktov. Páchatel' zostáva vo svojom vlastnom prostredí, nemusí pociťovať stratu sebaúcty a nie je vystavený riziku kriminogénnej infekcie, ktorú prináša výkon trestu odňatia slobody. Páchatel' zostáva integrovaný v spoločnosti a resocializácia páchatel'a je uľahčená tým, že jeho sociálne kontakty nie sú úradným zásahom narušené alebo dokonca prerušené, a je podporovaná tým, že prácou si osvojuje určitý pracovný návyk, rozvíja sa jeho pocit sociálnej zodpovednosti a nadobúda pocit väčšej sebadôvery.²⁰

Systém trestných sankcií – okrem ich účelu, humánnosti ich výkonu, systému sociálnych služieb na zmenu chovania odsúdených a ich integrácie do spoločnosti – musí zodpovedať aj kapacitám nápravných výchovných ústavov, a preto treba zvažovať aj obmedzovanie ukladania nepodmienečných trestov odňatia slobody v prospech jeho alternatív a vytvorenia efektívnejšieho systému prevýchovných opatrení odsúdených, ktorí vykonávajú tresty na slobode.²¹

Je potrebné si uvedomiť, že alternatívne tresty nie sú prekážkou na opätovné začlenenia páchatel'a do spoločnosti, ale naopak, v mnohých prípadoch mu k tomu účinne napomáhajú.²²

Zmyslom alternatívnych trestov je, že sa s nimi nespájajú negatívne stránky trestu odňatia slobody (napríklad negatívny dopad na rodinu, narušenie citových väzieb a podobne). Nezanedbateľnou stránkou alternatívnych trestov je aj skutočnosť, že ich výkon je spojený s oveľa nižšími nákladmi ako trest odňatia slobody. V priebehu krátkodobých trestov odňatia slobody jednak nemožno úspešne rozvinúť reedukačné a resocializačné procesy, a jednak

²⁰ Suchý, O., Váľková, H.: Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání, Právní rozhledy 4/1996, s. 151

²¹ Baláž, P.: K alternatívnym trestom a opatreniam. Justičná revue, , 56, 2004, č. 4, s. 406

²² Ivor, J. a kolektív: Trestné právo hmotné, všeobecná časť; Bratislava, IURA EDITION 2006, s. 355.

izolácia páchatel'a od spoločnosti v prostredí iných páchatel'ov má často negatívny dopad na odsúdeného.²³

Hodnotiť, či Slovenská republika zohľadňuje koncepciu restoratívneho trestania alebo retributívneho trestania, je vzhľadom na pomerne krátku dobu účinnosti rekodifikovaných trestných kódexov náročné. Práve cieľom rekodifikácie bola dekriminalizácia, depenalizácia, odbremenenie trestných súdov od určitých prípadov, zjednodušenie, zhospodárnenie a zrýchlenie trestného konania, a tiež čo najväčšie zapojenie mediačných a probačných úradníkov do riešenia trestných vecí mimo systém trestného práva. Slovenské trestné právo, rovnako ako v prípade iných právnych odvetví, má svoj vývoj, ktorý udáva najmä aplikačná prax. Cieľ rekodifikácie však hovorí jednoznačne v prospech tejto novej koncepcie, o čom svedčí prijatie dvoch nových alternatívnych trestov a dvoch tzv. odklonov od štandardného hlavného pojednávania.²⁴ Či trest povinnej práce splní tento cieľ, ukáže čas.

JUDr. Nina Vančíková

externá doktorandka

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

Baláž, P.: K alternatívnym trestom a opatreniam, *Justičná revue*, 2004, č. 4, s. 401

Burda, E., Čentéš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kolektív: Trestný zákon, Všeobecná časť, Komentár-I. diel, C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-324-0, s. 417

Cehlár, V.: Aplikačné problémy pri realizácii trestu povinnej práce. *Justičná revue*, 61, 2009, č. 1, s. 85.

Cehlár, V.: Evaluácia trestu povinnej práce a činnosť probačného a mediačného úradníka „pred“ a „po“ rozhodnutí súdu, *Justičná revue*, 64, 2010, č. 5, s. 703

²³ *Jurčová, J.:* Alternatívne tresty; *Justičná revue*, 64, 2012, č. 4, s. 523

²⁴ *Klátik, J.:* Koncepcia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike, *Justičná revue*, 60, 2008, č. 1, s. 77

Klátik, J.: Koncepcia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike, Justičná revue, 2008, č. 1, s. 73

Ivor, J. a kolektív: Trestné právo hmotné, všeobecná časť; Bratislava, Iura Edition, 2006, ISBN 80-8078-099-4 s. 355.

Jurčová, J.: Alternatívne tresty; Justičná revue, 64, 2012, č. 4, s. 523

Madliak, J.- Madliak, A. - Čečot, V.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, II., Sankcie (Tresty a ochranné opatrenia). 2000, ISBN 80-968409-2-4, s. 114

Ouředníčková, L.: Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí, Právní rozhledy 12/1997, s. 620

Sojka, S.: Trest povinnej práce a problémy s premenou tohto trestu. Justičná revue, 60, 2008, č. 5, s. 812 – 813

Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 2000, ISBN 80-7179-350-7, s. 309-310

Suchý, O., Válková, H.: Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání, Právní rozhledy 4/1996, s. 151

Tobiášová, L.: Trest povinnej práce, Justičná revue, 2008, č. 8-9, s. 1167

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon, Komentář, I. díl, 6. vydání, Praha, C. H. Beck, 2004, ISBN 80-7179-896-7, s. 420

Zezulová, J. – Kabátová, I.: Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. In: Trestní právo, 1997, s. 11

Rozsudok Krajského súdu v Žiline spisovej značky 1To/35/2012 z 11.09.2012

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky R 50/1999

Rozhodnutie Mestského súdu v Prahe, spisovej značky 7 To 291/2001, SR 12/2001, s. 441

Zákon číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov

Zákon číslo 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce v znení neskorších právnych predpisov

Zákon číslo 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších právnych predpisov.

<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a30-nad-schvalenou-novelou-trestneho-zakona>

Odklony v trestnom konaní a poškodený

Ladislav Vlachovič

Abstrakt

Príspevok prináša prierez prvkami restoratívnej justície v trestnom práve procesnom. Trestný poriadok obsahuje niekoľko inštitútov, ktoré zdôrazňujú existenciu restoratívnej justície v našom trestnom práve. Príspevok poukazuje na previazanosť jednotlivých inštitútov a osobu poškodeného, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou restoratívnej justície.

Kľúčové slová

restoratívna justícia, trestné právo procesné, slovenská právna úprava, trestno procesné inštitúty, poškodený, aplikácia

Abstract

This paper reports cross-section elements of restorative justice in criminal procedure. Criminal Procedure Code contains a several institutes that emphasize the existence of restorative justice in our criminal law. The entry points to the interdependence of various institutions and of a aggrieved party, which is an integral part of restorative justice.

Key words

restorative justice, procedural criminal law, Slovak law regulation, institutes of the criminal procedural law, aggrieved party, applications

Úvod

Restoratívna justícia a jej filozofia vznikla z dôvodu odlišného chápania niektorých hmotnoprávných ako aj procesnoprávných inštitútov. Je pravdou, že pojem restoratívna justícia sa spája predovšetkým s alternatívnymi trestami ako aj inými alternatívami k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Iný pohľad na sankcionovanie, v ktorom je odsúdenému poskytnutá pomoc a zároveň zdôraznená ochrana jeho práv reprezentuje prvky restoratívnej justície. Odsúdenému má byť poskytnutá možnosť „znovu existencie“ v spoločnosti ako aktívneho a prínosného občana. Zároveň sa restoratívnou justíciou zdôrazňuje aj postavenie a práva obetí, resp. poškodených. Poškodený je osobou, ktorá sa bez

vlastného pričinenia dostala do situácie, ktorá nie je závideniahodná. Trestné právo ponúka poškodenému prostriedky na uplatnenie jeho práv voči osobe, ktorá mu svojou protiprávnou činnosťou spôsobila škodu. Okrem hmotnoprávných prvkov môžeme objaviť aj procesnoprávne prvky restoratívnej justície, a to konkrétne v tzv. odklonoch. Odklony môžeme jednoducho definovať, ako alternatívne riešenie trestných vecí. Pôjde teda o spôsob konania, ktorý je odlišný od hlavného pojednávania. Úlohou týchto odklonov je zmierniť dopad celého trestného konania, predovšetkým hlavného pojednávania. Do popredia sa dostávala efektivita, hospodárnosť, rýchlosť, a zjednodušenie celého trestného procesu prostredníctvom odklonov. Tieto alternatívy boli do Trestného poriadku zdôraznené predovšetkým rekodifikáciou trestného práva v roku 2005. V súčasnosti môžeme k odklonom zaradiť:

- podmiennečné zastavenie trestného stíhania,
- zmier,
- trestný rozkaz,
- dohoda o vine a treste,
- podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného.

Z predstavených inštitútom predstavuje „novum“ len inštitút dohody o vine a treste a inštitút podmiennečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného. Predstavené „novum“ nie je možné pokladať až za takú novinku, keďže tieto inštitúty boli do trestného práva procesného zahrnuté rekodifikáciou v roku 2005. Oproti týmto dvom inštitútom stojí však podmiennečné zastavenie trestného stíhania, zmier a trestný rozkaz, ktoré boli trestnému právu procesnému známe už pred rekodifikáciou Trestného poriadku.

V nasledujúcich riadkoch ponúknem stručnú analýzu jednotlivých inštitútov so zameraním na poškodeného, jeho prípadný vplyv na aplikáciu odklonov.

Odklony je možné vo všeobecnosti definovať ako:

- „odklonom v trestnom konaní možno charakterizovať ako alternatívny trestnoprocesný spôsob riešenia trestnej veci s cieľom odľahčiť preťaženosť trestných súdov, ušetriť obvineného od traumy z prejednávania veci na hlavnom pojednávaní, zvýšiť výchovný účinok na obvineného, neformálne riešenie vlastnej konfliktnej situácie a posilnenie postavenia poškodeného,
- odklon je osobitný spôsob vybavenia trestnej prokurátorom v prípade vydania trestného rozkazu samosudcov, ktorí sa na základe svojho fakultatívneho uváženia

rozhodnú vybaviť trestnú vec skôr, ako by sa nariadilo procesne náročné hlavné pojednávanie,

- odklony v trestnom konaní predstavujú trestnoprávne inštitúty, aplikáciou ktorých dochádza k rýchlosti, efektívnosti, hospodárnosti a celkovému zjednodušeniu trestného konania.¹

1. Podmienečné zastavenie trestného stíhania a poškodený

Predstavený inštitút je možné stručne definovať ako: „Prostriedok, ktorý slúži na urovanie vzniknutých konfliktov medzi páchatelom trestného činu a poškodeným (obeťou).“² Legislatívnym základom pre prvý predstavený odklon je obsiahnutý v § 216 a § 217 TP. Podmienečné zastavenie je možné v prípade:

- prečinu s trestnou sadzbou trestu odňatia slobody do päť rokov,
- v štádiu medzi vznesením obvinenia a podaním obžaloby,
- ak obvinený vyhlási, že spáchal skutok,
- nahradil škodu, alebo uzavrel s poškodeným dohodu o náhrade škody a aby túto škodu uhradil počas skúšobnej doby,
- rozhodnutie o podmienečnom zastavení je dostačujúce.

Obvinenému sa určí skúšobná doba na jeden až päť rokov. Obvinenému je možné uložiť primerané obmedzenia a povinnosti. O podmienečnom zastavení rozhoduje prokurátor vždy so súhlasom obvineného. Podmienečné zastavenie je neprípustné v prípade spáchania trestného činu korupcie, v prípade trestných činov verejných činiteľov, resp. zahraničných verejných činiteľov v súvislosti s výkonom ich právomoci, a napokon ak bola trestným činom spôsobilá smrť. Ak obvinený splní všetky uložené povinnosti, vrátane povinnosti nahradiť poškodenému škodu, prokurátor rozhodne o tom, že obvinený sa osvedčil. V opačnom prípade rozhodne o pokračovaní v trestnom konaní.

Jedným z dôležitých a nevyhnutných prvkov aplikácie uvedeného odklonu je aj stanovenie povinnosti pre obvineného, aby v prokurátorom určenej skúšobnej dobe nahradil škodu, ktorá vznikla poškodenému v dôsledku trestného činu obvineného. Obvinený je povinný túto škodu nahradiť. V opačnom prípade je to možné pokladať za porušenie

¹ KLÁTIK, J.: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní, IN: Bulletin slovenskej advokácie, roč., č. 3, 2008, s. 27

² MINÁRIK, Š. a kol. : Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 603

podmienok s následkom rozhodnutia prokurátora o pokračovaní v trestnom konaní. Samotná dohoda medzi poškodeným a obvineným môže mať akúkoľvek zákonnú podobu. Dohoda by mala ale obsahovať rozsah škody, čas a napokon aj spôsob náhrady škody. TP umožňuje, aby poškodený okrem faktickej náhrady urobil len kroky k náhrade, aby teda uzavrel dohodu alebo urobil iné opatrenia smerujúce k náhrade škody. Pod takouto možnosťou obvineného, ktorá je dostačujúca na aplikáciu podmiennečného zastavenie je potrebné rozumieť:

- zloženie peňažnej sumy, ktorá zodpovedá výške škody, do úschovy na súde,
- nahlási vzniknutú škodu ako poistnú udalosť, poskytne súčinnosť poisťovní a zabezpečí, aby z titulu poistného plnenia škodu poškodenému uhradila poisťovňa, alebo si splnil povinnosť vyplývajúcu zo zákona č. 381/2001 Z.z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla v znení neskorších predpisov,
- písomné uznanie dlhu voči poškodenému z dôvodu jeho nároku na náhradu škody (čo do dôvodu výšky),
- postúpenie pohľadávky obvineného poškodenému,
- prevzatie dlhu poškodeného,
- poskytnutie preddavku na náhradu škody poškodenému a pod.³

V prípade ak by poškodený odmietol prijať náhradu škody od obvineného, nie to prekážkou aplikácie inštitútu podmiennečného zastavenia trestného stíhania.

2. Podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného a poškodený

Predstavený inštitút je ďalším odklonom reprezentujúcim prvky restoratívnej justície. Inštitút je obsiahnutý v § 218 a § 219 TP.

Filozofiu tohto odklonu je možné zhrnúť do niekoľkých bodov, ktoré sú zároveň podmienkami aplikácie:

- aplikácia je možná v prípade obvineného, ktorý sa významne podieľa na odhalení konkrétnej trestnej činnosti (korupcia, trestný čin založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, teroristickej skupiny, zločinu spáchaného organizovanou skupinou, zločineckou alebo teroristickou skupinou,

³ tamtiež, s. 604

- existuje eminentný záujem spoločnosti na objasnení tejto trestnej činnosti prevyšuje záujem na trestnom stíhaní,
- aplikácia tohto odklonu je vylúčená v prípade organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi.

Rozhodnutie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného je zverené do kompetencie prokurátora. Prokurátor určí v uznesení skúšobnú lehotu v rozmedzí od dvoch do desiatich rokov.

V prípade splnenia zákonných podmienok prokurátor rozhodne, že sa obvinený osvedčil. V opačnom prípade rozhodne o pokračovaní v trestnom stíhaní. Samotné uznesenie o podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného sa doručuje okrem iných subjektov aj poškodenému, ktorý má právo podania opravného prostriedku. Opravným prostriedkom je v tomto prípade sťažnosť. Podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného je samostatným druhom odklonu o čom sa zmieňuje aj Ivor: „V prípade podmiennečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného ide o samostatný právny inštitút s osobitne upravenými podmienkami a účelom jeho použitia, ktorý nemožno stotožňovať s inštitútom podmiennečného zastavenia trestného stíhania (§ 216 TP).“⁴

Spojitosť tohto odklonu a poškodeného je teda len v možnosti poškodeného namietať prostredníctvom opravného prostriedku rozhodnutie prokurátora o vydaní uznesenia a teda o aplikácii podmiennečného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného. Podaním sťažnosti poškodený vyjadruje svoj záujem na pokračovaní trestného stíhania.

3. Zmier

Tretím odklonom, ktorý bol obsiahnutý už v predošlom TP je zmier. Tento inštitút je obsiahnutý v § 220 až § 227 TP. Znenie TP upravuje: „Postup, ktorý umožňuje, aby na základe dohody medzi štátom, ktorý v prípravnom konaní zastupuje prokurátor, a poškodeným na jednej strane a páchatelom na strane druhej, došlo k skončeniu trestného stíhania a vydaniu rozhodnutia bez vykonania riadneho procesu pred súdom v prípade, ak páchatel splní podmienky uvedené v odseku 1.“⁵ K týmto podmienkam je potrebné zaradiť:

- musí sa jednať o prečin s trestnou sadzbou trestu odňatia slobody do päť rokov,

⁴ IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 564

⁵ MINÁRIK, Š. a kol. : Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 614

- jedná sa o výlučnú kompetenciu prokurátora rozhodnúť o schválení zmieru,
- nevyhnutný je súhlas poškodeného a obvineného,
- schválením zmieru dochádza k zastaveniu trestného stíhania,
- obvinený vyhlási, že skutok spáchal,
- obvinený nahradí škodu, resp. urobil iné opatrenia smerujúce k náhrade škody alebo inak odstráni ujmu vzniknutú trestným činom,
- obvinený zloží konkrétnu sumu na účet prokuratúry určenú na všeobecne prospešné účely,
- zmier medzi obvineným a poškodeným musí byť uzavretý dobrovoľne a s podmienkami zmieru musia obe strany súhlasiť.
- tak obvinený ako aj poškodený musia byť poučený o svojich právach ako aj o podstate zmieru.

Ako už bolo uvedené rozhodnutie o schválení zmieru patrí do výlučnej kompetencie prokurátora. Prokurátor však nie je viazaný návrhom na uzavretie zmieru.

Jednou z podmienok uzavretia zmieru je aj dohoda medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody. Dostačujúcou možnosťou je aj vykonanie konkrétnych krokov obvineného k náhrade škody. Týmto krokom som sa konkrétnejšie venoval už pri podmiennečnom zastavení trestného stíhania.

Významným ustanovením obsiahnutým priamo v TP, ktoré sa dotýka poškodených je § 224 ods. 2:

„(2) Z peňažnej sumy určenej na všeobecne prospešné účely musí obvinený určiť aspoň 50 % štátu na peňažnú pomoc poškodeným podľa osobitného zákona.“

Podmienkou schválenia zmieru a zastavenia trestného stíhania je povinnosť obvineného zložiť na účet prokuratúry konkrétnu finančnú čiastku určenú na všeobecne prospešné účely. TP ukladá jednoznačnú povinnosť použiť 50 % z tejto sumy aplikovať na peňažnú pomoc poškodeným. Táto suma je určená priamo štátu. Povinnosť uvedená v TP vyplýva zároveň zo zákona č. 255/1998 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení zákona č. 422/2002 Z.z. „Peňažnú pomoc poškodeným poskytuje Ministerstvo spravodlivosti SR na základe podanej žiadosti poškodeného.“⁶

Ak prokurátor neschváli zmier, nedôjde teda ani k zastaveniu trestného stíhania a automaticky sa bude pokračovať v trestnom stíhaní. Schválenie zmieru je vylúčené v prípade ak bola trestným činom spôsobená smrť, v prípade korupčných trestných činov

⁶ tamtiež, s. 621

a napokon ak je vedené trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi, resp. zahraničnému verejnému činiteľovi pre trestný čin spáchaný v súvislosti s výkonom ich právomocí.

Zmier je teda ďalším významný odklonom v trestnom konaní, ktorý reprezentuje prvky restoratívnej justície a ktorý zároveň nezabúda na poškodeného. Tento fakt je zdôraznený v základných predpokladoch aplikácie tohto odklonu. Konkrétne to je povinnosť nahradiť obvineným škodu, ktorú spôsobil poškodenému trestným činom. Obvinený je povinný aj k „inému“ odstráneniu ujmy vzniknutej trestným činom. „Iným odstránením ujmy vzniknutej trestným činom sa rozumie napríklad ospravedlnenie sa poškodenému v regionálnom denníku a pod.“⁷ Poškodenému prislúchajú aj ďalšie práva, ako napr. byť poučený o právach a podstate zmieru. Napokon TP zdôrazňuje povinnosť previesť štátu 50 % z peňažnej čiastky uhradenej obvineným, ktorá je určená na všeobecne prospešne účely na peňažnú pomoc poškodeným.

4. Trestný rozkaz

Trestný rozkaz je možné považovať za ďalšiu možnosť odklonov v rámci trestného konania. Trestný rozkaz je možné definovať ako zjednodušenú formu odsudzujúceho rozsudku. Predpokladom vydania trestného rozkazu je spoľahlivo zistený skutkový stav a existencia dôkazov, ktoré tento spoľahlivo zistený stav aj preukážu. Spojitosť trestného rozkazu a poškodeného je vidieť vo veci nároku náhrady škody. Trestný rozkaz má konkrétne formálne náležitosti, ku ktorým patrí aj výrok o náhrade škody, avšak to len v prípade, ak bol tento nárok poškodeným uplatnený riadne a včas. Trestný rozkaz sa doručuje aj poškodenému, ktorý má zároveň právo podania opravného prostriedku. Podanie odboru však môže smerovať len proti výroku o náhrade škody. V takomto prípade sa trestný rozkaz ruší len vo veci náhrady škody. Následne súd odkáže poškodeného vo veci náhrady škody na občianskoprávne konanie, resp. na konanie pred iným kompetentným orgánom. Zákonne ustanovenia týkajúce sa trestného rozkazu sú obsiahnuté v § 353 až § 357 TP.

5. Dohoda o vine a treste

Posledným z odklonov je dohoda o vine a treste. Tento inštitút je obsiahnutý v § 331 až § 336 TP. Je potrebné zdôrazniť, že tento inštitút je možné aplikovať v ktoromkoľvek

⁷ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 566

prípade, teda pri každom spáchanom trestnom čine. „ Podstatou dohody o vine a treste je uzavretie obojstranne výhodnej dohody medzi prokurátorom na jednej strane a obvineným na strane druhej, o spôsobe ukončenia trestnej veci, pričom takáto dohoda podlieha schváleniu súdu. Týmto konaním sa obvinený vzdáva práva na prejednanie svojej veci pred nezávislým a nestranným súdom na hlavnom pojednávaní a trest mu súd uloží bez dokazovania viny. Zmyslom tohto inštitútu je aj odklon od konania pred súdom v rámci spravidla zdĺhavého hlavného pojednávania, a tým dosiahnutie zjednodušeného vybavenia veci. V dôsledku tejto skutočnosti konanie o dohode o vine a treste skracuje čas medzi vznesením obvinenia a konečným rozhodnutím veci čím sa môže zvýšiť perspektíva nápravy odsúdeného, ak mu bol uložený nepodmienečný trest.“⁸

Základné podmienky aplikácie tohto inštitútu sú obsiahnuté predovšetkým v § 333 TP. Na základe tohto ustanovenia kladie predseda senátu na verejnom zasadnutí konkrétne otázky, ktoré sú bližšie uvedené v ods. 3 pod písmenami a) až j). Aby mohlo dôjsť k schváleniu dohody o vine a treste, obvinený je povinný na všetky otázky odpovedať „áno“. V opačnom prípade súd dohodu neschváli a vráti vec prokurátorovi do prípravného konania. Ak súd dohodu schváli, potvrdí túto skutočnosť rozsudkom. K základným otázkam v uvedenom odseku patrí aj otázka v pís. i), ktorá sa dotýka náhrady škody. Konkrétne sa predseda senátu pýta či obvinený:

„i) súhlasí s navrhovaným trestom, trest prijíma a v stanovených lehotách sa podriadi výkonu trestu a ochrannému opatreniu a nahradí škodu v rozsahu dohody,“

Súd teda podmieňuje schválenie dohody o vine a trest aj náhradou škody poškodenému. Poškodený si však musí náhradu škody uplatniť riadne a včas.

Poškodený ale nemusí súhlasiť s výškou škody, ktorá bola dohodnutá. V prípade nesúhlasu poškodeného prokurátor navrhne, aby bol poškodený vo veci náhrady škody odkázaný na občianskoprávne konanie resp. iné konanie pred príslušným orgánom. Tento postup je uvedený v § 232 TP v ods. 3.

Aj v tomto poslednom prípade je možné konštatovať, že odklon, ktorým je dohoda o vine a treste berie ohľad na poškodeného.

⁸ MINÁRIK, Š. a kol. : Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 614

Záver

Restoratívna justícia priniesla zefektívnenie, zrýchlenie a zjednodušenie trestného konania. Niektoré inštitúty, ktoré už existovali boli doplnené o nové, a spoločne boli tieto prvky, ktoré sa nazývajú aj odklony zdôraznené rekodifikáciou. Restoratívna justícia aj v prípade odklonov myslela na poškodeného a na možnosti uplatňovania jeho práv pri aplikácii jednotlivých inštitútov. Existenciu jednotlivých odklonov ako aj ich viazanosť s poškodeným je možné hodnotiť kladne.

Kontaktné údaje

JUDr. et. Ing. Ladislav Vlachovič
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Tomašiková 20, 821 02 Bratislava
Slovenská republika
email: ladislav.vlachovic@gmail.com

Použitá literatúra:

1. *IVOR, J. a kol.*: Trestné právo procesné. Druhé. Bratislava: IURA EDITION, 2006. 993 s. ISBN 80-8078-101-X
2. *KLÁTIK, J.*: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní, IN: Bulletin slovenskej advokácie, roč., č. III, 2008. ISSN 1335-1079
3. *MINÁRIK, Š. a kol.*: Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1392s. ISBN 978-80-8078-369-3.

Právne normy:

1. zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
2. zákon č. 255/1998 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení zákona č. 422/2002 Z.z.

Prvky restoratívnej justície v trestnom práve hmotnom a ich reálne uplatňovanie

Mgr. JUDr. Martin Vlha, PhD.

Abstrakt

Prvky restoratívnej justície sú neoddeliteľnou súčasťou tak trestného práva hmotného ako aj trestného práva procesného. V trestnom práve hmotnom sú to predovšetkým alternatívne tresty a iné alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Príspevok sa zaoberá problematikou uplatňovania vybraných prvkov restoratívnej justície v praxi. Dôraz je kladený na používanie alternatívnych trestov v praxi, ktorý vychádza zo štatistík Generálnej prokuratúry a Ministerstva vnútra.

Kľúčové slová

alternatívne tresty, spravodlivosť, humánnosť, štatistiky,

Abstract

Elements of restorative justice are integral part of substantive as well as procedural criminal law. Alternative sanctions and other alternatives to prison sentence are particular examples of restorative justice in criminal substantive law. The article deals with the application of selected elements of restorative justice in practice. The emphasis is on the use of alternative sanctions in practice, based on the statistics of the General Prosecutor's Office and the Ministry of Interior.

Keywords

punishment, alternative punishment, justice, humanity, statistics

Úvod

Poňatie a chápanie pojmu trestná spravodlivosť sa za posledné desaťročia výrazným spôsobom zmenili. Čoraz viac sa totiž v rámci teórie trestného práva stretávame s pojmom restoratívna, teda obnovujúca justícia. Jej podstata spočíva v tom, že upúšťa od klasickej myšlienky, že jediným správnym riešením štátu na spáchanie trestného činu je uznanie páchateľa za vinného a udelenie trestu, následná snaha

napraviť páchatel'a tohto trestného činu, čo je však v praxi v mnohých prípadoch neefektívne.

Spáchaním trestného činu vždy dochádza k porušeniu objektívneho práva, avšak restoratívna justícia na tomto mieste poukazuje predovšetkým na narušenie vzťahov v spoločnosti a snaží sa o odškodnenie poškodených osôb a obnovenie narušených spoločenských vzťahov, a to všetko za účasti páchatel'a, poškodeného a spoločnosti a až na druhom mieste poukazuje na porušenie zákona. Restoratívna justícia predstavuje spôsob, ktorým spoločnosť reaguje na porušenie všeobecne uznávaných pravidiel správania sa, pričom je často považovaná za protipól klasickej, tzv. retributívnej justície. Obnovujúca justícia sa preto stala filozofiou viacerých novelizácií trestného zákona a zavádzania alternatívnych trestov, prijatia zákona o probačných a mediačných úradníkoch a v neposlednom rade aj samotnej rekodifikácie trestného práva hmotného aj procesného.

1. Retributívna v. restoratívna justícia

V teórii trestného práva často dochádza k profilovaniu restoratívnej justície ako protipólu klasickej, t.j. retributívnej justície, a preto je na mieste charakterizovať základné rozdiely medzi týmito dvoma prístupmi chápania trestnej spravodlivosti.

Retributívna justícia

- primárnou obeťou trestného činu je štát (inými slovami trestný čin je definovaný ako ujma resp. násilie voči štátu)
- je založená na vzťahu medzi štátom a obvineným
- pozornosť je sústredená na ochranu štátu pred páchatel'om trestného činu, a to jeho zavrnutím a odsúdením za použitia všetkých možných prostriedkov
- adversárny alebo inkvizičný proces
- obeť trestného činu, t.j. poškodený ma len pasívne postavenie a na výkone trestnej justície sa zúčastňuje len vo veľmi malom rozsahu
- jedna sociálna nespravodlivosť je nahradená druhou
- trestný čin je definovaný formálno-právnymi termínmi, pričom morálne sociálne a ekonomické aspekty nie sú zohľadnené
- záväzok páchatel'a resp. dlh je voči abstraktnému štátu a spoločnosti

- sociálna reakcia je zameraná na páchatelovo konanie v minulosti
- zodpovednosť páchatel'a za spáchaný trestný čin vedie k jeho potrestaniu

Restoratívna justícia

- trestný čin rozumie ako útok proti človeku a medziľudským vzťahom a nie ako útok na štát, tzn. primárnou obeťou je tá, ktorá je najviac zasiahnutá trestným činom a sekundárnymi obeťami sú obeť, ktoré sú v menšej miere zasiahnuté trestným činom - rodina, priatelia atď.
- charakteristický je vzťah všetkých účastníkov dotknutých trestným činom, t.j. páchatel', obeť, komunita
- pravidlom je dialóg a diskusia
- postavenie páchatel'a je aktívne, pričom je kladený dôraz na stimuláciu páchatel'a k prevzatíu aktívnej zodpovednosti za spáchaný trestný čin
- pozornosť sa sústreďí na nápravu nespravodlivosti, ktorá bola trestným činom spôsobená
- trestný čin je vnímaný s ohľadom na všetky morálne, sociálne a ekonomické aspekty
- záväzok resp. dlh páchatel'a je zameraný na konkrétnu osobu - obeť trestného činu
- sociálna reakcia sa zameriava na odstránenie škodlivých následkov spáchaného trestného činu v súčasnosti aj v budúcnosti
- zodpovednosť páchatel'a za spáchaný trestný čin vedie k jeho súčinnosti so všetkými zainteresovanými subjektmi pri náprave spôsobenej škody

2. Restoratívna justícia v trestnom práve hmotnom

Restoratívny prístup ku chápaniu trestnej spravodlivosti neznamená odmietnutie klasických trestných postupov a sankcií, ale ide o vhodné doplnenie a rozšírenie takýchto postupov a sankcií o možnosti, akými možno reagovať na spáchaný trestný čin, aby mohol byť uplatnený individualizovaný prístup k páchatel'ovi, čoho výsledkom by mohlo byť pozitívne ovplyvnenie účinnosti trestného postihu.

V slovenskom trestnom práve hmotnom sa prvky restoratívnej justície vyskytujú najmä v úprave tzv. alternatívnych trestov, tzn. trestov nespojených s odňatím slobody

a izoláciu páchateľov od spoločnosti. S ohľadom na činnosť probačných a mediačných úradníkov pri výkone niektorých alternatívnych trestov bola do tohto článku zaradená aj problematika mediácie ako mimosúdneho riešenia sporov medzi poškodeným a obvineným v rámci trestného konania, ktorá inak patrí do trestného práva procesného.

2.1. Mediácia

Problematica mediácie je skôr otázkou trestného práva procesného, avšak vzhľadom na prepojenie mediácie prostredníctvom probačných a mediačných úradníkov považujem za vhodné jej zaradenie do tohto článku.

Mediáciou sa vo všeobecnosti rozumie mimosúdne riešenie sporov za osobnej účasti tretej nezainteresovanej strany - mediátora. Mediácia je upravená v Zákone č. 420/2004 Z.z. o mediácii v platnom znení. V zmysle tohto zákona možno riešiť takmer všetky druhy sporov. Výnimkou sú spory v trestných veciach, ktoré upravuje osobitný právny predpis - Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch v platnom znení. Tento zákon predstavuje základný právny rámec výkonu mediácie v trestných veciach.

Podstata mediácie spočíva v zmiernení alebo až urovnaní sporu medzi obvineným a poškodeným v súvislosti so spáchaným trestným činom a zmiernenie škôd a následkov, ktoré trestným činom vznikli. Mediátor vystupuje nestranne, nerobí rozhodnutia. Jeho úlohou je napomôcť obom stranám vyriešiť ich vzájomný spor, a to tak, že postupne rozčleňujú sporné otázky s cieľom nájsť konsenzuálne riešenie akceptovateľné pre obe strany. Sporové strany nevystupujú voči sebe konfrontačne, ale skôr ide o proces vzájomného približovania, kedy samy hľadajú riešenie ako urovnať vzájomný spor.

Mediácia predstavuje citlivejší a individuálnejší prístup k páchateľovi trestného činu. Trestný čin predstavuje porušenie nielen právnych noriem, ale aj noriem spoločenských a etických a práve prostredníctvom mediácie dostáva páchateľ možnosť, aby si uvedomil závažnosť a následky trestného činu. Cieľom je, aby sa páchateľ stotožnil so zákonom chránenými normami a hodnotami, ktoré si spoločnosť takýmto spôsobom chráni a aby sa z vlastnej iniciatívy snažil napraviť „chybu“, ktorej sa svojim konaním dopustil. „Podľa skúseností probačných úradníkov, pokiaľ je páchateľ vystavený priamemu kontaktu s poškodeným, dochádza k jeho hlbšiemu pochopeniu

škodlivosti svojho konania, čo má na neho značný výchovný vplyv.“¹ Na takýto postoj páchatel'a pochopiteľne prihliadajú aj orgány činné v trestnom konaní. Vykonanie mediácie najčastejšie odporúča prokurátor alebo súd, pričom samotný proces mediácie nijakým spôsobom neovplyvňujú, ale nakoľko ich úlohou je vyriešiť trestnú vec, tak pri rozhodovaní posudzujú aj výsledky mediácie.

Mediácia sa výrazne odlišuje od štandardného riešenia trestných vecí a predstavuje alternatívu ku klasickému súdnemu procesu. Pre páchatel'a trestného činu je veľmi výhodná, pretože predstavuje možnosť ako sa vyhnúť trestnému stíhaniu a tým pádom aj trestu. Rovnako je výhodná aj pre poškodeného, ktorý sa prostredníctvom mediácie vie rýchlejšie domôcť odškodnenia bez zdĺhavého a vo veľa prípadoch finančne náročného občianskoprávneho súdneho sporu. Poškodený má zároveň možnosť vyjadriť sa k výške škody a spôsobu, akým má byť táto škoda nahradená a taktiež má možnosť vyjadriť svoje pocity súvisiace s psychickou ujmom. Charakteristickou črtou mediácie je jej dobrovoľnosť. Môže sa uskutočniť len so súhlasom oboch zainteresovaných strán, teda obvineného aj poškodeného. Dobrovoľnosť spočíva nielen v slobodnom rozhodnutí zainteresovaných strán vyriešiť svoj spor mimosúdne, ale aj v možnosti ktoréhokoľvek účastníka kedykoľvek v priebehu mediácie odstúpiť od mediačného konania. Nespornou výhodou mediácie je jej relatívna rýchlosť v porovnaní s dlhotrvajúcimi súdnymi spormi a aj nižšie finančné náklady, o ktoré sa navyše zúčastnené strany delia.

Mediáciu v trestnom konaní vykonávajú probační a mediační úradníci. K tomu viac v ďalšom texte.

2.1.1. Mediácia v praxi

Reálne využívanie mediácie ako prostriedku restoratívnej justície možno porovnať na základe štatistických údajov všetkých okresných súdov v pôsobnosti Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, kde vykonávajú svoju činnosť probační a mediační úradníci. Žiaľ na internetových stránkach Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky sú zverejnené len staršie štatistické údaje, a preto ilustroujeme praktické využitie mediácie v rokoch 2006, 2007, 2008 a 2009.

V roku 2006 bolo na Slovensku pridelených 3231 mediácií, z toho najviac - 2104 bolo pridelených z prokuratúry, zo súdu bolo pridelených 790, z polície 266

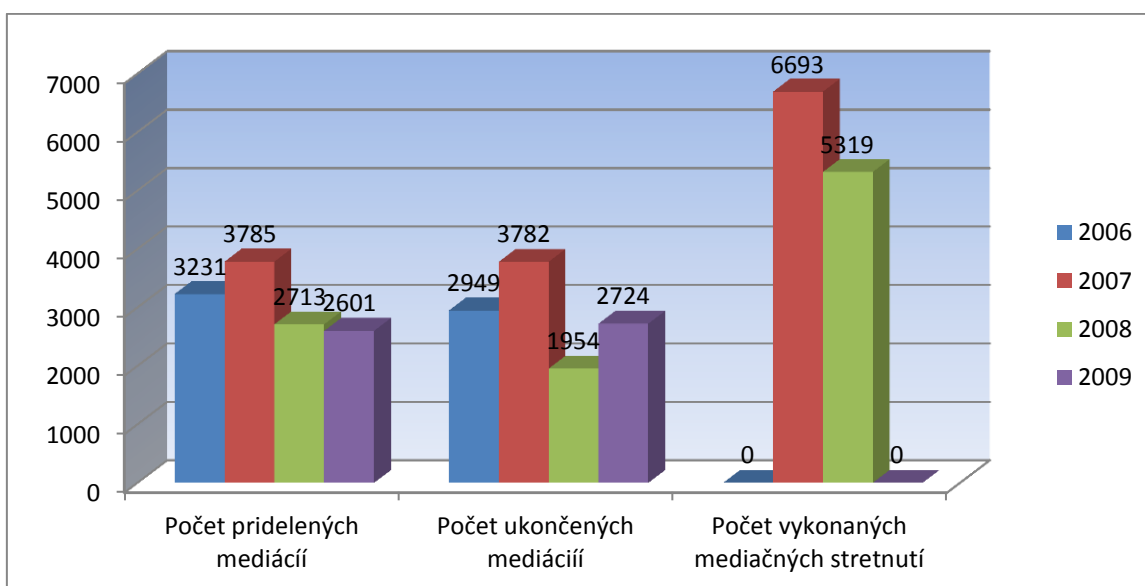
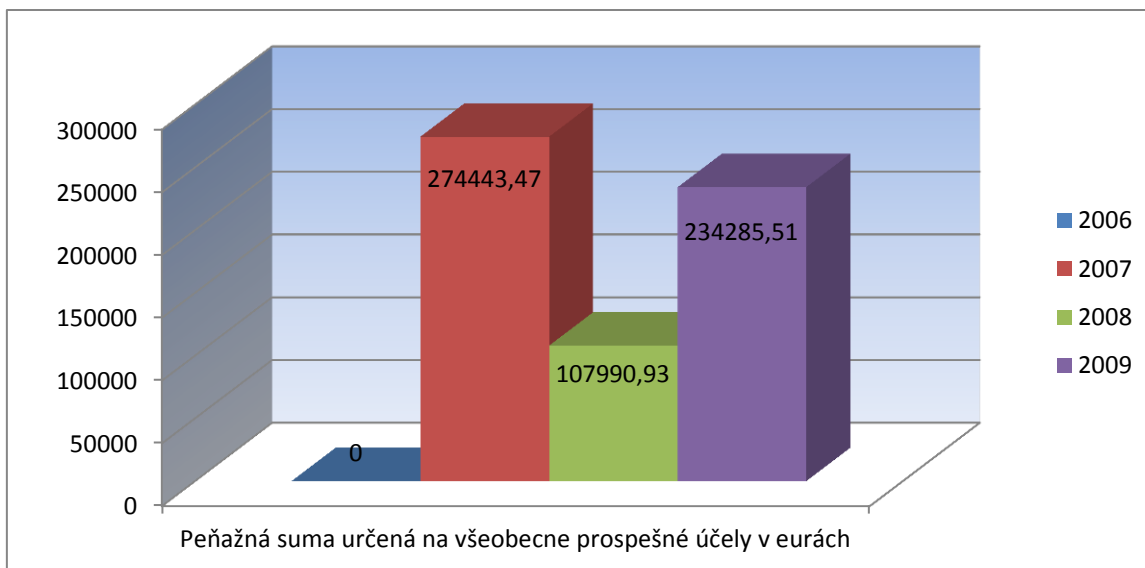
¹ <http://www.wold.justice.sk/wfn.aspx?pg=1429&htm=16/1614.htm>

a z podnetu inej osoby 71. Najviac mediácií pripadá na Košický kraj, najmenej na Nitriansky kraj. Úspešne ukončených mediácií bolo 1879, z toho najväčšie percento pripadá na podmienené zastavenie trestného stíhania, nasleduje zmier. Neúspešných mediácií bolo 1150, kedy buď neprišlo k dohode alebo niektorá zo strán nemala záujem o uskutočnenie mediácie. Peňažná suma určená na všeobecne prospešné účely za rok 2006 nie je známa.

V roku 2007 bol počet pridelených vecí na mediáciu v rámci Slovenskej republiky 3785. Najviac pridelených vecí na mediáciu bolo z prokuratúry, a to 2667, 831 vecí bolo pridelených zo súdu, 113 na podnet polície a 168 na podnet obvineného alebo poškodeného. Najviac mediácií bolo pridelených v Košickom kraji, naopak najmenej v Nitrianskom kraji. V sledovanom období roku 2007 bolo vykonaných spolu 6693 mediačných stretnutí. Z celkového počtu mediácií bolo úspešne ukončených 2491, pričom najčastejším spôsobom bol zmier, nasledovaný podmieneným zastavením trestného stíhania. Neúspešných mediácií bolo 1291. V súvislosti s mediáciou bola na všeobecne prospešné účely pre obce a iné právnické osoby poukázaná suma 1.896.850,- Sk a suma určená poškodeným bola 6.371.034,- Sk.

V roku 2008 predstavoval celkový počet pridelených mediácií číslo 2713. Z prokuratúry bolo pridelených opäť najviac - 1894 mediácií, zo súdu 513, z polície 126 a na podnet poškodeného alebo obvineného 92. Najviac mediácií bolo opäť pridelených v Košickom kraji, najmenej opäť v kraji Nitrianskom. Počet vykonaných mediačných stretnutí dosiahol číslo 5319. Ukončených bolo celkovo 1954, najčastejšie - 991krát zmierom. Na všeobecne prospešné účely pre obce a iné právnické osoby bola poukázaná suma 1.439.250,- Sk a suma určená poškodeným bola 1.858.343,- Sk.

V roku 2009 bolo na Slovensku pridelených celkovo 2601 mediácií. Najväčší podiel pridelených mediácií bol ako v predošlých rokoch z prokuratúry, a to 1931, zo súdu bolo pridelených 465 mediácií, z polície 117 a na podnet obvineného alebo poškodeného to bolo 89 prípadov. Najviac mediácií bolo opäť pridelených v Košickom kraji a najmenej opäť v Nitrianskom. Celkový počet ukončených mediácií dosiahol číslo 2724, pričom najčastejším spôsobom ukončenia bol zmier. Na všeobecne prospešné účely pre obce a iné právnické osoby bola poukázaná suma 108.080,32 EUR a suma určená poškodeným bola 124.978,27 EUR.

Ako je možné vidieť z uvedených grafov, za sledované obdobie rokov 2006 - 2009 má počet pridelených mediácií mierne klesajúcu tendenciu. Počet mediácií v roku 2009 predstavuje necelých 81% mediácií z roku 2006. Naopak počet mediácií pripadajúcich na jedného probačného a mediačného úradníka má stupajúci trend. Kým v roku 2006 pripadlo na jedného probačného a mediačného úradníka 28 mediácií, v roku 2009 to bolo 34 mediácií. Je to dané tým, že počet probačných a mediačných úradníkov neustále klesá. V roku 2006 ich bolo 116, v roku 2009 78 a v súčasnosti je v zozname probačných a mediačných úradníkov evidovaných 68 osôb. Z tohto dôvodu je preto dosť pravdepodobné, že podobný trend možno očakávať aj

v nasledujúcich rokoch. Len pre porovnanie v susednej Českej republike je počet probačných a mediačných úradníkov šesťkrát vyšší.

2.2 Alternatívne tresty

Už zo samotného etymologického významu slova „alternatívne“ vyplýva, že ide o „pripustenie voľby medzi dvomi možnosťami, možnosť výberu, pripúšťanie výberu.“² V tomto prípade ide o výber medzi niektorým z alternatívnych trestov ako prvou alternatívou a trestom odňatia slobody ako druhou alternatívou. Ide teda o alternatívny spôsob akým má byť dosiahnutý účel trestu, ktorým je jednak ochrana spoločnosti a jednak prevýchova páchateľa a v neposlednom rade zabránenie v páchaní ďalšej trestnej činnosti, a to všetko bez negatívnych vplyvov väzenia. Zavádzanie trestov nespojených s odňatím slobody a ich postupné nahrádzanie novými druhmi trestov je celosvetový trend. Hlavným dôvodom je fakt, že alternatívne tresty nemajú nevýhody odňatia slobody, štát stojí oveľa menej finančných prostriedkov a netvorí prekážku pre opätovné zaradenie páchateľa do spoločnosti. Filozofia alternatívnych trestov je jednoduchá a spočíva v tom, že odsúdení sú ponechaní na slobode a je im uložený taký druh povinností alebo obmedzení, „ktoré budú pôsobiť preventívne proti páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochránia spoločnosť, uspokojia záujmy obetí trestného činu a upevnia v páchateľovi návyky a postoje potrebné k vedeniu riadneho života.“³

Alternatívne tresty majú v porovnaní s trestom odňatia slobody aj ďalšie výhody. Odsúdený neprichádza do kontaktu s väzenským prostredím a režimom vo väzení, nestratí slobodu a nedochádza k pretrhnutiu sociálnych väzieb, čo pozitívne prispieva k zníženiu recidívy. Práve preto sú alternatívne tresty v mnohých prípadoch vhodnejšie, pretože neizolujú človeka od spoločnosti a nebránia opätovnému zaradeniu páchateľa do spoločnosti.

Pojem alternatívne tresty naše zákony nepoznajú. V teórii trestného práva sa spomedzi trestov upravených trestným zákonom medzi alternatívne tresty zaraďujú:

1. trest domáceho väzenia
2. trest povinnej práce
3. peňažný trest

² http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf s. 9

³ http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf s. 9

4. podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody
5. podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.

2.2.1. Trest domáceho väzenia a jeho využívanie v praxi

Trest domáceho väzenia je relatívne nový alternatívny trest, ktorý zaviedol rekodifikovaný Trestný zákon.

Trest domáceho väzenia môže súd udeliť páchatel'ovi prečinu, a to až na jeden rok. Odsúdený je povinný po dobu trvania trestu domáceho väzenia zdržiavať sa v čase, ktorý určí súd vo svojom obydli, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami za predpokladu, že je takáto kontrola nariadená.

Nespornou výhodou tohto druhu trestu je fakt, že odsúdený má možnosť zachovať si sociálne, prípadne iné ekonomické väzby, nie je odlúčený od svojej rodiny a má možnosť pokračovať vo svojom pracovnom pomere. Okrem toho trest domáceho väzenia je v neporovnateľnej miere menej nákladný ako trest odňatia slobody.

Trest domáceho väzenia okrem výhod, ktoré so sebou prináša však nesie so sebou aj viacero negatív, ktoré de facto bránia v jeho reálnom uplatňovaní. Prvým problémom sú podobne ako aj v iných oblastiach života peniaze. Nedostatok finančných prostriedkov má okrem iného za následok, že kontrola technickými prostriedkami prakticky neexistuje, i keď zákon na ňu myslí. Ďalším problémom v súvislosti s výkonom trestu domáceho väzenia je vymedzenie povinností a oprávnení pre probačných a mediačných úradníkov, ktorí majú na starosti výkon trestu domáceho väzenia. Keď by už boli tieto povinnosti a oprávnenia vymedzené naskytá sa otázka, či vzhľadom na nízky počet probačných a mediačných úradníkov (68) nebude kontrola výkonu trestu domáceho väzenia len formálna a náhodná.

Trest domáceho býva najmä laickou verejnosťou dosť často kritizovaný, nakoľko sa zdá, že predstavuje jednoduchú cestu k potrestaniu. Všeobecne totiž prevláda názor, že je to trest určený pre bohatých, ktorí sa takýmto spôsobom vyhnú pobytu vo väzení. Odsúdení v domácom väzení majú totiž „prístup ku všetkým pohodliam života doma vrátane využitia masovokomunikačných zariadení, ako je napríklad telefón a internet. Umožňuje im to pokračovať v relatívne normálnom živote.“⁴

⁴ RAJNÍČ, M. Trest domáceho väzenia v systéme trestov. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2009, ročník 61 č. 6 – 7, s. 835

Využitie, resp. lepšie povedané nevyužitie trestu domáceho väzenia sa vzhľadom na enormné rozdiely medzi počtom udelených nepodmienečných trestov odňatia slobody a trestov domáceho väzenia nedá ani dobre zobrazit' na prehľadnom grafe. V roku 2010 bolo na Slovensku celkovo odsúdených 31367 osôb. Na nepodmienečný trest odňatia bolo odsúdených 5701 osôb, pričom trest domáceho väzenia „dostalo“ len 53 páchatel'ov. V roku 2011 bola situácia z pohľadu udelených trestov domáceho väzenia ešte horšia. Celkový počet odsúdených bol 25271, z toho na nepodmienečný trest odňatia slobody bolo odsúdených 6415 osôb a trest domáceho väzenia bol udelený len 16 krát. Rok 2012 znamenal pre trest domáceho väzenia veľmi mierny nárast, keď bolo udelený 20 krát. Celkový počet odsúdených osôb dosiahol číslo 36163 a nepodmienečný trest odňatia slobody bol udelený v 6244 prípadoch. Keď spravíme krátky sumár, tak za posledné 3 roky bolo udelených celkovo 18360 nepodmienečných trestov odňatia slobody a trest domáceho väzenia bol udelený v 89 prípadoch. Tento rozdiel je obrovský, preto nemá zmysel hovoriť o nejakých percentách. Pokiaľ sa však neprijmú potrebné opatrenia, problematika ktorých je načrtnutá vyššie, počet udelených trestov domáceho väzenia s najväčšou pravdepodobnosťou v najbližších rokoch rásť nebude.

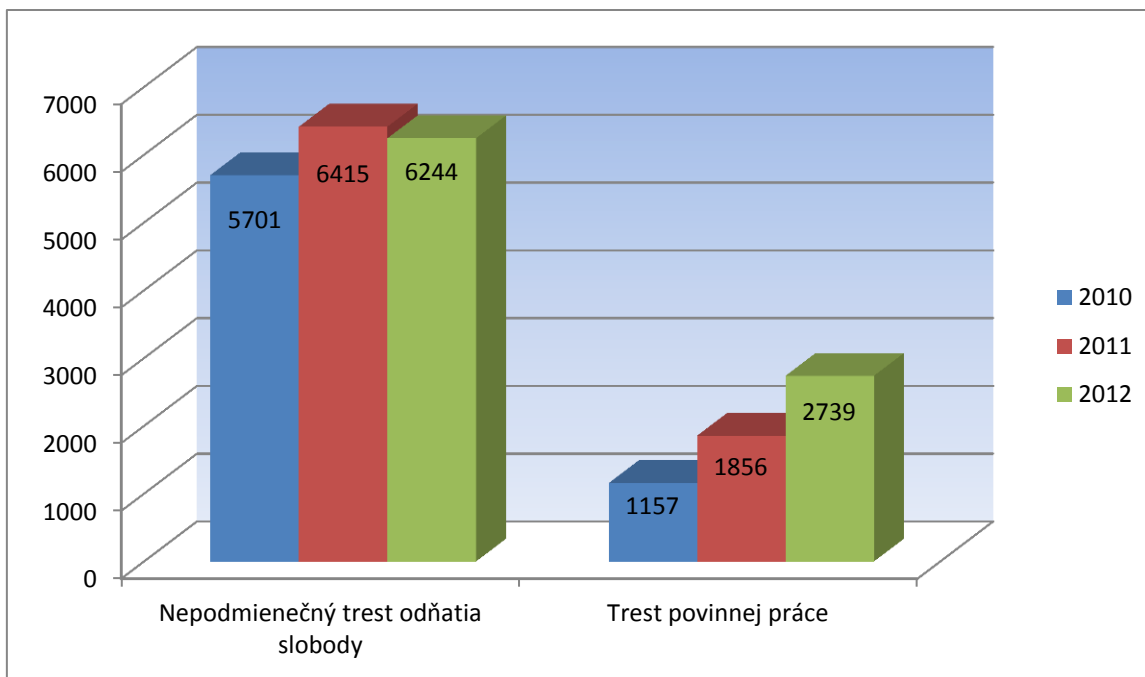
2.2.2. Trest povinnej práce a jeho využívanie v praxi

Podobne ako trest domáceho väzenia aj trest povinnej práce je relatívne novým druhom trestu upraveným slovenským trestným zákonom. Podstata tohto druhu trestu spočíva v tom, že odsúdený, ktorý sa svojim konaním previnil voči spoločnosti môže svoj čin odčiniť v prospech spoločnosti. Povinnou prácou môžu byť rôznorodé činnosti. Ako príklad môžeme uviesť upratovanie verejných priestranstiev, pomoc pri ochrane životného prostredia, či pomoc postihnutým občanom a mnohé ďalšie. Povinné práce je odsúdený povinný vykonať v rozsahu, ktorý určí súd v prospech štátu, vyššieho územného celku alebo obce, ako aj v prospech právnických osôb, ktoré sa zaoberajú verejnoprospešnými činnosťami, pričom zákon o výkone trestu povinnej práce demonštratívne uvádza príklad takýchto činností. Ide napríklad o oblasť vzdelávania, školstva a kultúry, ochrany ľudských práv, rozvoj vedy, rozvoj telesnej kultúry, ochrana pred požiarom, ochrana zvierat, sociálna pomoc a sociálne služby, zdravotná starostlivosť, ekologická činnosť, náboženská činnosť, humanitárna činnosť, charitatívne činnosti alebo iná verejnoprospešná činnosť

Trest povinnej práce je povinný odsúdený vykonať osobne, vo svojom voľnom čase a bez nároku na odmenu. Dôležitou skutočnosťou je, že odsúdený musí s trestom povinnej práce súhlasiť. Trest povinnej práce odsúdený vykonáva v obvode okresného súdu, v ktorom má bydlisko. So súhlasom odsúdeného môže byť trest vykonaný aj mimo obvodu tohto súdu. Podrobnosti ohľadom trestu povinnej práce upravuje trestný zákon, avšak samotný výkon trestu povinnej práce upravuje osobitný zákon, a to Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Rozhodnutím, na základe ktorého sa má vykonať trest povinnej práce je rozsudok, resp. trestný rozkaz. Predseda senátu súdu, v obvode ktorého sa má trest vykonať, vyzve odsúdeného, aby sa dostavil v lehote siedmich dní od doručenia výzvy k probačnému a mediačnému úradníkovi, aby s ním prejednal podmienky výkonu trestu povinnej práce. Probačný a mediačný úradník sa zameria predovšetkým na zistenia, či odsúdený pracuje alebo je nezamestnaný, aký je jeho pracovný čas a pod. tak, aby mohol byť nariadený vhodný druh a miesto výkonu práce. Probačný a mediačný úradník vykonáva dohľad nad výkonom trestu povinnej práce.

Reálne využívanie trestu povinnej práce ako jedného z vhodných alternatív k nepodmienečnému trestu odňatia slobody ilustruje nasledujúci graf vychádzajúci zo štatistických údajov generálnej prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2010, 2011 a 2012.

Ako je možné vidieť udeľovanie trestu povinnej práce má stúpajúcu tendenciu, pričom medziročný nárast nie je vôbec zanedbateľný. V porovnaní s trestom domáceho väzenia je trest povinnej práce využívaný oveľa viac, čo je vzhľadom na jeho výhody dobrým signálom do budúcnosti.

2.2.3. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom a ich reálne uplatnenie v praxi

Tieto dva druhy trestov majú väčšinu spoločných znakov a oba predstavujú alternatívu k nepodmienečnému trestu odňatia slobody pri menej závažných trestných činoch. Podstata spočíva v tom, že súd síce vynesie odsudzujúci rozsudok a uloží trest, ale jeho výkon odloží pod podmienkou, že odsúdený bude po určitú dobu viesť riadny život a vyhovie všetkým požiadavkám. Súd takýmto spôsobom prejavuje voči páchateľovi istú dôveru, že aj bez výkonu trestu odňatia slobody trest splní požadovaný účel. Súd v oboch prípadoch určí skúšobnú dobu, ktorá je 1 - 5 rokov.

V prípade podmienečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody môže súd páchateľovi uložiť aj primerané obmedzenia alebo povinnosti, smerujúce k tomu, aby viedol riadny život, pričom spravidla mu uloží, aby podľa svojich schopností nahradil škodu spôsobenú trestným činom.

Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody predstavuje konštruktívnu

metódu, ako možno prevychovať a iným spôsobom pozitívne ovplyvniť správanie páchateľa trestného činu, ktorá je založená na prvkoch kontroly, pomoci a poradenstva. Probačným dohľadom sa rozumie dlhodobá systematická práca s odsúdeným, v rámci ktorej je odsúdený povinný byť v kontakte s probačným a mediačným úradníkom. Na rozdiel od „klasickej podmienky“ v tomto prípade, okrem toho, že odsúdený musí viesť riadny život, súd uloží obmedzenia alebo povinnosti, ktoré musí odsúdený dodržiavať a sú súčasťou probačného dohľadu. Páchateľ, ktorému bol uložený probačný dohľad je povinný strpieť nad sebou kontrolu vykonávanú probačným a mediačným úradníkom. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom by mal byť ukladaný najmä v prípadoch, keď sa bude vyžadovať prísnejšia kontrola uložených povinností a obmedzení.

Obmedzenia spočívajú najmä v zákaze:

- a) návštev športových alebo iných hromadných podujatí,
- b) požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok,
- c) stretávania sa s osobami, ktoré majú na páchateľa negatívny vplyv alebo ktoré boli jeho spolupáchateľmi alebo účastníkmi na trestnom čine,
- d) vstupu na vyhradené miesta alebo priestory, na ktorých trestný čin spáchal,
- e) účasti na hazardných hrách, hrania na hracích automatoch a uzatvárania stávk.

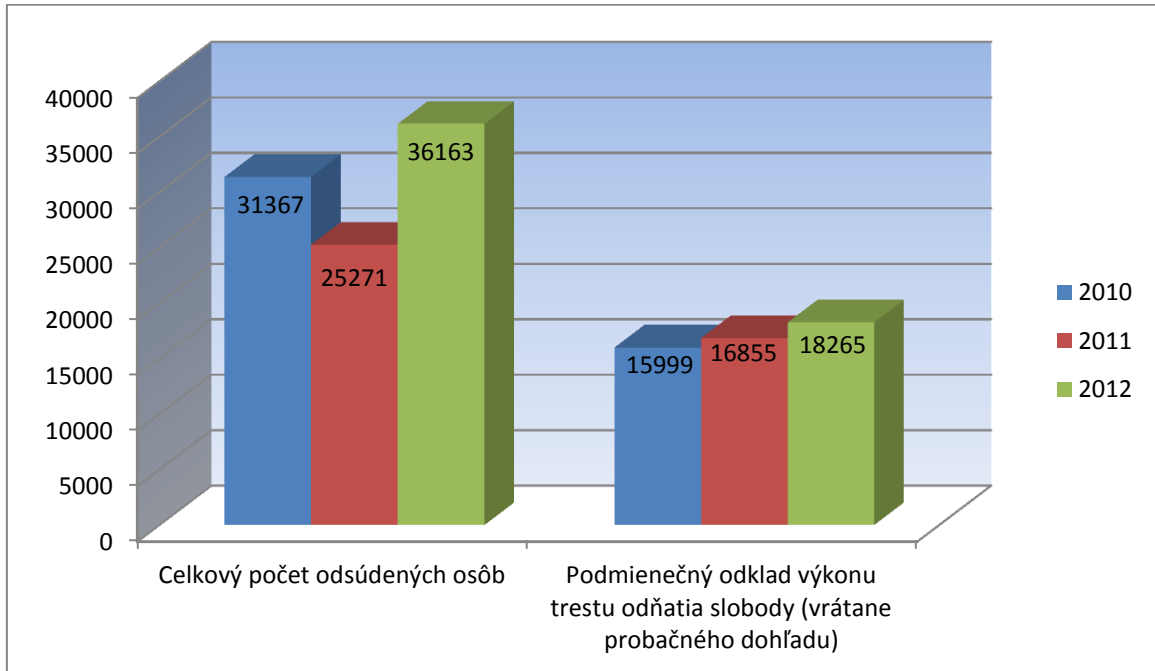
Povinnosti spočívajú najmä v príkaze

- a) nepriblížiť sa k poškodenému na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydľia poškodeného,
- b) vystáť sa z bytu alebo domu, v ktorom sa neoprávnene zdržuje alebo ktorý protiprávne obsadil,
- c) nahradiť v skúšobnej dobe spôsobenú škodu,
- d) zaplatiť v skúšobnej dobe dlh alebo zameškané výživné,
- e) osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému,
- f) v skúšobnej dobe získať určitú pracovnú kvalifikáciu alebo zúčastniť sa na rekvalifikačnom kurze,
- g) podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu,
- h) podrobiť sa liečeniu závislosti od návykových látok, ak mu nebolo uložené ochranné liečenie,

- i) podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve,
- j) zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo uchádzať sa preukázateľne o zamestnanie.

V prípade ak odsúdený viedol v skúšobnej dobe určenej súdom riadny život, dodržiaval podmienky probačného dohľadu a splnil uložené obmedzenia a povinnosti, súd vysloví, že sa osvedčil. V opačnom prípade nariadi nepodmienečný trest odňatia slobody, a to prípadne už v priebehu skúšobnej doby. Ak súd vyslovil, že sa odsúdený v skúšobnej dobe osvedčil, alebo ak sa má za to, že sa osvedčil, hľadá sa na neho, ako keby nebol odsúdený.

Ako bude vidieť z nasledujúceho grafu, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody je za sledované obdobie rokov 2010, 2011 a 2012 trest, ktorý bol nielen spomedzi alternatívnych trestov, ale aj spomedzi všetkých druhov trestov udelený najviac krát a tvorí približne 50% z celkového počtu odsúdených osôb. Tendencia a celkový počet udelených podmienených trestov odňatia slobody vzhľadom na celkový počet odsúdených osôb je za posledné tri roky prakticky rovnaká.

Mgr. JUDr. Martin Vlha, PhD.
odborný asistent
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

RAJNIČ, M. Trest domáceho väzenia v systéme trestov. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461, 2009, ročník 61 č. 6 – 7, s. 835

http://www.edukos.sk/userfiles/file/alternativne_tresty.pdf

<http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

<http://www.minv.sk/?statistiky-dokumenty>

© Paneurópska vysoká škola 2013

Vydal: Eurokódex, s.r.o., Martina Rázusa 23 A, 010 01 Žilina
v spolupráci s Paneurópskou vysokou školou

1. vydanie, 2013

ISBN 978-80-8155-012-6

EAN 9788081550126